CONSTANTIN HLIHOR

CONFLICTE ŞI COMUNICARE ÎN SECOLUL XX

CUPRINS

Introducere 5
I. *CONFLICTUL ŞI CRIZA ÎN SISTEMUL RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE* 7
1.1. Conflictul şi criza în viziunea diferitor şcoli de gândire din teoria relaţiilor internaţionale 7
1. 2. Conflict şi criză în societatea contemporană 18
Probleme de rezolvat + Bibliografie obligatorie **27**
II. *COMUNICAREA ÎN MEDIUL INTERNAŢIONAL* 28
2.1. Particularităţile comunicării în mediul internaţional 28
2.2. Formele comunicării în mediul internaţional 33
2.3. Emiţători şi receptori în mediul internaţional contemporan. Informaţie şi mesaj în comunicarea internaţională 42
2.4. Particularităţile comunicării în mediul internaţional în situaţii de conflict şi război 50
Probleme de rezolvat + Bibliografie obligatorie **57**
III. *COMUNICAREA ÎN CONFLICTELE ŞI CRIZELE SPECIFICE ACTORILOR CLASICI AI MEDIULUI INTERNAŢIONAL DIN SECOLUL XX* 58
3.1. Principalele conflicte şi războaie din secolul al XX-lea şi începutul celui următor 59
3.2. Forme şi particularităţi ale comunicării pe timpul conflictelor din sistemul de state în secolul al XX-lea 72
Probleme de rezolvat + Bibliografie obligatorie **87**
IV. *COMUNICARE ŞI PROPAGANDĂ ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE* 88
4.1. Războiul rece şi consecinţele sale asupra relaţiilor internaţionale 88
4. 2. Diplomaţie secretă şi comunicare publică în raporturile Est – Vest 100
Probleme de rezolvat + Bibliografie obligatorie **110**
V. *COMUNICAREA ÎN CRIZELE ŞI CONFLICTELE DIN MEDIUL INTERNAŢIONAL POST RĂZBOI RECE* 111
5.1 Principalele conflicte şi crize post război rece 111
5.2. Comunicare şi manipulare în crizele şi conflictele post război rece 120
Probleme de rezolvat + Bibliografie obligatorie **135**
VI. *RĂZBOI ASIMETRIC ŞI COMUNICARE GLOBALĂ* 136
6.1. Terorismul internaţional – formă majoră de conflict asimetric 137
6.2. Comunicarea şi provocările asimetrice 149
Probleme de rezolvat + Bibliografie obligatorie **158**

INTRODUCERE

Secolul XX a fost, în evoluția istoriei, o perioadă a paradoxurilor. A fost perioada în care s-au realizat cele mai mari descoperiri ştiinţifice şi s-au obținut cele mai înalte progrese de civilizație şi cultură. Omul a reuşit să se „desprindă“ de Pământ şi apoi să ajungă pe Lună. Comunicațiile Global internet sunt aproape instantanee iar costurile transmisiei sînt aproape neglijabile. Un specialist în marketing din Europa sau un militant pentru drepturile omului din Asia au astăzi o putere de comunicare de care se bucurau odinioară doar marile corporații transnaționale , guvernele sau marile organisme politice internaționale. Dar a fost şi secolul în care sute de milioane de oameni au fost victimile războaielor, revoluțiilor, epurărilor etnice şi religioase, epurărilor şi intoleranțelor ideologice, dar şi a unor mari dezastre şi calamități naturale. Despre secolul XX Yehudi Menuhin afirma că „a trezit cele mai mari speranțe concepute vreodată de omenire şi a distrus toate iluziile şi idealurile“.

În prima jumătate a veacului trecut marile puteri s-au implicat în două în războaie devastatoare care au cuprins cvasitotalitatea națiunilor civilizate care au avut ca rezultat nu pacea visată ci moartea a aproape 50 de milioane de vieți. Cea de-a doua jumătate a secolului a fost răvăşită de un *război rece* în care marile puteri au evitat confruntarea directă dar au purtat *războaie prin procură* şi s-au terorizat reciproc cu arma nucleară. Sfîrşitul războiului rece a însemnat dispariția unui regim de dictatură de sorginte comunistă dar şi multiplicarea conflictelor interetnice şi interreligioase la scară globală. De ce au avut loc aceste conflicte ? Poate omenirea să evite crizele şi conflictele în secolul XXI printr-o mai bună comunicare ? Cum vor influienta viața internațională globalizarea şi revoluția informațională ?

Iată doar câteva întrebări care conduc nu numai la nevoia de a cunoaşte istoria conflictualității secolului XX, ci mai ales la înțelegerea cauzelor care au generat un conflictul/războiul în acest veac, şi descifrarea rolului pe care comunicarea l-a jucat pe timpul derulării crizelor şi conflictelor. Cartea de față destinată studenților de la Facultatea de Comunicare şi Relații Publice, nu îşi propune să ofere răspuns la toate întrebările generate de observarea şi studiul conflictualității şi a comunicării desfăşurate în mediul internațional pe parcursul secolului al XX-lea şi începutul celui următor. Nici cel mai bun specialist nu poate, în mod onest să răspundă cu ceritudine la aceste la aceste întrebări, însă, putem oferi studenților instrumente conceptuale care să îi alute să-şi formuleze propriile răspunsuri pe măsură ce viitorul se dezvăluie.

Volumul nu-şi propune să trateze toate conflictele şi crizele care au avut loc în secolul XX şi din primii ani ai veacului XXI. Oferă paradigmele teoretice şi conceptele necesare analizei, din punct de vedere al comunicării, a celor mai

relevante tipuri de crize şi conflicte care au fost caracteristice pentru o periadă sau alta a evoluției mediului internațional contemporan. Majoritatea analizelor care au avut ca obiect de cercetare războaiele şi crizele din sistemul relațiilor internaționale de după 1900 s-au centrat pe rolul factorului politico-militar sau economic. Samuel Huntington a sesizat această "suprasaturare" şi a introdus o nouă "grilă" de lectură a conflictualității – "ciocnirea civilizațiilor". Noutatea abordării a trezit reacții de entuzasm dar şi critici severe. Indiferent dacă sîntem de acord sau nu cu modul sau de a înțelege confruntarea din viața politică internațională un lucru nu poate fi negat – războaiele şi crizele pot fi "lecturate" din varii perspective. Cartea de față este pentru studentul Facultății de Comunicare şi Relații Publice un îndemn la reflecție despre ce poate însemna comunicarea în situațiile de criză şi conflict din mediul internațional contemporan dar şi o provocare pentru viitorii specialişti care vor fi obligați să comunice într-un posibil mediu internațional conflictual.

Constantin Hlihor

Capitolul I
CONFLICTUL ŞI CRIZA ÎN SISTEMUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Problema păcii şi a războiului a fost abordată de-a lungul istoriei din varii unghiuri de analiză şi a constituit obiect de studiu pentru teoreticieni şi specialişti aparținînd unui spectru larg de discipline de la filozofie şi istorie pînă la sociologie, ştiințe militare, polemologie şi mai nou teoria relațiilor internaționale. După încheierea războiului rece toată lumea a crezut că se va întra într-o era a păcii şi securității. Lucrurile n-au evoluat în sensul aşteptărilor şi atunci întrebări mai vechi sau mai noi, legate de războaie, crize şi conflicte, au apărut atît la nivelul opiniei publice cît şi în mediile academice şi universitare.

1.1. Conflictul şi criza în viziunea diferitor şcoli de gândire din teoria relațiilor internaționale

La întrebarea dacă acum poate fi pace acolo unde altădată era război, Kenneth N Waltz afirmă că, răspunsul este, de cele mai multe ori, unul pesimist.[1] Herfried Münkler referindu-se la acest aspect afirma: „La o primă vedere pare că războiul şi pacea sunt două stări politice clar diferite între ele: atunci când domneşte pacea, nu poate fi vorba de război şi viceversa. (...) Războiul şi pacea, două concepte separate de declarații de război şi tratate de pace sunt prin urmare două stări politice care se exclud recipric: doar una dintre ele poate exista la un moment dat – doar războiul sau doar pacea, nu există o a treia stare. Să ne gândim însă la *Războiul Rece*: acest concept arată că realitatea politică este mult mai complexă decât construcția binară război-pace“[2].

Sînt doar două opinii care arată că, în fapt, studiile asupra păcii şi războiului au oferit viziuni şi perspective diferite asupra acestor fenomene care au însoțit istoria umanității.[3] Sînt autori care consideră că nici nu există aceaşi definiție a păcii şi războiului. Lothar Brock, de exemplu, atrage atenția asupra unor **neclarități ale conceptului de pace** şi propune o *societate mondială non-violentă* ca țel care nu poate fi împlinit, dar după care pot fi orientate toate activitățile. Aceste neclarități în opinia sa izvorăsc din răspunsurile diferite care se dau la următoarele întrebări: pace înseamnă tăcerea armelor. Dar pentru câtă vreme? Va putea domni pacea doar după ce ultimul război se va fi sfârşit?; este tot restul timpului doar o mare perioadă interbelică, doar un simplu armistițiu?; este oare, în vremuri de pace, viața indivizilor şi a popoarelor ferită de intervenții militare violente, dar şi de alte forme de violență?;

[1] Kenneth N. Waltz, Omul statul şi războiul, Institutul European, Iaşi, 2001, p. 9
[2] Herfried Münkler, *Krieg und Frieden*; în vol. Iring Fetscher/Herfried Münkler (ed.*),* *Politikwissenschaft. Begriffe - Analysen - Theorien,* Ein Grundkurs, Reinbek 1985, p. 280-281.
[3] A se vedea pe larg, Kenneth N. Waltz, *op. cit*.; Robert D. Kaplan, *Politici de război*, Polirom, Iaşi, 2002; Thomas C. Schelling, *Strategia conflictului*, Editura Integral, Bucureşti, 2000;

va domni pacea oare numai atunci când va domni şi dreptatea?; Europa occidentală pare să fi uitat de războaie. Dar poate oare pacea să se instaureze aici pe durată, când în alte părţi conflictele decurg cu atâta violenţă? ;este oare pacea divizibilă sau nu poate apărea ea decât ca o pace a întregii lumi?[4]

Preocuparea ştiinţifică privind războiul şi pacea este, probabil, la fel de veche ca însăşi ştiinţa. Cu toate acestea, de abia în anii 50 ai secolului XX cercetarea în domeniul păcii şi al conflictelor a apărut ca o disciplină ştiinţifică autonomă, cu scopul de a analiza diversele aspecte ale conflictelor şi ale războiului precum şi condiţiile necesare păcii[5]. Încercările de a crea o ştiinţă specială care să cerceteze domeniul păcii s-au făcut remarcate în multe rânduri de-a lungul secolului XIX. Totuşi, de abia după Primul Război Mondial, când lumea a devenit conştientă de crimele şi distrugerile în masă, pe lângă Societatea Naţiunilor şi Curtea Internaţională de Justiţie, au apărut institute pentru relaţiile internaţionale în SUA şi Marea Britanie, care aveau ca scop cercetarea conflictelor şi războaielor internaţionale, a revoluţiilor şi războaielor civile, precum şi a condiţiilor de instaurare a unei păci mondiale de durată[6]. În anii 20 însă, puţini au mai fost aceia care doreau să incorporeze războiul şi pacea în cadrul relaţiilor internaţionale. Noua disciplină a devenit rapid un factor de legitimare care servea politicilor externe naţionale şi intereselor militare şi de putere a diferitelor state.

Acumulările de tensiuni în relaţiile internaţionale crizele care n-au putut fi rezolvate în cadrul instituţiilor de securitate fondate pe noul concept de pace şi război au condus la apariţia celei de-a doua conflagraţie mondială care a afectat sistemul de state, precum şi crimele puse la punct de politica stalinistă şi fascistă, dar mai ales perspectiva unui război atomic ce ar putut să ucidă popoare întregi a făcut ca cercetarea din domeniul păcii să se impună la sfârşitul anilor 50 ca o reacţie la ideologia impusă de Războiul Rece[7]. Ea a apărut mai întâi la universităţile şi institutele particulare din Canada, SUA şi Norvegia. În paralel cu această dezvoltare, polemologia (studiul războaielor şi conflictelor), de care se interesau doar câteva persoane din Franţa şi Olanda, s-a concentrat pe cercetarea sistematică a războaielor şi conflictelor. Scopul cercetărilor, din domeniul păcii, nu a constat numai în monitorizarea, delimitarea şi restrângerea fenomenului războiului, ci eliminarea acestuia ca tip de relaţie socială şi interstatală. Se urmărea astfel ca cercetarea în domeniul păcii să reia ideile considerate anterior utopice cu privire la instaurarea păcii mondiale. Acest curent care se concentra mai degrabă pe monitorizarea războaielor şi pe ţinerea sub control a conflictelor a funcţionat mai întâi în paralel cu cercetarea în domeniul păcii, în cadrul studiului războaielor şi mai ales pe teritoriul SUA . Cele două domenii de cercetare s-au unit însă în anii 60 într-o disciplină ce îmbina

[4] Lothar Brock, *Frieden. Überlegungen zur Theoriebildung*, in vol. Volker Rittberger (ed.), *Theorien der internationalen Beziehungen*, PVS-Sonderheft 21/1990, p. 72.
[5] Egbert Jahn, Friedens- und Konfliktforschung, în vol. Dieter Nohlen (ed.), *Pipers Wörterbuch zur Politik,* München 1989, p. 256-258.
[6] Ionel Nicu Sava op. cit., p. 91.
[7] A se vedea pe larg, Stefano Guzzini, *Realism şi relaţii internaţionale*, Institutul European, Iaşi, 2000, p. 45-106

cercetarea din domeniul păcii cu cea din domeniul conflictelor[8].

Pe timpul relaxării tensiunilor internaţionale, în 1964, a fost constituită *International Peace Research Association*[9] din Groningen. Tot în 1964 a fost înfiinţat la Oslo şi *Journal of Peace Research* [10] , care a avut o contribuţie deosebită la răspândirea în lume a studiilor consacrate păcii şi războiului în egală măsură. Prin apariţia unor organizaţii regionale latino-americane şi asiatice la sfârşitul anilor 70 consacrate studiilor de irenologie, cercetarea în domeniul păcii a depăşit graniţele Americii de Nord, ale Europei Occidentale şi ale Japoniei, cunoscând astfel o răspândire mondială.

Cercetarea din domeniul păcii a cunoscut o creştere spectaculoasă odată cu înfiinţarea *International Peace Research Institute*[11] din Stockholm. Acest institut a fost înfiinţat, la propunerea primului ministru de atunci al Suediei, Tage Erlander, la 1 iulie 1966, cu ocazia aniversării a 150 de ani a Suediei şi avea ca scop crearea unor baze ştiinţifice pentru diplomaţia suedeză şi internaţională în domeniul dezarmării la Geneva, pe lângă ONU[12].

Analizele privind evoluţia cheltuielilor din domeniul înarmării şi al sistemelor de armament, studiile privind cauzele războiului şi al crizelor în domeniul relaţiilor internaţionale au fost şi sînt publicate în reputata publicaţie *SIPRI Year Book* care apare în numai puţin de şase limbi de circulaţie internaţională, atrăgând astfel atenţia opiniei de pe mapamond supra necesităţii dezvoltării cercetării în domeniul păcii[13]. Relaxarea conflictului est-vest, sfârşitul Războiului din Vietnam şi slăbirea interesului faţă de problemele de dezvoltare ale lumii a treia au mutat atenţia opiniei publice asupra problematicii nord-sud. Astfel s-a impus o lărgire a paradigmelor cercetării din domeniul păcii, dincolo de preocupările anterioare în ceea ce privea dinamica înarmării, sistemele teroriste, ţinerea sub control a procesului de înarmare şi monitorizarea procesului de dezarmare.

În contextul dezvoltării, respectiv al reluării unor concepte precum *conflict asimetric*, *conflict de interese*, *conflict latent vs. conflict manifest*, această extindere a paradigmelor şi-a găsit expresie mai ales în conceptul de *violenţă structurală* dezvoltat de Johan Galtung[14], concept adoptat cu rapiditate de segmentele liberale, ba chiar şi socialiste ale opiniei publice occidentale, care au început să atragă atenţia asupra problemei reformării sistemului relaţiilor internaţionalecontemporane. Galtung defineşte pacea ca opus al violenţei, dar în concepţia lui violenţa şi implicit pacea ,nu constă pur şi simplu în utişizarea controlată a violenţei de către oameni, ci este ,,tot ce împiedică autorealizarea umană şi poate fi evitat"[15] Din această perspectivă Johan Galtung distinge patru tipuri de violenţă în politica mondială. Primul este violenţa *clasică* din literatura de specialitate care se referă la provocarea de suferinţă prin război, tortură sau

---

[8] Constantin Buşe, Constantin Hlihor, *Security Paradigm Between Classic and Modern*, în Euro-Atlantic Studies, nr. 7, 2000, p. 118.

[9] A se vedea pe larg, http://soc.kuleuven.be/pol/ipra/about_history.html

[10] A se vedea pe larg, http://jpr.sagepub.com/

[11] A se vedea, http://www.sipri.org/contents/about

[12] http://www.sipri.org/contents/about/sipri/history.html

[13] Ibidem.

[14]Apud, Ionel Nicu Sava *op. cit*., p. 102

[15] Johan Galtung, *Transarmament and Cold War: Peace Research and the Peace Movement*, Christian Eljers, Copenhaga, 1988, p. 272, apud, Martin Griffith, *Relaţii internaţionale. Şcoli, curente, gînditori*., Editura Ziua, Bucureşti, 2003, p.217.

pedepse inumane şi degradante. În al doilea rînd , Galtung se referă la sărăcie ca lipsă a condițiilor materiale de viață care provoacă la fel de mari suferințe oamenilor. Cel de-al treilea represiunea, constă în pierderea libertății indivizilor de a-şi alege şi a-şi exprima propriile convingeri. În fine, Galtung tratează alienarea ca formă de violență structurală împotriva identității individului şi a nevoilor omului de a trăi într-o comunitate şi de a stabili relații cu alți semeni.[16].

Caracterul difuz al conceptului de *violență structurală* a extins enorm domeniul de cercetare a păcii, ceea ce a însemnat că acest domeniu a fost suprasolicitat, cunoscând o creştere aproape nelimitată şi luând proporțiile unei ştiințe universale. În anii 70, această expansiune a fost resimțită ca fiind eliberatoare, mai ales pentru că vechile metode de abordare, aplicate unor probleme moderne precum dezvoltarea internațională a societății umane, a sistemului ei de state şi a mediului ei ambiant, nu mai erau deloc potrivite.

Istoricul Charles Tilly atrage atenția asupra faptului că fiind un fapt social conflictul nu are aceleaşi caracteristici tot timpul. Fiecare mare epocă istorică s-a caracterizat printr-o conflictualitate aparte[17].Ca urmare a percepțiilor diferite asupra violenței dar şi a instrumentelor de analiză diferite. Prin anii'60, de exemplu, violența era pe de o parte asociată conflictului iar pe de alta crizei şi uneori cele două perspective erau combinate. Cei care asociau violența conflictului o vedeau ca pe un mod de exprimare a actorilor în viața internațională, pe cînd cei care o asociau crizei o vedeau din perspectivă neo-funcționalistă şi o considerau ca pe un produs al disfuncționalităților care apar într-un sistem social sau internațional[18].

Studiind particularitățile violenței în secolul al XX-lea Pierre Hassner ajunge la concluzia că aceasta se diferențiază după locul unde apare[19]. Astfel el distinge între violența din sistemul relațiilor internaționale, între actorii care compun scena internațională fie că este vorba de state sau de alt tip de actor cum ar fi organizațiile teroriste şi cea care apare în interiorul statului dar şi intre indivizii unei societăți.[20]

În sistemul relațiilor internaționale violența, pe parcursul secolului al XX-lea, ca mod de manifestare a fost influiențată de o serie de factori majori. Astfel instaurarea echilibrului bipolar după cel de-al doilea război mondial şi apariția armamentului nuclear au făcut ca această să se manifeste la intensități scăzute. Dispariția ecuației bipolare, prăbuțirea hegemonului sovietic, modializarea economică au determinat o creştere semnificativă a nivelului de violență pe suport etnic, religios, identitar şi, după unii, chiar cultural.[21]

În mod tradițional în centrul studiilor clasice despre violență este aşezat, în mod indicutabil actorul predominant, pentru secolul XX, statul pe care reputatul sociolog Max Weber îl şi definea prin raportare la violență[22]. Michel Wievorka

---

[16] Apud, Martin Griffith, *op. cit*., p. 217.
[17] Apud, Michel Wieviorka*, Le nouveau paradigme de la violence*, în **Cultures & Conflicts, Sociologie politique de l'international,** http://www.conflits.org/document726.html
[18] Ibidem.
[19] Pierre Hassner*, La violence et la paix. De la bombe atomique au nettoyage ethnique*, Ed. Esprit, Paris, 1995, p. 11
[20] Ibidem, p. 55
[21] Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor şi refacerea ordinii mondiale*, trad, Radu Carp, pref., Iulia Motoc. Editura Antet, passim.
[22] A se vedea pe larg, Cătălin Bordeianu, Doru Tompea, *Weber astăzi, Weber ieri*, Editura Institutului Național pentru Societatea şi Cultura Română, Iaşi, 1999, p. 97-116.

plecînd de la constatarea pe care o face Raymond Aaron cu privire la rolul statului după cel de-al doilea război mondial[23] constată că rolul actual al statului în relațiile internaționale a scăzut foarte mult şi prin urmare nu mai are o pondere la fel de mare în apariția violentei in relațiile internaționale deoarece este tot mai mult deposedat de monopolul violentei legitime aşa cu o vedea Max Weber. Acesta nu mai se află ca în deceniile şapte şi opt sursă legitimă în centrul luptei pentru eliberare națională, socială sau că proiecte revoluționare.Pe dealtă parte a scăzut şi numărul statelor care promovau violența prin existența unor regimuri politice totaslitare sau de dictatură. Astăzi violența este, în opinia lui Pierre Hassner, mai mult legată de absența unui stat puternic şi democratic în interiorul societății[24]. Din această perspectivă violența se manifestă pe două paliere: un nivel infrapolitic care se situiază în interiorul societății şi antrenează grupări din cele mai diverse şi unul metapolitic ce include grupări transnaționale legate de crima organizată rețele teroriste sau religioase.[25]

O altă perspectivă de a înțelege violența şi conflictul este cea care defineste războiul drept un fenomen care "se înîmplă doar între comunități politice distincte"[26] .Înțelegerea violenței şi a conflictelor, prin urmare, nu se poate face dacă nu sînt cunoscute condițiile în care se poate instaura pacea.

Cercetarea din domeniul păcii şi-a lăsat amprenta mai ales asupra ştiințelor politice, a psihologiei (studiul agresiunii), a teologiei, pedagogiei şi geografiei, influențând însă şi alte discipline precum fizica, biologia, informatica, filosofia, istoria, dreptul şi ştiințele militare (studii strategice). Ea a afectat însă mai puțin domeniul sociologic – din pricina limitării tradiționale de către acest domeniu a noțiunii de societate în cadru național şi statal[27].

De la criza relaxării de la finele anilor 70, când conflictul Est-Vest în ecuația bipolară a securității şi, implicit, posibilitatea izbucnirii unui război de distruger în masă a apărut din nou în atenția diplomaților dar şi a cercetătorilor[28], a avut loc o reiterare a principiilor de cercetare în domeniul păcii, mai precis studierea condițiilor necesare pentru preîntâmpinarea de durată a războaielor, a cauzelor războaielor, a informațiilor conflictuale şi ale dinamicii procesului de înarmare, fără a pierde din vedere violența structurală, care, pentru majoritatea oamenilor, are un potențial de amenințare mai crescut decât războaiele convenționale.

Atât în uzul cotidian, cât şi în cel academic, oamenii încearcă să depăşească neclaritățile conceptului de pace apelând la atribute: ei vorbesc despre pacea *adevărată, pozitivă*, sau despre pacea *negativă, incompletă*, şi chiar despre *pacea cimitirelor*[29]. Problema nu este însă rezolvată astfel, ci doar, în cel mai bun caz, evitată.

Reinhard Meyers afirmă în legătură cu problemele păcii şi războiului că

---

[23] Michel Wieviorka, *Le nouveau paradigme de la violence* (Partie 2), în **Cultures & Conflicts, Sociologie politique de l'international,** http://www.conflits.org/document726.html#ftn12.

[24] Pierre Hassner, *Par-delà la guerre et la paix. Violence et intervention après la guerre froide ,* dans **Etudes**, sept. 1996, p. 153. apud, Michel Wieviorka, *op., cit., în loc., cit.*

[25] Michel Wieviorka, *Le nouveau paradigme de la violence* (Partie 3), în **Cultures & Conflicts, Sociologie politique de l'international,** http://www.conflits.org/document726.html#ftn12.

[26] *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, **http://plato.stanford.edu/.**

[27] Martin Griffith, *op. cit*., p. 217.

[28] Henry Kissinger, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomația secolului XXI Editura Incitatus*, Bucureşti, 2002, p.212-213

[29] Ernst-Otto Czempiel, *Friedensstrategien, Systemwandel durch Internationale Organisationen, Demokratisierung und Wirtschaft*, Paderborn 1986 p. 64-71; 80-81.

„există două tipuri de argumentări tradiționale: pacea poate fi înțeleasă ca un principiu ordonator cosmic, ca o expresie concentrată a unei ordini mondiale care își găsește ultimul refugiu și ultima legitimitate în Dumnezeu, iar mai apoi, ca urmare a secularizării gândirii politice de după epoca Reformei, în rațiunea de care dispun în mod natural toți oamenii”.[30]

Analizîn aceste două concepte din alt unghi de vedere Reinhard Meyers consideră că „pacea poate fi înțeleasă ca expresie a convingerilor oamenilor, ca un produs cultural ce poate fi justificat din punct de vedere politic, care trebuie să fie fondat prin acorduri semnate (tratate de pace, acorduri sociale) şi care trebuie apărat de către autoritatea publică. Legată de aceste două structuri de argumentație este întrebarea ce fel de conexiuni există între pace şi justiție, *pax* şi *iustitia:* ori dreptatea este supra-ordonată păcii, şi atunci pacea devine fructul natural al acesteia, ori pacea va trebui mai întâi consolidată şi menținută într-o societate prin forțele de conducere ale statului; astfel, justiția ca principiu de legitimare al unei ordini sociale date care dă fiecăruia partea care i se cuvine, este subordonată păcii, cu toate că pacea trebuie să existe înainte ca această să poată fi realizată”[31].

Iată că în prima argumentație, războiul apare ca o cenzură, ca o întrerupere a stării naturale de pace: *bellum ruptura pacis* iar în cea de-a doua războiul apare ca urmare a greşelilor comise de oameni şi a libertății păcătoase a voinței. Poate fi văzută ca starea normală atât intra-, cât şi inter-socială. Pacea este non-război: *pax absentia belli*. Să rămânem aşadar la cuvântul *pace* şi la problemele pe care ridică transformarea acestui cuvânt într-un concept. Din această perspectivă apar pentru cercetătorul relațiilor internaționale trei provocări: concepția oamenilor despre pace nu trebuie să devină o punte ideologică care să îi conducă, astfel spre noi războaie (războaiele împotriva altor războaie); pacea nu trebuie să fie instrumentalizată pentru a legitima o conducere (ca realizare a păcii) şi să preia în sine tendințele reale din trecutul istoric şi din prezent, pentru a nu rămâne doar la stadiul de fantezie[32]

Originea modernă a studiilor asupra păcii (irenologia) se plasează la sfîrşitul secolului al XVIII-lea în filozofia lui Immanuel Kant. În 1795, acesta publică lucrarea *Zum ewigen Frieden* care va sta la baza tutror disputelor şi controverselor privind căile şi modalitățile de instaurare a unei păci durabile în societatea omenească.[33] Potrivit concepției lui Kant societățile democratice nu luptă între ele. Analistul Ionel Nicu Sava identifică principalele teze ale gîndirii kantiene care aplicate la mediul internațional ar crea premizele obținerii a ceea ce filozoful german numea *pacea perpetuă* [34]: nici un stat independent, mare sau mic, nu trebuie să se afle sub dominația altui stat; armatele permanente trebuie să fie abolite cu timpul; nici un stat nu trebuie să intervină prin forță în constituția sau guvernul altor state; constituția civilă a tuturor stastelor trebuie să fie republicană; legea națiunilor trebuie să se bazeze pe o federație a statelor libere.

---

[30] Reinhard Meyers: *Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen*, în: Bundeszentrale für politische Bildung (Hrsg.): Grundwissen Politik, 2. Aufl., Bonn 1993, p. 285-286, 291

[31] Ibidem.

[32] Ernst-Otto Czempiel, op. Cit., p. 82.

[33] Benjamin Solomon*, Kant's Perpetual Peace: A New Look at this Centuries-Old Quest,* în “The Online Journal of Peace and Conflict Resolution” ;

[34] Ionel Nicu Sava *, Studii de Securitate*, Centrul Român de Studii Regionale, Bucureşti, 2005, p. 90.

Instrumentele prin care s-ar realiza un asemenea ideal în comunitatea internațională erau identificate cu „libertatea în interiorul statului şi arbitrajul (dreptul) în relația dintre state”[35] Cu alte cuvinte Kant credea că evoluția societății în conformitate cu supremația legii ar crea premisele pentru o stare de moralitate şi echitate în relațiile dintre oameni. Nici un guvern aflat sub controlul poporului nu va intra în război dacă nu va fi obligat să o facă. Experiența politică din sistemul relațiilor internaționale zdruncină această concepție.

De remarcat faptul că şi Immanuel Kant a fost suficient de realist atunci cînd observa că societatea secolului al XVIII-lea nu era pregătită şi nici nu putea să realizeze o astfel de pace[36] dar a crezut că timpurile ulterioare vor fi mai potrivite pentru un asemenea sistem de securitate. Ilustrul gînditor german a avut dreptate din acest punct de vedere deoarece ulterior concepția sa a stat la baza mai multor şcolii de gîndire care s-au încadrat în curentul liberal. Filozofia sa a înrîurit gîndirea şi practica relațiilor internaționale în perioada următoare. Unul dintre principalii fondatori ai teoriei sociologice, Herbert Spencer conflictul era unprincipiu permanent „care animă orice societate şi instituie între aceasta şi mediul său un echilibru precar; incertitudinile supraviețuirii, precum şi teama pe care acestea le provoacă dau totuşi naştere unui control religios ce se transformă în putere politică organizată sub o formă militară; integrarea socială favorizează atunci diferențierea funcşiilor şi rolurilor, permițînd, la capătul acestei evoluții, crearea unei societîți industriale, în sfîrşit pacificată”[37]. Conflictul în această viziune are un caracter paşnic şi deci nu produce consecințe nedorite pentru societatea omenească. Alți autori au plasat conflictul în cadrul unei lupte acerbe pentru spațiu şi supravietuire a „raselor superioare „ cu cele „inferioare”. Arthur de Gobineau şi Vacher de Lapouge în Franța, alături de H.S. Chamberlain sau Francis Galton în Marea Britanie, ca şi Wagner şi Marr în Germania s-au înscris în această concepție alături de alți teoreticieni care au fost folosiți de propaganda şi ideologia nazistă pentru a justifica genocidul şi crima în anii premergători şi in timpul celui de-al doilea război mondial.[38]

Majoritatea liberalilor englezi ca şi preşedintele SUA, W .Wilson că specificul autoritarist şi militarist al statului german a împins Germania să pornească războiul ce avea să se răspîndească atît de rapid în toată lumea.Aşa au apărut curentul liberal(idealismul) ca şcoală de gîndire şi analiză a fenomenului război ăn relațiile internaționale. Idealiştii si-au formulat concepțiile şi opiniile despre război şi pace pe trei asumpții. Prima afirmă că natura umană nu este reductibilă la motivații egoiste şi interese materiale. A doua ipoteză rezultă din perceperea comportamentului uman ca derivînd din urmărirea idealurilor şi aspirațiilor general umane. Ultima asumpție dintre cele care sînt considerate a fi fundamentale pentru a defini curentul se referă la corelația dintre caracterul inerent bun al omului şi posibilitatea armonizării

[35] Ibidem.
[36] A. Franceschet, *Popular Sovereignty or Cosmopolitan Democracy? Liberalism, Kant and International Reform*. “European Journal of International Relations” no. 6, 2000, p. 277-302.
[37] Apud, Pierre Birnbaum, *Conflictele*, în Raymond Boudon (coord), *Tratat de sociologie*, Humanitas, 1997, p.258.
[38] Ibidem, p. 259

intereselor statelor în sistemul internațional[39]

În gîndirea românească problema păcii şi a războiului a fost abordată, printre alții, de Dimitrie Gusti prin două excelente studii de sociologia războiului publicate în perioada interbelică.[40] Sociologul român vedea „războiul ca realitate socială (...) unul dintre cele mai complexe fenomene sociale"[41].Viziunea lui Gusti asupra războiului era una integratoare deoarece în opinia sa acesta cuprindea toată economia, toată cultura, toată tehnica unui timp. Natura şi modul specific de manifestare a războiului erau în concepția gustiană, direct influiențate de *cadrul* în care se desfăşura. Acest cadru avea patru dimensiuni: cosmică(terenul/geografia şi clima); biologică (dată de rasă şi selecție); istorică(cauze) şi psihologică. Din această perspectivă pentru D. Gusti manifestările războiului erau perceptibile la nivel economic, spiritual (aspectul moral), politic(forța) şi juridic(dreptul).[42]

Cauzele pentru care o națiune recurge la război au caracter istoric şi depind de contextul social şi politic în care această colectivitate umană viețiuieşte. Scopul războiului determină pentru sociologul român şi tipul de război la care o colectivitate umană poate fi supusă. După criteriul apărare/cucerire el distinge două mari categorii de conflicte: de eliberare (naționale) şi de cucerire(imperiale); după tipul de actori implicați în conflict războaiele pot fi: civile, revoluții, interstatale şi ele se desfăşoară în interiorul unui stat, între o parte a societîții şi stat, şi în fine între state ca entități suverane.[43]

Fiecare colectivitate umană in sistemul internațional de state, afirmă Dinitrie Gusti, se leagă de o alta prin interese comune care pot duce la cooperare într ele dar şi la dispute şi conflicte. Prin urmare el pledează pentru intemeierea unei ştiințe care să studieze nu numai starea naşiunilor ci şi aspirațiile acestora pentru a se cunoaşte caracteristicile mediului internațional. Cunoaşterea acestor realități inernaționale ar putea conduce la scăderea probabilității de război. Realizarea unei bune cunoaşteri între națiuni ar conduce şi la o mai bună conlucrare între ele, cu alte cuvinte la creşterea gradului de socializare. „Socializarea crescîndă, afirma D. Gusti încă din 1913, este o condiție necesară a transformării războiului în concurență culturală"[44]. Ionel Nicu Sava sesizează, pe bună dreptate că această viziune a savantului român anunțată la începutul secolului al XX-lea se va impune catre anii ,70 ca una dintre cele mai moderne teorii ale relațiilor internaționale: teoria *creşterii interdepentenței* în mediul internațional.

În teoria păcii, calea preferată pentru majoritatea analiştilor şi teoreticienilor din domeniul polemologiei este de a defini acest fenomen social în corelație definirea violenței

[39] Stefano Guzzini, *op. cit*., p. 48.
[40] Dimitrie Gusti, *Sociologia războiului*, Editura L. Sfetea, Bucureşti, 1913; idem*, Societatea Națiunilor.Originea şi ființa ei* în vol. *Sociologia militans*, Institutul Social Român, Bucureşti, 1934, apud, Ionel Nicu Sava, *op. cit*., p. 94, nota 5.
[41] Ionel Nicu Sava *op. cit*., p. 94.
[42] Ibidem, p. 95.
[43] Ibidem, p. 96.
[44] Dimitrie Gusti, *Sociologia războiului*, în vol. *Sociologia militans*, ...p. 351.

şi a conflictului.[45]Cu alte cuvinte, pacea are sens ca efort de eliminare sau cel puţin de diminuare a violenţei şi conflictelor. Existenţa domeniului studiilor de pace derivă din persistenţa conflictelor. După încheierea războiului rece lumea s-a întrebat dacă nu cumva dispariţia regimurilor comuniste care promovau violenţa politică şi generau conflicte vom asista la dispariţia acestora.

O succinta analiza a conflictelor apărute in ultimele decenii şi aflate acum în stare de îngheţ şi cu o probabilitate destul de ridicata de perpetuare, precum si a celor peste 36 de conflicte care se desfasoara in lume la aceasta oră, este in masura sa contrazica si sa potoleasca elanul celor mai optimisti analisti. Fortele armate ale Federatiei Ruse, cuprinse in conflictul din Cecenia, sunt puse in situatia de a nu-si putea respecta promisiunile de a anihila mica republica independentista. Conflictul armat din Republica Democrata Congo, in care fusesera implicate la un moment dat alte opt tari africane (Angola, Namibia, Zimbabwe, Ciad, Sudan pe de o parte si Ruanda, Uganda si Burundi de cealalta parte), a reinceput datorita nerespectarii acordului de incetare a focului de unul din grupurile de insurgenti[46]. In ciuda atacului aerian de 78 de zile executat de NATO asupra Republicii Federale Iugoslavia pentru a impune incetarea purificarii etnice din Kosovo, urmat de desfasurarea unei puternice forte de mentinere a pacii (aprox. 50.000 de militari), ura dintre etnii continua sa se manifeste prin ucideri aleatorii. Chiar daca in mod oficial, conflictul declansat in Timorul de Est intre trupele indoneziene aliate cu gruparile paramilitare si est timorezi este terminat, pacea nu s-a restaurat in regiune.

Şi numai dintr-o succintă analiză a mediului contemporan de securitate ne arată că cea mai lungă perioadă de pace din epoca modernă nu depăşeşte 20 de ani, ceea ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că, astăzi conflictul este asociat cu civilizaţia în aceaşi măsură în care civilizaţia este asociată cu confortul şi bunăstarea.[47]Ideea că mai multă bunăstare înseamnă mai multă pace , idee centrată în antropologia occidentală, este dificil de susţinut. Din 1945 pînă în 2000 lumea a cunoscut doar 26 de zile fără război. Între 1945-2005 s-au derulat 132 de războaie din care doar 7 s-au terminat prin incetarea ostilităţilor prin voinţa comună a celor două părţi, 18 s-au încheiat cu împăcarea părţilor în urma negocierilor ,38 prin intervenţia unor terţi-actori ca mediatori.[48] Analistul politic şi cunoscut geopolitician Zbigniew Brzezinski, apreciază că în conflictele care au avut loc în secolul al XX-lea au murit nu mai puţin de 87.000.000 milioane de oameni din care 33 000.000 tineri între 18 şi 30 de ani[49]

Analiştii care s-au ocupat de studierea conflictelor după încheierea războiului rece au ajuns la concluzia că majoritatea dintre aceste conflicte nu se mai poartă între actorii clasici ai relaţiilor internaţionale ci au un caracter de conflict intern. Se apreciază că pentru

---

[45] Gilles Renaud, *Julien Freund: La guerre et la paix face aux phenomene politique*, în http:/www.stratisc.org

[46] Cpt. lector univ. drd. Ispas Teofil*, Natura viitoarelor conflicte şi prevenirea acestora*, în **Buletin Ştiinţific**, nr. 2/2000, publicaţie ştiinţifică şi de informare a ***Academiei Forţelor Terestre***, http://www.actrus.ro/buletin/2_2000/cuprins.html.

[47] Didier Bigo, *L'international sans territoire. Guerre, conflicts, transnational et terrritoire* , (partie 1) , în http://www.conflits.org/document.php?id=234.

[48] Ionel Nicu Sava, *op. cit*. p. 100.

[49] Apud, Jordan Nathaniel Kiper, *War and negative peace în http://66.249.93.104/search?q=cache:ljdogAVb194J:web.uccs.edu/lasdean/Kiper.pdf+Zbigniew+Brzezinski+century+of+megadeath%E2%80%99+&hl=ro*

prima dată în istoria modernă a lumii este exclus să apară unrăzboi între marile puteri ale lumii[50]. Cercetînd contextul şi condiţiile în care au apărut conflictele în secolul al XX_lea, Eduardo Posada a observat că în această perioadă 43 de conflicte s-au derulat in interiorul statelor[51]. Cele mai multe dintre aceste s-au desfăşurat între 1960 şi 1996 cînd au avut loc nu mai puţin de 60 de cazuri în care au fost victimizate minorităţile etnice.[52]Rezulta din cele afirmate, ca actualele conflicte nu se mai desfasoara intre armatele inamice a doua state, ci de cele mai multe ori intre trupe guvernamentale ce reprezinta interese diferite in cadrul aceluiasi stat. Motivatiile sunt religioase, etnice sau mai rar de natura economica. In acelasi timp este si una din cauzele pentru care balanta victimelor militari-civili s-a schimbat in ultimii ani, numarul pierderilor din randul populatiei civile reprezentand 90% din total.

Seria exemplelor prezentate in acest sens poate continua[53]: incercarile grupurilor rebele nord-irlandeze de incalcare a moratorului Good Friday Agreement obtinut atat de greu in 1998; atitudinea separatistilor corsicani de a declina oferta de independenta din partea Frantei; intreruperea de catre E.T.A. a moratoriului privind violenta in regiunea basca a Spaniei; refuzul Armatei Nationale de eliberare (E.L.N) de a se alatura suspendarii ostilitatilor convenita de Fortele Armate Revolutionare din Columbia (FARC)si guvern; actiunile musulmanilor separatisti din Insula Luzon (Filipine) grupati in Noua Armata Populara ce numara peste 25.000 de luptatori, incercarile nereusite pana acum ale guvernului turc de a anihila Partidul Muncitorilor din Kurdistan (P.K.K.); razboiul civil din Algeria in care sunt implicate doua grupari nonguvernamentale, Frontul Islamic de Salvare (F.I.S.) si Grupul Islamic de Armate (G.I.A.); mentinerea deschisa a conflictului indoneziano-pakistanez din Kashmir sau conflictele care s-au derulat după prăbuşirea URSS în Asia Centrală.

Pentru a elimina conflictele din viaţa internaţională este necesară o foarte bună cunoaştere a lor[54]. Ca şi zăzboiul şi teoria conflictelor a cunoscut o dezvoltare şi abordare din varii perspective, prin urmare şi definirea lor a cunoscut o la fel de mare diversificare. Abordările teoretice se încadrează într-o paradigmă dihotomocă. Unii pornesc de la premisa că în societea modernă conflictul poate fi privit ca fiind rational, constructiv şi chiar benefic pentru autoreglarea socială iar alti teroreticieni ca pe ceva negativ şi cu urmari negative pentru evoluţia societăţii moderne.[55]

De remarcat faptul că în teoria relaţiilor internaţionale conflictul este perceput şi analizat în funcţie de Scoala de gîndire la care se asociază cel ce investigheză acest fenomen social. Adepţii curentului Behaviourist, de exemplu, susţin că se poate înţelege natura şi rolul conflictelor dacă se studiază comportamentul fiinţei umane atunci cîn aceasta acţionează pentru a-şi procura cele necesare supravieţuirii şi asigurării prestigiului în cadrul

[50] Taylor B. Seybolt, *Major armed conflicts* în http://editors.sipri.se/pubs/yb00/ch1.html.
[51] Eduardo Posada, *Peace: What War are We talking About*? în http://www.ideaspaz.org/articulos/download/15peace_what_are_we_talking_about
[52] *Wilma A. Dunaway,* Ethnic Conflict in the Modern World-System: The Dialectics of Counter-Hegemonic Resistance in an Age of Transition în http://66.249.93.104/search?q=cache:IzmODMwzwXMJ:jwsr.ucr.edu/archive/vol9/number1/pdf/jwsr-v9n1.pdf+Questioning+Geopolitics:+Political+Projects+in+a+Changing+World-System+Greenwood+Publishing+Group,+Incorporated&hl=ro#4
[53] Cpt. lector univ. drd. Ispas Teofil, *op. cit*., în loc cit.
[54] Rechercher la paix passe par une analyse précise de la nature d'un conflit, in http://www.irenees.net/fiches/fiche-analyse-74.html
[55] James E. Dougherty , Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*. New York, Harper & Row Publishers, 1981, p. 187.

comunității[56].

Pe de altă parte adepții curentului psihologist susțin că ființa umană are în matricea sa încastrat instinctul agresiunii. Aceştia combină cercetările din domeniul psihianalizei cu cele ale sociologiei şi caută să găsească răspuns la comportamentul agresiv al ființei umane. Un grup de sociologi şi psihologi spanioli au încercat, la jumătatea deceniului nouă al secolului trecut să explice prin cercetare interdisciplinară comportamentul agresiv în mediul urban cu un studiu de caz desfăşurat în oraşul Sevillia.[57] Concluzia acestora este că apariția conflictului în comunitățile umane nu este determinată de natura umană ci de caracterul şi tipul de realații care se instituie între indivizi pe de o parteşi grupuri umane pe de altă parte.[58]

Conflictul este prin urmare şi el definit în mod diferit şi adesea redus doar la conflictul armat. În sensul cel mai larg conflictul este o manifestare ale unor antagonisme deschise între două entități, individuale sau colective cu interese incompatibile pe moment, în privința detinerii sau gestionării unor bunuri materiale sau simbolice. Reputatul specialist în teoria păcii şi războiului, R.J. Rummel afirmă că, în sens larg filozofic, conflictul poate fi definit ca o confruntare dintre o putere cu altă putere în încercarea de a distruge tot ceea ce apare manifest împotiva sa. În sens restrîns social conflictul poate fi văzut ca o relație de confruntare dintre două părți care îşi doresc reciproc acelaşi lucru[59].

Analiştii Kenneth D. Bush şi Robert J. Opp arată că societatea modernă este prin natura sa conflictuală şi că de fapt conflictele violente sînt cele care afectează atît structura cît şi modul ei de funcționare[60]. Referindu-se la paradigama avansată de Fukuyama pentru a se descifra sensul evoluțiilor internaționale după încheierea războiului rece, generalul Nicolae Uscoi arată că natura conflictelor în lumea post război rece s-a schimbat dramatic. Unele conflicte care apar în societate sînt cauzate de egoism şi nu de doleanțe. Acolo unde războiul afectează societatea în general, poate fi profitabil pentru altele. În asemenea cazuri, deseori controlul asupra resurselor naturale este în pericol, drogurile sînt de cele mai multe ori implicate, conflictele sînt sprijinite de vecini şi sectorul privat este complice – cumpărând scopuri bolnave, contribuind la spălarea banilor şi furnizând partilor aflate în conflict armament. [61]De aceea este foarte important de ştiut ce tip de conflicte pot apărea in sistemul relațiilor internaționale şi mai ales cum se pot manifesta ca intensitate şi ca durată de desfăşurare.

1. 2. Conflict şi criză în societatea contemporană

În istoria umanității conflictul şi criza au cunoscut forme specifice de manifestare funcție de intensitatea cu care s-au manifestat, de tipul de actori implicați, de natura obiectului aflat în dispută, de scopul urmărit şi nu în ultimă instanță de consecințele pe care le-a generat.

In viziunea lui Galtung pentru a putea cunoaşte tipurile de conflicte care au

---

[56] Robert L. O'Connell, *Of Arms and Men, A History of War, Weapons, and Aggression*. New York, Oxford University Press, 1989, p. 30.

[57] John E. Mack, *The Enemy System*, in Vamik Volkan, et al eds., *The Psychodynamics of International Relationships: Volume I: Concepts and Theories*. Lexington, MA, Lexington Books, 1990, p. 58.

[58] Ibidem, p. 26.

[59] R.J. Rummel, *Understanding Conflict and War:* Vol.2: *The Conflict Helix*, Chapter 26, în http://www.mega.nu:8080/ampp/rummel/tch.chap26.htm

[60] Kenneth D. Bush şi Robert J. Opp, *Peace and conflict impact assessment, în http://www.idrc.ca/en/ev-9398-201-1-DO_TOPIC.html.*

[61] Col. Nicolae Uscoi, *Noile funcþii ale operaþiunilor de menþinere a cãcii în perioada „post Rãzboi-Rece“*, în Strategii XXI, nr. 1/1996, Academia de Înalte Studii Militare, p. 86.

fost prezente în istoria secolului al XX-lea este necesar să cunoaştem structura violenței din societatea modernă. El leagă instaurarea păcii de reducerea violenței (tratamentul) şi de evitarea acesteia(prevenirea)[62]. El crede că pentru a aparea în sistemul relațiilor internaționale un conflict este necesar ca două sau mai multe state să aibă interese incompatibile. Face deosebire între conflict, atitudinea de conflictuală şi comportarea de conflictuală[63].

După tipurile de nevoi pe care omul le are în societate Galtung identifică două tipuri de violență: directă care se particularizează în asasinate, sărăcie, sancțiuni, înstrăinare, reprimare detenție expulzare, deportare şi structurală casre se particularizează în exploatare şi marginalizare[64]. Sociologii J. M. G. van der Dennen şi V. S. E. Falger disting cel puțin trei domenii atunci cînd operază cu casificarea conflictelor: biologic, socio-istoric şi psihologic.Alți autori împart conflictele după natura cauzelor care generează crize şi dispute. Din această perspectivă în societatea modernă şi contemporană avem de-a face cu conflicte identitare, economice şi geostrategice[65]. După tipul de actori care sin implicați în derularea conflictelor dar şi a domenilor în care are loc disputa acestea pot fi clasificate în două mari categorii:[66] om vs. om şi conflicte om vs. natură. La rîndul lor cele două mari clase pot fi subdivizate . Prima clasă cuprinde conflictele între săraci şi bogați sau ceea ce analiştii aparținimd şcolii marxiste şi neomarxiste au denumit conflicul între nordul bogat şi sudul subdezvoltat; conflicte pentru resurse naturale prelucrabile; conflicte pentru resurse naturale de consum; conflicte pentru piețe de desfacere, conflicte pentru controlul căilor de acces către resurse sau piețe; conflicte pentru zone strategice de importanță deosebită. Cea de-a doua mare clasă cuprinde un întreg şir de agresiuni ale omului asupra pămîntului, pădurilor, apelor, atmosferei etc.

Prin urmare criteriile după care oamenii au clasificat conflictele au variat de la o comunitate la alta de la un areal de civilizație la altul deoarece percepțiile pe care aceştia asupra conflictului şi a crizei diferă.[67]Pentru exemplificare vom continua prezentarea şi a altor opinii în legătură cu modul cum pot fi clasificate conflictele. Monty G. Marshall şi Ted Robert Gurr, împart conflictele în: comune; etnice; politice şi/sau internaționale[68] iar Nils Petter Gleditsch şi Håvard Strand, de la *International Peace Research Institute*, din Oslo cred că acestea pot fi clasificate după numărul de victime. Astfel avem de-a facec cu:conflicte minore dacă au loc mai puțin de 25 de lupte într-un an şi nu se ajunge la cifra de o mie de pierderi printre combatanți;

---

[62] Apud, Ionel Nicu Sava Op. cit. P. 102-103.

[63] J.M.G. van der Dennen şi V.S.E. Falger (Eds.) *The Sociobiology of Conflict*. London: Chapman & Hall, 1990, pp. 2..

[64] Apud Ionel Nicu Sava, *Op. cit*. p 104.

[65] Radu Săgeată, *Conflictele internaționale în era globalizării*, în **GeoPolitica,** Anul II, nr. 7-8, 2004, p. 43-56

[66] Eugen Zainea*, Sursele de conflict ale secolului XXI*, în **GeoPolitica,** Anul II, nr. 7-8, 2004, p. 59

[67] A se vedea pe larg, Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976; Idem, *War and Misperception*.in ***Journal of Interdisciplinary History***, vol.18, no 4, p. 675-700; Austine Cline, *Vietnam, Iraq, and the Public Perception of War,* in http://atheism.about.com/b/a/213728.htm; Darley, William M. "War Policy, Public Support, and the Media."in ***Parameters***, Summer 2005. pp. 121-134;

[68] Monty G. Marshall and Ted Robert Gurr, *Peace and Conflict 2003: A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*(College Park, MD: Center for International Development and Conflict Management, 2003).în http://members.aol.com/CSPmgm/current.htm.

conflicte intermediare dacă au loc 25 de lupte şi se costată cel puțin o mie de pierderi umane printre combatanți şi războiul considerat un conflict major. [69]

Alți specialişti cum ar fi, Mohamed M. Sahnoun, le clasifică după cauzele care le generează. În opinia sa, în lumea contemporană, au loc următoarele tipuri de conflicte: generate de eşecul formării statului de tip național aşa cum s-a întîmplat în unele țări din Africa şi chiar în America Latină; conflicte apărute ca urmare a prăbuşirii sistemului colonial şi a intensificării luptei de eliberare națională; crize şi conflicte izvorîte din mişcări de eliberare națională dar virusate de disputa bipolară specifică războiului rece; conflicte datorate tensiunilor şi neînțelegeriolr etnice; generate de tensiuni religioase şi conflicte apărute ca urmare a degradării condițiilor socio-economice şi cele clasice dintre state.[70]

Sociologii Small Melvin şi J. David Singer, apreciază că în societatea modernă pot fi întîlnite următoarele tipuri de conflicte[71]: interstatal în care sînt antrenate două sau mai multe state; conflicte armate extrasistemice care se produc atunci cînd se confruntă în afara spațiului său de suveranitate un stat cu un grup de actori nonstatali specifice mai ales războielor coloniale; conflict armat internaționalizat cînd se confruntă pe tritoriul unui stat forțele guvernamentale cu grupuri paramilitare sprijinite de alte state; şi conflictul armat pur intern. În această situație forțele paramilitare nu au sprijin internațional.

Politologul şi analistul politic Paul Hirst apreciază că natura conflictelor armate a fost afectată esențial de revoluțiile produse în cunoaştere şi civilizație. Revoluția prafului de puşcă din secolul al XVI-lea, care a coincis cu formarea statului suveran teritorial modern este prima care a afectat natura războaielor[72]. Aplicarea revoluției industriale în domenii ce țin de arta războilui , fenomen ce a apărut la mijlocul secolului al XIX-lea, este cea de-a doua Aceasta din urmă a dus la *războaie totale* care a dominat prima jumătate a seolului douăzeci şi au format, într-o măsură considerabilă, instituțiile şi balanța de putere din lumea în care trăim astăzi.

Praful de puşcă, în opinia lui Hirst, a fost cel care a accelerat dispariția ordinii feudale şi apariția statelor moderne.S-a făcut rapid trecerea de la *conflictele interne* generate de lupta dintre diferite religii şi biserici la *războaiele dintre state* .Pacea de la Westfalia a inițiat acceptarea pe scară largă a principiului neintervenției în afaccerile interne ale unui stat. Acest principiu şi obligația corespondentă a recunoaşterii mutuale sunt elementele constitutive ale suveranității statului modern. Fiecare stat este acceptat ca membru legitim al sistemului fărăr referiri la ideologie. Dată fiind neintervenția altor state în chestiunile

---

[69] Nils Petter Gleditsch, Håvard Strand, Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg, Peter Wallensteen, *Armed Conflict 1946–99: A New Dataset*, Paper prepared for session WB08 'New Data on Armed Conflict' 42nd Annual Convention of the International Studies Association Chicago, IL, 20–24 February 2001, în http://www.isanet.org/archive/npg.html

[70] Mohamed M. Sahnoun, *Un environnement pour la paix,* Centre de recherches pour le développement international 1997, în http://www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/EH/F/cons/conflits.html

[71] Small, Melvin, J. David Singer, *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816–1980*. Beverly Hills, CA: SAGE.1982 p.

[72] Paul Hirst, *Război şi putere în secolul XXI. Statul conflictul militar şi sistemul internațional*, Editura Antet, 2001, p. 8.

religioase interne, statul şi-a putut fofolsi eficient instrumentele administrative şi capacităţile militare împotriva inamicilor externi[73].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea un şir de inovaţii a revoluţionat conditiile fizice ale războiului: conservele metalice, căile ferate, vasele cu aburi şi telegraful. Acestea au modificat războiul în interiorul continentelor, confruntarea s-a făcut între naţiuni şi gradul lor de industrializare a contat enorm în economia conflictului. Distrugerile n-au vizat doar masa de combatanţi ca în războaiele anterioare ci în principal dereglarea economiilor şi a pieţelor de capital sau comerciale. Aşa se explică faptul că în fapt cîştigătorii războiului din prima conflagraţie mondială au fost principalii perdanţi . "Dacă Marea Britanie şi Franţa au fost principalii păgubiţi de dereglarea civilizaţiei comerciale, Statele Unite au beneficiat cel mai mult de pe urma războiului. Această schimbare fundamentală în echilibrul puterii economice durează pînă astăzi.(…). În perioada ce a urmat încheierii războiului din 1918 învingătorii au încercat să refacă ordinea economică internaţională de dinainte de 1914, să revină la comerţul liber şi să reintroducă etalonul aur. Tentativele au eşuat complet în crahul din 1929.(…). Anii'30 s-au transformat într-o luptă pentru acces la materii prime şi pieţe între blocuri comerciale protecţioniste rivale".[74]

Acelaşi crah financiar din 1929 a făcut din conflictele sociale, care apăruseră după 1918 într-o măsură mai mare sau mai mică în majoritatea statelor industrializate, o chestiune internaţională. Comunismul şi fascismul au creat o nouă era de războaie civile ideologice care au trecut de graniţele naţionale şi a ideologizat conflictele internaţionale. Comunismul fascismul şi liberalismul s-au luptat pentru hegemonia internaţională. Acest conflict, a depăşit limitele războiului aşa cum l-a teoretizat generalul Carl von Clausewitz. Obiectivele şi scopul erau nelimitate; politica cerea războiul absolut şi eliminarea completă a inamicului. Logica ce-l împingea către extreme era dublată de logica obiectivelor politice extreme. Reprezentanţii regimului liberal, SUA şi Marea Britanie, au cerut capitularea necondiţionată a puterilor Axei care reprezentau nazismul, fascismul şi celălalte ideologii desprinse din fascism şi nazism cum a fost, de exemplu, legionarismul pentru România. Înfrîngerea militară a distrus credibilitatea fascismului şi a nazismului pentru că acestea au insistat prea mult pe eficienţa economică superioară şi pe calităţile militare ale regimurilor autoritare.

Eliminarea fascismului, hegemonia superputerilor care au ieşit victorioase din cel de-al doilea război mondial şi existenţa bombei atomice în arsenalul militar al acestora au limitat conflictul ideologic postrăzboi[75]. Ideologia a devenit o dimensiune a conflictului dintre două blocuri de state. Fiecare dintre ele a eliminat disidenţa din interior. În anii ce-au urmat n-au existat conflicte in interiorul blocurilor politico-militare rivale. SUA şi URSS s-au confruntat pe fronturi de proximitate, intervenind şi pregătind războaie civile oriunde pe glob. A apărut aşa zisul *război prin procură* cum au fost cele din Coreea, Vietnam sau Afganistan.[76]

După încetarea războiului rece conflictualitatea în relaţiile internaţionale a suferit o transformare majoră.[77] Scăderea vizibilă a rolului de actor principal pe scena internaţională a statului şi apariţia de noi actori de factură nonclasică, intensificarea procesului de

[73] Ibidem, p. 11-20.
[74] Ibidem, p. 28-29;60-61
[75] Ibidem, p. 61.
[76] Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, Comunicare.ro, p. 67.
[77] Richard Szafransky, Thinking About Small Wars, în Parameters, September 1990, pp. 39-49; Didier Bigo, Guerres, conflits, transnational et territoire (Partie 1), în Sociologie politique de l'international, Cultures & Conflits Guerres, conflits, transnational et territoire (Partie 1).htm.

deteritorializare a comunităţilor şi fragmentare politică după prăbuşirea statelor de factură multietnică, apariţia a noi ameninţări la adresa securităţii umane şi colective cum ar fi terorismul transnaţional dar şi deposedarea, în parte a statului de legitimitatea folosirii violenţei armate au condus la apariţia a noi tipuri de conflicte.[78]

Aşa a apărut şi s-a manifestat cu pregnanţă ceea ce specialiştii au denumit conflict de joasă intensitate[79] iar după 1995 forţele de peacekeeping desfăşoară *oprațiuni militare altele deît războiul* . Comenînd această situaţie Michael Howard arată că în fapt avem de a face cu o diversificare a noţiunii de conflict încît război este doar dacă este declarat de o oficialitate[80]. Profesorul Donald M. Snow de la University of Alabama, într-o lucrare care a cunoscut nu mai puţin de patru ediţii[81], aprecia că însăşi termenul de conflict de joasă intensitate ca fiind "curios" şi în fapt un "artifact al războiului rece"[82]

Sociologul Ilie Bădescu arată că ipoteză de lucru introdusă de Samuel Hungtinton în analiza conflictului cea a *ciocnirii civilizaţiilor* este greşită. El nu împărtăşeşte idea potrivit căreia "lumea de mîine este una a conflictului civilizaţiilor. Sursa principală de conflict în lumea de mîine nu va fi una economică sau ideologică, ci una culturală. Naţiuni şi grupuri de naţiuni vor fi cele antrenate în conflict astfel că accest conflict va deveni sistemul de refrinţă principal pentru definirea naţiunii în lumea contemporană"[83].

Ilie Bădescu acceptă, în schimb, ideea de dezvoltare stadială a conflictelor, introdusă de S Hungtington, însă, afirmă că ultimul stadiu nu este cel ideocratic ci *războiul logistic*. Conflictele în evoluţia umanităţii pînă a ajunge în acest stadiu au parcurs într-adevăr mai multe stadii şi au traversat mai multe faze. Ele au început prin a fi dinastice. În acest stadiu conflictul se desfăşura între prinţi, regi, împăraţi, sau alt tip de monarhi şi avea ca scop extinderea suveranităţii lor teritoriale. Un alt stadiu este cel al *războaielor popoarelor* care s-a încheiat odată cu sfîrşitul primului război mondial. Al treilea stadiu este cel al războaielor ideologice ca rezultat al revoluţiei ruseşti şi al reacţiilor la ea, conflictul între naţiuni a cedat locul conflictului între ideologii; mai întîi între comunism, fascism-nazism şi democraţie liberală şi, apoi , între comunism şi democraţie liberală. A fost faza războiului rece"[84].

Toate aceste trei faze înscriu conflictul în interiorul civilizaţiei occidentale.

W. Lind consideră că în fapt acestea au fost "războaie civile occidentale"[85] .Acesta afirmă că încheierea războiului rece a scos conflicualitatea din interiorul societăţii occidentale şi a plasat-o în lumea extraeuropeană , în fapt asistăm la internaţionalizarea conflictelor. Astăzi conflictele nu mai sînt locale. Globalizarea lumii face dintr-un conflict local simptomul unui conflict mai larg, al unei crize internaţionale. Crizele şi conflictele din fostul spaţiu iugoslav sau din cel al fostului imperiu sovietic afectează nu nuami zona unde au loc ci au impact asupra sistemului internaţional in ansamblul său.

---

[78] Didier Bigo, op., cit., în loc., cit.,

[79] David Fastabend, *The Categorization of Conflict*, in ***Parameters*** Summer 1997, p. 75-87; John R. Galvin, *Uncomfortable Wars: Toward a New Paradigm*, ***Parameters***, Winter 1986, p. 7.

[80] Michael Howard, *The Lessons of History*, Yale Univ. Press, London, 1991, p. 176.

[81] Donald M. Snow, *National security.Defense Policy in a Changed International Order*, Fourth Edition, St. Martin's Press, New York, 1998, p.227-228.

[82] Ibidem, p. 227

[83] Ilie Bădescu, *Tratat de geopolitică*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2004, p. 288.

[84] Ibidem.

[85] Apud, Ilie Bădescu, op., cit., p. 288.

Acestă fază a conflictualității este caracterizată în viziunea lui Ilie Bădescu de apariția războiului logistic, "legat de procesele de creştee ale noilor sisteme de gîndire şi de fenomenul înaintării frontierelor."[86] În acest tip de conflict nu sînt folosite arme clasice ci una pe care Bădescu o numeşte *arma logistică.* Aceasta "nu vizează nici materialele de război militar(echipamentele, armele etc.) nici personalul militar, armatele, adică materialul uman. Arma logistică vizează spulberarea rezistenței unui popor întreg fara atacul armatelor, fără gloanțe, prin *atacul instituțiilor, simbolurilor, viziunilor, religiei, mitologiei, felului de a fi* ale unui popor în întregul său. Arma logistică nu ucide oameni şi nu distruge maşina de război, ea "ucide" simboluri instituții, maxime străvechi, opere eponime adică geniul unui popor. Efectul de umilire este uriaş, perplexitatea este totală şi generalizată, paralizia sufletească este şi ea generalizată, de aici şi denumirea de *armă logistică generalizată"*[87]. Paradigma introdusă de Ilie Bădescu în analiza conflictualității moderne poate fi acceptată ca ipoteză de lucru doar dacă sîntem de accord cu faptul că expansiunea frontierei culturale şi de civilizație produce numai efecte negative asupra culturilor şi a civilizațiilor cu care vine în contact. Experiența istorică ne arată că expansiunea frontierei romane în antichitate si a celei occidentale în timpurile mderne a avut consecințe positive pentru societățile pe care le-a influiențat.Pe de altă parte expansiunea n-a avut un caracter conflictual ci a fost, in majoritatea cazurilor , dorită de populația cu care a venit în contact.

Acest tablou al fenomenului conflictual in lumea din perioada „post-razboi rece" nu este nici exhaustiv si nici nu cuprinde totalitatea abordarilor teoretice formulate in ultimii ani. De la sfârsitul „razboiului rece" au fost lansate un numar considerabil de viziuni conceptuale privitoare la fizionomia viitoarelor conflicte. In contextul actual, cea mai frecvent mentionata este teoria lui Huntington. La inceputul anilor '90, acesta a afirmat ca adversitatea ideologica dintre cele doua superputeri va fi treptat inlocuita, din varii motive, de o „ciocnire a civilizatiilor"[88]. El a apreciat ca „principalele conflicte in politica globala vor avea loc intre natiuni si grupuri apartinând unor civilizatii diferite"[89].

Huntington a definit civilizatiile in primul rând ca entitati culturale si a sustinut ca exista un conflict inerent intre acestea, ce a condus la confruntari violente in regiuni in care acestea se suprapun, se intrepatrund sau vin intr-un contact geografic direct. Astfel, el a dat o explicatie plauzibila, in opinia sa si a altora, conflictelor armate din Balcani, Orientul Mijlociu, Casmir, Caucaz s.a[90]. Modelul lui Hungtington a fost contestat si criticat din motive diferite, in special datorita utilizarii unor criterii mai mult decât discutabile pentru definirea „civilizatiei", precum si pentru tendinta de a vedea o ciocnire a civilizatiilor in anumite cazuri particulare in care aceasta nu se regaseste la originea conflictului[91]. Cu toate acestea, observatiile lui Huntington nu sunt lipsite de logica si de temei in ceea ce este perceput a fi un conflict intre civilizația Occidentală si "restul lumii". El argumenteaza ca Vestul utilizeaza institutiile, puterea militara si resursele economice pentru a conduce lumea pe acele cai care asigura mentinerea dominatiei occidentale, protejeaza interesele

---

[86] Ibidem, p. 304

[87] Ibidem, p. 314.

[88] Apud, Nicolae Uscoi, „*Terorism si globalizare*", in **Revista Academiei Fortelor Terestre**, anul VII, nr. 3-4 (27-28), p. 18.

[89] Ibidem.

[90] A se vedea, Samuel P. Huntington, „*The Clash of Civilisations?*", in ***Foreign Affairs*****, Summer**,1993.

[91] A se vedea Ilie Bădescu, *op., cit.,* p. 288-291.

occidentale si promoveaza valorile politice si economice occidentale. Acest comportament provoaca raspunsuri din partea acelor societati si state care refuza sa accepte si sa-si insuseasca valorile si credintele occidentale, asa cum ar fi democratia liberala sau drepturile omului.

Unul din aceste raspunsuri este terorismul international, fenomen care se prezinta astazi ca o amenintare globala ca urmare a asimilarii unor tehnologii si metode care l-au facut mult mai potent, mai dinamic, amorf si dificil de contracarat. In conditiile asimetriei covârsitoare in raportul de forte, el a devenit instrumentul favorit al unor grupuri care nu dispun de alte mijloace de utilizare a puterii, fiind celmai utilizat si atractiv mijloc de luptă pentru grupări radicale şi fundamentaliste[92] Astfel, progresul tehnologic a asigurat grupurilor teroriste nu numai noi capacitati, ci si o extindere considerabila a tintelor si obiectivelor vizate. Paradoxal, desi reprezinta, in principal, o lume incapabila sa accepte calea post-moderna de viata si valorile sociale promovate de globalizare, teroristii beneficiaza din plin de avantajele pe care acest proces le ofera. Avem in vedere posibilitatile de utilizare in scopuri ilegale si vadit ostile a sistemelor deschise de comunicatii, libera miscare a mijloacelor financiare si noile tehnologii care stau la baza procesului de globalizare[93]. Astfel, grupurile teroriste au dobândit o mobilitate fara precedent si capacitatea de a lovi pretutindeni in lume. Capacitatea de a intreprinde actiuni violente a crescut considerabil datorita noilor arme si, in special, a accesului la explozivi foarte puternici si dispozitive de detonare sofisticate. Ceea ce ii satisface cel mai mult pe teroristi este posibilitatea de a fi in centrul atentiei opiniei publice, de a-si realiza dorinta aproape patologica de a fi in prim planul atentiei mass-media.

Un alt gen de conflicte care se manifestă cu putere începînd cu a doua jumătate a secolului al XX-lea şi continuă cu virulenţă în primii ani ai celui următor este cel interethnic. Acestea au apărut ca urmare a manifestării unui process cu dublă dinamică în societatea post război rece: fragmentarea politică şi integrarea regională. Analistul Dimostenis Yagcioglu consideră că sînt cel puţin trei perspective de analiză a cauzelor care generează conflicte interetnice în societîţile neomogene: psihoanalitice, socio-identitare şi teoria realismului [94]. Acest proces este evident mai ales în societăţile fost socialiste multietnice unde au fost redescoperite şi reafirmate principile şi drepturile care au făcut "carieră" după primul război mondial. Revitalizarea etnicităţii şi a căutării identităţii de sine au fost considerate de unii autori ca fiind pozitive[95], însă, atunci cînd au fost afectate drepturile altor comunităţi acestea au degenerat şi au produs efecte negative.

Analistul Svante Cornell apreciază că trebuie abandonată ideea conform căreia conflictul identitar este expresia unei stări de primitivism politic şi este specific doar lumii subdezvoltate. Realitatea arată că asemenea manifestări apar şi în regiuni şi state considerate dezvoltate şi cu unstandard înalt de civilizaţie.[96] Faptul că cele mai multe dintre aceste

---

[92] Frank J. Cilluffo, Daniel Rankin, „*Fighting terrorism*", in **NATO Review**, Winter 2001/2002, p. 12
[93] Brian M. Jenkins, „*International Terrorism*" in **The Use of Force**, editata de Robert J. Art si Kenneth N. Waltz, Rowan and Littlefield Publishers Inc., New York, editia a V a, 1999, p. 76
[94] Dimostenis Yagcioglu, *Psychological Explanations of Conflicts between Minorities and Majorities. An Overview*., în http://www.geocities.com/Athens/8945/sycho.html#(a)
[95] Cristian Jura, *Geopolitica conflictelor*, în **GeoPolitica,** Anul II, nr.7-8, 2004, p. 83
[96] Svante E. Cornell, *Autonomy as a Source of Conflict. Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective*, în **World Politics** volume 54, no.2, 2002, p. 245.

conflicte s-au manifestat cu violență extremă în zonele caracterizate de subdezvoltare economică şi în statele multinaționale fost comuniste au determinat pe unii analişti să asocieze fenomenul cu aceste regiuni.

Conflictualitatea militară s-a bucurat de o atenție deosebită în ultimii ani. Ea îşi are sorgintea în fenomenele sociale şi în manifestările antagonice care sunt generate de diversele stadii de dezvoltare economică şi tehnologică atinse de diferitele națiuni componente ale societății umane la sfârşitul secolului XX şi începutul secolului XXI. Ca fenomen social, conflictul militar a evoluat în ce priveşte conținutul, cât şi fizionomia lui, în strânsă legătură cu evoluția societății. În acest context, starea de conflict militar apare sau derivă dintr-un complex de condiții de care atârnă succesul ori insuccesul unei confruntări. Aceasta poate fi considerată produsul simultan al unor forțe materiale, morale, intelectuale, economice, politico-diplomatice,militare, psihologice şi informaționale, reprezentând mai mult decât o simplă problemă de strategie, de logistică sau de tehnologie.

În aceste condiții, războiul clasic stat contra stat sau coaliție politico-militară contra coaliție politico-militară devine astăzi tot mai puțin probabil în cazul marilor puteri. Specialiştii apreciază că un conflict de tipul celor două conflagrații mondiale nu se mai intrevede imediat la orizont.[97] Totuşi nu este greu de observat că în lume concurența dintre state şi grupări de state se manifestă intens dar nu îmbracă forme violente. În fapt acest fenomen a fost observat cu mult timp de Thomas Schelling care arăta că in disputa de interese astăzi nu avem de-a face cu *învinşi* şi *învingători* ci cu *perdanți* şi *cîstigători*[98].

Din această perspectivă războiul viitorului pare să se înscrie într-un spectru foarte larg de acțiuni şi reacții, într-un spațiu multidimensional pe care se definesc între altele şi următoarele tipuri de conflicte[99]: război informațional; război cibernetic; război psihologic; război mediatic; război economic; război cosmic; război cultural; etc. Societatea informațională a modificat fizionomia conflictualității de astăzi dar mai ales de mîine. Reputatul publicist James Adams crede că următorul război mondial poate să fie şi ultimul pentru umanitate. Autorul îşi bazează raționbamentul pe faptul că armele inteligente vor crea un front de luptă care va fi pretutindeni, luptătorii nemaiputînd fi localizați undeva precis. Conflictul va fi omnidirecțional cu caracteristica unei confruntări "a tuturor contra tuturor"[100].

Experiența conflictelor din Golf şi din fosta Iugoslavie va atenționa statele din categoria "puterilor minore" şi este posibil ca ele să nu mai repete experiența regimului lui Sadam Husein din Iraq sau a talibanilor din Afganistan care s-au confruntat direct cu marile puteri occidentale dar ele au, în opinia lui Paul Hirst, multe alte opțiuni pentru desfăşurarea unui conflict armat.[101] Dealtfel profesorul T.V. Paul de la McGill University cercetînd fenomenul conflictual în situații asimetrice ajunge la concluzia că nu întotdeauna calculul

---

[97] Dr. Gheorghe Văduva, *Războiul şi strategia militară în era globalizării*, în vol. Dr. Teodor Frunzeti, dr. Vladimir Zodian, *Lumea 2005. Enciclopedie politică şi militară*. Editura CTEA, Bucureşti, 2005, p. 108.

[98] Thomas Schelling, *Strategia conflictului* Editura

[99] Dr. Gheorghe Văduva, op., cit., în loc., cit., p. 109.

[100] Apud, Emil Străinu, *Războiul geofizic. Tehnici de modificare a mediului înconjurător în scopuri militare*, Editura AISM, Bucureşti, 2003, p. 5.

[101] Paul Hirst, *op. cit*., p. 82.

raţional primează atunci cînd statele recurg la rezovarea diferendurilor dintre ele prin recurgerea la arme.El îşi bazează aserţiunea pe un lung şir de exemple din istoria umanităţii cînd state percepute, în epocă, slabe au iniţiat politici de agresiune la adresa unor vecini mai puternici.[102]

Din ce în ce mai mult , inamicii nu vor fi state , ci alte structuri precum organizaţiile nonguvernamentale implicate în confruntări, grupările teroriste şi miliţiile. Societăţile vor deveni tot mai vulnerabile la atacurile teroriste şi îşi vor dirija eforturile înspre culegerea de informaţii şi menţinerea ordinii în sistem paramilitar. Aceste conflicte vor fi non-clausewitziene, adică nu vor implica forţele armate regulate ale unui stat într-o stare de război distinctă reprezentînd aplicarea unei politici definite. În acest tip de conflicte rolul comunicării şi al relaţiilor publice va creşte foarte mult atît pentru combatanţi cît şi pentru opinia publică.

Mulţi analişti, în special cei din domeniul militar definesc conflictul şi războiul prin asociere[103] sau opoziţie[104] la un alt fenomen omnipresent în societatea contemporană criza. Acest termen a fost şi continuă să fie atît de des utilizat pentru varii situaţii în care se poate găsi o persoană sau o colectivitate umană încît din punct de vedere conceptual a devenit ambiguu[105]. Ambiguitatea rezultă din faptul că termenul de criză este folosit pentru situaţii care pot fi percepute de unii ca situaţii de disfuncţionalitate încadrate în normalitatea existenţială iar de altele drept situaţii catastrofice dar şi din neprecizarea paradigmei prin care se analizează criza.

Definită din perspectivă filozofică criză, de exemplu, este înţeleasă ca fiind un "punct de cotitură as unui process fatal" care afectează identitatea subiectului vizat prin semn exterioare vizibile dar şi prin simptome interne, perceptibile porin manifestări care reprezintă abateri de la starea de normalitate.[106] Psihologia defineşte criza drept "moment sau fază a unui process, constînd din conflicte acute, privaţiuni, decompensări, neacoperire a unor expectaţii, dificultăţi şi alte fenomene negative ce pot fi urmate de progress sau regres."[107]

Teoria militară definescşte criza drept o etapă intermediară între "starea de pace şi cea de război"[108]sau "rezultatul acumulării în timp a unor procese dezorganizante şi al generării proceselor sociale perverse, care destructurează sau rup legăturile între cele trei funcţii ale naţiunii şi produc tensiuni şi conflicte sociale."[109] Sociologia, prin paradigma procesual organică lansată după anii'90 de profesorul L. Culda, apreciază că o criză socială devine stare de criză a naţiunii în condiţiile în care actiunile şi comportamentele decidenţilor politici vulnerabilizează situaţia oamenilor, o insecurizează, determină ruperea conexiunilor între cele trei funcţii ale naţiunii, încît procesele gestionare publice nu mai pot să fie

---

[102] T.V.Paul, Asymmetric Conflicts: War Initiation by weaker Powers, Cambridge University Press, 1994, p. 3.

[103] Nicolae Rotaru, *Criză şi dialog*. *Managementul comunicării în structuri de tipierarhic*, editura RAO, Bucureşti, p. 80; Aurel V. David, *Naţiunea între „starea de securitate" şi „criza politic-militară",* Editura Licorna Bucureşti, 2000., p.174- 207.

[104] Kenneth N. Walz, op. cit., p.185-190.

[105] Cristophe Roux-Dufort, *Gerer et decider en situation de crise*, Dunod, Paris, 2000, p.13

[106] Aurel V. David, *op. cit*., p. 190.

[107] Paul Popescu-neveanu, *Dicţionar de psihologie*, Editura Albatros, Bucureşti, 1978, p. 161.

[108] Nicolae Rotaru, *op., cit*., p. 80.

[109] Teodor Repciuc, *Situaţiile de criză şi gestionarea lor în noul context politic şi strategic european. Orientări teoretice şi operaţionale în doctrina militară de apărare a României*, în „**Revista Română de Studii Internaţionale",** vol. XXVII, nr, 1-2(123-124), 1993, p.7

funcţionale".[110]

Din perspectiva ştiinţelor comunicării criza este "pătrundere în conştiinţă a unei anormalităţi, a unui dezechilibru care cere remedierea.(…) Criza este factor constitutive în geneza şi dezvoltarea omului şi a culturii"[111], iar conflictul "o formă de comunicare, la fel cum este cooperarea"[112].Acest fapt este explicat prin aceea că relaţiile dintre părţile aflate în conflict fac necesară o formă de comunicare, aşa cum se poate vedea cu uşurinţă nu numai în cazul conflictelor industriale, a acţiunilor poliţieneşti sau a disputelor dintre indivizi ci şi cazul războaielor.

Cei care susţin un asemenea mod de abordare şi interpretare a crizei nu numai că pun semnul egal între cele două fenomene dar şi apreciază că în lumea de azi conflictele au la bază eşecurile comunicaţionale[113] sau că , în fapt, în lumea reală nici nu există criză ci doar în discurs[114]. După Simona Ştefănescu unul dintre aceşti specialişti care cred că media are un rol hotărîtor în crearea situaţilor de criză este Peter Bruck, un apreciat analist al relaţiilor dintre mass media şi opiinia publică vis-à-vis de evoluţiile din viaţa politică internă dar mai ales internaţională. Analizînd impactul media asupra societăţii contemporane acesta ajunge la concluzia că prin nevoia de a "spectaculariza" ştirea opinia publică ajunge să consume diferite aspecte ale propriei ei realităţi sociale decît să acţioneze pentru a o aschimba[115]. În lipsa unor subiecte care să facă posibilă creşterea audienţei mijloacele de informare în masă recurg la practice precum distorsionarea sau transformarea unor evenimente mai puţin importante în "crize", prin definirea lor ca atare şi prin acordarea unei atenţii nemeritate acestora. O asemenea situaţie este posibilă prin introducerea de către jurnalişti a acelor elemente de "refracţie" între realitatea ca atare şi "realitatea" prezentată de mass media[116].

Schimbarea de paradigmă în ceea ce priveşte conflictualitaea contemporană a sporit rolul comunicării nu numai în gestionarea crizelor şi conflictelor ci şi în crearea lor. Conflictul military contemporan oferă un prilej de punere în scenă a lumii, de teatralizare a comunităţilor, fie prin *hard news* (fapt divers) fie prin *show-bussines* dar mai ales prin creareas şi punerea în circulaţie a pseudo-evenimentelor aşa cum a fost cazul cu războiul din Iraq sau cu cele din fostul spaţiu iugoslav.

---

[110] Lucian Culda, *Devenirea oamenilor în procesualitatea socială*, Editura Licorna, Bucureşti, 1997, p. 384.
[111] Henri wad, *Homo loquens*, Editura Hasefer, Bucureşti, 2001, p. 130.
[112] Simona Ştefănescu, *Media şi conflictele,* Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, p.15.
[113] Nicolae Rotaru, *op., cit.,* p.314.
[114] Peter A. Bruck*, Crisis as Spectacle:Tabliod News and the Politics of Outrage*, în vol. Marc Raboy, Bernard Dagenais, (eds*.), Media Crisis, and Democracy.MassCommunication and the Disruption of Social Order*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1995, p. 116.
[115] Simona Ştefănescu, *op., cit.,* p.22
[116] Ibidem, p. 47.

ÎNTREBĂRI DE STUDIAT

1. Conceptul de *violenţă structurală* poate să ne ofere un suport pentru înţelegerea războaielor clasice, dintre state sau dintre state şi coaliţii de state ? Argumente pro şi *contra*.
2. Care sînt particularităţile crizelor şi conflictelor desfăşurate în timpul războiului rece ?
3. Viziunea sociologului român Dimitrie Gusti mai este actuală astăzi ? Dacă *DA* de ce ? Dacă *NU* de ce ?
4. Creşterea interdependenţelor şi accentuarea procesului de globalizare va mări probabilitatea de apariţie a conflictelo sau o va micşora ?

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Kenneth N. Waltz, *Omul statul şi războiul*, Institutul European, Iaşi, 2001, p. 6-15.
Joseph S. Nye jr. Descifrarea conflictelor internaţionale, Editura Antet, 2005, pp. 11-21.
Ionel Nicu Sava *, Studii de Securitate*, Centrul Român de Studii Regionale, Bucureşti, 2005, p. 87-105.
Paul Hirst, *Război şi putere în secolul XXI. Statul conflictul militar şi sistemul internaţional*, Editura Antet, 2001, pp. 8 -15

Capitolul 2

COMUNICAREA ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL

Astăzi teoria comunicării în cadrul ştiinţelor socio-umane s-a impus pe un loc şi şi-a faurit un statut unanim recunoscut. Intrarea ei în teatrul înțelegerii de sine a lumii de astăzi, aprecia reputatul specialist Tudor Olteanu[117], a fost spectaculoasă. Fără o abordare adecvată şi nuanțată a proceselor de comunicare, nu ne mai putem pricepe pe noi înşine ca ființe sociale supuse devenirii. Transformările petrecute în societatea umană din ultima vreme, globalizarea de esență mediatică şi rearticularea mecanismelor electorale în direcția „tele-democrației" au avut un impacxt deosebit asupra abordărilor teoretice şi a domeniului comunicării în general. Se comunică pretutindeni, cîmpul ei de manifestare a devenit extrem de vast. Orice activitate umană, individuală, colectivă socială preupune informații emise, primite sau analizate. Comunicarea este parte a acțiunii şi a reflecției aşa cum moneda este parte a economiei[118]. Extensia obiectului său de studiu a atras după sine o multiplicare a perspectivelor, teoria comunicării absorbind tot ceea ce i-a fost util de la alte ştiințe socio-umne de la semiotică şi sociologie la teoria cuturii sau teoria relatiilor internaționale.

2.1. Particularitățile comunicării în mediul internațional

Din această perspectivă există specialişti şi teoreticieni ai domeniului care consideră că relațiile internaționale sînt de natură semiotică şi că de fapt interacțiunile dintre actorii sistemului internațional nu pot avea loc fără să existe un proces de comunicare coerent şi bine articulat. Referindu-se la acest aspect Eduard F. Azar afirma:

„În viața internațională părțile tind să-şi exprime poziția una față de celălaltă prin semnale verbale şi fizice. Un semnal internațional este un eveniment între națiuni, avînd următoarele caracteristici: la o anumită dată, o anume parte, acționează cu o anume destinație în privința unei probleme de interes reciproc. Data este ziua în care este relatat a fi avut loc semnalul, de către o sursă de încredere, publică; părțile şi

[117] Tudor Olteanu, *Depăşirea stării de incomunicare*, în vol, J.J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen, *Ştiința comunicării*, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 5.
[118] Pierre Zemor, *Comunicarea publică*, Institutul European, Iaşi, 2003, p. 26.

destinaţiile sînt naţiuni, organizaţii sau mişcări care au un statut de însemnătate regională; acţiunile sînt acte verbale sau fizice, reacţii sau interacţiuni, iar problemele – domeniile incluzînd obiectele în legătură cu care părţile şi direcţiile interacţionează sau schimbă semnale"[119].

Comunicarea a însotit în permanenţă relaţiile interanţionale încă de la cristalizarea lor în zorii modernităţii—după pacea de la Westfalia— ca realitate distinctă în raport cu societatea politică organizată la nivelul fiecărui stat în parte. Cunoscutul profesor N. Danziger, de la University of Carolina, aprecia că nici nu ne putem imagina existenţa societăţii politice internaţionale în afara comunicării. Ce ar fi aceasta fără ziare, fără televiziuni şi agenţii de presă sau alte mijloace de informare prin care statele şi alti actori îşi comunică intenţiile şi acţiuniile din cele mai diversificate domenii[120]. Iar Al Josephy afirma că, în ultimile două secole, comunicarea în mediul internaţional s-a dovedit a fi , în anumite împrejurări, mai tare ca războiul şi esenţială pentru schimbări majore în mediul internaţional contemporan.[121]

Comunicarea în mediul internaţional include atît mijloacele cît şi metodele prin care actorii şi-au făcut publice scopurile, atitudinile şi ideile. Ca efecte a generat stări diferite ale sistemului internaţional. Prin comunicare eficientă actorii au ajuns la conditia de a-şi satisface interesul şi a-şi atinge scopurile urmărite în sistem prin cooperare şi astfel s-a realizat pacea, dar tot prin comunicare, apreciază unii specilişti, statele au generat crize şi conflictele în sistemul relaţiilor internaţionale.[122]

Majoritatea autorilor care au analizat comunicarea în societatea internaţională consideră că din punct de vedere al schemei „tehnice" de realizare nu sînt diferenţe notabile în raport cu schema clasică. Şi în acest caz comunicarea dispune de patru componente fundamentale: un emiţător, un canal, informatie şi un receptor.[123] Esenţa procesului de comunicare este aceeaşi: deplasarea, transferul sau transmiterea informaţiei de la un participant la altul. Specificul acestuia este că actorii sînt, în primul rînd, de un tip aparte: state, organizatii şi organisme internaţionale din varii domenii de la cele comerciale pînă la cele de ordin politico-militar sau non-guvernamental. Pot fi actori care au recunoaştere internaţională din partea celorlalţi actori şi deci mesajul lor se bucură de legitimitate şi prestigiu dar pot fi şi organizaţii clandestine, mafiote, ale crimei organizate sau ale terorismului naţional şi transnaţional care n-au legitimitate dar nici nu pot fi, astăzi, ignorate in analiza comunicării in mediul internaţional contemporan. Aceşti actori mai au o particularitate care o găsim, dealtfel, şi la comunicarea în masă aceea că reprezintă o multime/colectivitate de oameni.

Comunicarea internaţională se desfăşoară simultan pe mai multe niveluri.

---

[119] Eduard E. Azar, *Conflict Escalation and Conflict Resolution in an International Crisis, Suez,1956,* în vol. W. D Coplin, Charles W. Kegley(Eds), *Analizing International Relations,* Praeger Publishers, New York, 1975, p. 182-204.

[120] James N. Danziger, *Understanding the Political World. A Comparative Introdution to Political Science*, second edition, Longman, New York and London, 1994, p. 241.

[121] Al. Josephy, *The Power of News: The Changing Styles in International Communications* in "**Media in Middle East**", 18 mai 2003.

[122] Solomon Marcus, *Paradoxes*, în "**Revue Roumaine de Linguistiqu**e", vol. 27, no. 2, 1982, pp. 155-163; James N. Danziger, *op. cit*., p. 244.

[123] J.J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen, *op., cit*., p. 23; James N. Danziger, *op., cit.,* p. 242.

Primul dintre aceste niveluri este cel al comunicării interumane[124]. În acest nivel comunitățile umane își transmit informații de ordin cultural şi de civilizație, ceea ce are mai prețios acumulat în secole sau poate chiar milenii de existență. Modalitatea prin care se realizează această comunicare nu ține de un model organizat sau de o politică desfăşurată după obiective şi scopuri precise. Călătoriile pe care oamenii aparținind diferitor arii de cultură şi civilizație le-au intreprins în scop comercial sau chiar turistic, de exemplu, au fost şi bune prilejuri de a se comunica informații legate de comunitatea din care provenea[125].

La cel de-al doilea nivel comunicarea internațională se realizează pe cel puțin două paliere: de la stat/guvern la stat/guvern şi de la stat/guvern către opinia publică aparținînd altei țări[126]. Unii autori cred că prin acest nivel al comunicării internaționale actorii caută să-şi transmită intențiile de politică externă şi să-şi facă transparent tipul de comportament ce-l adoptă pe scena internațională în promovarea intereselor dar să exercite şi anumite forme de manipulare a opiniei publice internaționale pentru a obține dacă nu aprobarea din partea acesteia pentru acțiunile sale de politică externă măcar o atitudine neutră.[127]

Un asemenea tip de comunicare se realizează, cel mai adesea, prin intermediul reprezentanților diplomatice dar şi al propagandei. Deşi se apreciază că există diferențe notabile în modul cum statele democratice şi cele totalitare utilizează propaganda, se poate spune că prin intermediul acesteia guvernele caută să-şi impună în opinia publică internațională o imagine convenabilă sau *brand-ul* de țară pentru a desfăşura o politică externă în acord nu numai cu principiile eficientei dar şi cu interesele pe care le are la un moment dat. Comunicarea diplomatică are o bogată tradiție şi cea mai lungă existență în viața internațională.

Cel de-al treilea nivel al comunicării internaționale se realizează prin intermediul mijloacelor tehnice de diseminare a informațiilor de la cele devenite deja clasice cum ar fi emisiunile de radio şi televiziune pănă la cele mai moderne– internetul[128]. Acest nivel de comunicare a crescut foarte spectaculos în ultimi ani. Emițătorul se adresează, în aceste împrejurări, „fără deosebire oricui, prin intermediul unui canal la care fiecare instanță receptoare are necondiționat acces, cel puțin în măsura în care accesul depinde de emițător."[129] Apariția comunicațiilor prin satelit a făcut ca, astăzi, posturile de radio şi de televiziune chiar dacă sînt intitulate naționale sau regionale să disemineze informația pe spații extrem de largi transversînd granițe şi țări.

Particularitățile comunicării în mediul internațional sint date şi de trăsăturile acestuia din urmă. Se vorbeşte, adesea, de un sistem internațional dar acesta, în fapt, doar la modul ideal, se comportă ca un sistem, deoarece caracteristica sa esențială

---

[124] Al. Josephy, *op., cit*., în *loc., cit*.
[125] A se vedea pe larg, Grigore Giorgiu,
[126] Hamid Mowlana, *Communication in transition. The End of Diversity*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1996, p. 115.
[127] Ibidem, p. 116.
[128] Cees Hamelink, *World Communications: Disempowerment and Self Empowerment*, Zea Books, London and New Jersey, 1995, p.11
[129] J.J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen, *op., cit*., p.38.

este anarhia. Anarhia are, în teoria relațiilor internaționale, sensul de lipsa unui centru coordonator sau a unei autorități centrale de tipul statului în societatea internă. Acest fapt face ca procesul de comunicare să nu se incadreze în fluxuri bine conturate şi cu sensuri dinainte stabilite. Organizațiile internaționale cu vocatie universală,cum ar fi de exemplu ONU, nu pot să impună reguli şi standarde de comunicare decît formal, de ordin procedural,care acoperă stricta lor funcționare. Regulile şi normele devin obligatorii în măsura în care statele şi guvernele se obligă să le respecte. Din acest punct de vedere comunicarea poate să capete aspect de omnidirecțional; dela stat/guvern la stat/ guvern; de la un stat/guverna la opinia publică a altui stat fără ca guvernul respectiv să fie parte activă a procesului de comunicare; de la un actor nonstatal la un stat/guvern cum a fost, deexmplu, Comunicarea de catre ONU a sancțiunilor impuse Iraqului pentru actul de agresiune săvîrşit asupra Kuweitului în 1991 sau mai recent cererea adresată de organizația internațională Human Watch Right guvernelor unor țări din Europa de a clarifica problema detenției ilegale pe teritoriul lor a unor membri ai organizaților teroriste internaționale; de la un actor nonclasic la un alt actor nonclasic (OSCE catre ONU, OSCE către UE,etc.,) de la opinia publică internațională către un actor clasic (exemplele cele mai elocvente sînt demonstrațiile antirăzboi care au avut loc pe parcursul unor crize internționale major – războiul din Vietnam ,intervenția URSS în Cehoslovacia etc.,); de la opinia publică internațională către un actor nonclasic. Uni autori cum ar fi de exemplu, James E. Danyinger, consideră că în mediul internațional contemporan apare frecvent următorul tip de comunicare: mass media către guverne şi state în legătură cu anumite probleme de interes major pentru pacea şi securitatea regională sau globală şi invers cînd anumite guverne/state prin şefii lor se adresează mass media internaționale.[130]

Mediul internațional este şi un cîmp al rivalităților de putere şi confruntărilor de interese dar şi al cooperării pe cele mai diverse planuri. Din acest puct de vedere comunicarea internațională va avea caracteristici şi particularități în raport cu alte tipuri de comunicare. Diferențele culturale şi de civilizație pot influiența comunicarea atît din punct de vedere al transmiterii dar şi decodării mesajelor, al intensității şi frecvențelor cu care ea se realizază dar şi din punct de vedere al eficienței pe care fiecare actor o urmăreşte în parte. Acest lucru este cu atît mai evident în situații de criză şi conflict. În asemenea împrejurări comunicarea în mediul internațional este influiențată şi de finalitățile pe care părțile le urmăresc în interacțiunile dintre ele - dezinformarea, manipularea , intoxicarea cu ştiri false, etc.[131]

Cunoaşterea particularităților procesului de comunicare reprezintă fără îndoială o nevoie strigentă pentru a înțelege evoluția mediului internațional contemporan dar nu trebuie scăpat din vedere faptul că acest lucru nu se poate realiza dacă nu tinem cont şi de existența numeroaselor teorii şi modele teoretice elaborate de specialiştii domeniului. Acestea nu au doar valoare teoretică ci oferă perspective şi „grile" variate de „lectură" a modului cum actorii comunică între ei.[132] Perspectiva

[130] James E. Danyinger, *op., cit., p.* 250-252.
[131] Călin Hentea *op., cit*., passim.
[132] A se vedea pe larrg, Vasile Tran, Irina Stanciugelu, *Teoria comunicării*, Comunicare.ro, Bucureşti, 2003; Ion Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Editura Şansa, Bucureşti, 1996; Cristian Baylon, Xavier Mignot, *Comunicarea,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza „, Iaşi, 2000.

şi modelul teoretic care transced teoriile clasice ale comunicării par să fie cele mai adecvate pentru definirea dar şi pentru înţelegerea comunicării în mediul internaţional contemporan.

Comunicarea în relaţiile internaţionale poate fi privită ca un schimb de informaţii realizat între subsisteme(actorii clasici/statele, nonclasici/organizaţii şi organisme multi, inter sau supranaţionale) care alcătuiesc o totalitate, schimb ce vizază toate domeniile ce interesează la un moment dat aceste subsisteme. Comunicarea furnizează regulile şi normele care stau la baza procesului de interacţiunie şi interrelaţionare dintre actori, va reflecta „jocul" de interese şi va conduce în cele din urmă la adecvarea sau inadecvarea reprezentărilor/percepţiilor pe care aceştia le au *unul* despre *Celălalt.*

În mediul internaţional comunicarea este inevitabilă şi are caracteristicile unui proces continuu. În limbajul diplomaţiei adesea, cel mai frecvent pe parcursul unor crize şi războaie se fac formulări de genul : statul *X* a întrerupt relaţiile diplomatice cu statul *Y;* coaliţia de state *X* a impus embargou statului *Y*. Acestea ar putea fi înţele ca fiind o întrerupere a procesului de comunicare. Este fals, deoarece se întrerupe cel mult unul sau două canale comunicare dintre actorii aflaţi în stare de criză/război sau nu se mai realizează comunicarea directă, dar şi în asemenea situaţii apar canalele informale de comunicare. În acest fel comunicarea poate să-şi îndeplinească, în continuare, funcţia de liant al mediului internaţional. Profesorul Dinh Van Tran arată că în mediul internaţional comunicarea este ca sîngele pentru corpul uman. Dacă procesul de comunicare încetează „corpul" adică mediul internaţional moare şi viruşii/conflictele şi războaiele îl vor devora[133].

Mediul internaţional este prin excelenţă un spaţiu deschis tuturor actorilor unde regulile şi normele de comunicare se impun prin negociere sau acceptare tacită. Limbajul nu este universal deşi în permanenţă va fi o limbă care se va impune ca instrument de negociere cum a fost cazul limbii franceze în secolul al XIX-lea şi al celei engleze în secolul al XX-lea şi astăzi. În aceste condiţii în mediul internaţional comunicarea nu are fluienţa şi coerenţa pe care o poate avea în spaţiul public[134] dintr-o societate/ţară oarecare. La aceasta mai trebuie adăugat şi fapul că, adesea, comunicarea în mediul internaţional este virusată prin manipularea şi dezinformarea la care actorii recurg în diferite împrejurări mai ales în timp de criză şi război.

În consecinţă comunicarea în mediul internaţional poate fi defintă drept *procesul prin care actorii clasici şi nonclasici, de la stat, organisme şi instituţii politice, economice, financiare sau culturale pînă la opinia publică şi mass media, îşi împărtăşesc informaţii de interes reciproc, se informează asupra scopurilor urmărite şi a comportamentelor adoptate în diferite împrejurări pentru a se menţine echilibrul şi stabilitatea, pacea şi cooperarea în toate domeniile, dar şi pentru a-şi impune imaginea desirabilă în rîndul opiniei publice internaţionale.* Dacă la începutul secolului al XX-lea comunicarea diplomatică predomina în mediul internaţional şi ea se încadra în regulile şi cutumele impuse de-a lungul veacurilor astăzi sfera ei nu numai că s-a lărgit prin apariţia de exemplu a ceea ce specialiştii numesc *public diplomacy* ci s-a şi diversificat ca formă şi conţinut.

---

[133] Dinh Van Tran, *Communication and Diplomacy in a Changing World* Norwod, NJ: Ablex, 1987, p. 8.
[134] Isabelle Paillart, (coord.), *Spaţiul public şi comunicarea*, traducere de Monica Mitarcă, Eduard Săvescu, Beatrice Osanu, Polirom, Iaşi, 2002, p. 74.

2.2. Formele comunicării în mediul internațional

Comunicarea în mediul internațional îmbracă, în practică, forme foarte diversificate în funcție de natura actorilor îmlicați în acest proces, de modul concret în care ea se realizează dar şi de domeniul concret în care ea se desfăşoară. Actorii clasici, statele şi rganizațiile politice internaționale au dezvoltat cu precădere comunicarea *politică* fără să neglijeze însă şi alte forme cum ar fi comunicarea *economică/de afaceri*, comunicarea *culturală* şi *spirituală*, etc.

Comunicarea politică, la rîndul ei, s-a concretizat în forme specifice cum ar fi: diplomația cu întregul său aparat tehnic şi tehnologiile aferente şi care a alcătuit o adevărată „rețea" prin care informația circulă atît „la vedere" dar şi în *coduri* care să o ferească de „indiscreția" altor participanți la procesul de comunicare; negocieri bi şi multilaterale dintre şefii de stat şi guverne care au condus la acorduri şi tratate politice sau politico-militare; discuții şi dezbateri pe marginea unor probleme de interes general în foruri internaționale şi summit-uri informale cum ar fi de exemplu întîlnirile G 7(8) şi nu în ultimul rînd discursurile, luările de poziție ai liderilor politici cu prilejul apariției unor fenomene şi procese cu impact major asupra mediului internațional.

Dintre formele comunicării politice *diplomația* este cea mai importantă formă de comunicare pentru actorul clasic-statul. Sînt specialişti care aproape că nu disting între cele două fenomene şi procese cu existență distincă în viața internațională: comunicarea şi diplomația. Unii afirmă că însăşi diplomația poate fi foarte simplu definită ca fiind un proces regulat de comunicare[135], iar alții văd diplomația ca fiind însăşi sistemul internațional deoarece în esența sa acesta este format din totalitatea relațiilor care se stabilesc prin această formă de comunicare care este diplomația[136]

Profesorii Christer Jönsson şi Martin Hall de la Departamentul de ştiințe politice a Universității din Lund consideră că asocierea diplomației cu comunicarea în mediul internațional are relevanță nu numai pentru timpurile moderne ci chiar şi pentru cele mai indepărtate epoci din istoria omenirii.[137] Cetățile greceşti, în antichitatea clasică, realizau o comunicare directă atît între ale cît şi cu alte state prin emisari care întruneau aproape toate calitățile diplomaților din zilele noastre.

Aceslaşi lucru s-a întîmplat şi în antichitatea ronană clasică cît şi în cea neoclasică în perioada Imperiului bizantin. Interesant este faptul că acest tip de comunicare politică în opinia celor doi profesori nu s-a dezvoltat, de-a lungul istoriei doar între actorii de tip classic-statele. Ei afirmă că în studierea diplomației trebuie să fie abandonată viziunea "stat-centrică" deoarece acest tip de comunicare s-a realizat în fapt între cel puțin "două *politii*"[138]. Christer Jönsson şi Martin Hall definesc *politia* în accepțiunea pe care o dau acestei noțiuni Ferguson şi Mansbach. Aceştia afirmă că o politie poate fi înțeleasă ca o autoritate politică avînd identitate distinctă, capacitate de a mobiliza persoanele care o compun şi resursele de care dispune pentru a-şi îndeplini scopurile politice.[139]

---

[135] Costas M, Constantinou, *On the Way to Diplomacy* ,Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996, p. 26.

[136] Alan James, *Diplomacy and International Society*, in **International Relations** volume 6, no. 6, p. 942.

[137] Christer Jönsson, Martin Hall, *Communication: An Essential Aspect of Diplomacy,* în http://www.isanet.org/noarchive/jonsson.htm.

[138] Ibidem.

[139] Yale Ferguson, Richard Mansbach, *Polities: Authority, Identities, and Change* ,Columbia: University of South

Această perspectivă de înțelegere a actorilor clasici implicați in procesul de comunicare politică în mediul internațional permite analizarea angajării în diplomația modernă a organizaților politice care reprezintă comunități umane care luptă pentru crearea propriului stat. Edificator în acest sens este comunicarea politică, prin diplomație, pe care o face Organizația pentru eliberarea Palestinei sau altele care îi reprezintă pe kurzi, ceceni, uigurii din China, etc.

Din perspectiva înțelegerii diplomației ca o formă a comunicării politice în mediul internațional contemporan putem considera că aceasta este "un proces continuu prin care actorii îşi transmit reciproc mesaje care au ataşat un anume înțeles"[140]. Acest mesaj poate fi transmis/receptat verbal sau nonverbal. Comunicarea non-verbală sau cea ce specialiştii numesc limbajul corpului are o la fel de mare importanță şi în comunicarea diplomatică şi uneori spune mai mult decît un mesaj scris care se supune "canoanelor" impuse de eticheta diplomatică. Fostul ambasador român la Moscova din ultimii ani ai imperiului sovietic Vasile Şandru, a relatat un episod care se poate încadra în comunicărea nonverbală. Acesta s-a întîmplat cu prilejul unor discuții purtate între delegațiile economice ale României şi URSS-ului în cadrul CAER. Mandatul delegatiei române nu numai că era foarte restrictiv în negocieri dar se încadra şi în ceea ce s-ar putea numi *diplomația unei mari puteri* ceea ce a surprins delegația sovietică. Printr-o încălcare a regulilor de protocol diplomatic delegația sovitică a arătat părții romîne cu un mesaj non-verbal locul şi rolul pe care statul român îl avea, în viziunea sovieticilor în ansamblul țărilor socialiste. Cînd celor două delegații angajate în negocieri li s-a adus cafeaua, părții române i-a fost servită în ceşti care erau, ca mărime, de două ori mai mici decît cele ale negociatorilor sovietici.

În comunicarea diplomatică trebuie să se țină seama şi de alt factor şi anume de faptul că de cele mai multe ori mesajele transmise conțin *semnale* care transced înțelegerii limbajului comun. Istoricul Florin Constantiniu analizînd relațiile dintre Germania nazistă şi Uniunea Sovietică, într-o perioadă de relativă tensiune diplomatică şi în care avea loc un adevărat război propagandistic, ajunge la concluzia că Hitler şi Stalin au realizat o adevărată artă a transmiterii de semnale care a prefațat înțelegerea parafată prin Pactul Ribbentrop-Molotov, din vara anului 1939. Pentru că nu au fost luate în calculul diplomatic semnalele care au fost transmise anterior semnării pactului, între Berlin şi Moscova, majoritatea cancelariilor marilor puteri europene au fost surprinse prin rapiditatea cu care acesta s-a realizat.[141]

Din această perspectivă se apreciază că diplomații nu trebuie să fie doar foarte buni cunoscători ai mediului internațional contemporan, al intereselor ce caracterizează la un moment dat actorii, implicati în diferite evenimente internaționale, ci să fie şi foarte buni semioticeni, sau fini hermenuticieni.[142] „Hermeneutica , afirma Jurgen Habermas, priveşte limba, aşa spunînd , la lucru, adică în felul în care este folosită de participanți în scopul de a ajunge la o *înțelegere*

Carolina Press 1996, p. 34.

[140] Christer Jönsson, Martin Hall, *op., cit*., în *loc., cit*.

[141] Vezi, Florin Constantiniu, *România.Intre Hitler şi Stalin. Pactul Ribbentrop-Molotov*, Bucureşti, 1991, p. 13-15

[142] Christer Jönsson, Martin Hall, *op., cit*., în *loc., cit*.

comună asupra unui lucru sau la o *părere* comună"[143]. Această înțelegere a rolului jucat de hermeneutică în procesul comunicării diplomatice poate fi esențial în obtinerea scopurilor urmărite de către state în mediul internațional contemporan.

Comunicarea diplomatică astăzi se găseşte şi sub o dublă presiune: cea a opiniei publice din societătea contemporană şi cea a interesului/rațiunii de stat. Pe de o parte aceasta impune diplomației o cît mai mare transparență a actului de comunicare şi deci acces la conținutul mesajelor care o însoțesc, iar pe de alta, nevoia de confidențialitate impusă de păstrarea secretelor de stat. Karl W. Deutsch observa că „dintotdeauna diplomatia deschisa s-a imbinat cu diplomatia secreta". Adesea trimişii diplomatici aveau de transmis atît un mesaj public cît si unul confidential (External Involvement in Internal War)[144]. Dar, dincolo de mesajele confidentiale, diplomatii au un rol activ in convorbirile diplomatice, in cursul carora „argumentele specifice" (in multe cazuri, confidentiale) au avut si continuă sa aibă un rol important in sugerarea solutiilor dar si în convenirea acestor soluții cu partenerul sau partenerii diplomatici.[145]

Transformările care au avut loc in mediul internațional contemporan sub impactul globalizării nu aveu cum să nu influiențeze comunicarea politică şi diplomația ca principal vector de realizare a sa, aşa cum, dealtfel, s-a înîmplat secole de-a rîndul. Multiplicarea actorilor nonclasici, dispariția liniei de despărțire dintre politica internă şi cea externă a statelor, multiplicarea canalelor de comunicare dar mai ales performanța lor şi capacitatea de a „tranversa" granițele politice fără „aprobarea" guvernelor a condus la apariția a ceea ce specialiştii au numit *public diplomacy*. Regulile de comunicare în acest gen de diplomație nu se mai încadrează în canoanele clasice[146]. Astăzi pe scena internațională interacționează peste „capul guvernului" aproximativ 20 000 de organizații transnaționale nonguvernamentale din care apropape 90% au apărut în ultimii douăzeci de ani. Comunicarea ce se desfăşoară între aceşti actori ai mediului internațional vizează probleme de interes major pentru cetățeanul oricărui stat de pe planetă: drepturile omului; protejarea mediului înconjurător; libertatea cuvintului şi a presei,etc,

Modernizarea mijloacelor de comunicare sub aspect tehnologic a produs mutații şi în ceea ce priveşte realizarea comunicării diplomatice. Internetul, de exemplu, va face ca multe din etapele diplomației clasice să dispară şi va spori şi eficiența comunicării. Prin acest sistem puterea informției este distribuită. În comparație cu posturile de radio şi de televiziune cu presa scrisă care sînt controlate de proprietari, internetul crează o comunicare directă nelimitată:[147] om cu om (prin e-mail); unul cu mai mulți(prin homepage); mai mulți cu unl(prin transmisie electronică), şi, probabil cel mai important, mai mulți cu mai mulți(on line chat room). Miniştrii cabinetelor din diferite țări vor putea accesa o pagină web şi vor intra rapid în legătură cu un

[143] Jurgen Habermas, *Conştiință morală şi acțiune comunicativă*, traducere Gilbert Lepădatu, Editura ALL, Bucureşti, 2000, p. 29

[144] Apud Dumitru Mazilu, *Diplomație deschisă şi secretă-evoluții caracteristice*, în **Lumea Magazin** nr. 10, 2000, p. 13.

[145] Ibidem.

[146] Shaun Riordan, *Noua diplomație. Relații internaționale moderne*, traducere Nicolae Năstase, Editura Antet, Bucureşti, 2003, p.84-85.

[147] Joseph S. Nye jr. *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Editura Antet XX Press, 2005, p. 202.

omolog aflat pe oricare din meridianele globului. Shaun Riordan apreciază că „un minister bine echipat, cu internet şi tehnici de modulare, la care se adaugă vizite periodice, pare a fi mai eficient şi ieftin decît informarea politică tradiţională”[148]. Atrage atenţia, însă, că nu trebuie exagerat acest aspect deoarece toate aceste achiziţii de tehnologie modernă „nu pot înlocui definitiv contactul personal şi îndelungata cultivare a relaţiilor politice şi guvernamentale.[149]

Actorii clasici ai scenei internaţionale au dezvoltat de-a lungul timpului o comunicare/dialog care, în mare parte, este de tipul „stimul-reacţie”. Din această perspectivă comunicarea poate îmbrăca două forme: *directă* şi *indirectă.* Comunicarea directă se realizază prin formele instituţionalizate ale statelor sau actorilor nonclasici şi acoperă toate domeniile de interes de la politic la economic, de la cultură la sport şi artă. Cel mai adesea aceată formă de comunicare îmbracă „haina” negocierilor bi sau multilaterale.Este forma de comunicare cel mai des utilizată de reprezentanţii actorului clasic fie că este vorba de şefi de state şi de guverne fie că se realizează prin intermediul instituţiilor specializate – ministerele afacerilor de externe sau ale altor instituţii cu atribuţii în domeniul politicii externe cum ar fi cel al apărării, dar şi altele specifice fiecăriu stat în parte.

Comunicarea indirectă apare frecvent prin discursul politic al şefilor de stat şi de guverne ale diplomaţilor cu rang superior sau, mai nou, prin „produsele” de PR ce funcţionează în cadrul acestor instituţii cu atribuţii în politica externă. Acest tip de comunicare apare frecvent şi prin intermediul mass media. De multe ori în situaţii de criză şi conflict mijloacele de informare în masă sînt primele care informează opinia publică nu numai despre ceea ce se întîmplă dar şi despre „poziţia” pe care diferiţi actori o au faţă de evenimente. Predominanţa acestui tip de comunicare a devenit atît de evidentă în conflictele din ultimul deceniu al veacului trecut încît specialiştii în domeniu vorbesc tot mai des de un aşa zis efect CNN[150]. Acesta a pus sub semnul întrebării canalele tradiţionale de comunicare dintre actorii mediului internaţional. Rapiditatea cu care era prezentat evenimentul legat de evoluţiile crizei a determinat, de multe ori chiar pe şefii de stat şi de guverne ca mai întîi să se „pronunţe” în legătură cu acel eveniment şi apoi să se consulte cu alţi actori angajaţi în gestionarea crizei. Acest aspect a apărut în cazul primului conflict din Golf dar şi in criza din fostul spaţiu Iugoslav care s-a derulat pe parcursul a mai multor ani cu intensităţi şi desfăşurări imprevizibile.

Această formă de comunicare indirectă tinde să se generalizeze sub impactul globalizării mass media şi am putea avea convingerea că lumea din mediul internaţional global este mai bine informată şi are cunoştinţă de ceea ce se întîmplă în acest mediu „în timp real”. Profesorul şi renumitul politolog de la Harvard University, Giovanni Sartori crede ca predominanţa mijloacelor mass media şi în special a televiziunii

---

[148] Shaun Riordan, *op., cit*., p. 104.

[149] Ibidem.

[150] A se vedea, pe larg, Steven Livingston, *Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention,* The Joan Shorenstein Center, Press Politics and Public Policy, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, Research Paper R-18, June 1997, p. 3-6; Margareth H. Belknap, *The CNN Effect: Strategic Enabler or Operational Risk*? în **Parameters ,** US Army War College Quarterly Autumn 2002, Vol. XXXII, No. 3, p.100-114.

în societatea internațională contemporană nu înseamnă mai multă comunicare şi mai ales mai multă informație. Deşi se spune că trăim într-un *sat global* şi că expresia globalizării ar fi poate cel mai bine acoperită de mass media Sartori consideră că din acest punct de vedere „satul este global doar pe jumătate şi deci nu e deloc global. Telecamera intră cu uşurință şi în mod liber în țările libere; ea intră puțin şi cu precauție în țările periculoase; şi nu intră defel în țările lipsite de libertate."[151]

Din această perspectivă informarea este parțială şi pentru mulți tele-consumatori de ştiri din mediul internațional o serie de evenimente tragice ce s-au derulat pe diferite spații din Africa neagră sau Asia pentru că nu au putu fi „văzute" de tele-cameră nu există. Politologul italian consideră că acest fapt nu este imputabil televiziunii dar consideră că trebuie să i se impute dublul standard în perceperea faptelor şi proceselor care au loc îm mediul internațional şi astfel poate deveni injustă şi deformantă. Sartori a ilustrat acest lucru prin analiza făcută discursului televizat pe marginea evoluțiilor din mediul internațional a unui candidat la preşedinția SUA din campania electorală din 1988, reverendul Jessie Jackson. Pentru acesta „Africa de Sud era în acea perioadă un stat terorist; dar nu erau astfel, sau cel puțin Jackson nu o spunea, Libia, Iran şi Siria, țări interzise televiziunii. Israelul nu a sfîrşit pe lista neagră asemeni Africii de Sud numai fiindcă era protejat de comunitățile evreieşti din Statele Unite şi din lume."[152]

Informarea corectă a publicului/receptorului în acest tip de comunicare ține şi de capacitatea lui de a „filtra" informațiile primite însă posibilitatea de a o face este foarte redusă. În aceste condiții este necesară o analiză atentă a condițiilor în care s-au produs informațiile/ discursurile/ relatările, deoarece de cele mai multe ori ele sunt destinate unui auditoriu-țintă ce trebuie *convins* şi căruia trebuie să i se *argumenteze* ceva. Istoria consemnează o mulțime de exemple în acest sens[153]. În dimineața zilei de 1 septembrie 1939, Hitler anunța printr-o proclamație poporul german că "*Statul polon a refuzat o lichidare paşnică a diferendelor, pe care am dorit-o, şi a făcut apel la arme. Germanii din Polonia sunt persecutați cu sângeroasă teroare şi alungați de la casele lor. O serie de violări ale frontierei, de nesuportat pentru o mare putere, dovedesc că Polonia nu mai este dispusă să respecte frontiera Reichului*"[154]. Toată presa scrisă şi vorbită din Germania a reluat această temă.

Opinia publică germană n-avea de unde să cunoască faptul că incidentele de la granița polono-germană au fost fabricate de serviciile secrete ale celui de-al Treilea Reich. Percepția asupra aşa-ziselor incidente nu avea cum să fie corectă pentru cetățeanul german de rând. Iată percepția diplomatului român Raoul Bossy despre evenimente: "*1 septembrie. Izbucnirea războiului germano-polon. Fără declarație de război, Germania a atacat Polonia, bombardând Varşovia, Cracovia şi alte centre. Răcnetele lui Hitler se aud la radio. Mobilizare generală în Franța şi Anglia*"[155].

---

[151] Givanni Sartori, *Homo videns.Imbecilizarea prin televiziune şi post-gîndirea*. Traducere din italiană de Mihai Elin, Humanitas, Bucureşti, 2005. p. 69-70.
[152] Ibidem, p. 70.
[153] Adrian Miroiu,*Balanță şi hegemonie* Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, passim.
[154]Apud. Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea a II-a, Bucureşti, 1988, p. 1516.
[155]Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 150.

Interesante sunt percepțiile în "lagărul socialist" şi în lumea liberă asupra evenimentelor de la Budapesta, din toamna anului 1956. Biroul Politic al C.C. al P.M.R., din 24 octombrie 1956 a hotărât să cenzureze "*întreaga corespondență care vine din R.P.U. sau pleacă în R.P.U., reținându-se corespondența suspectă*"[156]. În aceste condiții, presa de partid din România informa opinia publică despre "*aventura contrarevoluționară a unor bande care au dezlănțuit un atac armat împotriva puterii populare din Ungaria*"[157].

Conducerea partidului comunist din Iugoslavia avea o cu totul altă percepție asupra evenimentelor din Budapesta. Într-o scrisoare din ianuarie 1957, a C.C. al U.C.I., adresată C.C. al P.C.U.S., se arată: "*Considerăm că un mare număr de comunişti care îl sprijină pe Nagy se situează sincer pe poziţiile luptei pentru socialism, că între ei sunt şi oameni care şi-au închinat întreaga viaţă luptei pentru comunism. Acestor oameni, fie că au săvârşit chiar greşeli, trebuie să li se dea ajutor şi trebuie să li se dea posibilitatea de a lupta cinstit pe viitor pentru binele poporului lor, pentru cauza socialismului. Este uşor să-i lipeşti unui om eticheta de trădător revizionist, cirac conştient sau inconştient al reacţiunii*"[158].

Filtrarea informațiilor prin prisma intereselor pe care actorii le au într-o zonă sau alta de criză face posibilă apariția *distorsiunilor şi confuziilor* în acest tip de comunicare. Se realizează, în aceste condiții, posibilitatea ca actorii implicați într-o criză să poată să-şi justifice acțiunile într-o situație anume față de partenerii lor, dar nu se realizează o cunoaştere a realității pentru că, în acest caz, însăşi percepția are un grad foarte scăzut de adecvare în raport cu realitatea geopolitică.

O altă formă de comunicare indirectă ce s-a impus încă de la începutul secolului al XX-lea în mediul internațional şi este aproape omniprezentă astăzi este *propaganda externa* a statelor dar şi a unor actori nonclasici cum ar fi de exemplu organizațiile religioase, ONG-urile, organizațiile teroriste, etc. Acest tip de comunicare se desfăşoară întotdeauna unidirecțional de la *actorul emițător* către *actorul receptor* care poate fi şi un actor clasic dar, în ultimul timp, cu precădere mesajele sînt adresate opiniei publice internaționale. Reprezentările şi perceptiile pe care le are opinia publică despre evoluțiile geopolitice sînt, aproape în totalitate, produse ale comunicării mediatice[159]. Instituțiile media sunt angajate în producerea, reproducerea şi distribuirea informației şi a cunoaşterii în sensul cel mai larg al seturilor de simboluri care îşi găsesc referința în experiența vieții sociale[160].

Informația şi cunoaşterea mediatizată modelează percepțiile oamenilor despre lumea înconjurătoare, implicit şi despre evoluțiile geopolitice dintr-o regiune sau alta a lumii. Contribuie la înțelegerea de către aceştia a transformărilor petrecute în mediul internațional şi le modelează astfel atitudinea şi convingerile.

Confruntarea pe care organizația teroristă Al-Queda a declanşat-o,în

[156]1956. *Explozia. Percepții române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria*, Ediție întocmită de Mihai Lungu, Mihai Retegan, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, pp. 74-75.
[157]Ibidem, p. 108.
[158]Ibidem, p. 424.
[159] Ibidem, p. 294.
[160] Dennis McQuail, *Comunicarea*, Institutul European, Iaşi, 1996, p. 51.

septembrie 2001, a avut şi o prelungire în spaţiul simbolic prin mass-media.[161] Este greu de acceptat că lovind în "Gemeni" şi clădirea Pentagonului teroriştii au dorit să producă daune economiei americane şi să distrugă centrul de comandă şi control al armatei SUA. Au lovit în două importante simboluri ale lumii libere producînd un eveniment care a tinut în "şah" media internaţională şi prin acestea opinia publică.

Centrul de greutate al confruntării a fost plasat nu în spaţiul fizico-geografic ci în cel virtual, mediatic urmărind un scop strategic bine definit: distrugerea *mitului* american al protectiei totale faţă de riscuri şi ameninţări. Cîmpul reprezentărilor sociale la nivelul opinie publice americane, şi numai, cu privire la securitatea individuală şi colectivă, la drepturile şi libertăţile democratice a suferit modificări de substanţă. Cu alte cuvinte spaţiul confruntării s-a mutat în plan simbolic şi imagologic. Acest aspect i-a determinat pe unii analişti să afirme că de fapt criza nici "nu există în lumea reală ci numai în discurs. Ea prinde viaţă numai după ce a fost descrisă în cuvinte. O anumită situaţie devine o sitaţie de criză doar după ce a fost etichetată astfel, iar această etichetare este făcută de mass media"[162].

Peter Bruck[163] şi Timothy Luke [164] în analiza evenimentelor geopolitice şi geostrategice din lumea contemporană iau ca paradigmă această ipoteză de lucru. Cel din urmă referindu-se la raportul dintre impactul mediatic şi cel al consecinţelor în cîmpul realităţii fizico-geografice al atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 afirmă că dacă media va repeta destul de suficent că acestea au marcat istoria contemporană a lumii atunci trebuie să le privim ca atare[165].

Crizele şi conflictele care au apărut în sistemul relaţiilor internaţionale după încheierea războiului rece, rivalităţile geopolitice manifeste, mai ales, în regiunile bogate în petrol şi resurse alimentare/apă, au fost puternic influienţate în desfăşurarea lor de propaganda desfăşurată prin mass media. Rolul propagandei în criza din Gloful Persic ,de exemplu, a generat o dezbatere aprinsă[166]. Au fost destui analişti care au acuzat media occidentale că au exagerat forţa militară a Iraqului şi de aici au creat o ameninţare la adresa securităţii practic aşa cum s-a văzut nu a existat.[167]

Specialiştii au apreciat că acest lucru a fost posibil şi datorită apariţiei *„efectului CNN"* [168]. Rolului jucat de presa scrisă şi audio vizuală în propaganda pe care adversarii au desfăşurat-o în primul război din Golf a fost indiscutabil. S-a constatat că prezenţa în spaţiul confruntării a mass media, în special a televiziunii, care transmit în direct modifică considerabil desfăşurarea evenimentelor şi comportamentul actorilor.

Acest lucru, în opinia unor specialişti, este mai vizibil în societăţile în tranziţie

---

[161] Constantin Hlihor, *op., cit.,* p. 190.
[162] Simona Ştefănescu, *Conflictele şi media*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004,p. 21.
[163] Peter Bruck, *Crisis as Spectacle:Tabloid News and the Politics of Outrage*, apud, Simona Stefănescu *op. cit*., p. 221.
[164] Constantin Hlihor *op. cit*., p. 189.
[165] Ibidem.
[166] Sean McKnight, *Media Perceptions of Others Forces:Iraq and the 1991 Gulf War*, în vol. Stephen Badsey (eds), The Media and International security, Frank Cass, London, Portland,Or,2000, p.91.
[167] Ibidem, p. 93.
[168] Steven Livington, *Clarifying The CNN Effect:AN Exammination of Media Effects According to Type of Military Intervention*, în "Research Paper R-18, June 1997, The Joan Shorenstein Center.Press Politics: Public Policy, Harvard University; Frank J. Stech, Winning CNN Wars, în „ Parameters" Autumn, 1994, p. 37-56; Călin Hentea, Arme care nu ucid, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, pp. 54-57.

care sînt vulnerabile datorită unei culturi politice şi civice precare sau în curs de formare.[169] În societățile din fostul spațiu sovietic sau iugoslav, Rwanda, Somalia, media au fost generatoare de conflicte şi au indus tensiuni suplimentare prin partizanatul cu care prezentau evenimentele politice sau demonizarea adversarului[170]

Media ca înstrument dar şi vector de transport la țintă a informației se transformă în cazul propagandei din martor în actor şi catalizator al evenimentelor pe care le prezintă. Oamenii politici sînt de multe ori puşi în situația de a lua decizii sub presiunea imaginilor transmise pe canalele de televiziune, fără a dispune şi de alte informații din cîmpul confruntațional. Acest lucru ne conduce la întrebarea dacă odată cu apariția spațiului mediatic în cîmpul geopolitic nu avem de-a face cu modificarea esențială a ecuației geopolitice? Clasic rivalitățile geopolitice erau de forma A-B. Prezența media în cîmpul geopolitic face ca între A şi B să apară un actor *AB/media* care să influiențeze rezultatul disputelelor.

Analistul militar şi politic Richard Ek[171], crede ca apariția noilor tehnologii în cîmpul confrunațional şi folosirea lor pe scară largă prin propagandă şi operații de dezinformare a schimbat nu numai fizionomia războiului ci şi a mediului internațional înseşi. Media a condus la apariția unei noi dimensiuni a acestuia pe care specialiştii au denumit-o "*popular geopolitics"* care se deosebeşte de *geopolitica practică* produs al institutelor de cercetare şi analiză dar şi de cea academică[172]. Este foarte apropiată de ceea ce este cartografia de propagandă geopolitică. Spațiul mediatic în confruntarea propagandistică nu se suprapune niciodată cu cel real. Va fi compus/recompus, în funcție de aşteptările opiniei publice şi al interselor actorilor implicați în dispută.

În acest spațiu particularizat se va desfăşura un tip aparte de război, pe care specialiştii l-au numit mediatic/imagologic[173]. Dezinformarea, manipularea şi intoxicarea adversarului/competitorului din cîmpul geopolitic sînt considerate noi mijloace şi tehnici de luptă[174]. Din această perspectivă putem spune că această formă de comunicare prezentă în actualul mediu internațional este nu numai contraproductivă pentru consumator dar are şi efecte perverse de nedorit.

In aceste condiții în care comunicarea indirectă între actori se realizază prin propagandă se va realiza cel puțin două cîmpuri comunicaționale: unul *real* care nu este afectat de distorsionarea informațiilor reale şi cel al *reprezentărilor mediatice* rezultat al manilpulării informației reale. Evoluțiile geopolitice din fosta Iugoslavie, Orientul Mijlociu sau Asia Centrală şi Caucaz confirmă aceate aserțiuni. În disputele dintre Belgrad şi republicile secesioniste a intervenit un actor insolit: Compania de relații publice *Rudder Finn*. Aceasta prin clişee mediatice lansate în mass media internaționale au demonizat conducerea politică a Serbiei cu rezultate notabile in mediile politice internaționale[175]. Prin intermediul trustului cinematografic a

[169] Mark Frohardt and Jonathan Temin, Use and Abuse of Media in Vulnerable Societies, United States Institute of Peace, în http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr110.html.
[170] Ibidem
[171]Constantin Hlihor, *op.cit*., p. 188.
[172] Ibidem.
[173] Călin Hentea *op. cit*. p. 46 şi urm.
[174] Constantin Hlihor , *op. cit*. p. 187.
[175]Ibidem.

magnatului Rupert Murdoch *Twentieth Century Fox Pictures*, opinia publică americană a consumat o variantă a crizei bosniace diferită de cea oferită de compania de relații publice Rudder Finn pe care analistul Gearoid O'Tuathail o defineste drept "film de propagandă". [176]

Sociologul George Gerbner a cercetat efectele şi consecințele promovării violentei prin mass-media şi a ajuns la concluzia că este în curs de apariție a unei "noi rețele imperiale" acea a violenței şi terorii mediatice[177]. Din această perspectivă putem aprecia faptul că spațiul mediatic in cazul unei confruntări majore de interese poate să devină o "creație" a *jurnalistului angajat*[178] şi nu *observator* cum este,de pilda, in interiorul unei societăți democratice. Comentînd ceea ce se întîmpla în cel de-al doilea război din Iraq jurnalistul american Arthur Bruzzone scria că transmițind în direct războiul "privitorul" din fața tv-ului şi soldatul de pe cîmpul de luptă întră în aceeşi dimensiune spațială – războiul.[179]

Cel de-al doilea război din Iraq a ilustrat poate cel mai concludent rolul mass medsia ca actori de tip *AB* în disputa geopolitică asupra Orientului Mijlociu. În cîmpul geopolitic al disputei de interse pe timpul acestui conflict propaganda ca suport a comunicării indirecte a actorilor implicați în conflict a creionat trei spații mediatice distincte: anglo-american; arab şi vest-european[180]. Fiecare a avut propria imagine despre desfăşurarea evenimentelor funcție de interesele pe care le apăra dar şi de carcateristicile şi dorințele consumatorului de informație-opinia publică proprie au fost,dacă luăm în calcul aceşti actori media, cel puțin trei spații mediatice care au căutat să ne formeze atitudinea şi comportamentul față de evenimentele din Golf.

Alte forme de comunicare în mediul internațional sînt cele care țin de dezvoltarea afacerilor, cum ar fi cele comerciale sau financiare dar şi cele ce vizează multiculturalismul şi colaborarea în domeniul culturii şi artelor.

---

[176] Gearoid, O'Tuathail, *The Frustrations of Geopolitics and Thze Pleasures of War*: *Behind Enemy Lines and American Geopolitical Culture*, în http//www.nvc.vt.edu/toalg/website/Publish/Papers/BELpublished.pdf

[177] George Gerbner, *Violence and Terror in and by the Media* în vol. Marc Raboy, Bernard Dagenais (eds), Media, Crisis and Democracy. Mass Communication and the Disruption of Social Order, Sage Publication, London, ThousandOaks, New Delhi, 1995, p. 105.

[178] Călin Hentea *op. cit*., pp. 157-165.

[179] http://www.americandaily.com/article/1835

[180] Călin Hentea *op. cit*., p. 163.

2. 3. Emițători şi receptori în mediul internațional contemporan. Informație şi mesaj în comunicarea internațională

În funcție de poziția şi rolul pe care actorii o au în structura relațiilor internaționale, în procesul de comunicare pot fi întîlnite mai multe categorii *de actori*[181]. Michael Mann defineşte actorul după tipul de rețea socio-spațială al interacțiunii umane. Din această perspectivă el distinge cinci astfel de rețele: locale; naționale; internaționale; transnaționale; şi globale. Fiecăre din aceasta dă naştere la un tip aparte de actor în mediul internațional[182]. Timothy Luke[183] şi Volker Ritterger cred că atributul suveranității este mai edificator în a identifica trăsăturile esențiale ale actorilor în noul mediu internațional. Actorii pot fi subiecți înzestrați cu suveranitate de stat, ale căror acțiuni sunt limitate de rigorile suveranității, şi subiecți fără suveranitate, mult mai liberi în mişcările lor în sistemul relațiilor internaționale dar şi în procesul comunicațional.

Până la sfârşitul secolului al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea statele, indiferent de mărimea lor, au fost principalii actori care în istoria relațiilor internaționale şi-au disputat sau armonizat interesele într-un spațiu sau altul folosind canalele tradiționale de comunicare, în special cele ce se încadrau în comunicarea diplomatică. Comunicarea era realizată prin intermediul ambasadelor sau chiar prin discuții directe intre şefi de stat şi guverne. Iată de exemplu în preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial preşedintele SUA Roosevelt, constatînd deteriorarea gravă a securității pe continentul european s-a adresat direct lui Hitler şi Mussolini printr-un mesaj cerîndu-le să nu treacă la agresiune şi război.[184]

Interdependențele care s-au creat în lumea postindustrială, diminuarea capacității de adaptare la provocările secolului al XXI-lea au determinat pe unii analişti să considere că, în ceea ce priveşte statele, acestora li s-a îngustat mult sfera de acțiune ca **actori principali** ai sistemului relațiilor internaționale[185] şi prin urmare au scăzut ca rol şi importanță în rețeaua comunicațională internațională. Schimbările de esență care s-au produs în societatea postindustrială au făcut ca statul să nu mai fie singurul actor care să furnizeze cetățeanului securitate, bunăstare şi alte servicii care tin de civilizația secolului XXI[186]

Competitorii statelor în relațiile internaționale tind să li se substituie tot mai mult şi în ceea ce priveşte un atribut ce era exclusiv al statelor-suveranitatea asupra spațiului. Companiile transnaționale Sony, Toyota şi Tomitomo controlează arii intinse din spațiul comercial si al vieții de familie din SUA. Firmele financiare japoneze au cucerit Hawaii în 1980 în modalități de control pe care militariştii de la

---

[181]A se vedea pe larg, James N. Rosenau, *Turbulența în politica mondială.; O teorie a schimbării şi continuității,* Ed. Academiei Române, 1994, pp. 93-113.
[182] Apud, Martin Griffiths, *op. cit*. p. 386.
[183] Timothy W Luke, *Nationality and Sovereignity in New World Order*, în http/www.vuw.ac.nz/atp/article/luke-9608html.
[184] Henry Kissinger, *Diplomația*,Editura All, Bucureşti, 1994, p. 350.
[185]Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 113.
[186] Andreas Wenger, *The Internet and The Changing Face of International Relations and Security,* în „Information and Security, Volume 7, 2001, p. 5

jumătatea secolului trecut nici nu puteau să viseze[187].

Robert D. Kaplan arăta că numărul actorilor nonclasici care şi-au impus propriile reguli în aşa zise spaţii private a crescut vertiginos. Dacă la sfîrşitul deceniului şapte numărul "comunităţilor rezidenţiale cu perimetre apărate, construite de corporaţii" era de de o mie, la mijlocul anilor ’80 acestea au ajuns la peste 80 de mii[188]. Acestea au locuri de promenadă cu reguli proprii şi forţe de securitate deosebite de cele publice aflate sub controlul statului, cluburi şi spaţii comerciale, suburbii diferite de străzile publice. Acestea dezvoltă o reţea proprie de comunicare şi nu lipsit de importanţă întră în dialog cu actorii clasici de la egal la egal. Această situaţie a fost facilitată de creşterea fără precedent a *cyber-space*-ului dar şi de unele evoluţii inacceptabile, din perspectiva filozofiei drepturilor omului şi a regimului de democraţie liberală a unor state care au fost încadrate în ceea ce specialiştii denumesc "*rogue states*" sau "*failed states*"[189]. Ţări precum Corea de Nord, Iranul sau Siria au fost calificate ca fiind un pericol pentru vecinii lor dar şi pentru comunitatea internaţională prin politica pe care o promovează în mediul internaţional şi proliferarea armelor de distrugere în masă. Aceste state datorită politicii lor sînt tot mai mult ocolite sau chiar excluse de la circuitul firesc al procesului de comunicare din mediul internaţional.

Alte state datorită încapacităţii de a administra putera şi a-şi controla spaţiul de suveranitate au devenit pure ficţiuni pe harta politică a lumii. Unele, cum ar fi Somalia sau Republica Democratică Congo, au încetat practic să mai existe.[190] Spaţiul lor de suveranitate a devenit o sursă de ameninţări la adresa stabilităţii internaţionale datorită anarhiei politice şi a incapacităţii veunui actor intern de a controla situaţia şi a se putea impune în relatiile cu alte state. Pîrghiile de administrare a puterii politice au fost "privatizate" de grupuri rivale. In Gongo de exemplu , poliţia s-a transformat în bande de jefuitori iar unităţile militare actionează pentru a impune afacerile propriilor comandanţi[191] Aceste state practic nici nu mai sînt parte a procesului de comunicare din mediul internaţional contemporan.

Resursele multor ţări din Lumea a Treia sint insuficiente pentru întreţinerea unui aparat de stat modern. Marea masă a populaţiei este prea săracă pentru a putea plăti impozitele necesare întreţinerii aparatului de administrare a puterii politice şi economice, iar cei bogaţi se sustrag prin intermediul corupţiei care este politică de stat.[192]Aceste ţări se încadrează în ceea ce unii analişti numesc "*state criminale", "state prăbuşite" „rogue states*”. Reprezentanţii acestor state nu sînt parteneri reali în procesul de comunicare pentru orice categorie de actori din mediul actual internaţional.

---

[187] Timothy W Luke *op.cit. în loc. cit.*

[188]Robert D. Kaplan*, op. cit*. p. 57.

[189] A se vedea pe larg, Noam Chomsky, *Rogue States*, în „Zmagazine”; http://www.zmag.org/chomsky/articles/z9804-rogue.html; William Blum, *Rogue State*, http://www.thirdworldtraveler.com/Blum/Intro_RogueState.html; Ivan Eland and Daniel Lee, *Rogue State Doctrine and National Missile Defense*, în http://www.cato.org/pubs/fpbriefs/fpb-065es.html.

[190] Paul Hirst, *op. cit.* p. 69.

[191] Daniel Thurer*, The „Failed State” and International Law*, în http://www.globalpolicy.org/nations/sovereign/failed/2003/0725law.htm.

[192] Paul Claval, *op. cit*. pp. 196-197.

Problema care se pune astăzi este cine domină cîmpul comunicațional contemporan? Răspunsurile nu sînt nici simple şi nici uşor de dat. Un grup important de analisti consideră că statul va continua să fie actorul cel mai important al sistemului internațional contemporan[193]. Paul Hirst consideră că rolul statului va creşte in mediul internațional contemporan chiar dacă actorii nonstatali vor continua să sporească. Statul in raport cu ceilalți actori are cîteva atribute esențiale; este exclusiv teritorial şi defineşte cetățenia; este o sursă fundamentală de responsabilitate pentru un anumit teritoriu; statele detin monopolul asupra mijloacelor de violență numai în interiorul propriilor granițe.[194]

Un alt cercetător Michael Zurn arată că şi in cîmpul relațiilor internaționale statul continuă să fie actorul dominant. In totalul schimburilor economice internaționale statul deține 83% şi doar restul revenind celorlalți actori[195]. În ceea ce priveşte furnizarea de securitate la nivel local şi regional este actorul dominant indiscutabil chiar dacă în ultimul timp a crescut şi rolul actorilor non statali cum ar fi, de exemplu, NATO. Statul este cel care în ultimii ani şi-a asumat responsabilitatea protejării mediului şi eliminarea amenințărilor de ordin ecologic[196]. Catastrofele produse de tsunami, în decembrie 2004, în Asia de Sud-Est şi de uraganul Katrina, în august 2005, au arătat că neintervenția promptă a statului a avut consecințe nefaste. Actorii nonstatali nu au avut mijloacele şi instrumentele legitime de a interveni. Capacitatea de a comunica eficient n-a lipsit în aceste împrejurări dar, iată, nu a fost suficient.

Deşi au crescut numarul înțelegerilor dintre state pentru a acționa concertat în protejarea mediului înconjurător unii specialişti apreciază că se face puțin în acest sens. „Studiile ambientale aplicate, afirmă Robert D. Kaplan, suprasaturate de jargon tehnic" stau abandonate pe birourile experților în afaceri externe. „E timpul să înțelegem mediul înconjurător drept ceea ce este el de fapt: chestiunea de securitate a secolului XXI. Impactul politic şi strategic al populațiilor dezlănțuite, răspîndirea bolilor, despădurirea şi eroziunea solului, secarea apei, poluarea aerului şi probabil, creşterea nivelului apei mărilor în regiuni critice şi suprapopulate ca delta Nilului şi Bangladesh- urmări care vor conduce la migrații masive iar mai apoi la conflictede grup.[197]

Statele continuă să rămînă principalul loc de identificare şi solidaritate pentru majoritatea cetățenilor lor. ONG-urile şi alti actori nonstatali pot să critice organismețe supranaționale şi să atragă atenția asupra anumitor subiecte ,dar au o legitimitate redusă[198] Ele se reprezintă pe sine şi pe proprii membrii. Astfel, FMI poate acționa nu doar pentru că guvernele îşi doresc cu disperare să obțină un împrumut, ci pentru că vor fi susținute de statele care furnizază cea mai mare parte a

---

[193] A se vedea pe larg, Paul Hirst*, op.cit*. p. 111-123; Martin Show, *The State of International Relations* , în vol. Sarah Owen-Vandersluis, *The State and Identity Construction in International Relations*, Macmillan, London, 2000, p. 7-30; Michael Zurn, *The State in The Post –National Constellation-Societal Denationalization and Multi-Level Governance,*în Arena Working Papers, no. 35, 1999.

[194] Paul Hirst*, op.cit.,* p. 112.

[195] Michael Zurn *op. cit*., în *loc. cit*.

[196] Ibidem.

[197] Robert D. Kaplan, *op. cit*. p. 18.

[198] Ibidem.

fondurilor sale.

Statele intervin tot mai des în modelarea economiilor, investiţiilor, consumului, cât şi în finanţarea unor sectoare industriale sau revigorarea altora mai vechi, în funcţie de conjuncturile interne sau externe, pentru a face faţă procesului de internaţionalizare a pieţei şi a sistemelor bancare[199]. Sînt cîteva din argumentele care evidenţiază faptul că în reţeaua globală comunicaţională statul va continua să joace un rol important pentru încă multă vreme.

Pe de altă parte statul este cel care în mediul internaţional îşi asumă respectarea unor minime reguli şi principii de drept în ceea ce priveşte comportamentul. In raport cu proprii cetăţeni poate fi controlat iar pe de altă parte este legitim să le reprezinte interesele în momentul cînd actorii nonstatali le încalcă drepturile.

Logica unui cîştig rapid şi imediat ghidează comportamentul actorilor comerciali, financiari,etc[200].Oricare ar fi preferinţele conducătorilor lor şi oricît de interesaţi ar fi aceştia să ofere condiţii de lucru decente angajaţilor, ei sîn constrînşi de concureţă la măsuri care să afecteze întersele angajaţilor. Cine le apără aceste interese dacă statul dispare ca actor din mediul internaţional?

Aceeaşi logică ar putea să determine firmele comerciale să vindă tehnologie şi informatică în state prăbuşite sau criminale, iar acestea să construiască arme de nimicire în masă cu care să pună în pericol securitatea regională sau chiar globală[201]. Cine ar controla legalitatea activităţilor comerciale şi moralitatea acestor actori nonstatali dacă statul şi-a consumat resursele de existenţă ca formă de organizare politică a unei comunităţi umane?

Nu puţini sînt aceia care consideră că rolul statului se va diminua foarte mult. Unul dintre cunoscuţii anlişti singaporezi şi om politic totodată, Geoerge Yeo crede că sub impactul informaţizării şi al urbanizării "statele-naţiune vor mai exista încă, dar un număr tot mai mare de chestiuni politice va trebui să fie rezolvate la nivel municipal. Se vor crea noi modele de competiţie şi cooperare, asemănătoare cu situaţia Europei dinaintea epocii statelor-naţiune.Autorităţile nationale nu vor dispărea, ci vor slăbi"[202]

Aceste evoluţii contradictorii sînt determinate, în opinia economistului american Keneth Galbraith, de faptul că astăzi conflictul fundamental nu mai este intre capital şi muncă, ci el se plasează între stat şi marile organizaţii private, aparţinînd actorilor economici care aspiră la "porţii de putere" tot mai mari[203].

La o concluzie oarecum asemănătoare a ajuns şi părintele managementului japonez, Keniche Ohmae. În urma studiilor efectuate identifică trei forţe capabile să reorganizeze lumea: globalizarea consumatorilor şi a corporaţiilor; formarea statelor – regiuni ca

---

[199] Roger Dusouy, *op. cit*. p. 112.
[200] Paul Claval, *op. cit*., pp. 226-227.
[201] Sidney Weintraub, *"Distrupting the Financing of Terrorism*," *The Washington Quarterly* 35, 1 (Winter 2002), pp. 53-60.
[202] George Yeo, *Secolul urban asiatic*, în Nathan Gardels*, op. cit., p.* 168.
[203] Apud, Nicolae Frigioiu*, Social democraţia europeană în secolul XX*, Editura Institutului de Teorie Socială, Bucureşti, 1998, pp. 246-247.

reacție la statele-națiuni şi formarea blocurilor economice precum UE sau NAFTA[204]

Transformările petrecute în economia mondială, mondializarea informațiilor, globalizarea problemelor de securitate au adus în postura de actori principali ai fenomenului geopolitic contemporan *puterile non-statale*, în care organizațiile transnaționale, internaționale sau supranaționale vor juca un rol deosebit. Din această perspectivă structura cîmpului comunicațional va suferi şi ea modificări importante.

În lumea de după războiul rece, în care problemele apărute în interiorul unor actori clasici ai scenei internaționale – statele – au generat grave crize politice şi militare.Intervenția SUA şi a unor actori nonstatali cum a fost cazul NATO ,OSCE, UE a fost decisivă pentru salvarea situației. Operațiunile de menținere a păcii au devenit o caracteristică a relațiilor internaționale şi practic nu există problemă în care ONU să nu fie implicată direct,însă, trebuie adăugat faptul ca fără implicarea marilor actori,în special al SUA, organizația nu ar fi rezolvat nici una din problemele apărute în perioada postrăzboi rece.

În ultima jumătate de veac, Banca Mondială şi Fondul Monetar Internațional s-au impus ca actori de primă mărime în câmpul geopolitic. Mass media internaționale au făcut ca aceşti actori să fie nu numai mult mai vizibili ci şi mai importanți in procesul de comunicare în mediul internațional. Informațiile communicate de aceste organizații în mediul internațional în legătură cu starea economică a unor state, cu bonitatea lor financiară, cu riscurile ce pot surveni pentru investitorii interesați de a-şi plasa capitalurile într-o țară sau alta sînt "semnale" de care nimeni nu mai poate să facă abstracție. Iată de ce statele din lumea a treia şi mai curând din spațiul fostului imperiu sovietic, ca şi unele din cele fost comuniste, depind în mare măsură de politicile celor două organisme în ceea ce priveşte actul decizional în plan intern şi chiar extern şi nu în ultimul rind de mesajele date de acestea în lumea internațională

Pentru a ilustra multiplicarea actorilor în fenomenul geopolitic contemporan, James Rosenau aduce în discuție modul cum au fost ilustrate două crize izbucnite la sfârşitul anului 1979 într-un spațiu unde cele două superputeri îşi disputau interesele: ocuparea de către Iran a ambasadei SUA din Teheran şi invadarea Afganistanului de către URSS. Nu mai puțin de 29 de actori transnaționali, începând cu ONU şi terminând cu Comitetul Olimpic şi Comitetul de Supraveghere Helsinki, au fost profund implicați în una sau în ambele crize[205].Comunicarea prin canale publice şi specializate a concurat, în bună măsură, la rezolvarea situațiilor conflictuale în care au fost implicați actorii clasici.

Pe de altă parte trebuie menționat faptul că parteneriatul dintre stat şi actorii nonstatali de tip comercial sau financiar pentru combaterea terorismului şi a criminalității transfrontaliere a crescut. Acest fapt a determinat apariția de noi canale de comunicare specifice pentru eficientizarea acțiunilor comune în mediul internațional. Iată de exemplu, Asociația Bancherilor Americani şi alte organizații financiare private prin comunicarea datelor pe care la aveau despre unele organizații de tip mafiot au ajutat guvernul SUA în actiunea de stopare a spălării banilor şi

[204] Apud Nathan Gardels, *op. cit.,* p. 196.
[205] James N. Rosenau, *op. cit.,* p. 110.

finanțare a activității teroriste după 11 septembrie 2001.[206]

Unii analişti ai teoriei relațiilor internaționale contemporane consideră că în procesul comunicațional internațional pot apărea actori de "nivel subnațional"[207]. Dialogul din această perspectivă poate să se poarte între un actor clasic/stat cu *entitățile* ce îl contestă. Edificator în acest sens este dialogul pe care l-a avut statul sîrb la presiunea comunității internaționale cu organizațiile politice şi militare ale albanezilor kosovari în perioada crizei din Kosovo (1995- 1999) dar şi cel al Federației Ruse cu organizațiile politice ale separatiştilor ceceni.

Interesante sînt şi ideile celor care cred că *opinia publică mondială* poate să se încadreze în caracteristicile actorului modern în sistemul relațiilor internaționale şi din acest punct de vedere să capete atribuțiile de actor în rețeaua comunicațională contemporană. Această ipoteză porneşte de la observarea şi cercetarea atitudinii pe care a avut-o opinia publică, din multe țări europene şi mai ales arabe, în legătură cu războiul din Iraq din primăvara anului 2003[208].

Emițătorii şi receptorii angajați în comunicarea internațională mai prezintă o caracteristică ce nu o găsim în nici un alt proces de comunicare. Sînt prin excelență entități colective care transmit/primesc mesaje sau informații prin intermediul unei sau a mai multor persoane care reprezintă instituții legitime să acționeze în numele întregii comunități. De remarcat faptul că dacă pînă prin anii '60 diplomația era cea care avea rol predominant în comunicarea dintre actorii clasici ai scenei internaționale, după această dată apare un organism, prin excelență tehnic – PR, care se înterpune între Emițător şi Receptor în procesul de comunicare.

Prin urmare actorul clasic sau nonclasic angajat în procesul de comunicare în relațiile internaționale contemporane are o structură complexă de formă piramidală strict formalizată. În vîrf se află omul politic (şef de stat/guvern) urmat în trepte ierarhice de alti oameni politici specializați în a acționa în mediul internațional (diplomații de carieră) şi de aparatul tehnic sau de expertiză. În interiorul actorului fie că acesta se află în postura de emițător sau de receptor se produce un intens proces de comunicare cu feed-back. Înainte ca un şef de stat/guvern, să între într-un proces de comunicare cu un alt actor se consultă cu alti factori de decizie şi apoi este „pregătit" pentru a comunica de către aparatul tehnic de expertiză. Dacă şeful de stat este în postură de receptor el va apela la aparatul tehnic pentru o cît mai precisă decriptare şi înțelegere a mesajului apoi se va consulta cu alți factori de decizie în domeniul relațiilor internaționale. Acest lanț comunicațional fie este „comprimat" fie este pur şi simplu eludat în cazul actorilor clasici cu regimuri politice autoritare sau dictatoriale. În acest caz schema unui proces de comunicare în mediul internaşional ar putea să aibă următoarea reprezentare:

Comunicarea este transmitere de informații printr-o constelație de semnale şi simboluri. Pentru a împărtăşi ceva semenilor, oamenii au libertatea de a recurge la coduri dar alegerea codurilor este condiționată de limbajul în care se produce comunicarea[209]. Elementul esențial al procesului de comunicare în mediul internațional este mesajul/informația care circulă în acest caz de la un mediu cultural, ligvistic şi de civilizatie distinct la un altul apropiat sau foarte depărtat ca trăsături şi

[206] George E. Shambaugh, *Statecraft and Non-State Actors in Age of Globalization*, în http://jpr.sagepub.com/cgi/content/abstract/39/3/289.
[207] Shaun Riordan, *op., cit*., p.74-75.
[208] Noam Chomsky, *op. cit*., pp. 188-204.
[209] J: Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., p. 153.

particularităţi. Trebuie să ţinem seama că şi în cazul în care se foloseşte o limbă de circulaţie internaţională care nu aparţine nici unuia dintre participanţi la procesul de comunicare lucrurile nu sînt mai simple deoaredce avem de-a face cu o dublă decodare şi codare din punct de vedere al transmiterii mesajului.

Erorile de interpretare a unor cuvinte cu circulaţie universală – cum ar fi *democraţie, criză, securitate, terorism, dictatură, progres,etc*. – au făcut ca uneori participanţii la dialog să aibă senzaţia că s-au înţeles ca ulterior faptele şi comportamentul lor în mediul internaţional să demonstreze contrariul. La conferinţa de la Potsdam, din iulie-august 1945, aliaţii care tocmai infrînsese Germania lui Hitler au căzut de acord, după discuţii prelungite şi unoeri tensionate că va trebui să acţioneze pentru restaurarea regimurilor *democratice* în ţările învinse.[210] Termenul *democraţie* era comun şi familiar tuturor oamenilor politici şi din această perspectivă totul părea foarte clar. Peste puţin timp aliaţii occidentali ai lui Stalin au observat că ceea ce se „restabilea" în ţările din estul continentului intrate în sfera de interes a Moscovei nu era democraţie deşi sovieticii au denumit regimurile de dictatură regimuri de *democraţie-populară*[211].

De menţionat faptul că pentru a avea o bună decodare a mesajului în comunicarea internaţională nu trebuie să ne limităm doar la analiza sfere de înţelegere şi a perspectivei din care se interpretează semnificaţia unui cuvînt ci şi criteriile care trebuiesc respectate atunci cînd mesajul sau elemente cheie din el trebuie aplicat în practică[212] . Relevant din acest punct de vedere este analiza de unui fragment din discursul lui Nicolae Ceausescu referitor la democratia socialistă din România.Într-o cuvîntare pe care acesta a rostit-o la congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România, din 1986, acesta afirma: "Democraţia noastră este democraţia poporului, a celor care sînt stăpîni pe mijloacele de producţie, pe destinele lor; este democraţia poporului care îşi făureşte în mod conştient viitorul liber independent – comunismul"[213]

Care sînt criteriile prin care se poate aprecia că Ceausescu avea dreptate? Democraţia nu era a poporului ci a elitei nomenclaturiste, oamenii nu erau proprietari pe mijloacele de producţie(fabrici, uzine, etc.) şi cu atît mai puţin stăpîni pe destinele lor. Unii specialişti din domeniul comunicării afirmă că este foarte greu de stabilit astfel de criterii deoarece însăşi ele se definesc tot prin cuvinte care la rîndul lor sînt interpretabile şi se poate ajunge astfel la un blocaj de comunicare dacă părţile implicate rămîn ferm pe propriile poziţii. Este momentul în care comunicarea, apreciază unii specialişti, se transformă într-un proces de pseudo-comunicare[214].

Soluţia pentru a fi depăşite astfel de situaţii se găseşte în practica diplomatică, validată de istoria relaţiilor internaţionale de crizele, în care comunicarea s-a făcut în situaţii de maximă încordare şi totuşi s-a ajuns la un rezultat pozitiv.De ce? Pentru că negocierea s-a făcut în logica jocului cu sumă variabilă[215] . Miza în asemenea situaţii este cunoaşterea cît mai exactă a sensului pe care interlocutorul îl acordă unui

[210] Henry Kissinger, *Diplomaţia,* Editura All, 1944, pp. 394-395.
[211] Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, Comunicare.ro, 2003, pp. 104-105.
[212] J:Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., p. 155.
[213] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România*, Editura politică, Bucureşti, 1986, p. 14.
[214] Ibidem, p. 156.
[215] Thomas C. Schelling, *Strategia conflictului*, Editura Integral. Bucureşti, 1999, p.15

cuvînt sau concept în situația în care ne-am referit la democratie. Conotația şi denotația în comunicarea internațională au poate o la fel de mare greutate dacă sînt folosite correct şi pentru omul/expertul politic aşa cum o au pentru lingvişti. Omul de ştiință are libertatea de a –şi defini termenii cu care operează [216], omul politic trebuie să fie cît mai aproape de limbajul sau convențiile curente pentru a nu afecta procesul de comunicare în mediul internațional. Cuvintele pot avea – în funcție de ascultător/receptor, de situație, de context cultural şi de civilizație sau de moment – semnificații deosebite[217].Acest lucru este valabil pentru orice tip de comunicare dar mai ales pentru cea care se realizează în mediul internațional .Dacă are loc un dialog între un American şi un romîn pe marginea rolului pe care îl au în viața internațională organizațiile ecologiste şi primul comunică celui der-al doilea următoarea propoziție: "*Verzii* au o mare împortanță pentru viața politică internațională" romînul poate face cel puțin două asocieri de sens. Una să reprezinte ceea ce a dorit americanul să transmită şi să asocieze Verdele cu organizațiile ecologiste iar alta să asocieze *verdele* cu organizația politică a legionarilor. În timpul primei campanii militare din Golf presa americană l-a asemuit pe Saddam Husein cu Hitler. Rezultatele au fost cele aşteptate doar în societatea occidentală unde regimul lui Hitler este puternic repudiat şi datorită antisemitismul dur practicat de nazişti, dar contrare în lumea arabă unde a fi antisemit este văzut mai degrabă ca un lucru bun şi în nici un caz ceva rău pentru mulți oameni.[218]

În comunicarea politică din actualul mediu internațional mai mult ca oricînd comunicarea se realizează şi se bazează pe strategii de persuasiune. Nici un cuvînt nu este folosit întîmplător mai ales cîn această comunicare este mediată de presă. În limbaj politic cuvinte ca *învazie*, *terrorism* sau *neocolonialism* nu au o semnificație neutră. Întenția de a-ți convinge interlocutorul, de a-l face sa-ți împrumute punctual de vedere sau de a-l împiedica să reia un alt punct de vedere este evident în acest tip de process de comunicare. La întrebarea dacă UCK sau ETA, de exemplu, sînt organizații teroriste ar trebui răspun prin apel la înțelegerea semnificației cuvintelor *terrorism* şi *eliberare națională* dar şi la ce sensuri sînt associate cele două organizații.

Mesajul şi informația în comunicarea din mediul internațional sînt puternic influiențate de interesele pe care le au actorii şi de folosirea tehnicilor de manipulare de orice tip, deci şi a celor de ordin comunicațional, pentru a le promova. Vorbind despre felul în care Principele îşi poate păstra puterea, Machiavelli recomanda o aparență de compasiune, de sinceritate şi religiozitate. Nici un cuvînt care să nu corespundă acestor virtuți nu trebuie să-i iasă Principelui din gură[219]. În aceste situații limbajul, strategia de comunicare şi strategia politică sînt interdependente servind nu numai transmiterii de informație ci şi persuadării. Ele oferă terenul "de joc" al manipulării în comunicarea în relațiile internaționale contemporane.Este în fapt comunicasrea în ceea ce specialiştii în relații internaționale denumesc diplomația în dublu standard.

[216] J:Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., p.158
[217] Ibidem, p. 164.
[218] Vezi pe larg, Călin Hentea *op., cit*., p. 112-114.
[219] Apud, J:Jvan Cuilenburg, O. Scholten, G.W Noomen, *op., cit*., pp. 178-179.

2. 4. Particularitățile comunicării în mediul internațional în situații de conflict şi război

Comunicarea pe timpul crizelor politice din sistemul relațiilor internaționale şi a conflictelor militare deschise are unele particularități rezultate din însăşi natura schimbărilor produse. Prima şi cea mai vizibilă este ruperea relațiilor diplomatice şi practic întreruperea canalelor oficiale de comunicare dintre statele care îsi declară război. Ruperea relațiilor diplomatice conduce la dispariția spațiului comunicational existent între actorii scenei politicii internaționale.Specialiştii în comunicare apreciază că această poate să îmbrace aspecte particulare şi în funcție de stadiile de evoluție a conflictului[220].

Comunicarea ce se desfăşoară în perioada premergătoare războiului are ca scop pe de o parte să convingă opinia publică de justețea scopurilor promovate în plan internațional şi obținerea legitimității declanşării violenței armate iar pe de alta să mobilizeze propria opinie publică în a urma calea/soluția violenței armate. Discursul public cheamă la război iar media joacă un rol important în mobilizarea societății[221]. Prin comunicare se crează un spațiu al confruntării ce înlocuieşte treptat spațiul cooperării internaționale.

La nivel diplomatic statele caută prin comunicare eficientă să-şi alăture acțiunii sale noi aliați sau să obțină, cel puțin, neutralitatea celor pe care nu poate să-i convingă de justețea scopului promovat prin violență armată. Tot prin diferite forme ale comunicării publice şi diplomatice statul hotărît să recurgă la război va căuta să-şi izoleze adversarul în viața politică internațională, să-l demonizeze şi să-l opună idealurilor de progres şi pace acceptate de majoritatea actorilor.

Comunicarea pe timpul desfăşurării ostilităților militare este în general unidirecțională. Fiecare din actorii implicați în conflict caută să-şi impună punctul de vedere. Actorii/beligeranții nu se recunosc reciproc ca având aceleasi drepturi şi legitimitate în a folosi violența armată. Actorul A, de exemplu, în conflict cu B caută să îi impună prin forță practici sociale şi sistem de valori care nu îi sînt specifice. În acest punct ajungerea la violență armată înseamnă sfîrşitul oricărui tip de comunicare directă[222]. De subliniat faptul că sînt unii autori care consideră că însăşi violența este oformă de comunicare. Profesorul şi specialistul în comunicare pe timpul crizelor din sistemul relațiilor internaționale de la Hawai University, Majid Tehranian, crede că "violența este limbajul forței brute"[223] fără să nege totuşi faptul că dialogul este posibil doar atunci cînd nici una din părți nu reclamă că este singura deținătoare a adevărului.

Cînd se ajunge la violență în relațiile internaționale se constată că actorii caută, pe de o parte, prin forme specifice să asigure mobilizarea propriei societăți în a se angaja plenar în război afirmînd că dreptatea este doar de partea lor iar pe de alta

[220] Dominique Wolton, *War Game*, Flammarion, Paris, 2002, pp. 149-197.
[221] Ibidem, p. 151.
[222] Bernard Lamizet, *Communication politique*, Institut d'Etudes Politiques de Lyon, 2002-2003, în http:// doc-Dep.univ-lyon2.fr/Resources/Eseignement/Cours/ Com politique
[223] Majid Tehranian, *Ten Commandments for Dialogue*, în http://www.peace.ca/commandments4dialogue.htm

să determine la adversar, apariția neincrederii în scopul războiului pe care îl poartă şi nelegitimitatea acțiunilor sale militare. Acest lucru a fost evidebțiat, încă din deceniul patru al secolului trecut şi de Hermann Franke în lucrtarea *Geistiger Krieg* . El sublinia că propaganda trebuie să determine opinia publică din țara cu care se află în război să facă presiuni asupra guvernului propriu să accepte condițiile adversarului[224].

Actorul care a recurs primul la violență armată se consideră ca fiind singurul deținător al adevărului şi numai el are legitimitatea folosirii unei asemenea căi în a-şi rezolva interesele. Din această perspectivă aprecierea potrivit căreia în război primul care moare este adevărul are acoperire totală în practica politicilor internaționale promovate de majoritatea statelor în secolul al XX-lea. Propaganda de război nu se foloseşte doar de adevăruri ci de mesaje care să aibă credibilitate şi putere mare de persuadare. Războiul este o ocazie pentru o țară pentru a mobiliza propria populație la indeplinirea unui ideal care îmbracă forma interesului național dar şi pentru a-şi intări matricea identitară. Minciuna şi dezinformarea se insinuiază în lantul comunicațional prin proppagandă şi dezinformare. Hitler cerea colaboratorilor săi ca printr-o propagandă eficientă să obțină înfrîngerea morală a adversarilor celui de-al treilea Reich înainte ca să se fi declanşat războiul[225].

Conflictele în viața internațională, cel puțin din a doua jumătate a secolului al XX-lea pînă în prezent, n-au presupus cu necesitate şi manifestarea a violenței armate, *războiul rece* este o ilustrare a acestei realități indiscutabile. Strategiile de descurajare a potențialului adversar s-au bazat pe acumularea de arme şi tehnologii militare credibile dar şi pe existența unui tip de comunicare aparte. Nu numai că acel actor care promova o astfel de strategie trebuia să fie credibil prin tipul de amenințare pe care o comunica adversarului său ci să fie şi în măsură să elaboreze un mesaj care să conțină pe lîngă amenințare şi o promisiune implicită de renunțare la distrugere dacă inamicul se va conforma cerințelor formulate de el.[226] Prin acest tip de comunicare actorul A trebui sa-l convingă pe actorul B/adversarul său că este în interesul său să evite anumite direcții de acțiune care contravin intereselor sale.

Istoria conflictelor din secolul al XX-lea ne arată că aceste tipuri de strategii care se bazau pe comunicarea amenințării cu represaliile pe cei care încălcau ordinea juridică internațională şi afectau pacea regională sau globală n-au fost întotdeauna eficiente. Profesorul şi analistul politic T.V. Paul de la *Mc Gill University* arată că este posibil ca un „stat slab să înțeleagă mesajul de amenințare cu represalii militare dacă nu respectă condiițile impuse de un actor puternic dar să nu ia în calcul o

---

[224] Apud, Guy Durandin, *Guerre psychologique*, în http://www.diploweb.com/p5dura1.htm

[225] *Hitler m'a dit*, traduction française : Paris, Pluriel/Livre de Poche 1979, p. 151. Texte allemand : 1938, apud, http://www.diploweb.com/p5dura1.htm

[226] A se vedea, pe larg, Thomas C. Schelling, *op., cit*., p. 16; William W. Kaufman, *The Requirements of Deterrence*, in William W. Kaufman, (ed.), *Military Policy and National Security*, Princeton University Press, Princeto, 1956, p.19. Alexander George, *The Role of Force in Diplomacy: A Continuing Dilemma for U.S. Foreign Policy*, in *Managing Global Chaos*, eds. Chester Crocker, Fen Hampson and Pamela Aall, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996 p. 209-222.

victorie militară ci una politică"[227] . În aceste condiţii actorul mai slab deşi ştie că militar nu poate obţine victoria va crede că o poate realiza prin alte mijloace şi va decide să iniţieze un război pentru o posibilă victorie politică. Statul slab mizează în acest caz pe capacitatea sa de a manipula, printr-o comunicare eficientă, opinia publică internaţională care la rîndul ei să se transforme în factor de presiune asupra statului mai puternic.

Se mizează în aceste împrejurări şi pe aşa numitul efect *agend setting* potrivit căruia „presa nu reuşeşte tot timpul să spună oamenilor ce să gîndească dar reuşeşte extraordinar în a spune oamenilor cum să gîndească"[228].Oamenii au nevoie să se orienteze într-o lume tot mai coplexă şi contradictorie şi în absenţa altor indicatori sau instrumente de cunoaştere care să le apropie evenimentele politico-militare apelează la presă şi le judecă după cum ele sînt reflectate în presă. În aceste situaţii, de multe ori mass media devine vector de transport la ţintă a mesalejelor manipulatorii ale propagandei şi operaţiunilor speciale de intoxicare şi dezinformare.

În conflictele clasice, care în secolul al XX-lea au îmbrăcat toată gama de manifestare de la războaie locale, revoluţii şi războaie civile pînă la cele două conflagraţii mondiale comunicarea s-a materializat în forme specifice. Pîna la jumătatea secolului propaganda şi manipularea prin diseminarea de informaţii în spaţiul public al adversarului par a fi cele mai folosite forme de comunicare pe timpul desfăşurării conflictelor şi războaielor. Comunicarea directă ,datoriţă cutumelor diplomatice ,era oficial întreruptă în toate domeniile. Totuşi analiza istorică a derulării conflictelor în acestă perioadă evidenţiază faptul că relaţiile economice & comerciale n–au încetat definitiv între adversari iar cele politice se derulau prin intermediul ambasadelor aparţinînd ţărilor neutre de conflict dar prezente în ţările beligerante. Încheierea ostilităţilor militare aducea din nou, în prim plan negocierea directă prin participarea părţilor la tratativele de pace.

Din a doua parte a secolului al XX-lea şi cu precădere în perioada de sfîrşit a războiului rece pe lîngă multiplicarea ca formă şi conţinut a formelor de comunicare întîlnite în prima jumătate a secolului al XX-lea apar altele noi atît ca formă şi conţinut cît şi ca mod de manifestare. Intervenţia marilor actori ai scenei internaţionale şi restabilirea canalelor directe de comunicare dintre beligeranţi. Este cazul intervenţiei ONU dar şi a SUA care au adus la masa tratativelor Israelul şi a Egiptul în timpul confruntărilor care au avut loc în deceniul şapte şi opt între cele două ţări.[229] Criza rachetelor din Cuba şi rezolvarea ei prin negocieri directe dintre cele două superputeri care îşi disputau supremaţia în timpul războiului rece a arătat cît de importană a devenit comunicarea în mediul internaţional pentru pacea şi stabilitatea lumii. Este şi momentul în care se multiplică organizaţiiile şi instituţiile internaţionale care aveasu ca scop discutarea marilor probleme cu care se confrunta societatea internaţională. Acum întră in scena mai hotărît şi un alt actor pe „scena „internaţională - opinia publică. Mesajul liderilor politici şi al cancelariilor

[227] T.V. Paul, *Asymetric Conflicts: War initiatiopn by Weaker Powers*, Cambbridge University Press, 1994, p. 9.
[228] B. Ganor, *Defining terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter?* International Policy Institute for Counter –Terrorism, Herzliya (Israel), f.a., p. 22.
[229] Henry Kissinger, *op., cit.,* p. 666-668.

diplomatice nu se îndreaptă doar catre receptorii clasici - omologii emiţătorilor ci şi opiniei publice care se transformă în factor de presiune asupra propriului stat/guvern.

Sfîrsitul războiului rece şi multiplicarea crizelor în sistemul internaţional au determinat o creştere a rolului comunicării. Analistul francez A. Datin referindu-se la acest aspect afirma că în atare situaţii participanţii la procesul de comunicare urmărec „două obiective majore, şi anume informarea opiniei publice şi transmiterea unui mesaj pentru a se impune în faţa inamicului. Inclusă în strategia generală a statului, comunicarea devine mod de acţiune chiar de la începutul unor operaţii de forţă, arătînd voinţa de a acţiona a emiţţătorului, care încearcă să convingă cu privire la caracterul real al acesteia. Ea perturbează luarea deciziei de către celălalt şi, în acelaşi timp, îl „linişteşte" pe „aliat"(...). Gestionarea mediatică devine unul din elementele strategiei militare. Informarea se află acum în centrul oricărei politici de apărare"[230]

Specialistii în comunicare apreciază că pe timpul crizelor şi conflictelor nevoia de informaţie ca şi cea de comunicare creşte. Analiza modului cum s-a comunicat şi mai ales cît şi în ce condiţii s-a comunicat ne arată că în aceste împrejurări informaţia/mesajul este puternic influienţată de natura interesului urmărit de actorii angajaţi în conflict sau în gestionarea lui. Publicul în situaţii tensionate şi de nesiguranţă are nevoie de mai multe informaţii pentru a şti ceea ce se întîmplă şi cum se poate ieşi din criză deci creşter şi nevoia de informare[231].

Actorii implicaţi în criză au nevoie de susţinerea opiniei publice proprii şi internaţionale şi vor căuta să o obţină prin orice mijloace înclusiv prin manipularea acestia cu ajutorul mass media. In aceste condiţii comuniucarea poate să devină un instrument /armă in confruntarea dintre actorii mediului internaţional. Se apreciază că operaţiunea *Just Cause* efectuată de americani în Panama în 1989, împotriva dictatorului Manuel Noriega a fost prima operaţie militară în care înainte ca de a fi început invazia trupele americane au neutralizat canalul naţional de televiziune şi imediat emisiunile acestuia au fost reluate dar cu ştiri şi informaţii contra lui Noriega şi cu comunicate al noului preşedinte panamez, Guiermo Endara , care chema trupele fidele regimului să se predea forţelor americane. Tot Endara a citit la o staţie de radio, aparţinînd armatei americane, un comunicat prin care fiecărui panamez i se promitea 150 de dolari pentru fiecare armă predată soldaţilor americani[232]. Actiunile desfăşurate de unităţile specializate PSYOPS au fost prezente apoi şi in cele două războaie din Golf sub forma a ceea ce specialiştii au denumit *agresiunea informaţională* – dezinformarea cu toate formele ei de acţiune de luptă în noul tip de război denumit psiho-informaţional.

Datorită valenţei informaţelor în război s-au schimbat profund maniera de abordare a evenimentelor privind securitatea şi apărarea statelor sau a grupurilor de ţări. Conflictele mediatizate au impus o nouă logică conflictologiei în care accentul cade pe informaţie. De la prăbuşirea „blocului de est" în 1989 dialogul ameninţărilor a devenit unul fierbinte generînd conflicte locale. Unul dintre cunoscuţii specialişti în polemologie M. Mathien constata că: „în afara situaţiei de beligeranţă opiniile

[230] Niclolae Rotaru, *Criză şi dialog*, Editura RAO, Bucureşti, 2003, pp. 239-240.
[231] Ion Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Editua Şansa, Bucureşti, 1996, p. 9
[232] Călin Hentea, *150 de ani de război mediatic*, Editura Nemira Bucureşti, 2000, p. 116-123.

publice externe teritoriului de conflict, mai mult sau mai puțin rău înțelese în contextul prelucrării informației; de la colectare la difuzare, nu se prezintă ca în timp de pace. Adică – indiferent de cazul de *black-out,* de *uşă în nas* sau adesea prolixitatea unei surse(organizată sau făcută) caracterizînd aproape toate zonele de confruntare – raporturile dintre responsabilii Apărării şi jurnalişti nu sînt niciodată uşoare"[233].

Lipsa de rigoare, setea de senzațional, absența oricărei „cenzuri" au făcut ca „informațiile de criză" să nască un alt tip de „război" – al informațiilor care a afectat publicul total neprotejat de comunicatorii profesionişti de pe front. „Nu trebuie să se omită- preciza acelaşi M. Mathieu - faptul că informația face parte din războiul fierbinte şi că ea se integrează în politica de comunicare a statelor însişi, adică, pe scurt, în politica intrinsecă"[234].

Conflictele, indiferent de cauze şi de scopurile urmărite, sînt pentru mass media prilej de creştere a audienței datorită faptului că acestea furnizază faptul sensational după care orice mijloc de comunicare „aleargă"[235]. În aceste condiții liderii militari trebuie să fie atenți nu numai la cîştigarea bătăliilor pe cîmpul de luptă clasic/ fizic ci să nu le piardă pe cele din spațiul mediatic/virtual. Comunicarea în aceste situații fiind cheia succesului însă trebuie observat că aceast nu se desfăşoară în condiții normale. Acestia trebuie să înțeleagă faptul că în situații de război „expunerea la mesaje"[236] creşte exponențial. Bombardamentul cu informații care țin de arsenalul războiului informațional, PSYOPS, mediatic/imagologic este masiv deoarece forțele beligerante îşi crează reciproc rețele de influiențare, manipulare, dezinformare, intoxicare, deturnare comportamental-atitudinală.

Liderii militari dar nu numai trebuie să realizeze faptul că în situații conflictuale se produce o schimbare de accent în folosirea mijloacelor de comunicare accentul căzînd pe cele care au ca vector de transport la „țintă" mesajele auditive, că acestea sînt transportate în condițiile in care există există un puternic „zgomot" datorat propagandei şi războiului informațional practicat de adversar. Specialiştii în comunicare pe timp de criză apreciază că atenția comandanților militari şi a oamenilor politici care gestionează războiul trebuie să fie îndreptată spre luarea tuturor măsurilor pentru a contracara *comunicarea perversă*. Această formă a comunicării se practică mai laes în situații de criză şi conflict armat în sistemul relațiilor internaționale dar este specifică doar perioadei de desfăşurare propriu-zise a războiului. Acestei categorii de comunicare îi sînt atribuite: propaganda, zvonistica, dezinformarea, intoxicarea şi manipularea. Comunicatorii în asemenea situații urmăresc crearea „unei sinteze false"[237] a realității pentru a schimba atitudinea şi comportamentelşe „consumatorului" de comunicare perversă.

Cea mai des utilizată formă a acestui fel de comunicare o reprezintă, în opinia unor analişti, manipularea. Aceasta se realizează prin mijloace si forme adecvate situației şi „țintei" care trebuie manipulată. Printre cele mai uzitate forme sînt

[233] Apud, Nicolare Rotaru, *op., cit*., p. 246.
[234] Ibidem, p. 247.
[235] Majid Tehranian, Communication and Conflict, în loc., cit.,
[236] Jean Noel Kapferer, *Căile persuasiunii*, Editura Comunicare.ro Bucureşti, 2002, p. 87.
[237] Nicolae Rotaru, *op. cit*., p. 258.

propaganda şi activităţile de PR. În timpul celui de-al doilea război mondial forţele anglo-saxone pentru a intoxica Germania lui Hitler cu privire la locul şi data privind deschiderea celui de-al doilea front în Europa a manipulat forţele politice din România creindu-le impresia că doresc să negocieze un armistiţiu cu aceasta pentru ieşirea din alianţa cu Hitler. Aşa s-au deschis canale de comunicare „diplomatică" la Cairo, Lisabona, Ankara, Stockholm în care emisari ai Palatului regal şi „opoziţiei" politice „negociau" cu englezii întoarcerea armelor contra germanilor[238]. După debarcarea în Normandia realizată de trupele aliate la 6 iunie 1944 toate canalele „diplomatice" de comunicare cu factorii politici de la Bucureşti au fost închise. Manipularea comandamentului strategic german reuşise.

Adevărată inginerie a captaţiei şi artă a credibilităţii, sistemul influienţelor uzează atît de arsenalul onest cît şi de manipularea prin pseudo-evenimente, stereotipuri, sloganuri,etc. Destinate de persuadori ascunşi unui public larg şi publicului ţintă. Scriitorul şi reutat jurnalist Thierry Meyssan, a arătat cum s-a efectuat o adevărată „operă de artă" din operaţiunea de intoxicare a opiniei publice internaţionale cu privire la incălcarea de către fostul dictator Saddam Husein a Programului impus de ONU „petrol contra hrană"[239]. Acesta arată cum presa internaţională a fost intoxicată de o „ştire" fabricată de persuadori. Cotidianul irakian **Dar Al-Mada** a publicat o listă cu 270 de personalităţi occidentale care au fost mituite cu milioane de barili de petrol de către Saddam pentru a se opune intervenţiei anglo-americane în Irak[240]. Adoua zi purtătorul de cuvînt al Ministerului petrolului din Irak a confirmat „stirea" şi a promis că va veni cu o listă care să o completeze pe cea publicată de cotidian **Dar Al-Mada.** Ştirea afost preluată de marile cotidiene occidentale. Jurnaliştii de investigaţie au descoperit că acest jurnal a fost fondat de fostul opozant al regimului de dictatură din Irak Fakhri Karim, cu ajutorul Fundaţiei lui George Soroş şi a National Endowment for Democracy, o organizaţie non-guvernamentală sprijinită de CIA. Lista celor 270 de personalităţi implicate în scandal a fost fabricată în Marea Britanie şi „transmisă" cotidianului irakian de o „agenţie de presă" din Maroc—MEMRI aflată sub controlul serviciilor secrete israeliene[241]. Investigaţiile ulterioare n-au confirmat acest scandal mediatic.

În conflictele care au apărut după încheierea războiului rece au dispărut linile de separatie dintre PR şi manipluare dintre propagandă şi jurnalim dintre informare şi dezinformare[242]. După unii jurnalişti asistăm astăzi la desfăşurarea a două tipuri de războaie paralele: unul al confruntării pe cîmpul de luptă şi altul al confruntării în spaţiul imagologic. Alegerea cuvintelor, a semnelor şi a simbolurilor, a sunetelor şi a succesiunii în fluxul informaţional vor fi tot atît de împortante ca şi alegerea armelor[243]. Din această perspectivă comunicarea actorilor aflaţi în stare de beligeranţă se încadrează în ceea ce specialiştii

---

[238] Gheorghe Buzatu, *România şi cel da-al doilea război mondial,* Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, Iaşi, 1995, p.155-158; Ivor Porter, *Operaţiunea „Autonomus".În România pe vreme de război*, trad, de George G. Potra şi Delia Răzdolescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, passim

[239] Thierry Meyssan, *Information made in CIA. L'intox des barils irakiens*, în http://www.voltairenet.org/article12306.html

[240] Ibidem.

[241] Ibidem.

[242] Nicolae Rotaru, *op., cit.,* p. 278.

[243] Tudor Constantina, *Agresiunea informaţională şi structurile mediatice*, teză de doctorat, AISM, cota 323, p. 131.

numesc război mediatic.Cu alte cuvinte, niciodată pînă în prezent, ceea ce a transmis media ca fiind realitatea cîmpului de luptă chiar cînd aceasta s-a „consumat" în direct n-a acoperit în totalitatea lor evenimentele[244].

Acest lucru este evident mai ales în conflictele care s-au desfăşurat după închierea războiului rece. Dezvoltarea tehnologică şi Revoluţia în Afacerile Militare au făcut ca în aceste acţiuni militare *comunicarea perversă* să predomine. Acest tip de comunicare stă la bază a ceea ce specialiştii militari au denumit *războiul de comandă şi control*[245]. Esenţa acestui război constă în distrugerea capacităţii de a comunica a inamicului atît în ceea ce priveşte desfăşurării actţiunilor de luptă cît şi în relaţiile pe care le are cu ceilalţi actori ai mediului internaţional pentru a nu fi credibil şi a putea astfel să-şi susţină cauza ăn faţa opiniei publice. Sînt autori care cred că de fapt acest tip de război nu este nou ci doar aplicat la codiţiile tehnologiei de astăzi. Sun Tzi recomanda generalilor pentru a cîştiga zăzboiul să „astupe ochii şi urechile adversarului, făcîndu-l orb şi surd, trebuie să creezi confuzie în mintea comandanţilor şi să-i aduci în pragul nebuniei"[246].

Confruntările propagandistice desfăşurate de beligeranţi prin intermediul mass media au condus aproape inevitabil la o suprapunere între propagandă şi informare. Aceasta suprapunere a fost de fiecare dată în defavoarea cetăţenului consumator de informaţie. Lise Garon, de la Laval University (Canada), defineste propaganda drept o formă de comunicare prin care se urmăreşte ademenirea, înfricoşarea sau persuadarea [247].

Oliver Thomson consideră că propaganda constă în "utilizarea de către un grup de oameni a capacităţilor comunicaţionale de orice fel în scopul modificării atitudinii sau comportamentului altui grup de oameni"[248]. Rezultă din aceste definiţii că este foarte greu cetăţeanului, indiferent cărei părţi aflate în conflict aparţine, să discearnă între propagandă şi informare. Acest aspect poate face ca *info-războiul* să devină o realitate care să nu mai caracterizeze doar spaţiile de criză şi conflict politico-militar. Un computer, un modem şi un haker "binevoitor" pot face dintr-o ţară insignifiantă în arhitectura beligenă, ca Afganistanul sau dintr-un actor non-statal cum este organizaţia teroristă a lui Osama ben Laden, celebrităţi ale info-war şi cu ajutorul mass media[249].

Fostul prim-ministru britanic Margaret Thatcher opina ca ar trebui găsită o soluţie ca organizaţiile teroriste să fie "privaţi de oxigenul mass-media"[250] deoarece acesţi folosec comunicarea mediatică pentru a împrăştia teroarea şi psihoza violenţei. Acest aspect ridică problema gestiunii informaţiei în situaţii de criză şi conflict în mediul internaţional contemporan care va modifica dramatic raporturile dintre datoria şi conştiinţa ziaristului şi datoria şi conştiinţa cetăţeanului-reporter care transmite din teatrul de operaţiuni în care este angajată ţara sa. Problema comunicării în situaţii de criză şi conflict rămîne una deschisă atît pentru teoreticienii cît şi pentru cei care vor trebui să găsească soluţii practice în asemenea situaţii care apar în mediul internaţional.

---

[244] Călin Hentea, *op., cit*., p. 26

[245] A se vedea pe larg, Călin Hentea, *Arme care nu ucid*, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, p. 39-41

[246] Ibidem, p. 39.

[247] Lise Garon, *A Case Study of Functional Subjectivity in Media Coverage: The Gulf War on TV*, in **Canadian Journal of Communication**, vol 21, no. 3, 1996, http://www.cjc-online.ca/viewarticle.php?id=376&layout=html

[248] Apud, Călin Hentea *op.,cit*., p. 45.

[249] Isabelle Garcin-Marrou, *Media vs.terorism*, Editura Tritonic, 2005, p.81.

[250] Ibidem.

ÎNTREBĂRI DE STUDIAT

1. Care va fi trăsătura esențială a comunicării politice în mediul internațional în următorii ani ?
2. Ce formă de comunicare va fi predominantă în mediul internațional în condițiile creşterii interdependențelor şi a procesuluzi de globalizare?
3. Cine consideraţi că va fi actorul cel mai important în procesul de comunicare din mediul internațional contemporan ?
4. Prin ce diferă comunicarea pe care o desfăşoară actorii mediului internațional pe timp de criză şi conflict față de starea de pace ?

BIBLIGRAFIE OBLIGATORIE

Nicolae Rotaru, *Criză şi dialog*, Editura RAO, Bucureşti, 2003, pp. 239- 260
Simona Ştefănescu, *Conflictele şi media*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, pp.7-25
Joseph S. Nye jr. *Descifrarea conflictelor internaţionale. Teorie şi istorie*, Editura Antet XX Press, 2005, p.200-210.
Michel Mathien, *L'information dans la guerre,* în volumul, Prof.univ. dr. Ion Drăgan (coord.), Comunicarea în organizațiile militare (crestomație), Editura Tritonic, 2002, Bucureşti, p. 176-186.

Capitolul III

COMUNICAREA ÎN CONFLICTELE ŞI CRIZELE SPECIFICE ACTORILOR CLASICI AI MEDIULUI INTERNAȚIONAL DIN SECOLUL XX

Aprecierile privind evoluția societății în secolul al XX-lea sunt extrem de diversificate. Politologul american Zbigniew Brzezinski aprecia că acesta a fost al violenței extreme[251], deoarece, pe lîngă cele două războaie mondiale, au mai fost încă alte sute de conflicte aşa-zis locale, conflicte interetnice, interreligioase, revoluții etc., care au făcut tot atît de multe victime. Dacă privim secolul trecut prin prisma comunicării, formula lui Brzezinski ar putea fi transpusă în următoarele cuvinte: secolul al XX-lea a fost al comunicării totale. Niciodată în istoria omenirii nu s-au dezvoltat atît de vertiginos mass media.[252]

Expansiunea mass media a determinat instaurarea unei democrații a opiniei în statele democratice, întemeiată pe informația liberă şi pluralistă, pe comunicarea dintre guvernanți şi guvernați. S-a modificat astfel peisajul relațiilor internaționale. Informația a circulat neîngrădit şi cu o viteză care era de neimaginat în secolul al XIX-lea. Opinia publică, în secolul XX poate să „participe"sau să fie spectator activ prin intermediul televiziunii la evenimente de importanță majoră din viața internațională. În ultimul deceniu al secolului trecut s-a transmis o revoluție în direct, societatea internațională a asistat, tot la TV, la derularea a două războaie în Golful Persic. Sînt doar cîteva din evenimentele care demonstrează importanța mass media în comunicarea din mediul internațional.

[251] Zbigniew Brzezinski, *Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21st Century* , Touchstone Rockfeller Center, New York, 1993. p. 12

[252] Beatrice Compagnon, Anne Thevenin, *O cronologie a secolului XX. Principalele tendințe şi datele cele mai importante*, trad. Radu Valter , Rodica –Maria Valter, Editura ALL, Bucureşti, 2000, p.10

3.1. Principalele conflicte şi războaie din secolul al XX-lea şi începutul celui următor

Tipul de criză şi conflict care a dominat, din nefericire, scena politică internațională fost războiul dintre state sau grupări de state legate prin alianțe politico-militare.Secolul al XX-lea s-a deschis cu un război purtat între două mari puteri, Rusia şi Japonia, în anii 1904-1905, care prin amploare şi consecințe s-a încadrat în tipul de conflict local.

Pe continentul european, începând cu primele decenii ale secolului al XX-lea, apar două forțe: Tripla Alianță şi Tripla Înțelegere. Acestea se vor confrunta pentru întâietate în lumea extraeuropeană. Prima ciocnire a fost generată de „criza bosniacă" din 1908, izbucnită ca urmare a anexării de către Viena a provinciei Bosnia-Herțegovina. Germania a sprijinit actul de forță al Dublei Monarhii, astfel că protestele Rusiei şi revolta Serbiei au rămas fără ecou. Viena a refuzat să părăsească teritoriile ocupate. Tripla Alianță nu era încă pregătită din punct de vedere militar pentru o confruntare şi, în consecință, Anglia şi Franța au sfătuit Rusia „ofensată" să propună Serbiei recunoaşterea faptului împlinit[253].

În 1911 a fost rândul Germaniei să provoace Franța în cea de-a doua criză marocană[*]. În martie 1911 triburile marocane s-au răsculat împotriva sultanului şi au asediat oraşul Fes. Trupele franceze au intervenit, înfrângând pe răsculați sub pretextul apărării rezidenților francezi din oraşul Fes. Germania a considerat că Franța a încălcăt acordul care a pus capăt primei crize marocane şi a ocupat porturile Agadir şi Magador. Dacă Marea Britanie şi-a susținut foarte puternic aliatul francez, nu acelaşi lucru l-a făcut Austro-Ungaria care n-a dorit să-şi rişte supraviețuirea ca stat de dragul unei aventuri africane. Din încheierea „afacerii marocane câştigurile germane au fost modeste , având în vedere că au obținut doar 275. 000 km2 din Congo-ul francez, iar imperiul avea pretenții mondiale. Ziarul german „Berliner Tageblatt" scria în 3 noiembrie 1911: „Practic am riscat un război mondial pentru câteva mlaştini din Congo"[254].

În următorii ani, pe măsură ce se vor întări din punct de vedere militar, marile puteri din cele două blocuri politico-militare îşi vor asuma niveluri de risc nefireşti în raport cu interesele lor naționale şi strategice, astfel ca în 1914 razboiul mondial n-a mai putut fi evitat, cu toate că cele două tabere au stat „departe" de războaiele balcanice (1912-1913).

Primul război mondial. Scânteia care a aprins „butoiul cu pulbere" din Balcani şi a condus la prima mare conflagrație mondială a fost asasinarea arhiducelui Franz-Ferdinand, moştenitorul tronului austro-ungar, pe 28 iunie 1914, la Sarajevo de către bosniacul Gavrilo Princip, membru al unei organizații teroriste secrete. Atentatul a produs o vie emoție în întreaga Europă. El a oferit Austro–Ungariei prilejul de a „regla conturile" cu Serbia. Împăratul Franz-Iosef a trimis împăratului Wilhelm al II-lea o scrisoare prin care se cerea ajutorul Germaniei în rezolvarea „problemei Balcanilor". La 5

[253] Mircea N.Popa *Primul război mondial 1914-1918*, Bucureşti, 1979, p. 23.

[*] Prima a avut loc în 1905.

[254] Henry Kissinger, *Diplomația*, traducere din limba engleză Mircea Ştefănescu, Radu Paraschivescu, Bucureşti, 1998, p.175.

iulie monarhul german a răspuns fără echivoc: „Nici o tărăgănare în această acțiune împotriva Serbiei“.Încurajări i-au fost date ambasadorului austriac trimisului special, contele Hoyos, de către cancelarul Germaniei Bethmann-Hollweg[255].

La 10/23 iulie 1914 Viena a dat Serbiei un ultimatum. Aceasta a răspuns pozitiv la toate cererile mai puțin la cele de la punctul 6 care cerea participarea funcționarilor austrieci la ancheta desfăşurată în Serbia pentru a determina responsabilitățile asupra atentatului. A doua zi o circulară a guvernului german către ambasadorii săi din străinătate dezvolta o teză care să influențeze poziția Franței şi a Rusiei în Balcani: „conflictul sîrbo-austro-ungar este o afacere locală, care trebuie reglată exclusiv între Austro-Ungaria şi Serbia. Orice intervenție a unei alte puteri, dată fiind diversitatea obligațiilor de alianță, va antrena consecințe incalculabile“[256].

Confirmându-şi palmaresul de țară care a înțeles de fiecare dată pe dos psihologia potențialilor adversari, Germania a crezut că Franța şi Rusia vor proceda şi de data aceasta întocmai ca la „criza bosniacă“ din 1908. Analizând situația, oamenii politici din cele două capitale europene au spus cu prea multă uşurință: „De această dată este război“. Antanta a acceptat confruntarea „cu o promptitudine de care însuşi adversarul a fost surprins“[257].

A urmat o avalanşă de declarații reciproce de război: Germania a declarat război Rusiei (19 iulie/1 august), Franței (2 iulie/3 august), Belgiei (22 iulie/4 august); Marea Britanie şi dominioanele sale, Germaniei (22 iulie/4 august); Muntenegrul, Austro-Ungariei (22 iulie/4 august); Franța şi Marea Britanie, Austro-Ungariei (29 iulie/11 august şi 30 iulie/12 august); Japonia, Germaniei (10/23 august).

Cine are responsabilitatea declanşării conflictului? În mediile politice din preajma şi din timpul conflictului, vinovățiile au fost aruncate dintr-o tabără în alta, iar acuzațiile au fost reciproce. Istoriografia primei conflagrații mondiale este şi ea nuanțată, în funcție de poziția şi blocul politico-militar din care a făcut parte țara în care au apărut lucrările respective. Opinia potrivit căreia responsabilitatea revine în egală măsură celor două blocuri politico-militare pare să fie cea mai plauzibilă şi mai acceptată astăzi[258].

În momentul în care au început ostilitățile militare, beligeranții ambelor tabere au trăit iluzia războiului scurt. Statele majore ale principalilor actori, – Franța, Germania şi Rusia –, au acționat în conformitate cu planurile elaborate din timp de pace sub zodia „blitz-krieg-ului“. Planul german „Schlieffen“ prevedea înfrângerea Franței prin bătălii nimicitoare în 6 săptămâni, înainte ca Rusia să-şi fi putut mobiliza potențialul, ca apoi armata germană să zdrobească armatele țariste. Planul de campanie francez prevedea şi el o ofensivă fulger în Alsacia şi Lorena şi ruperea armatei germane în două şi nimicirea pe părți. Planul de campanie rus avea în vedere operații militare simultane împotriva Germaniei şi a Austro-Ungariei.[259]

---

[255] Mircea N.Popa*, op. cit*., p. 153

[256] Ibidem, p. 156.

[257]Jacqnes Droz, Les causes de la premiéere querre mondiale. Essai d'historiographie, Paris, 1973, p. 112.

[258]Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX. Sfârşitul lumii europene. (1900-1945)*, traducere Marius Ioan, Bucureşti, 1998, pp. 67-68.

[259] *România în anii primului război mondial*, vol. I, Bucureşti, 1987, pp. 126-127

În pofida calculelor statelor majore, a iluziilor nutrite, în general, că războiul în epoca industrială se va termina repede, războiul din 1914 s-a dovedit a fi o succesiune de campanii pustiitoare, pline de neprevăzut, cu uriaşe sforţări materiale şi umane: după campania surprizelor din 1914, au urmat cele din 1915 şi 1916, dominate de „strategia epuizării“[260]

Ostilităţile militare s-au derulat în principal pe uscat, dar şi pe apă unde s-a purtat un adevărat război naval. În august 1914 au fost deschise în Europa trei mari teatre de operaţiuni militare: Frontul de vest de la frontiera elveţiană până la Marea Nordului, pe care s-au înfruntat armatele germane cu cele franceze, belgiene şi britanice; Frontul de est, între Carpaţi şi Marea Baltică, pe care au luptat trupele ruse împotriva celor germane şi austro-ungare, şi Frontul balcanic de la Dunăre şi Sava unde forţele sîrbo-muntenegrene le-au înfruntat pe cele austro-ungare[261].

Pe Frontul de Vest armata germană declanşează o ofensivă puternică, intră în Belgia, invadează Nordul Franţei, pentru ca ulterior să se îndrepte spre Paris. După 37 de zile de ofensivă, trupele germane au fost oprite şi apoi obligate să se retragă până la l'Aisne. Miracolul de pe Marna (august-septembrie 1914) a salvat Franţa. Neputând nici unul străpunge frontul, cei doi adversari au încercat fiecare o încercuire prin vest. A rezultat ceea ce în literatura militară s-a numit „cursa spre mare“, o succesiune de operaţiuni militare, încheiate cu bătălia din Champagne (decembrie 1914). Nici unul din adversari n-a obţinut însă decizia. Frontul s-a stabilizat de la Marea Nordului la frontiera elveţiană. Odată cu aceasta a murit şi iluzia războiului fulger[262].

Pe Frontul de est, ruşii au declanşat ofensiva la 4/7 august 1914, însă a fost opriţi de trupele germane în două mari bătălii: Tannenberg (13/20 – 17/30 august) şi lacurile Mazuriene (24 august/6 septembrie – 2/15 septembrie). Armatele germane conduse de generalii Hindenburg şi Ludendorff au trecut la contraofensivă producând mari înfrângeri trupelor ruseşti în Galiţia, care au fost şi obligate să se retragă. La sfârşitul anului 1914 şi pe acest front se instalase „războiul de poziţie“.

Pe Frontul balcanic s-au desfăşurat o suită de acţiuni ofensive şi defensive care au demonstrat că Austro-Ungaria era incapabilă, singură, să înfrângă Serbia, care va rezista până în anul 1915. Aşadar, desfăşurările militare din vara şi toamna anului 1914, cum remarca în amintirile sale generalul Erich Ludendorff, „au făcut complet incertă data terminării războiului“[263].

Anul 1915 a fost marcat de intrarea în război a Italiei (10/23 mai), alături de Antantă, şi a Bulgariei (23 septembrie – 11 octombrie) de partea Puterilor Centrale. Stabilitatea fronturilor a determinat căutarea de noi soluţii pentru obţinerea victoriei. Încercările trupelor anglo-franceze de a obţine avantaj strategic au eşuat în Artois şi Champagne.

Modificarea concepţiilor strategice de la bătălia de „ruptură“ la cea de „uzură“ nu numai că n-a adus beligeranţilor victoria, dar războiul a devenit un

[260] Hard Lidell B. H., *Stratégie,* Wiesbaden (f.a.), 1978, p. 203
[261] Mircea N.Popa*, op. cit*., passim.
[262] Ibidem.
[263]Erich Ludendorff, *Conduite de la guerre et politique,* Paris, 1922, p.100.

adevărat mecanism de masacrare a milioane de vieți. Bătălia de la Verdun (ianuarie-iunie 1916), care a durat şase luni, a „produs“ un milion de morți în ambele tabere. Ofensiva rusă din Orient ca şi intrarea României în război n-au modificat datele problemei[264].

Anii 1914-1916 au fost marcați şi de importante confruntări în afara Europei. În Africa, până în 1916, forțele franco-britanice le-au înfrânt pe cele germane în Togo, Camerun, Africa Germană de Sud-Vest şi Africa Germană de Est. Acțiuni importante s-au desfăşurat în nordul Africii şi Caucaz.

Pe mare, în acest timp, confruntările au fost la fel de înverşunate. În august 1914 flota britanică a înfrânt-o pe cea germană la Helgoland. La sfârşitul anului 1914, flota germană din Pacific a fost distrusă de britanici la Falkland. La începutul anului 1915 Germania a declanşat războiul total submarin, însă, pe ansamblu, cu unele rezultate forțele navale ale Antantei rămâneau superioare[265].

Anul 1917 este cel „al oboselii popoarelor“ în fața unui conflict ce părea interminabil. Această stare va cuprinde atât soldații, cât şi spatele frontului. Mizeria şi foamea erau la fel de mari şi pe front şi în spatele său. Impasul militar şi deteriorarea condițiilor sociale au condus la creşterea curentului pacifist. Toate țările aflate în război au cunoscut crize. Cea mai profundă s-a produs în Rusia, unde, sub presiunea nemulțumirilor sociale, regimul țarist s-a prăbuşit. Manifestări de indisciplină ale trupelor se produc şi în Franța şi Germania. A fost şi o tentativă „de marş“ către Paris a două regimente din Soisson. Flota germană a fost cuprinsă de un val de agitație datorită hranei proaste şi a privațiunilor. Pe lângă aceste manifestări de indisciplină pe front, în spate, țările beligerante au fost cuprinse de mişcări sociale.

Evenimentul cel mai important al anului „marii crize“ – 1917 l-a constituit intrarea SUA în război alături de Antantă. Aceasta a modificat radical raportul de forțe pe uscat şi pe mare în favoarea Antantei. Eşuarea ofensivei franceze dintre l'Oise şi Reinnes, condusă de generalul Nivelle a făcut ca centrul de greutate al operațiunilor militare în vest să cadă pe seama britanicilor. Germanii şi-au schimbat planul şi au mutat centrul de greutate pe frontul de est. Acțiunile şi planurile lor au fost date peste cap de armata română în „triunghiul morții“ – Mărăşti-Mărăşti-Oituz – din vara anului 1917[266].

În sfârşit, criza a culminat cu un puternic val pacifist. La cererea preşedintelui american, Wilson, din ianuarie 1917, de a se pune capăt războiului, au răspuns Carol I, succesor al împăratului Franz-Joseph la coroana austro-ungară, iar cancelarul german Bethmann-Hollweg a însărcinat pe consilieri să studieze clauzele unui eventual tratat. În august, papa Benedict al XV-lea lansează un apel de compromis între beligeranți. Toate încercările au fost sortite eşecului, deoarece nici una dintre marile puteri n-a renunțat la obiectivele pentru care a intrat în război. O situație aparte a fost cu Rusia. Datorită radicalizării revoluției, guvernul sovietic a semnat armistițiul în decembie 1917[267].

La începutul anului 1918 ambele tabere beligerante nutreau speranțe în

[264] Mircea N.Popa*, op. cit*., p. 87.
[265] *România în anii primului război mondial*, vol. I, pp. 143-144.
[266] Ibidem, p. 193-199.
[267] Mircea N.Popa*, op. cit*., pp. 392-394

privința obținerii victoriei. Iluziile Puterilor Centrale s-au bazat pe modificarea raportului de forțe în Est prin ieşirea Rusiei din război. Se părea că până la 1918 germanii n-au avut „…condiții atât de favorabile unei mari ofensive pe frontul Occidental“[268].

Germanii aveau superioritate în numărul diviziilor pe frontul occidental. Însă,până la sfârşitul anului, superioritatea va fi anulată datorită aportului de efective ale coloniilor franco-britanice[269] şi datorită superiorității Antantei în tancuri, aviație şi alte materiale de luptă.

Desfăşurarea operațiunilor militare ale Reichului pe frontul occidental, în anul 1918, va demonstra însă, încă odată, că avertismentul generalului Vernois, potrivit căruia în război doi plus doi nu fac întotdeauna patru, era justificat. În fapt, proiectele germane pentru campania din anul 1918 au fost „calcule de aventurieri“[270], deoarece Anatanta, cu ajutorul SUA, era capabilă să obțină victoria, iar germanii şi-au supraevaluat capacitatea militară. Timp de trei luni, Puterile Centrale au câştigat numeroase bătălii de ordin tactic, dar nu şi războiul.

În martie a început „bătălia Kaizerului“ de la Amiens care, potrivit planurilor germane, trebuia să fie ultima pe frontul de vest, însă a fost stopată la 5 aprilie 1918 şi a costat armata germană nu mai puțin de 160. 000 morți. A doua ofensivă declanşată imediat în sectorul trupelor britanice n-a avut nici ea mai mult succes. Pe Frontul de est, datorită ieşirii Rusiei din război, situația era sub controlul armatelor Puterilor Centrale. Acestea vor avansa adânc pe teritoriul Imperiului Țarist, aflat în descompunere, şi păreau că se îndreaptă spre victorie.

Evenimentele din martie-aprilie 1918 de pe frontul Occidental au arătat Antantei că problema unui comandament unic era de importanță vitală pentru coordonarea acțiunilor militare. Preşedintele Clemenceau a reuşit să-l impună, la conferința anglo-franceză din 25 martie 1918, pe generalul Ferdinand Foch comandant suprem al frontului aliat[271].

Pe de altă parte, participarea americanilor la război a devenit efectivă şi, în iulie 1918, 20 de divizii – ce însumau peste un milion de oameni – comandate de generalul Pershing au fost gata să intre în acțiune. În aceste condiții, a doua bătălie de pe Marna (iulie 1918) marchează o cotitură în desfăşurarea războiului. Ofensiva comandată de Foch a fost prima mare întâmplare „urâtă“, care, aşa cum recunoştea şi Ludendorff, a deschis drumul înfrângerilor germanilor şi al victoriilor pentru Antantă[272]. Începând cu 8 august 1918 Foch – devenit între timp mareşal – a declanşat o serie de atacuri care au respins trupele germane până pe „linia Siegfried“.

La sfârşitul lunii septembrie, pe Frontul balcanic se produce o catastrofă pentru germani. Bulgaria a semnat armistițiul şi trupele aliate ajung la Dunăre. Acest eveniment a ridicat probleme grave germanilor şi aliaților pentru că punea sub semnul întrebării şi perspectiva pe celelalte fronturi. Totuşi, în luna octombrie trupele germane au reuşit să evite o catastrofă militară rezistând atacurilor aliate, mai ales în Flandra şi Aragonne, dar nu pot, totuşi, să păstreze „linia Seigfried“, aşa că se retrag

[268] Pierre Renouvin , *La crise européenne et la premiere guerre mondiale*, (1904-1918), Paris, p. 534.
[269] Mircea N.Popa*, op. cit*., p. 397.
[270] Ibidem, p. 404.
[271] Constantin Hlihor*, Istoria secolului XX*, Comunicare.ro, Bucureşti, 2003, p. 18
[272] Erich Ludendorff, *op., cit*., p. 164

pe poziţii pe linia fluviului Meuse. Lucru pe care nu l-a putut evita armata austro-ungară pe frontul italian unde a suferit o gravă înfrângere la Piave, din partea armatelor comandate de generalul Diaz (octombrie 1918). Austro-Ungaria îşi trăia ultimele zile. Peste puţin timp, ca şi Turcia de altfel, urmând exemplul Bulgariei, Austro-Ungaria a semnat armistiţiul.

La 5 noiembrie, germanii, la capătul puterilor, s-au retras pe un front care trecea prin Antuerpen-Bruxelles-Charleroi-Mezieres. Aliaţii erau pe cale de a declanşa noi atacuri, printre care o ofensivă în Lorena. Germanii însă îşi epuizaseră resursele umane şi materiale, nu mai aveau forţe capabile să opună o rezistenţa serioasă inamicilor lor[273]. În acest timp, Germania se găsea şi în pragul prăbuşirii economice datorită lipsurilor şi dezorganizării producţiei . Lipsită de aliaţi, Germania nu mai avea alternativă, fiind imperios necesar să ceară Antantei armistiţiul şi să accepte condiţiile acesteia.

La 7 noiembrie 1918, la cererea Marelui Cartier General, politicianul Mathias Erzberger s-a deplasat „înarmat“ cu un steag alb, la Compiègne, pentru a semna armistiţiul. Împăratul Wilhelm II se adresează preşedintelui SUA, Wilson, cerând un acord pe baza celor paisprezece puncte. Însă preşedintele american a cerut Kaiserului să constituie mai întâi un guvern pe baze parlamentare. În faţa acestei situaţii, Wilhelm l-a însărcinat pe prinţul Max de Bade să formeze un guvern compus din reprezentanţii tuturor partidelor. Două zile mai târziu (9 noiembrie) a izbucnit revoluţia la Berlin, care proclamă republica. Prinţul Max de Bade predă puterea socialistului Ebert. Pe 11 noiembrie 1918, în timp ce Kaiserul se refugiază în Olanda, guvernul noii Republici germane a semnat armistiţiul. Obţine, totuşi, din partea aliaţilor, permisiunea ca armata germană să se retragă în Germania, pentru a lupta împotriva ameninţării revoluţiei comuniste. Pentru a parcurge drumul până la Marna şi înapoi, armatei germane i-au fost necesare 51 de luni de zile şi pierderi umane şi materiale uriaşe, fără nici un cîştig politic.

Perioada ce-a urmat primei conflagraţii mondiale a fost una a competiţiei dintre învinşi şi învingători pentru supremaţie pe scena vieţii internaţionale. Răsturnările în raporturile de putere de pe continentul european, ca şi creionarea a două blocuri politico-militare rivale, au făcut ca timpul scurs pînă la izbucnirea celei de-a doua conflagraţii mondiale să fie extrem de scurt. Practic, crizele şi conflictele dintre state au constituit preludiul declanşării Celui de-al Doilea Război Mondial şi sînt acţiuni în forţă ale statelor care doreau să răstoarne ordinea instituită, în 1919-1920, prin Pacea de la Paris-Versailles. În 1931 Japonia atacă China şi ocupă Manciuria. Marile puteri occidentale ca şi Liga Naţiunilor n-au fost pregătite pentru a gestiona acestă criză şi au dat cîştig de cauză Japoniei.[274] Patru ani mai tîrziu, încurajată de "succesul" Japoniei, Italia fascistă invadează şi cucereşte Abisinia (Etiopia). Evenimentele se precipită şi în Europa, unde Germania invadează Austria(1938)[275], iar ulterior, printr-o lovitură de graţie, a pus capăt definitiv existenţei Cehoslovaciei(15 martie 1939), ţara fiind transformată în „Protectorat al Boemiei şi Moraviei“,

[273] Mircea N.Popa*, op. cit*., p. 412.
[274] A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Editura Polirom, Iaşi, 1999, p. 59
[275] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 40.

satelit al Reich-ului. Distrugerea Cehoslovaciei n-a avut efecte geopolitice, ci mai mult psihologice. Cel de-al Doilea Război Mondial nu mai putea fi evitat, după ce Germania nazistă şi Uniunea Sovietică şi-au împărtit sferele de influienţă pe continentul european[276]

Al doilea război mondial. Scânteia care a aprins vâlvătăile Celui de-al Doilea Război Mondial a fost un „incident" la frontiera germano-polonă, petrecut în toamna anului 1939. Cauzele, însă, se găsesc în evoluţiile politice, economice şi în frustrările care au traversat începutul de secol XX în istoria Europei. Asupra locului, rolului şi a importanţei unora dintre aceste cauze în declanşarea conflictului, istoricii şi specialiştii în polemologie n-au căzut de acord, istoriografia oferind din această cauză mai multe puncte de vedere.

Pentru generaţia de după război, marcată profund de traumele luptelor şi ale sacrificiilor de tot felul, cea mai simplă explicaţie asupra genezei celei de-a doua conflagraţii a fost tendinţa spre revanşă şi expansiune a Germaniei naţional-socialiste conduse de Adolf Hitler. Tratatul de pace de la Paris-Versailles, dictat Germaniei la sfârşitul primului război mondial de către puterile învingătoare, conţinea elemente de răzbunare şi umilire pe care germanii n-au putut să le accepte. Păcii de la Paris i-a lipsit de la început validitatea morală[277]. Nu numai pentru învinşi, dar chiar şi pentru minţile lucide din tabăra învingătorilor, condiţiile impuse Germaniei conţineau sâmburele revanşei. Potrivit afirmaţiilor fostului premier britanic, Winston Churchill, mareşalul francez F. Foch, când a auzit că s-a semnat Tratatul de Pace şi a luat cunoştinţă de clauzele acestuia, ar fi exclamat: „Asta nu e pace. E un armistiţiu pe douăzeci de ani"[278].

În aceste condiţii, în Germania au luat naştere, în anii imediat următori încheierii primului război mondial, numeroase formaţiuni animate de spiritul revanşard. Printre acestea, „prin pretenţiile sale expansioniste, s-a evidenţiat Partidul Naţional-Socialist". Obiectivele politicii externe ale naziştilor au fost expuse de liderul partidului, Adolf Hitler, în lucrarea „*Mein Kampf***"** (Lupta mea), devenită ulterior carte de căpătâi a nazismului. Din aceste considerente, unii oameni politici şi istorici au atribuit întreaga responsabilitate- sau aproape- pentru declanşarea războiului, Germaniei hitleriste.

Reputatul istoric A.J.P. Taylor constată că în „tabără" celor care cred că Germania este vinovată de declanşarea războiului sunt două curente. Unii consideră că Hitler „a dorit un mare război, de dragul războiului. A dorit un război pentru a face din Germania o Mare Putere, iar el să devină un cuceritor de felul lui Alexandru cel Mare sau Napoleon. A fost un nihilist, un maniac, un al doilea Atila. Alţii l-au considerat pe Hitler mai raţional. El a acţionat după un plan care prevedea instaurarea unui imperiu pentru o mie de ani în Europa Centrală şi de Sud-Est."[279]. Se afirmă că Hitler a făcut ceea ce politicienii au presupus că va face, respectiv a apărat drepturile statului său. Ei afirmă că, în fond, Hitler nu era mai „ticălos ca alţi oameni de stat europeni ai epocii şi că raţionamentele şi calculele sale erau la fel de logice ca acelea

[276] A.J.P. Taylor*, op., cit*., pp. 70-71
[277] Ibidem, p. 34.
[278] Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, vol I, Bucureşti, 1996, p. 17
[279] A.J.P. Taylor*, op., cit*., p. 39

ale celorlalți lideri occidentali“[280]. A.P.J.Taylor consideră că despre originile Celui de-al Doilea Război Mondial sunt destule legende şi „Distrugerea legendelor nu înseamnă justificarea lui Hitler“[281].

Declanşarea ostilităților . La ora 4. 45 în ziua de 1 septembrie 1939, trupele germane au trecut la ofensivă împotriva Poloniei[282]. Anglia şi Franța, în conformitate cu garanțiile de securitate acordate statului polonez, au declarat la 3 septembrie 1939 război Germaniei. SUA se declara în afara conflictului, iar o serie de state din Europa, printre care şi România, îşi proclamă starea de neutralitate.

În urma victoriilor fulger, trupele Wehrmachtului au ocupat Cracovia (6 septembrie), iar guvernul polonez se retrăgea la Liublin. Tancurile germane au ajuns în câteva zile la periferia Varşoviei. La 12 septembrie la Paris, Anglia şi Franța au stabilit o strategie comună de acțiune şi constituie Consiliul Interaliat de Război[283]. La 17 septembrie 1939, guvernul polonez şi înalții demnitari politici părăsesc Varşovia asediată şi se refugiază în România.

Din Est, trupele Armatei Roşii au trecut la agresiune depăşind frontiera polono-sovietică. După lupte înverşunate, trupele poloneze au capitulat în fața forțelor Werhmachtului, la 28 septembrie 1939. În aceeaşi zi, la Moscova, miniştrii de externe german şi sovietic au semnat tratatul prin care au împărțit statul polonez şi stabileau frontiera pe cursul râurilor San şi Bug. La Paris s-a constituit guvernul polonez în exil.

Pe frontul de vest francezii treceau la ofensivă. Faptele par să demonstreze că nici Anglia şi nici Franța nu s-au angajat în mod serios în conflict şi astfel a început un război pe care gazetarii l-au denumit „război straniu“[284]. Expresia a fost lansată de presa americană pentru a marca o perioadă din istoria Celui de-al Doilea Război Mondial care a ținut de la căderea Poloniei până la ofensiva Werhmachtului în est, contra URSS.

În est, URSS a trecut la materializarea înțelegerilor convenite cu partenerul german, prin pactul Ribbentrop-Molotov, şi a atacat la 30 noiembrie 1939 Finlanda. Aceasta n-a putut rezista decât 105 zile. La 12 martie 1940 guvernul finlandez a capitulat şi a semnat tratatul de pace prin care a satisfăcut cererile Kremlinului[285] .

În martie 1940 Germania a elaborat planul „Weserubung“ ce prevedea cucerirea Danemarcei şi a Norvegiei. În dimineața zilei de 9 aprilie 1940, Germania a dat un ultimatum Danemarcei pe care regele Kristian al X-lea l-a acceptat, după o şedință dramatică a Consiliului de Coroană. Fratele acestuia, Haakon al VII-lea, regele Norvegiei, susținut de guvern şi armată, n-a cedat şi a respins cererile de capitulare remise de Germania. Forțele de invazie au fost modeste în raport cu scopul

[280] Ibidem, p. 6.
[281] Ibidem.
[282] James L. Stokesbury. *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, 1993, p.61
[283] Leonida Loghin, *Al doilea război mondial*, Bucureşti, 1988,p. 15
[284]Jacques de Launay, Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial. 1939-1942, vol I, Bucureşti, 1988, p. 38.
[285] Anatol Petrencu, *Istorie universală. Epoca contemporană*, Chişinău, 1995, p. 10

ce le era fixat de Comandamentul German, dar au surprins țara total nepregătită[286].

Reuşita „blitz-krieg“-ului german în Norvegia şi Danemarca a zdruncinat aliații din letargia lor. Cucerind țările nordice, Germania a luat sub control importante baze maritime şi aeriene. Au obținut nu numai importante avantaje strategice, ci şi baze de materii prime cu care şi-au asigurat industria de război.

În dimineața zilei de 10 mai 1940, Înaltul Comandament German a ordonat aplicarea Directivei nr. 6 „Fall Gelb“ (Planul Galben) care era planul de invazie a Europei Occidentale. Trupele germane, împărțite în trei grupuri de armată, au atacat pe trei direcții spre Olanda şi Nordul Belgiei; direcția Luxemburg şi către linia fortificată de apărare a Franței – Maginot. Raportul de forțe era net superior de partea apărătorului, dar Comandamentul German şi-a surprins adversarii prin manevră şi prin folosirea trupelor aeropurtate[287].

După o scurtă împotrivire, armata olandeză a capitulat în ziua de 1/5 mai 1940. Trupele germane au continuat ofensiva către Paris, ocolind linia Maginot prin Ardenne, pe unde francezii se aşteptau cel mai puțin.. În aceste condiții, Marea Britanie pune în aplicare operația „Dynamo“ pentru a-şi salva forțele trimise în ajutorul Franței.

În ziua de 10 iunie 1940, guvernul francez se refugia la Tours, ca urmare a înfrângerilor suferite de armatele sale. În după amiaza aceleiaşi zile, Italia declară război Franței, neținând cont de avertismentele SUA. Spania se declară neutră față de conflictul european. Trupele germane pătrund fără să întâmpine rezistență în Paris pe 14 iunie 1940.

În după amiaza zilei de 22 iunie 1940, la Réthondes, în pădurea Compiègne, acolo unde mareşalul Foch impusese capitularea trupelor germane în primul război mondial, este semnată convenția de armistițiu. Franța era împărțită în două: partea de nord, nord-est şi vest ocupată, restul zonă liberă. În teritoriul neocupat se instalează guvernul colaboraționist al mareşalului Petain. La Londra, Winston Churchill respinge orice propunere făcută de Hitler şi critică sever încheierea armistițiului de către guvernul Petain.

În est, URSS a adresat României succesiv mai multe note ultimative Fără nici un sprijin din partea marilor democrații, statul român a cedat forței şi a ordonat evacuarea Barasabiei şi a nordului Bucovinei revendicate de Moscova. În teritoriile anexate prin forță, URSS a instaurat un regim de teroare politică şi exterminare etnică prin deportări ale românilor în teritoriul URSS[288].

După „rezolvarea litigiului“ teritorial cu România, Stalin a ordonat transpunerea în practică a înțelegerilor sovieto-germane din Protocolul Molotov-Ribbentrop cu privire la Țările Baltice. Sovietul Suprem al URSS a decis includerea Lituaniei, a Letoniei şi a Estoniei în componența URSS ca republici unionale. Astfel au dispărut de pe harta politică a Europei cele trei state. În aceeaşi lună, Germania şi Italia au impus României Dictatul de la Viena dând satisfacție Ungariei fasciste care a anexat nord vestul Transilvaniei

Hitler a considerat că după capitularea Franței, Marea Britanie va cere pace.

---

[286] Lidell Hart, *Histoire de la seconde guerre mondiale*, traduit de l'anglais par J. P. Constantin, Fayard, 1973, p. 64.
[287] Ibidem, p.72
[288] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 76.

La 16 iulie Fuhrer-ul a semnat Directiva nr. 16 ce prevedea elaborarea şi executarea operaţiunii „Seelowe“ (Leul de mare). Se preconiza debarcarea trupelor germane în Anglia pentru ziua de 15 septembrie 1940 şi distrugerea aviaţiei britanice[289]. După respingerea, din nou, de către guvernul britanic, la 8 august 1940, a „ofertei“ de pace, Hitler a ordonat începerea operaţiunilor prin bombardarea masivă a oraşelor Londra, Liverpool, Manchester, Bristol etc., însă n-a obţinut mult râvnita supremaţie aeriană. Aviaţia germană s-a dovedit eficace în operaţiuni tactice, nu însă şi în cele strategice.

Italia dorea să redevină o mare putere şi să-şi formeze propriul imperiu colonial. Benito Mussolini a declanşat la 10 iunie 1940 operaţiunea de invadare a Somaliei britanice. În ziua de 14 septembrie 1940, forţele italiene aflate în Libia au declanşat o amplă ofensivă pentru a ocupa Egiptul. În luna decembrie ofensiva italiană a fost oprită, trupele britanice trecând la contraofensivă. După câteva săptămâni, italienii au fost izgoniţi relativ uşor din Libia (Tobruk, Bardia, Bengazi, etc.) şi erau pe punctul de a fi eliminaţi complet din Africa. În ianuarie 1941, englezii au trecut la ofensivă în Africa Orientală şi la 4 aprilie au eliberat Addis-Abeba, iar în luna mai 1941 trupele italiene dislocate în Africa de Est au capitulat, sfârşindu-se astfel şi visul „imperiului italian“ în Etiopia.

Ofensiva italiană în Balcani n-a avut mai mult succes ca cea din Africa. La cererea de intervenţie a Italiei, Germania a trimis în Balcani o impresionantă forţă de invazie. În primele zile ale lunii aprilie 1941, Iugoslavia şi Grecia au fost atacate succesiv, de pe mai multe direcţii, de trupe italiene, germane, maghiare şi bulgare. România, deşi făcea parte din Axă,a refuzat să participe la acţiuni militare.

La 13 aprilie Belgradul a fost ocupat de trupele germane şi părţi din Iugoslavia au fost anexate de Ungaria, Bulgaria şi Italia, sau ocupate de Germania. După scoaterea din luptă a Iugoslaviei, forţele Axei s-au năpustit asupra Greciei. Victoriile militare obţinute în Europa şi în afara ei, de către Germania, Italia şi Japonia, le-au determinat pe acestea să-şi împartă sferele de influenţă în lume şi să colaboreze în vederea instaurării unei „noi ordini“ internaţionale. Înţelegerile s-au materializat în Pactul Tripartit (27 sept. 1940) care în esenţă prevedea: „dreptul“ Germaniei şi al Italiei de a instaura noua ordine în Europa, al Japoniei în Asia[290]. La pact au aderat sateliţii Germaniei, printre care şi România (23 noiembrie 1940), însă fără ca acestea să poată influenţa în vreun fel situaţia politică per ansamblul raportului de putere regional sau global

Extinderea războiului şi mondializarea lui. După capitularea Franţei şi reducerea capacităţii de ripostă a Marii Britanii, Hitler a avut iluzia că a obţinut „libertatea“ de acţiune în Est şi evitarea unui război pe două fronturi. La 22 iunie 1941, la orele 3. 30 s-a declanşat atacul german asupra URSS. Dacă Germania comitea, prin prisma dreptului internaţional public, valabil în epocă, o agresiune clară, urmărind anexarea unor teritorii ce nu-i aparţinuseră niciodată, România şi Finlanda au intrat în război pentru a elibera teritoriile anexate de URSS cu un an în urmă.

Forţele germane deţineau nu numai superioritatea în oameni şi tehnică (8, 5 milioane oameni la 4, 2 milioane) ci şi o experienţă de război de aproximativ doi ani

[289] Ibidem, p. 79.
[290] Ibidem, p. 80.

care a contat în economia luptei în prima parte a războiului. O parte a aviației sovietice a fost distrusă la sol sau în lupte aeriene. În extremitatea nordică unde au acționat forțe germane şi finlandeze sub comanda feldmareşalului von Lech şi în aripa stângă a grupării „Centru“, comandate de feldmareşalul von Bock,????? au înaintat fulgerător şi în 18 zile au ajuns aproape de Leningrad.

Lovitura principală a fost dată de forțele comandate de von Bock în Bielorusia care până la 9 iulie au reuşit să cucerească Minskul şi cea mai mare parte a teritoriului bielorus. Grupul de armate „Sud“, sub comanda feldmareşalului von Rundstedt, a acționat în direcția Kiev. La aripa de sud a acestui grup au acționat trupele române sub comanda directă a generalului Ion Antonescu, cu misiunea de a elibera Basarabia şi nordul Bucovinei[291]. Prin declanşarea planului „Barbarossa“, la 22 iunie, Hitler şi-a surprins „tovarăşul“ cu care împărțise Europa la 23 august 1939 şi i-a pricinuit acestuia grave înfrângeri[292] .

Dacă pe plan militar în vara anului 1941 URSS a fost la un pas de catastrofă, pe „frontul diplomatic“ a repurtat primele succese. La 22 iunie 1941 premierul britanic W. Churchill a condamnat atacul asupra URSS şi a declarat că o va sprijini în lupta cu Germania. Două zile mai târziu, SUA au făcut o declarație asemănătoare. Prin negocieri şi tratate bilaterale se vor pune bazele Coaliției Națiunilor Unite. La 12 iulie 1941 la Moscova a fost semnat Acordul sovieto-britanic, care prevedea ajutorul reciproc şi obligația că nici una din părți să nu încheie pace separată cu Germania[293]. La 14 august 1941, W. Churchill şi F. Roosevelt au semnat la Washington Cartă Atlanticului care prevedea nimicirea tiraniei fasciste şi dezarmarea agresorilor, instaurarea păcii şi a securității după nimicirea fascismului. La 24 septembrie acelaşi an, la Cartă aderă şi URSS.

Bătălia pentru Moscova a început în ultimele zile ale lunii septembrie 1941, iar la 7 octombrie trupele sovietice s-au retras pe linia Mojask, pe care n-au putut-o menține, şi trupele germane ajung în a doua jumătate a lunii noiembrie la numai 25-30 km de Moscova. În fața Moscovei mitul invincibilității armatelor germane a fost spulberat şi abandonat „blitz-krieg“-ul[294].

Planurile germane pentru anul 1942 erau ambițioase. Se preconiza ca în patru etape să se ajungă pe Don şi Volga pentru a se încercui Stalingradul şi apoi să coboare spre Caucaz, pentru a fi luate în stăpânire câmpiile petrolifere ruseşti. În primele zile ale lunii iulie, trupele germane şi române cuceresc Sevastopolul şi continuă ofensiva spre Stalingrad şi Rostov pe Don. Trupele sovietice iau măsuri pentru apărarea Stalingradului. La 17 septembrie au început luptele de apărare a Stalingradului. La 2 februarie 1943 se termină una din cele mai mari bătălii din istoria celui de-al doilea război mondial. Germania a pierdut inițiativa strategică pe uscat, după ce o pierduse anterior pe cea aeriană: Comandamentul sovietic a preluat inițiativa strategică şi a menținut-o până la sfârşitul războiului.

În cursul aceluiaşi an, aliații au pregătit un plan minuțios de distrugere a forțelor germane şi italiene în nordul Africii şi de preluare a inițiativei strategice în Pacific. La sfârşitul lunii mai 1942, italienii şi germanii au declanşat luptele care

[291] Gheorghe Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945. Iaşi, 1995,* p. 23-24
[292] Anatol Petrencu, *op., cit*., p. 24
[293] Leonida Loghin., *op., cit*., p. 97
[294] Lidell Hart, op., cit., p. 247.

aveau să se încheie, pentru ei, cu dezastrul de la El Alamein, din actombrie 1942.

Bătălia de la El Alamein a fost preludiul unei serii de victorii ale aliaților în Africa de Nord şi care s-au încheiat cu alungarea trupelor germano-italiene de pe continentul negru[295]. Astfel că, la jumătatea lunii mai 1943, peste un sfert de milion de ostaşi germani şi italieni au fost făcuți prizonieri, printre care 20 de generali.

Expansiunea niponă în Indochina, a provocat o reală şi vie indignare la Washington. Guvernul SUA a ripostat prompt şi a blocat bunurile japoneze în Statele Unite. Japonia reacționează şi în 7 decembrie 1941 atacă baza aero-navală de la Pearl Harbor[296].

În primăvara anului 1942, încep confruntările în Pacific, cunoscute ca „marile bătălii de pe teatrul de operații al Pacificului de Sud-Vest. (Australia, Filipine, Noua Guinee, arhipelagul Solomon, Bismarck şi Indonezia). Între 26 mai – 6 iunie 1942 s-a desfăşurat bătălia aero-navală din zona atolului Midway şi a insulelor Aleutine dintre flotele japoneză şi americană[297]. Inițiativa strategică a trecut decisiv de partea SUA şi a aliaților săi.

Pierderea inițiativei strategice de către armatele germane şi coordonarea mai eficientă a acțiunilor politico-militare în cadrul Coaliției Națiunilor Unite (Conferința de la Casablanca din 14-16 ianuarie 1943) au condus la obținerea altor victorii decisive pe teatrele de operațiuni din Europa şi Pacific.

În urma victoriilor obținute de forțele aliate, Axa începe să se clatine. Regele Victor-Emanuel hotărăşte la sfârşitul lunii iulie să-l înlocuiască pe Bennito Mussolini cu mareşalul Badaglio La 5 august 1943 noua conducere a Italiei a angajat negocieri secrete cu anglo-americanii în Sicilia. Pe 3 septembrie 1943 s-a semnat armistițiul însă va fi anunțat pe 8 septembrie, iar aliații au început operația de debarcare în Italia continentală. Până la mijlocul lunii octombrie trupele anglo-americane eliberaseră jumătate din Italia.

În vest, Roma a fost eliberată la 4 iunie 1944. Două zile mai târziu pe plajele Normandiei o uriaşă grupare de forțe s-a revărsat asupra „inexpugnabilului zid al Atlanticului“, desantată din aproximativ 11. 000 de avioane şi 5000 de nave. Acestea au trecut ulterior la ofensivă, deschizând astfel cel de-al doilea front în Europa. La 15 august, în nordul Franței s-a operat a doua debarcare aliată.

Debarcările din vestul şi sudul Franței au înrăutățit considerabil situația trupelor germane. Trupele aliate au înregistrat succese importante. După eliberarea Parisului (24 august) au fost curățate de trupele germane oraşele Rouen şi Dieppe, Soissons, Reims şi Verdun. La 3 septembrie unități britanice au intrat în Bruxelles, Belgia fiind eliberată la începutul lunii noiembrie 1944.

Pe frontul de Est, România a ieşit din Axă la 23 august 1944, producând cea mai mare catastrofă militară armatei germane, după cea de la Stalingrad. La câteva săptămâni (9 septembrie) Bulgaria s-a alăturat forțelor Națiunilor Unite, declarând război Germaniei. Trupele sovietice vor înainta rapid spre centrul Europei, forțele germane fiind în această parte a Europei incapabile de o rezistență care să stăvilească ritmul Armatei Roşii.

În Vest, Germania a încercat fără succes o contra ofensivă de mari proporții-

[295] *Marea Conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, Bucureşti, 1974, p. 251
[296] Lidell Hart., op., cit., p. 349
[297] Ibidem, p. 354-379.

cunoscută ca Bătălia din Ardeni (16 decembrie 1944 – 30 ianuarie 1945) – prin care să determine „cercurile conducătoare anglo-americane – să recurgă la o înțelegere“ (6; 45). Eşecul german s-a datorat printre altele şi ofensivei de proporţii pe care au declanşat-o Armata Roşie şi trupele române. Mijlocul lunii decembrie 1944 a însemnat intrarea trupelor sovietice pe teritoriul german.

La sfârşitul lunii februarie, ruşii cuceriseră Danzig-ul şi o parte a Pomeraniei. Viena a căzut în luna aprilie 1944. Germania, la această dată mai era ca stat doar o fâşie lungă şi îngustă de aproximativ 100 km lărgime, mergând de la coasta Balticii în jos spre Iugoslavia şi nordul Italiei. La începutul lunii martie, armatele americane erau la Rin. Între aliaţi a început cursa pentru cucerirea Berlinului. Moartea preşedintelui Roosevelt a constituit poate ultima iluzie a lui Hitler[298]. Credea că se poate salva făcând o paralelă cu moartea ţarinei Elisabeta a Rusiei care l-a salvat pa Frederic cel Mare de la invazie.

Atacul final al ruşilor asupra Berlinului s-a dat la 12 aprilie 1945. Au încercuit Capitala celui de-al treilea Reich pe 25 aprilie. Pe 2 mai rezistența a fost zdrobită. La 8 mai 1945 reprezentanţii Germaniei, în frunte cu amiralul Donitz, care preluaseră conducerea după sinuciderea lui Hitler şi a fidelilor săi, au semnat capitularea. Războiul mondial se termina pentru Europa.

Derularea operaţiunilor din Pacific a însemnat, în fapt, terminarea celui de-al doilea război mondial. După ce-au cucerit arhipelagul Gilbert, în noiembrie 1943, americanii au distrus bazele japoneze de pe insulele Caroline şi din arhipelagul Marshall. În vara anului 1944, aliaţii au pus stăpânire pe Noua Guinee. La 15 iunie 1944, bombardierele B-29 reuşesc, pentru prima dată, să bombardeze Japonia. În ultima parte a lunii octombrie 1944 au început luptele pentru cucerirea Filipinelor. În ianuarie 1945, trupele americane, sub comanda lui Mac Arthur, ocupă Filipinele după ce-au câştigat cea mai mare bătălie aero-navală din cel de-al doilea război mondial. Aceasta a însemnat sfârşitul marinei japoneze.

În vara anului 1945, întregul Imperiu Japonez a început să se clatine. Trupele japoneze erau presate şi silite să se retragă din Indiile de Est şi Birmania. Pe la mijlocul lunii mai 1945, acestea s-au retras şi din sudul Chinei. În următoarele două luni, sub presiunea bombardamentelor au fost distruse primele cinci oraşe japoneze. Mai rămăseseră patru oraşe care nu suferiseră prejudicii importante.

La începutul lunii august americanii au luat o decizie de o gravitate extremă: lansarea primei bombe atomice[299]. Pe data de 6 august ora 9. 15 a fost lansată prima bombă atomică asupra oraşului Hiroşima. 80. 000 de oameni au murit în câteva secunde. La 8 august, URSS a declarat război Japoniei. A doua zi a fost lansată cea de-a doua bombă nucleară asupra oraşului Nagasaki. Pe data de 14 august 1945, Japonia a capitulat. Cel de-al doilea război lua sfârşit.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, conflictele interstatale se desfăşoară în afara lumii europeene. Încurajate de SUA, pe de o parte, şi de URSS pe de alta, popoarele colonizate îşi afirmă, de îndată după cel de-al doilea război mondial, aspirația la independență. Apar un şir de războaie de elberare națională care vor

[298] Ibidem, p. 381.
[299] Constantin Hlihor, *op., cit*., p.81

conduce la prăbuşirea imperiilor coloniale în anii'70. Acest fapt nu a însemnat totuşi şi sfîrşitul războaielor de eliberare, pentru că multe popoare oprimate continuă să-şi ceară emanciparea: nord-irlandezii prin IRA, palestinienii prin Intifada, kurzii din Turcia, Irak şi Iran revendică un stat propriu.[300] Dispariţia dominaţiei coloniale a permis apariţia unui tip aparte de conflict interstatal – *războiul prin procură.* Cele două superputeri care au dominat scena internaţională în cea de-a doua jumătate a veacului trecut au ajuns la concluzia că un război direct este şi neprofitabil, dar şi cu consecinţe imprevizibile, şi au recurs la o confruntare indirectă, prin intermediul unor ţări-satelit. Relevante, din acest punct de veder sunt războaiele din Coreea, Vietnam, sau din Orientul Mijlociu dintre Israel, pe de o parte, şi statele arabe, pe de alta. O exceptie de la această regulă a fost războiul din Malvine, dintre Marea Britanie şi Argentina, din primăvara anului 1982.[301]şi, într-o oarecare măsură, conflictul de frontieră dintre Iran şi Iraq ce s-a desfăşurat pe parcursul a aproape un deceniu(1980-1988).

3.2. Forme şi particularităţi ale comunicării pe timpul conflictelor din sistemul de state în secolul al XX-lea

Declanşarea conflictelor presupunea, de regulă, întreruperea relaţiilor diplomatice. Statele îşi notificau starea de război, conform uzanţelor internaţionale, şi menţineau "canale de legătură" cu statul devenit inamic prin state care îşi declarau neutralitatea faţă de criza apărută.Comunicarea atît scrisă cît şi vorbită, indiferent de miloacele prin care se realizează, are ca scop intimidarea adversarului, ponegrirea in faţa comunităţii internaţionale sau descurajarea şi crearea de confuzii în mentalul colectiv al comunităţii cu care se află în război. Scopul este acela de a se crea imaginea, aproape întotdeauna falsă, că de tot ce este rău şi periculos pentru comunitatea internaţională este vinovat adversarul. Formele cele mai des uzitate în conflictele din prima jumătate a secolului al XX-lea au fost discursul public, unele forme ale artei populare(muzică, pictură, teatru, producţii de divertisment,etc.), şi propaganda. Prim mesaje bine construite şi adecvat transmise la ţintă se cultivă, în situaţii de conflict şi război, ura şi violenţa contra adversarului.

În **prima conflagraţie mondială**, propaganda ca formă specifică de comunicare în asemenea situaţii se impune, practic, ca şi armă pe cîmpul de luptă[302]. Lucru firesc dacă avem în vedere faptul că "în secolul al XIX-lea şi mai ales în secolul al XX-lea propaganda a devenit o parte integrantă a comunicării internaşionale"[303] Cei care au pus bazele unei metode şi au creat o tehnologie de folosire a propagandei pe baze ştiinţifice au fost ziaristul Walter Lippman şi

[300] Beatrice Compagnon, Anne Thevenin, *op., cit*., pp. 110-111.
[301] Vezi pe larg*, The Falklands/Malvinas war: short chronology în* http://www.falklands-malvinas.com/falklands/chronolo.htm
[302] Herbert A. Friedman*, Allied PSYOP of WWI*. In http://www.psywarrior.com/WWIAlliescont.html
[303] Ivan Ilcev*, Are dreptate sau nu, e patria mea. Propaganda în politica externă a statelor balcanice (1821-1923)*, traducere de N. Moderău şi V. Ristea, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2002, p. 9.

psihologul Edward Bernays, nepotul lui Sigmund Freud. Acestia au fost angajaţi de către preşedintele american W. Wilson pentru a determina opinia publică americană să accepte angajarea SUA în război alături de forţele Antantei.

Britanicii, în opinia unor specialişti,[304] sînt primii care au înfiinţat o structură specializată de propagandă pentru a acţiona în rîndul trupelor inamice, condusă de lordul Beaverbrook, ministrul informaţiilor. Acesta l-a "mobilizat" în sprijinul cauzei juste pe Sir Cambell Stuart, directorul cotidianului *Times,* care, la rîndu-i, a format o "echipă" din cei mai buni "condeieri" britanici ai momentului — Herbert G. Wells, autorul romanului *Omul invizibil,* Arthur C. Doyle, părintele lui *Sherlock Holms*; John Galsworthy, autorul nu mai puţin celebrului roman *Forsyte Saga*; Thomas Hardy cunoscut prin *Tess d'Uberville* – pentru a fabrica şi lansa primele "reţete" de propagandă neagră contra Germaniei[305].

De remarcat faptul că în momentul intrării SUA în război existau două centre care se ocupau cu propaganda de război. O agenţie civilă (The Committee on Public Information) care avea in fruntea sa pe unul din apropiatii presedintelui american, George Creel care se ocupa în special cu pripaganda destinată mediului internaţional pentru a promova imaginea şi idealurile americane. La nivelul Cartierului General an armatei americane a fost infiinţat o Sectie de propagandă cu titlu de cod G-2D condusă de căpitanul Heber Blankenhorn.Ulterior această secţie îşi va schimba denumirea în *"Psychologic" Subsection* deoarece, pur şi simplu presedintele Wilson ura cuvîntul propagandă[306]

În Franţa guvernul a preluat controlul mediilor de informare în special asupra presei. Nici o ştire referitoare la război nu putea să apară în presă dacă era considerată ca fiind nefavorabilă intereselor naţionale. În august 1914 guvernul francez a organizat un aşa numit birou al presei şi informaţiei(*Bureau de la presse et de l'information*,) pentru a se ocupa de ştirile care apăreau în presă iar la nivelul Cartierului General al armatei a înfiinţat un Servicu al propagandei aeriene în subordinea Biroului 2 informaţii. Extinderea activităţilor de propagandă a necesitat angajarea şi a altor societăţi, organizaţii de cultură, religioase în „serviciul patriei"[307], în aşa fel încît numărul oamenilor angajaţi în astfel de actiităţi a crescut pînă la impresionanta cifră de 11 milioane de oameni ce activau în aproape 30 000 de asemenea organizaţii.

În martie 1918 Franţa şi Anglia au infiinţat un organism de coordonare a activităţii de propagandă pentru a fi mai eficientă „comunicarea" cu inamicii germani – Centre d'action de propaganda contre l'ennemie, ("Center for Propaganda Action Against the Enemy").Scopul principal al acestui organism era să determine scăderea moralului luptătorilor din armatele adverse şi mai ales să-i facă să dezerteze de pe front.

În tabăra Puterilor Centrale doar Germania a pus accent pe folosirea tehnicilor şi metodelor specifice propagandei pentru a creşte moralul propriilor trupe şi ale descuraja pe ale adversarului. Austro-Ungaria considera că nu are nevie de astfel de acţiuni neavînd încredere in forţa lor persuasivă. În armata germană a funcţionat o

---

[304] Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*, Nemira, Bucureşti, 2002, p. 52
[305] Ibidem.
[306] Herbert A. Friedman, *op., cit., în loc., cit*.,
[307] Ibidem.

structură specializată de propagandă condusă de Hans von Haeften care a vizat crestera moralului şi cultivarea sentimentuli războinic în rîndul trupelor germane.[308]

Preocuparea de a-şi comunica obiectivele de politică externă şi a-şi promova intersele în rîndul opiniei publice internaţionale a fost prezentă şi în rîndul tărilor mai mici angajate în conflictele începutului de secol XX. Astfel războaiele balcanice au atras atenţia lumii occidentale nu numai prin ştirile care veneau de fronturile de luptă ci şi prin modul cum beligeranţii îşi prezentau scopurile urmărite.[309] În armata sîrbă a existat un birou de propagandă încă de la începutul primului război balcanic care era condus de profesorii Stanoia Stanoievici şi Milutin Milankovici de la Universitatea din Belgrad. Scopul acestui organism era, în opinia lui Ivan Ilcev, să „contracareze propaganda probulgară în Europa şi de a contest *aspiraţiile bulgăreşti nejustificate"*[310] . Asemenea organisme au existat şi în celălate state angajate în vîltoarea primului război mondial şi au fost din plin folosite pentru a atrage sprijinul marilor puteri cu ajutorul cărora sperau românii, cehii, polonezii, etc., sî-şi rezolve aspiraţiile naţionale. Aşa de exemplu, în Elveţia, profesorul N. Basilescu promova , în paginile jurnalului *Le journal de Geneve,* idealul de unitate al românilor. Nu era singurul pentru că o la Paris, Londra , Washington mai existau puternice grupuri de intelectuali şi oameni de cultură care făceau acelaşi lucru.

Pe timpul desfăşurării acţiunilor de luptă din timpul primului război mondial s-a folosit o gamă largă de forme şi modalităţi de adresare atît propriilor militari cît şi adversarilor. Englezii, de exemplu, în septembrie 1916, au editat un numar fals din *Daily Mail,* pe care l-au răspîndit în rindul germanilor pentru a le induce ideea unei debarcări pe coasta de vest Belgiei[311]. Şi englezii şi francezii transmiteau aceste materiale de propaganda, la inamic sau în teritoriile ocupate de acesta , mai males, pe cale aerului folosind, mai ales, aviaţia sau aerostatele.

În rîndul ţărilor neutre ambele tabere au răspîndit materiale de propaganda prin care comunicau opiniei publice „atrocităţile" pe care le săvîrşeau militarii pe front şi modul „barbar" în care se comportau în luptă adversarii şi faptele proprii care erau întotdeauna apozitive şi în respectul normei morale şi etice ale...războiului.Echipele de propagandişti britanici au răspîndit prin presa din Europa relatări despre germanii care violau femeile din teritoriile în care acţionau şi care inventaseră o fabrică de explozibil prin utilizarea cadavrelor soldatilor inamici. La rîndul lor germanii au tipărit o serie de ziare care reproduceau întocmai grafica unor cotidiene franceze care erau răspîndite în liniile franceze[312].

O practică des întîlnită aproape la toţi actorii implicaţi în primul război mondial a fost cumpărarea/plata unior „servicii" din partea unor jurnalişti, oameni de cultură, artişti, „neutri" care să informeze opinia publică despre unele fapte sau aspiraţii ale beligeranţilor. Francezii, de exemplu, pe timpul războiului mondial, l-au stipendiat pe jurnalistul cu priză la public,Benito Mussolini nimeni altul decăt viitorul dictator al Italiei, pentru al face propagandă în ziarul *Popolo di Italia.*

---

[308] Călin Hentea, *op., cit*., p. 54.
[309] Ivan Ilcev, *op., cit*., p. 94
[310] Ibidem, p. 96.
[311] Călin Hentea *op., cit*., p. 52
[312] Ibidem, p. 53

Analistul Ivan Ilcev consideră că în această perioadă „ deja multe ziare europene vedeau în propaganda politică externă a țărilor balcanice o afacere mică dar atrăgătoare şi sigură. Ziarele din Franța, pentru a-şi convinge *clienții* de bazele solide ale afacerii pe care o fac au elaborat chiar o *listă de prețuri* pentru serviciile lor. Tarifele pentru publicare de articole, note, sau simple scrisori de protest depindeau, în primul rînd, de tirajul şi autoritatea pe care le avea ziarul respectiv, dar şi de importanța momentului politic"[313]. Publicația *Le Monde Nouveau* a încheiat un contract cu misiunea sîrbă de propagandă de la Paris, prin intermediul profesorului A. Belic. În schimbul unei sume confidențiale ziarul se angaja, ca lunar, să publice cîte un articol în care să apere revendicările sîrbeşti. Redacția se obliga să răspîndească ziarul printre ziariştii englezi, americani, polonezi, cehi, etc.

Al doilea război mondial, în comparație cu prima conflagrație mondială, a avut unele particularități şi trăsături care au făcut ca el să nu se încadreze în desfăşurarea clasică a conflictelor militare nici din punct de vedere al comunicării.[314] Se acumulase o bogată experiență în domeniul comunicării pe parcursul derulării primei conflagrații mondiale dar nu pot fi eludată nici cercetările de psihologie socială sau perfecționările şi dezvoltării tehnologice în domeniul mijloacelor de comunicare. Sînt doar cîteva din considerentele care conduc catre concluzia că în „interiorul"celei de-a doua conflagrație mondiale s-au derulat cu mai mare sau mai mică intensitate un „război economic", un „război psihologic şi propagandistic" şi un „război al informaților.

Ambele tabere au folosit uneori cu mai mult succes alteori cu mai putin, propaganda ca mijloc de comunicare pe timpul derulării ostilităților din această perspectivă se poate aprecia că **„***războiul psihologic***"a** capătat noi dimensiuni şi exploatat progresele considerabile în materie de psihologie socială.

Germania dispunea de o organizare şi doctrină elaborate înainte de declanşarea ostilităților. Serviciul de propagandă dispunea de posturi de radio, presă şi studiouri cinematografice şi era subordonat Ministerului Propagandei şi Culturii condus de Joseph Goebbels[315]. Rol important l-au avut aşa zisele posturi de radio clandestine din interiorul țărilor inamice. Au fost lansate pe „piața de consum" lozinci şi „teme"care urmăreau să zdruncine moralul adversarului şi să impună ideea că germanii o cultură superioară datorată superiorității rasei ariene şi a regimului național fascist. Regimul fascist al dictatorului Mussolinii a căutat ca printr-o bomunicare agresivă şi persuasivă realizată şi prin interjmediul propagandei să acrediteze ideea că a sosit vremea ca italienii să refacă imperiul roman şi să dea Romei strălucirea de altă dată. Japonezii, la rîndul lor aveau ca temă principală a mesajului pentru propaganda externă expresia *Asia pentru asiatici* [316]

În tabăra Națiunilor Unite propaganda ca mijloc eficient de comunicare şi determinare a voinței de a învinge adversarul a jucat, la rîndul ei, un rol important. În SUA după 11 zile de la atacul japonez de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941) Congresul a elabora un document strategic—War Powers Act pe baza cruia presedintele Roosevelt a dispus inființarea unui organism special(Office of War

[313] Ivan Ilcev*, op., cit.,* p. 154.
[314] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 82.
[315] Taylor Stults, *Propaganda*, World Book Encyclopedia. 1994, Volume 15, p. 823.
[316] Ibidem.

Information/OWI) pentru contracararea propagandei inamice şi a promova inmaginea tării în afară.[317] Tot în baza lui War Powers Act a fost înfiinţat un birou pentru cezura presei militarii preluînd astfel controlul informaţiilor care erau destinate comunicării în mediul internaţional. În opinia unor specialişti, propaganda desfăşurată de structurile specializate americane sau britanice era total deosebită de cea din statele totalitare. Axa principală a mesajului comunicat a fost în cazul britanicilor şi americanilor adevărul, "chiar dacă uneori a trebuit să fie adaptat potrivit necesităţilor strategice şi politiceale momentului"[318],Propaganda britanică şi ulterior cea americană au „jucat" cartea realismului şi sincerităţii mizând pe forţa „radio-ului". La sfârşitul războiului, serviciile BBC lucrau zi şi noapte şi transmiteau în 23 de limbi. În partea a doua a confruntării a fost înfinţată o divizie a războiului psihologic ataşată cartierului general a lui D. Eisenhower. Operând în Africa de Nord apoi pe continent, sarcina sa esenţială era de a prepara manifeste vizând slăbirea moralului armatelor germane. Referindu-se la importanta propagandei generalul Eisenhower mentiona într-un discurs din noiembrie 1942:" Nu cunosc eu prea multe despre războiul psihologic, dar am să-i dau o şansă"[319].

Acţiunile de propagandă au vizat atît societatea americană cît şi opinia publică mondială. Prin discururi, muzică, producţie cinematografică se urmărea cultivarea sentimentelor de patriotism şi a convingerilor că SUA duc un război moral şi în acord cu aspiraţiile de libertate ale întregii omeniri.

Cu aceste idei au fost "bombardati" şi cetăţenii altor state. Un tînăr căpitan de aviaţie a inventat chiar "bomba cu fluturaşi" cu care se putea "bombarda" cîmpul advers cu aproate 80 000 de manifeste[320]. La nivelul forţelor aliate au fost infiinţate escadrile de aviaţie care aveau misiunea de a bomarda poziţiile adverse înaintea declanşării unor operaşii de anvergură. Astfel, înaintea debarcării trupelor anglo-americane pe teritoriul italian, în vara anului 1943 , au fost aruncate şapte milioane de manifeste in poziţiile inamice. Un astfel de "bombardament " a fost executat de trupele aliate şi înaintea debarcării din Normandia. Comunicarea prin astfel de instrumente viza şi populaţia din zona confruntării militare. Se apreciază că un asemenea "fluturaş" cu informaţii referitoare la posibilele acţiuni militare a fost citit de circa şapte persoane inclusiv copii. Populaţia civilă a putut să fie prevenită şi să se pună la adăpost de unele pericole.

Un exemplu concludent de comunicare cu populaţia din aparţinînd statelor inamice Coalitiei Naţiunilor Unite îl avem pentru România. De la postul de radio BBC a fost lansată pentru „consumatorul român" lozinca opririi armatelor române la Nistru şi viza formarea unui curent de opinie antiguvernamental care să se tranforme în vector de presiune asupra guvernului Ion Antonescu. Această idee avea relevanţă pentru opinia publică romînească deorece Anglia a fost unul din statele care au sprijinit ideea formării statului naţional unitar la români. Marea Britanie, prin urmare, nu putea să afirme că armată română a greşit că a intrat în război pentru eliberarea

[317] Reena Mittelman, *American Propaganda in WWII: Was It Really Necessary?* În www.yu.edu/stern/politics/political%20science%20journal%20article%20final1.pdf.
[318] Călin Hentea, *op., cit*., p. 79.
[319] Ibidem, p. 80.
[320] Ibidem.

Basarabiei şi Bucovinei de nord pentru că a fost de acord cu venirea lor la statul român în 1918. Nu aveau credibilitate ! Formula cu "oprirea" la Nistru nu putea să fie viabilă din punct de vedere militar dar a fost una de succes pentru persuadarea opiniei publice româneşti. Această idee a fost obsesiv folosită de opoziția română în memoriile şi protestele adresate mareşalului Ion Antonescu şi acest lucru a făcut ca eficiența ei în schimbarea atitudinii majorității populației față de războiul din Est să crească exponențial. Dacă, în ansamblu, „războiul psihologic" n-a câştigat confruntarea, el prin acțiunea sa rațională sau irațională asupra spiritelor i-a accelerat sau încetinit deznodământul. El a suscitat sau a subminat voința de a lupta şi învinge pentru o tabără sau alta.

Industria cinematografică americană a produs un intreg şi eficient arsenal de mijloace de comunicare folosit de guvern în cel de-al doilea război mondial[321]. În fiecare săptămînă mergeau la cinematograf între 80şi 90 de milioane de americani. Acestora li se ofereau filme care se ridiculizau comportamentele dictatorilor din țările Axei. Dealtfel trei din zece filme realizate de industria cinematografică americană abordau teme specifice războiului. Scenariul pentru filmul *Women in Defense* a fost scris de soția presedintelui, Eleanor Roosevelt, şi avea ca interpret în rolul principal pe nu mai puțin cunoscuta actriță Katharine Hepburn. Filmul încuraja angajarea femeilor în acțiuni de sprijinire a răboilui contra forlelor Axei. Mari regizori precum Frank Capra, Anatole Litvak John Huston sau Eric Knight au fost cooptați în structuri militare pentru a realiza filme de propagandă. Aşa se face că îndrăgitul erou Tarzan ajunsese să se lupte în junglă cu naziştii[322].

Radioul nu putea lipsi din mijloacele de comunicare folosite de americani în cel de-al doilea război mondial.Începînd din februarie 1942 stațiile naționale de radio au difuzat în mod regulat emisiuni despre armata americană şi cele inamice. Comentarii şi analize despre necesitatea înrolării în armată pentru a se cîştiga lupta cu adversarii erau alte tipuri care se încadrau în comunicarea desfăşurată fără ca acestea să se încadreze neapărat în categoria propagandei sau a oricărei alte forme de manipulare. Ca mijloc de propagandă şi manipulare radioul a fost folosit pe front. Vom exemplifica cîteva din numeroasele emisiuni cu rezultate "palpabile . În 1943 mai multe unități ale marinei italiene au hotîrit să se predea după ce li s-a "comunicat" prin intermediul postului de radio condițiile în care o pot face. Din 20 mai 1944 BBC şi American Broadcasting Station in Europe au început un şir de emisiuni prin care au pregătit populația din zona debarcării cu ceea ce aveau de făcut pe parcursul derulării luptelor ce aveau să devină.[323].

Propaganda şi comunicarea au fost exploatate la maxim de aparatul tehnic al regimului nazist în timpul celui de-al doilea război mondial. Hitler a fost foarte impresionat de eficiența propagandei desfăşurate de forțele Antantei în primul război mondial şi a fost foarte preocupat de ceea ce însemna imagine sau film. La 1 mai 1934, angajații studioului de filmUFA – Berlin au depus jurămînt de credință Fuhrer-ului. Astfel întreaga producție cinematografică a fost pusă în slujba manipulării opiniei publice

---

[321] Reena Mittelman, *op., cit., în loc., cit.,*

[322] Călin Hentea *op., cit*., p. 82

[323] Forrest C. Pogue, *United States Army in World War II. European Theater of Operations . The Supreme Command. OFFICE OF THE CHIEF OF MILITARY HISTORY DEPARTMENT OF THE ARMY WASHINGTON, D.C., 1954,* p.158-161

germane şi internaţionale în ceea ce priveşte adevărata faţă a nazismului.[324]

Producţiile cinematografice realizate de aparatul de propagandă nazist avînd ca temă succesele fulgerătoare ale armatelor germane în campaniile din toamna anului 1939 şi prima jumătate a anului următor cînd au fost ocupate o serie de state central şi vest europene, incluiv Franţa, au avut ca scop construirea mitului invingibilităţii Wehrmacht-ului. Acestea au fost difuzate pe front dar şi în sălile de cinema sau chiar în instituţii de învătămînt. Nu mai puţin de 70. 000 de instituţii şcolare au fost dotate cu aparate de proiecţie[325], astfel încît audienţa a crescut enorm în momentul în care războiul a devenit mondial.

Un alt vector de comunicare "expoatat" la maximum de regimul nazist a fost radioul. Goebbels a concentrat în mîinile sale întreaga reţea de radiodifuziune şi a subvenţionat producţia de receptoare pentru ca discursurile dictatorului să fie auzite oriunde şi oricum. În cele 10 000 de restaurante din Germania, exista cîte un aparat de radio, consumatorii puteau să asculte şi o piesă de Wagner dar trebuiau să "consume" şi discursurile lui Hitler. Prin intermediul posturilor de radio ministerul nazist al propagandei şi-a comunicat principalele probleme de politică externă dar a şi manipulat opinia publică în legătură cu adevăratele intenţii ale celui de-al Treilea Reich în ceea ce priveşte soarta unor popoare şi teritorii din Europa şi din lumea extraeuropeană. O reţea de 130 de emiţătoare radio transmiteau în 53 de limbi 180 de programe de ştiri[326]

Minciuna şi manipularea au fost îngrediente de succes pentru comunicarea politică efectuată de instituţiile naziste atît timp cît regimul se putea lăda cu unele succese pe care le amplifica la dimensiuni megalomanice.După Stalingrad şi alte înfrîngeri răsunătoare suferite de armata germană propaganda nazistă cu toate ingredientele ei n-au mai putu fi de folos. Regimul nazist se îndrept firesc spre prăbuşire.

Regimul totalitar comunist din URSS a avut o evoluţie aparte în ceea ce priveşte modul cum a folosit comunicarea şi propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial. Această caracteristică a fost dată de frecventele schimbări de atitudine pe care liderii de la Kremlinle-au făcut în legătură cu evenimente majore din viaţa internaţională. Acest lucru presupunea din perspectiva mesajului dar şi a limbajului în care se comunica tot la fel de frecvente *răsturnări de imagine*. Este suficient de menţionat momentele legate de războiul civil din Spania(1936), cînd URSS a avut a atitudine dură faţă de Germania lui Hitler. La numai trei ani cele două dictaturi încheie o alianţă(Pactul Ribbentrop-Molotov) şi propaganda trebuia să schimbe "recuzita" şi mesajul la adresa lui Hitler. La mai puţin de doi ani Germania şi-a atacat fostul aliat. Un întreg arsenal propagandistic a trebuit să fie din nou în masură să mai execute o răsturnare de imagine în comunicarea externa a raportului aliat – adversar.[327] Evenimentele internaţionale din anii 1939-1939 au fost favorabile propagandei sovietice. Moscova a efectuat, poate , cea mai mare operaţie de manipulare a opinie publice internaţionale de pînă la cel de-al doilea război mopndial. A reuşit să "comunice " eficient cu liderii nazisti şi a obţinut ceea ce şi-a dorit în promovarea politicii sale de expansiune catre vest şi a ştiut să comunice la fel de eficient şi cu liderii marilor democraţii occidentale şi şi-a conservat cuceririle teritoriale pe care le

[324] Călin Hentea *op., cit*., p. 69.
[325] Ibidem, p.70
[326] Ibidem
[327] Ibidem, p. 71

negociase cu Hitler.

O intensă comunicare politică a existat şi în cadrul coaliţiilor care s-au contruntat în perioada celui de-al doilea război mondial. Interesele politice pe termen lung difereau radical, regimurile politice şi ideologiiile pe care se sprijineu erau, în Coaliţia Naţiunilor Unite diferite şi divergente. Acestea constituiau tot atîtea bariere de comunicare. Interesul politic imediat – înfrîngerea Germaniei şi eliminarea nazismului şi a regimurilor totalitare de dreapta – constituiau motive suficiente pentru a se realiza o comunicare eficientă pentru se realiza scopul.

La prima întâlnire dintre cei „trei mari", Roosevelt, Stalin şi Churchill, la sfârşitul lui noiembrie 1943, comunicarea a avut un caracter general. S-au purtat convorbiri mai mult informative în legătură cu ordinea de după război. S-a conturat ideea de „Design" a lui Roosevelt: lui Stalin i se asigura revenirea asupra graniţei de vest a URSS din 1941 (reânglobarea Poloniei de est, la ţările baltice, Basarabia şi nordul Bucovinei) şi renunţarea Occidentului la cordonul sanitar care să-l separe de Uniunea Sovietică[328]. În schimb guvernul sovietic nu numai că aderase la „Declaraţia asupra Europei eliberate" dar se şi obligase, fapt extrem de important pentru partea americană, ca să conlucreze la crearea ONU. Se părea că Marii aliaţi au ajuns la o înţelegere asupra problemelor majore.

Însă înţelegerile de la Yalta şi Potsdam au fost doar aparente, fiecare parte a interpretat rezultatele acestor conferinţe în alt fel. Partea americană trecea la visul ei despre „o lume unitară" a principiilor liberale şi democratice, fără a fi luat vreodată în serios interesele de securitate sovietice. Conducerea sovietică dorea ca în sfera sa de interese democraţia să capete forma şi expresia viziunii sale politico-ideologice. Stalin i-a explicat, în aprilie 1945, locţiitorului lui Tito, Milovan Djilas, această preocupare a sa: „Acest război nu mai e acela din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune şi propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui"[329].

La această dată, protagoniştii vieţii internaţionale, în curs de structurare, păreau că îşi înţeleg bine intenţiile şi îşi descifrează corect mesajele din timpul convorbirilor bi şi multilaterale. După vizita la Moscova, din octombrie 1944, Winston Churchill i-a transmis liderului de la Kremlin o scrisoare de mulţumire în care afirma: „N-am fost niciodată mai optimist ca acum în privinţa viitoarei alianţe a popoarelor noastre. Sper să trăiţi încă mult timp ca să înlăturaţi ravagiile făcute de război şi să-i conduceţi pe toţi ruşii prin anii de furtună în lumina glorioasă a soarelui strălucitor. Al dumneavoastră prieten şi tovarăş de arme din timpul războiului, Winston Churchill"[330].La rândul său, preşedintele american, F.D. Roosevelt afirma după Yalta că „… ar trebui să se pronunţe sfârşitul sistemului acţiunilor unilaterale, al alianţelor exclusive, al sferelor de influenţă, al echilibrului puterii şi al tuturor celorlalte experienţe care au dovada concretă a faptului că au fost încercate vreme de secole şi-au dat întodeauna greş"[331].

Pentru un timp, se părea că între cei Trei a existat o comunicare eficientă. Acordurile şi înţelegerile au funcţionat cel puţin pentru evoluţiile politice din România şi Grecia. Churchill a ordonat trupelor britanice să suprime rezistenţa armată a stângii

[328] Constantin Hlihor *op., cit*., p. 103
[329] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane*, Bucureşti, 1993, p. 8.
[330] Valentin Berejkov, *În umbra lui Stalin*, Traducere, Anca Irina Ionescu, Bucureşti, 1994, p. 392.
[331] Henry Kissinger, *op., cit.,* p. 379

împotriva Casei Regale de la Atena, iar Stalin a lăsat ca fidelii lui discipoli greci – comuniştii – să fie masacraţi de soldaţii generalului Scobie. Când Stalin a intervenit, prin Vîşinski, la Bucureşti, pentru a impune un guvern total aservit Moscovei, Churchill era „foarte preocupat ca nu cumva U.J.* să ne reproşeze încălcarea înţelegerii noastre“ şi transmitea reprezentanţilor britanici în România instrucţiuni „să nu se dezvolte acolo un front politic antirus.“[332].

Analiza evenimentelor demonstrează că între Londra, Washington şi Moscova n-au existat în acest moment crize de comunicare. Criza de comunicare s-a produs, însă, pe fondul neânţelegerii mesajelor transmise între Marii Aliaţi prin mijloacele de informare în masă, în ţările căzute în sfera de dominaţie a URSS. Iată cum Declaraţia de la Potsdam a preşedintelui american făcută la postul de radio Vocea Americii la 25 iulie 1945 a determinat în România o anumită conduită politică din partea regelui Mihai I deşi SUA n-aveu de gând să-şi depăşească înţelegerile convenite cu URSS în ceea ce priveşte această ţară. Această declaraţie a fost interpretată greşit de tânărul rege Mihai I care a luat-o ca pe un îndemn pentru înlocuirea guvernului adus la putere de Stalin, la 6 martie 1945, şi a acţionat în consecinţă. Pentru partidele istorice, potrivit unei note a S. S. I. din 10 august 1945, această declaraţie a însemnat o creştere a optimismului şi a speranţelor în revenirea la regulile democratice. A fost evident o interpretare eronată a mesajului transmis de postul de radio Vocea Americii din 25 iulie 1945,

Pentru guvernul dr. Petru Groza declaraţia preşedintelui american a avut o altă semnificaţie, deoarece de la „stăpânii de la Kremlin“ a primit prin generalul Susaikov, membru al Comisiei Aliate de Control (Sovietice) din România, „cheia“ mesajului şi a fost asigurat că „nu i se poate întâmpla nimic“. Prin urmare, la cererea de demisie, primul ministru dr. Petru Groza i-a răspuns şefului statului, regele Mihai I, că „guvernul său nu a fost niciodată mai puternic ca acum şi se bucură de tot sprijinul din partea sovieticilor“[333] şi că nu demisionează.

Comunicarea Est—Vest în această perioadă se desfăşoară pe canale diferite dar cu mesaj în dublu standard. În mesajul public, liderii de la Kremlin folosesc limbajul de lemn şi practic acesta era lipsit de informaţie reală. În comunicarea diplomatică mesajele erau altele şi se încadrau în realismul politic promovat şi de Moscova . Edificator în acest sens sînt următoarele fapte. La începutul anului 1946, Molotov atacă într-un discurs public pe „imperialiştii nesăţioşi şi grupul de aventurieri ce instigă la război“ aparţinând claselor dominante „din străinătate care favorizează“ trâncăneala periculoasă despre un al „treilea război mondial“[334]. La 9 februarie 1946 într-un discurs radiodifuzat Stalin afirma şi el în acelaşi ton: „Acum victoria înseamnă, înainte de orice, că sistemul nostru social sovietic a învins, că sistemul social sovietic a rezistat cu succes încercării în focul războiului şi şi-a dovedit vitalitatea totală (…) Marxiştii noştri declară că sistemul capitalist al economiei mondiale ascunde în el elemente de criză şi de război“[335].

Analiza de conţinut, prin comparaţie cu tematica altor discursuri rostite de liderii

---

* U.J. = I.V. Stalin, Uncle Joe.

[332] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop *op., cit*., p. 124

[333] Constantin Hlihor, *Percepţii româneşti asupra confruntării Est-Vest la începutul războiului rece*, în „**Dosarele istoriei**“, nr. 1(6) 1997, p. 21.

[334] Ibidem.

[335] Henry Kissinger, *op., cit.,* p. 124

comunişti de la Kremlin cu diferite prilejuri, arată că acestea se încadrează în „limbajul de lemn“ obişnuit şi nu exprimă în fapt o schimbare de atitudine sau revenirea URSS la politica antebelică „de confruntare cu Occidentul“ aşa cum a fost percepută la Washington şi Londra.[336] Uniunea Sovietică a ieşit din război stoarsă şi vlăguită, economia ei de pace era la pământ. Ea avea nevoie de tot ajutorul pe care îl putea găsi şi, prin urmare, nu avea nici un interes imediat de a rivaliza cu singura putere care îi putea oferi acest ajutor, şi anume SUA. Guvernul sovietic nu mai avea aceeaşi încredere în populaţie. Soldaţii sovietici traversând, în lupta cu germanii, teritoriile naţiunilor europene au putut vedea că viaţa de aici nu era aşa de urâtă cum o înfăţişa propaganda sovietică şi că oamenii, în general, o duceau mai bine decât cei din Uniunea Sovietică. Şi mai avea un motiv de îngrijorare. Războiul îi elibera pe oameni de complexul supunerii şi de frică, elemente fundamentale pe care se sprijinea regimul lui Stalin. „De aceea, afirma Valentin Berejkov, însăşi sistemul era în primejdie şi trebuiau luate măsuri pentru salvarea lui“[337].

Fără îndoială că Stalin, a fost convins că, până la urmă, capitalismul va fi înlocuit cu socialismul, şi coexistenţa celor două sisteme nu putea să fie veşnică, dar era la fel de convins că procesul de înlocuire nu era iminent. Roosevelt şi Churchill l-au auzit pe Stalin spunând că nu era deloc simplu să impună lumii regimuri comuniste şi că, de fapt, are alte probleme.[338] Atitudinea fundamentală a URSS în primii ani de după încheierea celui de-al doilea război mondial n-a fost, în opinia unor istorici, agresivă, ci una defensivă.

Percepţia eronată şi interpretarea greşită a unor teme din discursul şi propaganda oficială sovietică au condus pe unii oameni politici şi analişti politici din Occident la concluzia că politica de securitate a URSS are la bază un expansionism nelimitat şi că sovieticii vor profita de avantajul strategic pe care-l aveau în raportul de putere pe continent după încheierea celui de-al doilea război mondial. Că vor exploata dificultăţile social-economice din ţările occidentale pentru a-şi impune supremaţia până la Atlantic. Averell Hariman, ministrul american la Moscova, a trimis, la 4 aprilie 1945, Departamentului de Stat, un lung raport în care – după ce constata că partidul comunist şi acoliţii săi se folosesc pretutindeni de dificultăţile economice întâmpinate în ţările plasate sub responsabilitatea noastră pentru a face reclamă concepţiilor şi politicii Sovietelor, subliniind în acelaşi timp influenţa aliaţilor occidentali – avea să se manifeste grijă doar pentru aliaţii noştri occidentali şi pentru regiunile plasate sub responsabilitatea noastră[339]

La 22 februarie un tânăr diplomat din cadrul ambasadei SUA la Moscova, George F. Kenan, trimite faimoasa „Long Telegram“ (Telegramă Lungă) în care a descris politica externă sovietică ca având sursele adânci în însuşi sistemul sovietic. În esenţă, el argumenta că politica sovietică era un amalgam de ideologie comunistă şi expansionism ţarist de modă veche. La câteva zile, fostul premier britanic şi „camarad de arme“ al lui Stalin a lansat un dur rechizitoriu la adresa politicii sovietice, în cadrul unei conferinţe ţinute în campusul universitar din orăşelul Fulton, Missouri.

Churchill a tras semnalul de alarmă în legătură cu expansionismul sovietic, exprimându-şi convingerea „că nu există nimic care să fie atât de admirat de către ei (ruşii

---

[336] Joseph Rethschild, *Întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale şi de Est după al doilea război mondial*, traducere N. Columbescu, Bucureşti, 1997, p. 115-116

[337] Valentin Berejkov, op., cit., p. 233.

[338] Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, Princetown 1957, p. 240-241.

[339] André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol II, Bucureşti, 1992, p. 91

– n. C. H.) ca forță şi că nimic nu respectă mai puțin decât slăbiciunea militară“ şi considera că „ar trebui ca popoarele de limbă engleză să se unească de urgență pentru a înlătura orice ambiție sau aventură“[340].

Presa şi alte mijloace de informare vor începe să reacționeze în analiza relațiilor internaționale în conformitate cu „sindromul Telegramei Lungi“. „Times“ a publicat în aprilie 1946 unele aricole arătând că Iranul, Turcia şi Manciuria „erau infectate de virusul comunist, iar Arabia Saudită, Egiptul, Afganistanul şi India erau şi ele „amenințate“ de acelaşi virus. Revista „Life“ publică în iunie 1946, sub semnătura lui J. F. Dulles o serie de articole în care se atrăgea atenția asupra amenințărilor pe care le ascundea „Pax Sovietica“ şi a cerut concetățenilor săi să trimită forțe militare şi ajutoare materiale spre regiunile amenințate de URSS.

Comunicarea şi propaganda în mediul internațional într-o confruntare ca cea din anii 1939-1945 a constituit o preocupare şi pentru țările mici şi mijlocii antrenate în conflict cum a fost şi cazul României[341]. Pe parcursul Campaniei din Est propaganda românească a folosit din plin imaginea stereotipă, psihofixațiile istorice ca şi prejudecătile pe care românii le aveau în legătură cu *rusul*. Era inamicul şi trebuia ca ostaşul român să vadă în el suma răutăților pentru a lupta cu vitejie pentru îndeplinirea misiunilor încredințate. În cuvîntarea rostită la radio de vicepreşedinle Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu ,în ziua declanşării războiului contra URSS, pentru eliberarea teritoriilor cotropite de Moscova cu un an în urmă, referindu-se la adversarul cu care armata română trebuia să lupte afirma: ”...războiul acesta este, români o mare luptă a civilizației creştine în contra unei noi barbarii...Masa slavă cu amorfismul ei social degradator, bolşevismul tindea să distrugă, nu numai viața vechilor rase europene, dar să răstoarne însăşi bazele civilizației noastre străvechi, prăbuşind cupola spirituală sub care s-a înteiat aşezarea europei. Familia ,proprietatea şi bisericaau trebuit să fie arse în flăcările demiurgice ale nebuniei comuniste”[342] Mircea Tomescu creiona şi el portretul soldatului rus accetuînd latura inumană a lutătorului. Afirma că ...”atîta vreme cît poate să distrugă, să întindă curse, să omoare pe adversar, soldatul sovietic este un bun luptător, dar în clipa în care nu poate să omoare şi trebuie să moară el, în momentul în care i se cere sacrificiul vieții lui, atunci încetează de a mai fi soldat, devine laş, dezgustător de laş..”[343] După cum se poate observa trăsăturile pozitive ce carcaterizau ostaşul român—onoarea, cavalerismul, spiritul de sacrificiu, vitejia—lipseseau cu desăvîrşire la adversar/soldatul sovietic.

În presa românească inamicul/sodatul sovietic era zugrăvit ca fiind înarmat pînă ”în dinți” cu sufletul gol , şi fără sentimentul iubirii de patrie sau cultul strămoşilor. Relevante sunt din aceasdtă perspectivă aprecierile ziaristului Valeriu Mardare care scria în iulie 1941:”... nu am descoperit astăzi printre soldații ruşi decît exemplare de oameni bestializați! Nici o voioşie, nici o seninătate în ochii lor. Nici o scînteie din acea esență omenească, pe care Dumnezeu, darnic a răspîndit-o în fiecare dintre noi. Zădarnic cauți, nedumerit şi încăpăținat, să afli pe chipurile lor existența unor sentimente umane, umbra

---

[340] Ibidem, p. 27.

[341] A se vedea pe larg, *România 1941-1945*. *Războiul din Est şi propaganda* , număr special, **Dosarele istoriei** An X, nr. 12(112), 2005.

[342] Mihai Antonescu, *Războiul sfînt. Cuvintare rostită la radio la 22 iunie 1941*, Bucuresti, 1941, p.11.

[343] Mircea Tomescu, *Soldați şi doctrine în războiul sfînt contra Rusie Sovietice*, Imprimeriile CURENTUL Bucureşti, 1942, p. 12.

unui gînd... o îndobitoceală completă, o întunecime nesfîrşită învăluie, de regulă, făptura acestor nenorocite fiinţe, cu fruntea îngustă şi încreţită, cu forma capului anormală şi urechile clăpăuge..”[344]

Reporterul de război Constantin Virgil Gheorghiu punea în evidenţă perfidia şi răutatea înnăscută a soldatului rus accentuînd lipsa de cavalerism, modul necinstit în care lupta şi încălcarea regululilor ce caracterizau răboiul modern.”Soldaşii români ne spuneau, de pildă, că bolşevicii, pînă nu li s-au descoperit mişeliile, puneau steaguri albe, ieşeau cu batiste albe sau cu mîinile ridicate în semn de a se preda după care, se dădeau la o parte sau deschideau focul direct asupra soldaţilor care veneau deschis spre ei mpentru a-i dezarma..”[345]

Cu aceleaşi trăsături erau zugrăviţi şi prizonierilor de război sovietici deşi aceştia nu mai aveau statutul de luptători, conform convenţiilor internaţionale, însă, scopul era ca acestea să se transfere asupra soldatului bolsevic pentru a se îngroşa tuşa negativă a imaginii adversarului. Aceştia „ nu au nici un fel de credinţă. Nu ştiu nimic despre Dumnezeu, nu ştiu nimic despre alte popoare, nu cunosc dragostea, nici mila. Sunt nişte maşini, nişte roboţi, fără nici un fel de idee, sau sentiment.”[346] Un asemenea soldat era capabil de săvîrşirea oricăriu rău. „Ororile provocate de furia bolşevică au atins culmea prin distrugerea albei catedrale, a cărei cupole de aur a rămas numai o amintire după ce ruşii au dat-o pradă flăcărilor”[347] .

Asemenea proptotipuri de soldaţi nu puteau fi conduşi în luptă decît de nişte comandanţi la fel de brutali şi bestiali care cultivau, sistematic, subalternilor atitudini şi comportamente inumane. „Generalul,scria Constantin Virgil Gheorghiu, avea geamantanele pline cu tot ceea ce furase şi jefuise, în apartamentul în care locuia domnea o totală dezordine şi o cruntă mizerie, pe pereţi se puteau observa urme ale vandalismului acestuia”[348].

Comunicarea pe care a făcut-o serviciile romîneşti de propagandă cu adversarii avea evident un alt tip de mesaj şi un alt vocabular. Prin emisiuni de radio şi manifeste se căuta a se convinge sodaţii Armatei Roşii că războiul nu îi viza pe ei ci pe conducătorii lor comunişti. Iată cum arăta un fragment dintr-un manifest destinat lansării în liniile inamice în iunie 1941: “Conducătorii Internaţionalei roşii ai *raiului* bolşevic te mint şi astăzi , în ceasul al 12-lea al agoniei lor. Tu, soldat sovietic, care îti dai viaţa şi înduri atîta suferinţă, fără a şti pentru ce şi pentru cine, ai dreptul şi datoria să cunoşti adevărul întreg şi calea ce se deschide înaintea ta.(…) Rusia sovietică s-a prăbuşit. Salvează-te, păstrează-ţi viaţa, pentru familia ta, pentru viitorul liber al popoarelor din Rusia, pentru Europa liberă şi unită pe cale progresului şi a civilizaţiei. Aruncă arma şi încetează lupta zadarnică”[349]

---

[344] Valeriu Mardare*, Pe urmele bolşevicilor.Reportaje de război,* Editura Universul Bucureşti, 1941, p.47.

[345] Constantin Virgil Gheorghiu, *Ard malurile Nistrului*, Editura Naţională GH. MECU Bucureşti, 1941, p. 41.

[346] Ibidem, p.46.

[347] „Il Matino” din 26 iulie 1941, apud, Radu M. Nelu*, Imaginea inamicului*, lucrare de diplomă, coordonator prof. Univ. C. Hlihor, Facultatea de Comunicare si Relaţii Publice „David Ogilvy” SNSPA, Bucureşti, 2005, p.32.

[348] Constantin Virgil Gheorghiu, op. Cit., p. 77.

[349] *România 1941-1945*. *Războiul din Est şi propaganda* , număr special, **Dosarele istoriei** An X, nr. 12(112), 2005, p. 49.

Imaginea *Celuilalt* în cazul unor războaie de coaliţiie, cum a fost şi cazul celui de-al doilea război mondial, nu este întotdeauna negativă. Aliatul trebuie să se încadreze în stereotipul pozitiv al imaginii şi cît mai apropiat de imaginea proprie chiar dacă în război comportamentul acestuia, uneori n-a fost mult diferit de al adversarului pe cîmpul de luptă.Pînă la 23 august 1944 soldatul german trebuia să apară în propaganda oficială în culori pozitive.Trebuiau să fie scoase în evidenţă acele aspecte care să conducă la o imagine favorabilă. Cuvintele cheie erau: educat; aparţinea unei rase superioare; instruit cu cele mai noi cunoştinţe din domeniul artei şi strategiei militare ;un luptător neîntrecut;respectă ierarhiile şi se comportă civilizat în raporturile cu străinii..[350] Lucru nu tocmai uşor de realizat de către propaganda românească oficială dacă avem în vedere faptul că nu trecuse decît 20 de ani de la prima conflagratie modiale şi în mentalul colectiv al armatei române imaginea adversarului de la Mărăşeşti, Mărăşti sau Oituz nu dispăruse ci doar se estompase. O notă a Serviciului Român Secret de Informaţii informa ,la 13 februarie 1941, conducerea superioară a statului român că ,,armata română ar fi împărţită în două tabere, în ceea ce priveşte sentimentele faţă de trupele germane din România....o altă parte, mai puţin numeroasă ca număr, consideră trupele germane ca o armată inamică, manifestîndu-şi aceste sentimente chiar prin eludarea semnelor exterioare de politeţe faţă de ofiţerii germani. În această categorie ar fi şi garnizoana Constanţa, inluenţată în special de atitudinea generalului Macici"[351].

Aceată stare de lucruri era generală devreme ce ministrul apărării naţionale a trebuit ca printr-un ordin special să interzică ,,cu desăvîrşire tutror ostaşilor, de a repeta sau colporta de acum înainte glumele de prost gust brodate pe evenimente războinice ce au provocat unui aliat faze de un trecător insucces.."[352] Lucrurile nu se schimbase nici după patru ani de acţiune comună pe f rontul antisovietic. În discuţiile purtate de mareşalul Ion Antonescu, în primăvara anului 1944, la Comandamentul Grupului de armate ,,Ucraina de Sud" se făcea din nou precizarea că ,,s-a dat ordin sever referitor la conduita populaţiei române faţă de trupele germane"[353].

Oricît de mult ar fi dorit oficialităţiile militare româno-germane să impună în mentalul colectiv al ostaşilor români o imagine pozitivă şi oricît de multe ar fi fost măsurile administrative şi propagandistice luate de o parte şi de alta nu se putea trece peste realitatăţile care ţineau de reprezentările sociale şi percepţiile pe care le aveau unii despre ceilalţi. Acestea sînt procese psihosociale şi nu pot fi formate sau înlocuite la ordin cum credeau, din păcate, comandanţii armatei române in epocă. Din această perspectivă putem să avem şi o posibilă explicaţie al impactului relativ redus al propagandei progermane făcută prin presa scrisă şi radio în raport cu eforturile făcute dar şi cu aşteptările conducerii statului român. După cum se cunoaşte presa era în această perioadă sub directul control al Ministerului Propagandei Naţionale. Analiza principalelor cotidiene naţionale sau locale care apăreau în Romînia în perioada Campaniei din Est arată că acestea cu diferenţe

[350] Vezi pe larg, Mihail E. Ionescu, *Puterea cuvîntului.Propaganda mişcării de rezistenţă din România* (1940-1944) Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, p.94-103.
[351] Arhivele Militare Române, Fond MR-Cabinetul Ministrului, dosar 1445, f. 434, în vol. *Relaţii Militare Româno-Germane.1940-1944.Documente*, vol.II, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2005, p. 13; în continuare se va cita:Relaţii...p.
[352] Ibidem, p.14.
[353] AMR, fond Armata a 3-a, dosar 3015, f.5-7; apud, *Relaţii*....p. 362.

nesemnificative s-au întrecut în elogii la adresa germaniei şi a trupelor Wehrmacht-ului care luptau pe front[354].Ziarul" Universul" în perioada 23 iunie- 30 octombrie, de exemplu, a publicat un numar de 2693 de aricole consacrate societăţii românesti, din care cu referire directă la războiul antisovietic 297[355] Din acestea referiri directe la acţiunile aliatului german găsim în 21 de articole. Ziarul „Acţiunea" pentru aceeaşi perioadă a publicat 1461 de articole cu caracter general şi 234 cu referire la război.[356] Informaţii despre armata germană apar în 13 articole. In ambele ziare cuvintele cel mai des utilizate au conotaţie pozitivă şi răspundeau comandamentelor politice impuse de cenzura practicată de Ministzerul Propagandei Naţionale: „apărători ai civilizaţiei"; "cavalerism"; „disciplinat"; „Înfrăţire"; „neîntrecut luptător";"brav oştean";"spirit de sacrificiu"; „salvatorii lumii",etc.

Frecvenţa cu care apăreu sovieticii/inamicul în presa analizată, pentru perioada menţionată, n-a fost mai mare dacă avem în vedere faptul că din totalul articolelor consacrate războiului 30 au fost în întregime consacrate Armatei Roşii/ostaşului sovietic. Documentele de arhivă indică o eficienţă mult mai mare a propagandei dat de numărul mic de dezertări la inamic şi de moralul excelent al armatei în campania pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. Cuvintele cheie folosite în mesajul scris şi vorbit au găsit de data aceasta un teren „fertil" şi se „altoiau" perfect pe anipatia şi antirusismul existent în societatea românească cel puţin de la 1878 încoace.

La 23 august 1944 România a procedat la o spectaculoasă răsturnare de alianţe trecînd din tabăra Axei în Coaliţia Naţiunilor Unite fără nici o defecţiune majoră în rîndul armatei române[357].Acest fapt a surprins în primul rînd pe fostul aliat şi a constituit un atu în negocierile pe care guvernul le-a purtat pentru a încheia armistiţiul şi a continua lupta împotriva Germaniei.

Explicaţiile pentru excelenta unitate de comandă şi de coeziune morală a armatei române au fost multe şi cel mai adesea politizate[358]. Consider că analiza răsturnării imaginii inamic-aliat în mentalul colectiv al armatei produsă ca urmare a actului politic de la 23 august 1944 ne poate oferi un răspuns concludent şi mai apropiat de faptul istoric real.În după amiaza zilei de 23 august 1944 în mintea românilor de pe front dar şi „de acasă" aliatul a devenit duşman iar inamicul prieten.Această răsturnare de imagine s-a făcut uşor în mediile de informare. Ziarul „Seara" (devenit din august 1944 „Sara populară") oferă un foarte bun exemplu În numărul din 31 august 1944 se putea citi: „Sub soarele roşu al libertăţii, Capitala a primit trupele sovietice, manifestînd entuziasm pentru Aliaţi şi ridicînd către cer pumnii răzbunători ai umilinţelor de ieri"[359]. Cu numai două luni înainte acelaşi ziar scria:" Fugarii satelor destăinuiesc ostaşilor nelegiuirile comise de ruşii cotropitori"[360] .

Analiza cuvintelor cheie care zugăveau aliatul/adversarul ne arată că acestea

---

[354] Vezi şi Locotenent Dan Scutaru*, Avatarurile „camaraderiei de arme*" în „Document" , Buzletinul Arhivelor Militare Române, an VII, nr. 4(26)/2004, p.32.

[355] „Universul" nr. 166-296, 23 iunie-31 octombrie 1941.

[356] „Acţiunea" nr. 168-297, 25 iunie-30 octombrie 1941.

[357] A se vedea bibliografia consacrată evenimentelor de la 23 august.

[358] Comuniştii atribuiau faptul propagandei comuniste şi muncii politice desfăşurate de ei în rîndurile armatei; a se vedea pe larg, Literatura memorialistică apărută după 1989 avansează ideea de unitate a armatei în jurul Tronului.

[359] Apud, Locotenent Dan Scutaru, op.cit., în loc. cit., p. 33.

[360] Ibidem.

rămîn, în esență, aceleaşi dar îşi schimbă destinatarul. Aproape toate cuvintele folosite pentru a alcătui imaginea inamicului pe timpul Campaniei din Est sunt transferate asupra armatei germane cu un plus de vehemență[361]. Nu acelaşi lucru se petrece şi la nivelul mentalului colectiv al armatei române în această răsturnare de imagine. În privința Germaniei lucrurile au decurs oarecum fără incidente majore, schimbarea reprezentărilor s-a făcut relativ repede .Mai greu a fost cu Armata Roşie. Aliatul sovietic ne-a perceput şi după 23 august 1944 drept adversar şi a acționat în consecință,cel puțin pînă în primele zile ale lunii septembrie 1944 şi a continuat să captureze trupele române aflate pe direcția lor de avans şi să le interneze în lagăre de prizonieri. Presa ,mai ales cea controlată de partidul comunist vorbea de camaraderia de arme şi înfrățirea în lupta comună împotriva „ocupantului „hitlerst" însă realitatea de pe cîmpul de luptă era cu totul alta atît la nivelul comandamentelor[362] cît şi la mivelul trupei.[363] Alteritatea preponderent negativă la adresa ostaşului sovietic existentă în mentalul colectiv românesc n-a putut să fie înlocuită rapid cu una pozitivă chiar dacă pentru aceasta propaganda dusă de organele de presă ale partidului comunist şi de celălalte jurnale care făceau acelaşi lucru din ordin sau oportunism politic s-a desfăşurat în forme şi modalități care,de cele mai multe ori îmbrăca forme agresive.[364]. Schimbările importante în mental şi opinii dar mai ales în ceea ce priveşte prejudecățile nu pot interveni şi nu sînt posibile decît odată cu schimbări semnificative în sistemul de convingeri şi credințe[365]. Iată de ce cred că explicațiile care s-au dat în legătură cu factorii care au stat la baza defecțiunilor de cooperarare şi a incidentelor care au apărut între trupele române si cele sovietice pe frontul din Transilvania sau Ungaria şi Cehoslovacia nu sînt întrutotul acoperitoare ştiințific. Desigur că nu putem exclude importanța factorului politic care au generat aceste incidente şi defecțiuni însă majoritatea s-au produs ca urmare a existenței la nivelul celor doua armate a unui nucleu dur al imaginilor negative rezultat al prejudecătilor, psihofixațiilor istorice, al erorilor reciproce de percepție, dar şi a unei comunicări deficitare şi derulată într-o atmosferă de suspiciune şi neîncredere reciprocă.

[361] A se vedea „Scînteia" şi „România Liberă" perioada 24 august 1944-9mai 1945.
[362] Alesandru Duțu, Relațiile de comandament româno-sovietice.
[363] Constantin Hlihor, *Armata Roşie în România. Adversar. Aliat. Ocupant*, Editura AISM, 1996, passim; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial. 1939-1945*. Editura All, 1999, p. 260 şi urm.
[364] „Universul" publica în ziua de 17 septembrie 1944 sub semnătura liderului comunist Lucrețiu Pătrăşcanu una rticol extrem de favorabil URSS şi mareşalului Stalin.
[365] Ion Chiciudean, Bogdan Alexandru Halic, op. cit. p. 58.

INTREBĂRI DE REZOLVAT

1. Prin ce s-a particularizat, ca desfăşurare şi amploare, cea de-a doua conflagrație mondială față de prima ?
2. Considerați că propaganda desfăşurată de beligeranți în primul război mondial a jucat un rol important pentru desfăşurarea ostilităților sau pentru persuadarea opiniei publice ?
3. Cum apreciați rolul jucat de presa românească pe timpul celui de-al doilea război mondial ? De informare a opiniei publice cu realitățile campaniei duse de armata română sau de manipulare şi vector de propagandă ? Argumentați.
4. Prin ce se diferențiază propaganda desfăşurată de forțele Coaliției Națiunilor Unite de cea dusă de forțele Axei(germania nazistă şi Italia fascistă)

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX,* Comunicare. ro, Bucureşti, 2003, pp. 13-15; 72-85

Mihail E. Ionescu, *Puterea cuvîntului.Propaganda mişcării de rezistență din România* (1940-1944) Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, pp. 94-103.

România 1941-1945. Războiul din Est şi propaganda, număr special, Dosarele istoriei An X, nr. 12(112), 2005

Călin Hentea*, Propaganda fără frontiere*, Nemira, Bucureşti, 2002, p. 59-84

Capitolul IV

COMUNICARE ŞI PROPAGANDĂ ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

După înfrîngerea Germaniei naziste şi a Japoniei militariste mediul internaţional a intrat într-o perioadă de reconstrucţie a instituţiilor internaţionale şi a instrumentelor aferente pentru a nu se mai ajunge la stări de crize politico-militare şi război dar elaborare a unui sisem de norme şi principii care să reglementeze/ghideze comportamentul actoriilor ăn relaţiile dintr ei. La această dată erau mulţi aceia, atât în est cât şi în vest, care nutreau speranţa că o pace durabilă va urma celui de-al doilea război mondial. Marii aliaţi erau înzestraţi, la terminarea confruntărilor militare, cu prognoze, programe şi strategii pentru a putea face faţă crizelor pe care le trăiseră: criza existenţială a tânărului stat socialist, criza economică mondială, ameninţarea venită din partea naţional-socialismului[366]. Erau însă insuficient pregătite pentru a afla răspunsuri la noile probleme apărute în urma înfrângerii Germaniei. Prăbuşirea Germaniei naziste şi nevoia de umplere a vidului de putere rezultat au condus la dezintegrarea parteneriatului din timpul războiului. Aliaţii au câştigat războiul dar vor pierde pacea. Obiectivele strategice ale Marilor aliaţi erau divergente şi greu de armonizat. În această situaţie miza unei comunicări reale şi eficiente între învingătorii din cea de-a doua conflagraţie mondială a fost enormă.

4.1. Războiul rece şi consecinţele sale asupra relaţiilor internaţionale

Divergenţele de interese ale marilor puteri învingătoare, care au apărut încă înainte ca cel de-al doilea război mondial să se fi încheiat, suspiciunile reciproce ale celor două superputeri –SUA şi URSS – în legătură cu acţiunile ce urmau a fi întreprinse de fiecare în sfera sa de influienţă[367], dar mai ales viziunile esenţial diferite asupra modului cum trebuia modelat mediul internaţional post război au făcut ca omenirea să intre într-o perioadă fără precedent în istoria contemporană. Istoricii şi analiştii politici au denumit-o generic *război rece.* Definiţiile şi interpretarea acestui

[366] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 103
[367] Martin Weight, *Politica de putere* Editura Arc, Bucureşti, 1998, pp. 228-229.

fenomen au generat deja o impresionantă literatură de specialitate fără să se fi căzut de acord asupra esenței acestuia a etapelor de evoluție şi a factorilor care au condus la eliminarea sa din viața internațională[368]. Termenul a fost lansat de omul de afaceri Bernard Baruch şi popularizat de jurnalistul Walter Lippman, pentru a desemna un tip anume de confruntare care s-a purtat într cele două superputeri în toate domeniile mai puțin pe cel armelor. Confruntarea militară a fost indirectă şi s-a desfăşurat prin intermediul sateliților folosindu-se de ceea ce specialiştii aveau să denumească războiul prin procură. A fost o confruntare între două grupuri de state care aveau ideologii şi sisteme politice diferite.

Într-un grup se aflau URSS şi aliații ei, cărora li se mai spunea şi *Blocul răsăritean*. Celălalt grup cuprindea SUA şi aliații lor, numiți şi *Blocul occidental*. La nivel militar-politic a fost o confruntare între NATO (North Atlantic Treaty Organization, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord) şi Pactul de la Varşovia. La nivel economic, a fost o confruntare între capitalism şi socialism. La nivel ideologico-politic a fost o confruntare între democrațiile liberale occidentale (aşa-numita "lume liberă," "societatea deschisă") şi regimurile comuniste totalitare (aşa-numita "societatea închisă").

Din punct de vedere al mijloacelor utilizate, Războiul Rece a fost o luptă în care s-au utilizat presiunea economică, ajutorul selectiv, manevrele diplomatice, propaganda, asasinatul, operațiunile militare de intensitate mică şi descurajarea reciprocă prin amenințarea cu un iminent război pe scară mare. Percepția eronată şi interpretarea greşită a unor teme din discursul şi propaganda oficială sovietică au condus pe unii oameni politici şi analişti politici la concluzia că politica de securitate a URSS are la bază un expansionism nelimitat şi că sovieticii vor profita de avantajul strategic pe care-l aveau în raportul de putere pe continent după încheierea celui de-al doilea război mondial. Că vor exploata dificultățile social-economice din țările occidentale pentru a-şi impune supremația până la Atlantic. Averell Hariman, ministrul american la Moscova, a trimis, la 4 aprilie 1945, Departamentului de Stat, un lung raport în care – după ce constata că partidul comunist şi acoliții săi se folosesc pretutindeni de dificultățile economice întâmpinate în țările plasate sub responsabilitatea noastră pentru a face reclamă concepțiilor şi politicii Sovietelor, subliniind în acelaşi timp influența aliaților occidentali – avea să se manifeste grijă doar pentru aliații noştri occidentali şi pentru regiunile plasate sub responsabilitatea noastră[369]

La 22 februarie un tânăr diplomat din cadrul ambasadei SUA la Moscova, George F. Kenan, trimite faimoasa „Long Telegram“ (Telegramă Lungă) în care a descris politica externă sovietică ca având sursele adânci în însuşi sistemul sovietic. În esență, el argumenta că politica sovietică era un amalgam de ideologie comunistă şi expansionism țarist de modă veche. La câteva zile, fostul premier britanic şi „camarad de arme“ al lui Stalin a lansat un dur rechizitoriu la adresa politicii sovietice, în cadrul unei conferințe ținute în campusul universitar din orăşelul Fulton, Missouri.

Churchill a tras semnalul de alarmă în legătură cu expansionismul sovietic,

[368] A se vedea pe larg, Joseph S. Nye jr. *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, pp. 106-142

[369] André Fontaine, *op.,cit*, vol II, Bucureşti, 1992, p. 91.

exprimându-şi convingerea „că nu există nimic care să fie atât de admirat de către ei (ruşii – n. C. H.) ca forță şi că nimic nu respectă mai puțin decât slăbiciunea militară“ şi considera că „ar trebui ca popoarele de limbă engleză să se unească de urgență pentru a înlătura orice ambiție sau aventură“[370]. Presa şi alte mijloace de informare vor începe să reacționeze în analiza relațiilor internaționale în conformitate cu „sindromul Telegramei Lungi“.Comunicarea pe care acestea o realiza cu cititorii din propria țară sau din străinătate a fost virusată de „spiritul” deja celebrei „Telegreame Lungi”. Ziarul britanic *„Times*“, de exemplu, a publicat în aprilie 1946 unele aricole arătând că Iranul, Turcia şi Manciuria „erau infectate de virusul comunist, iar Arabia Saudită, Egiptul, Afganistanul şi India erau şi ele „amenințate“ de acelaşi virus. La rîndul ei, Revista *„Life*“ publică în iunie 1946, sub semnătura lui J. F. Dulles o serie de articole în care se atrăgea atenția asupra amenințărilor pe care le ascundea „*Pax Sovietica“* şi a cerut concetățenilor săi să trimită forțe militare şi ajutoare materiale spre regiunile amenințate de URSS.

Din acest moment „dialogul“ Est-Vest va fi virusat de o parte şi de alta de expresii ideologice, idei preconcepute, suspiciuni şi erori de percepție a mesajelor. Acest fapt va conduce la declanşarea unui proces al *dublelor erori de percepție* care la rândul lui va genera *dilema de securitate* a cărei expresie materială în sistemul relațiilor internaționale va fi o aberantă cursă a înarmărilor clasice şi nucleare. Vom ilustra acest fapt cu câteva exemple într-o succesiune de momente/secvențe care poate căpăta o exprimare de tipul următor:

Momentul 1: Considerăm că URSS este în acest punct al comunicării Est—Vest *actorul emițător.* Liderii de la Kremlin, în discursul lor ca şi propaganda oficială sovietică reiau aşa cum am văzut anterior, unele din temele tradiționale privind superioritatea sistemului comunist şi necesitatea obiectivă a înlăturării capitalismului ca fiind perimat în evoluția umanității etc. Concomitent, iau măsuri pentru a-şi consolida sfera de influență rezultată în urma înțelegerilor anterioare. Occidentul *percepe* acest lucru ca o depăşire a înțelegerilor şi ca o revenire la politica de expansiune promovată şi dusă în perioada interbelică.

Momentul 2: USA este *actorul receptor* al mesajului comunicat de URSS **.**Percepțiile şi interpretările date discursurilor şi propagandei comuniste devin „cadrul conceptual pentru a justifica opunerea practică la expansionismul sovietic“[371]. În plan politic, Administrația SUA lansează *doctrina Truman* (11 martie 1947) care în esență prevedea „susținerea popoarelor libere care rezistă încercărilor de aservire din partea unor minorități înarmete sau presiunilor venite din exterior“. La 22 mai 1947, preşedintele Truman a semnat legea prin care SUA deveneau lider în cruciada anticomunistă. În baza acesteia ajutoare materiale şi militare au sosit în Grecia pentru forțele regale în lupta cu gherila comunistă. În plan geopolitic şi geostrategic, a fost lansat *planul Marshall* şi strategia CONTEINMENT- ului.

Momentul 3. USA este *actorul emitător* pentru URSS. La mai puțin de trei luni de la lansarea doctrinei Truman, secretarul de stat G. Marshall, într-un discurs rostit la Harvard, a lansat un plan economic pentru a ajuta Europa să-şi

[370] Ibidem, p. 27
[371] Henry Kissinger, op., cit., p 409

redobândească sănătatea economică, scoțând-o astfel din criza de care ar fi putut să profite mişcarea comunistă în interesul Moscovei. Subsecretarul de stat în Ministerul Economiei avertiza Administrația, printr-o notă din 5 martie 1947, că „pentru Franța şi Grecia, se putea prevedea că, după căderea economică avea să urmeze preluarea puterii de către comunişti; fără un ajutor american de proporții starea se va înrăutăți atât de fără speranțe încât se va ajunge la un al treilea război mondial“[372]. Nu putem şti cu siguranță dacă Stalin sesizase ceea ce era în curs să se întâmple, sau făcea un joc viclean, însă după optsprezece luni de impas şi întâlniri tot mai tensionate şi pline de suspiciuni de o parte şi de alta, l-a invitat pe secretarul de stat G. Marshall la o întâlnire (25 aprilie 1947), în cursul căreia a subliniat că el dădea o marea importanță unui acord general cu Statele Unite. Şi întrucât interlocutorul său îşi exprima pesimismul în legătură cu perspectivele relațiilor internaționale – după eşecul foarte probabil la acea dată al Conferinței miniştrilor de externe ai celor Patru Mari asupra Tratatului cu Germania, desfăşurată la Moscova în perioada 10 martie – 24 aprilie 1947 – Stalin a afirmat că ar fi greşit să se interpreteze într-un mod tragic divergențele noastre actuale. Momentele de impas şi confruntările, susținea liderul sovietic, „nu erau decât împingerile şi îmbrâncelile de început ale forțelor de recunoaştere“. Stalin a spus interlocutorului său că se mai putea ajunge la un compromis în „toate chestiunile principale“ şi a insistat că „era nevoie să avem răbdare şi să nu devenim pesimişti.“[373] Acest fapt ar scoate în evidență că liderul de la Kremlin considera că şi Administrația americană promovează un standard dublu în ceea ce priveşte comunicarea în relațiile internaționale.

La întoarcerea sa de la Moscova, Marshall a declarat, într-o alocuțiune radiofonică adresată națiunii, că „devin evidente forțele dizolvante. Pacientul este tot mai slăbit, în timp ce medicii se sfătuiesc. De aceea nu cred că avem voie să aşteptăm un compromis datorat epuizării.“[374] Toate forțele Administrației Truman au ajuns la înțelegerea că noul program de întrajutorare economică trebuia lansat imediat. Calculul politic sau eroare de percepere în comunicarea la vârf între Moscova şi Washington?

La o conferință de presă, din 12 iunie 1947, Marshall a daclarat că oferta este valabilă pentru „toate țările la vest de Asia“. Sovieticii au perceput acest mesaj, prin care se invitau şi țările din sfera lor de influență, ca pe o penetrare economică a SUA în spațiul de interes propriu, recunoscut anterior prin înțelegeri bi şi multilaterale.

Momentul 4 URSS în postura de *actor receptor* acționează: Reacția Moscovei nu a întârziat să apară mai întâi pe canalele mass-media şi discursuri politice. Într-un comentariu apărut în ziarul moscovit, „Pravda“ în ziua de 16 iunie propunerea americană era calificată ca fiind în fapt „identică cu planul Truman de amestec în treburile interne ale altor state.“ Agenția TASS respingea, printr-o declarație din ziua de 29 iunie 1947, orice idee a unui plan de ansamblu, afirmând că problemele economice interne sunt de competența popoarelor suverane înseşi. Câteva zile mai târziu, ministrul de externe sovietic Molotov afirma că țările care vor accepta planul

[372] Wilfried Loth, *Istoria războiului rece*, Bucureşti, 1998, p. 135
[373] Henry Kissinger, op., cit., p. 403.
[374] Constantin Hlihor*, op., cit*., p. 104.

Marshall vor fi plasate sub control şi vor pierde – pentru a satisface nevoile şi dorinţele unor mari puteri – independenţa lor economică şi naţională.[375]

În planul acţiunii politice, în sfera de interes a URSS, reacţia a fost dură şi brutală. În primul rând Moscova a cerut guvernelor est-europene, sub presiuni, să-şi retragă acordurile sau să refuze de a participa la Planul Marshall. Pe 9 iulie 1947, guvernele iugoslav şi bulgar au refuzat participarea. Ultimul, după ce radio Moscova o anunţase deja. A doua zi au făcut declaraţii asemănătoare Cehoslovacia şi Ungaria, Polonia şi Finlanda. Guvernul român, prin declaraţia ministrului afacerilor străine, Gh. Tătărescu, refuza invitaţia precizând că aplicarea Planului Marshall „va duce fatal la rezultate care vor însemna, pe de-o parte, o ştirbire a independenţei pe care ţările Europei vor şi trebuie să o păstreze cu privire la politica lor economică, iar pe de altă parte o imixtiune în afacerile interne ale acestor ţări.“[376]

Moscova nu mai este acum interesată nici măcar să mai salveze aparenţele în ceea ce priveşte comunicarea cu Occidentul şi măreşte presiunea asupra ţărilor din sfera sa de dominaţie. Prin urmare, a hotărât să creeze „blocul ţărilor din est“, ceea ce avea să devină foarte curând ţările din „lagărul socialist“. Unul dintre cei mai apropiaţi lideri ai lui Stalin, la aceea dată, Andrei Jdanov a formulat o strategie de luptă împotriva imperialismului occidental care a fost impusă liderilor comunişti est-europeni reuniţi, la jumătatea lunii septembrie 1947, la Szklarska Poreba, în Polonia[377].

Cu acea ocazie s-a constituit şi un centru de coordonare a activităţii acestor partide – *Cominform*-ul. Viziunea lui A. Jdanov a accelerat procesul de stalinizare în Europa de răsărit. De aici încolo modelul societăţii sovietice şi interpretarea lui a devenit singura linie directoare pentru toate „democraţiile populare“. Cum ispitele de tip „Marshall“ erau ademenitoare, Stalin a apreciat că a sosit momentul să nu mai accepte nici o iniţiativă politică din partea comuniştilor locali. Partidele şi grupurile de opoziţie care mai existau în aceste ţări au fost eliminate cu totul, partidele social-democrate au fuzionat, după epurări masive, cu comuniştii, toate instituţiile statului au fost subordonate partidului comunist, iar conducerile acestuia au fost epurate de liderii care nu prezentau garanţii totale pentru Kremlin. După modelul sovietic au fost organizate viaţa economică, socială şi spirituală.

Ataşamentul faţă de URSS, – Patria Socialismului, combaterea hotărâtă a oricărei manifestări antisovietice – cum se sublinia într-un document de epocă al Partidului Muncitoresc Român- este piatra de încercare, criteriul internaţionalismului proletar, chezăşia principală a prosperităţii şi înfloririi ţărilor de democraţie populară, a consolidării libertăţii şi independenţei lor naţionale. Aceste acţiuni, dublate de o propagandă extrem de violentă dirijată de Cominform şi desfăşurată de toate partidele comuniste la adresa Occidentului, i-au determinat pe mulţi oameni politici şi analişti din SUA şi Europa să creadă că propriile percepţii privind tendinţele de evoluţie a politicii URSS în sistemul relaţiilor internaţionale au fost corecte şi coerente.

Momentul 4: Brutalitatea cu care Moscova a acţionat în sfera sa de influenţă a

[375] André Fontaine, *op., cit*., vol II, p. 100.
[376] Stelian Neagoe, *Istoria politică a României între anii 1944-1947*, Bucureşti, 1996, p. 473.
[377] Constantin Hlihor, op., cit., p. 105.

determinat întărirea politicii de CONTEINMENT. Impunerea unor regiuni nedemocratice, reprimarea mişcărilor de opoziție reală, violarea drepturilor omului, a libertăților civice în multe din țările Europei Centrale şi de Est au fost percepute ca pericole de moarte pentru sistemul democrațiilor occidentale. Statele vest-europene şi apoi împreună cu SUA au reacționat în plan geostrategic şi au creat structuri militare de apărare împotriva expansionismului sovietic. Astfel, în martie 1948, mai multe țări vest-europene au format Pactul de la Bruxelles.

Au urmat negocieri cu SUA şi Canada cu scopul de a crea o Alianță unică a Atlanticului de Nord, fondată pe garanții de securitate şi angajamente mutuale între Europa şi America de Nord. Reacția Moscovei la semnarea pactului de la Washington (4 aprilie 1949) a fost, desigur, de o extremă violență verbală şi urmată de alte acțiuni concrete în sfera sa de influență.

Lumea se îndrepta către bipolarism în sistemul relațiilor internaționale: SUA, care, împinse de împrejurări, au fost determinate să-şi exercite „leader ship"-ul asupra „lumii libere" şi şi-au asumat responsabilitățile majore în sânul Alianței Atlantice. URSS, care, înainte de crearea pactului de la Varşovia, în 1955, a semnat tratate militare cu sateliții săi şi s-a străduit, din 1949, să-i integreze economic pe aceştia puterii Sovietice prin intermediul CAER. Confruntarea indirectă în lumea extraeuropeană a celor două superputeri se va intensifica. Acordurile de la Geneva din 1954 prevedeau unificarea Vietnamului, însă ele n-au fost semnate de americani şi de vietnamezii de sud. De o parte şi de alta paralelei 17º s-a instalat o linie de separație între Vietnamul de Nord comunist, condus de Ho-Şi-Min şi cel de Sud, condus de dictatorul Ngo Dinh-Diem. Începând cu 1956 „consilierii militari", armamentul şi dolarii americani s-au îndreptat spre sud, iar iar spre Vietcong consilierii militari şi armamentul sovietic. Vietnamul se împarte în două state: unul socialist, în sfera de influență a Moscovei şi altul democrat, în sfera de influență a Washingtonului.

Prima fază a războiului rece s-a încheiat odată cu moartea liderului comunist Stalin. A urmat un relativ „dezgheț" al relațiilor internaționale[378]. De partea sovietică, ascensiunea unei noi echipe conducătoare dominată de Nichita Hruşciov, a coincis cu adoptarea unei linii mai suple față de Occident. Noul „număr" sovietic şi-a dezvoltat propria doctrină a „coexistenței paşnice" în care victoria socialismului în toate țările a rămas, pe termen lung, obiectivul suprem, dar pe termen scurt competiția cu țările capitaliste trebuia să se limiteze la domeniile ideologic şi economic.

Această schimbare în politica Kremlinului a fost determinată de conştientizarea consecințelor posibile ale unui război nuclear. SUA şi URSS aveau fiecare în parte suficiente mijloace de a se distruge reciproc şi de a duce la dispariția unei mari părți din omenire. Hruşciov a sperat că dacă va obține o perioadă mare de liniște va reuşi să-şi materializeze ambițioasele proiecte economice şi sociale şi va ajunge din urmă şi apoi va depăşi „lumea capitalistă".

De partea americană ca şi la sovietici nu a avut loc o veritabilă ruptură cu prima perioadă a războiului rece, însă se constată că Washingtonul a adoptat un „New look" diplomatic. Acesta a constat în continuarea politicii de „containment" şi adaptarea

[378] Ibidem

unei noi doctrine strategice care în esență prevedea că un atac comunist asupra oricărei țări nu antrena o ripostă nucleară americană care ar putea surveni în orice punct al lagărului socialist.[379]

Ca o consecință a acestei relative moderații apărute în pozițiile celor două superputeri, climatul internațional s-a detensionat în următorii ani şi a culminat cu intâlnirea celor Patru Mari de la Geneva în iulie 1955 unde s-a încercat reglementarea postbelică în Europa. De o parte şi de alta, în ciuda acestor uşoare semne de destindere, neîncrederea a rămas puternică. Anii 1956-1962 au alternat în perioade „de dezgheț" cu cele de tensiuni şi crize. Acum s-a încheiat procesul de creare a celor două blocuri politico-militare prin apariția Tratatului de la Varşovia (mai 1955) care a regrupat în jurul URSS toate „democrațiile populare" din Europa cu excepția Iugoslaviei.

Destinderea a supraviețuit celor două mari crize din toamna anului 1956: Ungaria în „lagărul socialist" şi Suezul în lumea capitalistă. Prima se va încheia printr-o demonstrație de forță a Moscovei care a pus capăt încercărilor conducerii comuniste de la Budapesta de a reforma sistemul politic socialist. Moscova nu putea să lase să evolueze în altă direcție lucrurile în țările din sfera ei de influență pentru că îi punea sub semnul întrebării nu numai siguranța strategică dar şi obiectivul fundamental- extinderea comunismului. Avea nevoie, în continuare de sateliți pentru că în cazul unei ofensive strategice asupra lumii capitaliste teritoriile Ungariei, Poloniei, Germaniei de Est, României, Bulgariei îi erau indispensabile[380]. Cea de-a doua criză şi-a găsit soluția într-o acțiune paralelă, dacă nu chiar concertată, a celor două mari puteri- SUA, URSS- pentru a obține retragerea fostelor puterii coloniale din Egipt. Criza Suezului a marcat ascensiunea Americii până la poziția de conducător al lumii. Ea a folosit ocazia pentru a scoate Franța şi Marea Britanie din rolurile lor istorice din Orientul Mijlociu şi de a prelua „gestiunea" securității în această parte a lumii.

Relațiile sovieto-americane la sfârşitul anilor '50 s-au ameliorat. Dificultăți apar în Extremul Orient unde China comunistă a bombardat insulele Quemay şi Matsu ocupate de forțele naționaliste ale generalului Tchang Kai-Chec. Uniunea Sovietică n-a dorit să piardă teren în favoarea Chinei în Asia şi a înăsprit relațiile cu aceasta. Pekinul îi reproşa lui N. Hruşciov, politica sa de coexistență paşnică. Acesta a vizitat în septembrie 1959 SUA. Întâlnirea lui Nichita Hrusciov cu preşedintele D. Eisenhower la Camp David nu s-a materializat cu tratate concrete, dar a contribuit la destinderea climatului dintre cele două Superputeri[381]

Începutul deceniului şapte a însemnat o întoarcere la războiul rece. Hrusciov, care trebuia să facă față criticilor conjugate ale liderilor chinezi pentru politica sa de destindere şi ale adversarilor politicii sale din interior dă drept pretext afacerea U2[*] şi a boicotat „Conferința la vârf" de la Paris din iunie 1960 care trebuia să reglementeze „problema" germană. În iunie 1961 liderul sovietic s-a întâlnit la Viena cu noul preşedinte american J. F. Kennedy şi îl avertizează că URSS consideră semnarea unui

[379]Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX. Lumea între război şi pace*, vol. II, Bucureşti, 1998, p. 232.

[380]1956. Explozia. Percepții române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria, București, 1996, p. 18.

[381] Ibidem, p. 233

[*] Un avion spion „U2" american a intrat în spațiul aerian al URSS şi a fost doborât de sovietici.

tratat de pace cu Germania imperios necesar. Acesta dorea o reglementare a „problemei Berlinului“ care să întărească poziţiile în Europa[382]. URSS a reacţionat şi în noaptea de 12/13 august 1961 a determinat guvernul RDG să construiască un zid de-a lungul zonei de demarcaţie stabilite de către învingători la sfârşitul războiului. URSS şi-a reluat experienţele nucleare în septembrie 1961, însă criza cea mai gravă se va petrece în, „coasta“ SUA, în Cuba.

În urma venirii la putere în Cuba a forţelor revoluţionare în frunte cu Fidel Castro, relaţiile acestei ţări cu SUA s-au agravat. Administraţia SUA n-a putut să tolereze un regim ostil la graniţele sale. În aprilie 1961 forţe anticastriste sprijinite de CIA au debarcat în Cuba prin Golful Porcilor[383]. S-a mizat pe o ridicare generală a adversarilor lui Castro, care însă nu s-a produs, iar invadatorii au fost răpuşi sau făcuţi prizonieri. Acest fapt a condus la o apropiere a Cubei faţă de URSS. Pe 11 septembrie 1962 o notă a guvernului sovietic anunţa că orice atac împotriva Cubei ar provoca un conflict mondial.

La 12 octombrie 1962 avioanele americane de cercetare au descoperit pe teritoriul cubanez rampe de lansare pentru rachete care puteau să transporte încărcătură nucleară. La 22 octombrie preşedintele J.F. Kennedy s-a adresat poporului american, iar o zi mai târziu a semnat decretul cu privire la instituirea blocadei maritime în jurul Cubei. S-a instaurat starea de alertă şi au fost trimise forţe militare şi maritime în apropierea Cubei. Lumea se găsea la un pas de o catastrofă nucleară[384].

URSS a convocat Consiliul de Securitate al ONU şi s-au intensificat contactele diplomatice. Preocupat să obţină succesul fără să declanşeze războiul, Kennedy a avut grijă să îi lase lui Hrusciov posibilitatea de a da înapoi fără a-şi pierde prestanţa. Pe 28 octombrie 1962 Hrusciov a decis să ordone retragerea rachetelor din Cuba[385]. În schimb a obţinut permisiunea că americanii nu vor invada Cuba şi totodată vor ridica blocada. La 20 noiembrie 1962, SUA au ridicat blocada, iar a doua zi URSS a ordonat încetarea stării de alarmă pentru trupele sale. Unul din cele mai dramatice evenimente ale războiului rece era depăşit.

Confruntarea URSS cu SUA în Asia n-a avut aspecte atât de dramatice ca în Cuba dar n-a fost lipsită de asperităţi. Administraţia SUA considera că eficienţa politicii de „îndiguire“ a comunismului în Asia era intim legată de controlul american în Loas şi Vietnam. Într-o declaraţie de presă făcută la 23 martie 1961 Kennedy avertiza „securitatea întregii Asii de Sud-Est va fi pusă în pericol dacă Laosul îşi pierde independenţa şi neutralitatea. Propria sa securitate înseamnă securitatea noastră, a tuturor“[386] La 11 mai 1967 Consiliul Naţional de Securitate a dat o directivă prin care stabilea că împiedicarea dominaţiei comuniste asupra Vietnamului de Sud era obiectivul naţional al Americii.[387] Comuniştii vietnamezi controlau aproape trei sferturi din ţară. După venirea la putere a generalului Dhiem americanii

[382] Constantin Hlihor, op., cit., p. 105.
[383] John Prados, *Războaiele secrete ale preşedinţilor*, Editura Elit, f.a., Bucureşti, p. 204-207; Walter La Feber, *America, Russia, and the Cold War. 1945-1984*, Fifth edition, Cornell University, Alfred A. Knopf, New York, 1985, p. 217.
[384] Walter La Feber, *op., cit.*, p. 224-229; Joseph S. Nye jr., *op., cit.,* pp. 132-134
[385] Ibidem, p. 228
[386] Henry Kissinger, op., cit., p. 585
[387] Ibidem, p. 588.

îşi sporesc prezența militară în zonă. În urma incidentului din august 1964 când o navă de război americană este atacată în golful Tonkin, succesorul lui Kennedy, Lyndon Jonson cere şi obține aprobarea Congresului pentru bombardarea Vietnamului de nord de către avioane B. 52.

Criza din Cuba ca şi celelalte din lumea extra europeană au demonstrat superputerilor că pacea poate fi menținută fără o confruntare directă. Urmarea a fost că ele s-au străduit să promoveze un fel de armistițiu, fără să renunțe la cursa înarmărilor nucleare. Se vor strădui să limiteze răspândirea armelor nucleare şi să reducă riscurile unui „derapaj nuclear"[388]. În acest sens ia ființă, în iunie 1963, un sistem de comunicare faimosul „telefon roşu" care să permită liderilor de la Moscova şi de la Washington să ia legătura direct în cazul unei crize majore.

Ulterior s-au semnat şi o serie de documente care limitau folosirea energiei nucleare. Pe 5 august 1963 s-a semnat la Moscova un tratat care interzicea experiențele nucleare de alt tip decât cele subterane. Tratatul de neprofeliferare a armelor nucleare semnat la 1 iulie 1968 prevedea ca nici una din părți să nu ajute un terț stat la fabricarea bombei nucleare. Franța şi Marea Britanie care tocmai realizau primele lor bombe cu hidrogen au refuzat să se asocieze la acest tratat.

Destinderea în relațiile internaționale a fost posibilă după realizarea echilibrului militar strategic între URSS şi SUA, dar şi datorită noilor viziuni ale conducătorilor celor două superputeri. De partea sovietică Leonid Brejnev s-a preocupat mai ales de consolidarea pozițiilor URSS în sfera sa de influență şi în lume. Sub conducerea sa Kremlinul a dus o politică prudentă, vizând să obțină de partea adversă a avantajelor necesare şi situarea URSS-ului în postură de superputere mondială[389]. De partea cealaltă, preşedintele Richard Nixon ales preşedinte în noiembrie 1968 şi principalul său consilier Hernry Kissinger, conştienți de „pierderile de imagine" ale SUA în Vietnam, au adoptat o linie mai suplă în raporturile cu Moscova. Confruntărilor cu Estul le-au luat locul negocierile purtate de o asemenea manieră încât să se instaureze o „structură de pace" în Europa asemănătoare secolului XIX. Într-un raport de politică externă al Aministrației americane din 1970 se poate constata o schimbare de ton : „Îi vom privi pe adversarii noştri comunişti înainte de toate ca pe națiuni care îşi urmăresc propriile interese aşa cum percep *ei* aceste interese, la fel cum şi noi ne urmărim propriile intereseaşa cum le concepem noi."[390]. Acest lucru a condus la o mai bună comunicare în relațiile Est-Vest dar a schimbat şi tacticile de confruntare la nivel global care presupunea ca sovieticii să „accepte" unele rețineri în politica externă iar americanii să promoveze politica de containment folosind tactica „linkage"-ului. Să multiplice legăturile cu URSS până când o va face solidară cu interesele taberei occidentale.

În acest mod s-a ajuns la veritabile târguieli la scară planetară: li se propune sovieticilor să li se dea satisfacție într-o anumită problemă la care aceştia țin, în schimbul unei compensări cu valoare corespondentă. În cele două tabere se părea că s-a ajuns la un joc care elimina „cruciada" însă fiecare din tabere îşi urmărea obiectivul final. Acet fapt a făcut posibilă şi politica de „neutralitate" adoptată de SUA în august 1968 față de

[388] A se vedea, pe larg, Paul Claval, *Geopolitică şi geostrategie*, Editura Corint, Bucureşti, 2002, p. 123-131.
[389] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 106
[390] Henry Kissinger, op., cit., 643

invazia trupelor Tratatului de la Varşovia (mai puţin cele româneşti) în Cehoslovacia pentru a stopa politica de liberalizare a regimului comunist.

Noua politică va consolida status quo-ul în Europa. În 1969 noul cancelar german Willi Brandt a iniţiat, cu acordul Washingtonului, o politică de deschidere spre Est, care în trei ani va duce la încheierea unor acorduri de mare importanţă. În anul 1970 au fost semnate tratatele germano-rus (august) şi germano-polonez (decembrie) prin care se recunoştea inviolabilitatea frontierelor europene. Un an mai târziu a fost semnat tratatul cu privire la Berlin prin care URSS a permis tranzitarea mărfurilor şi persoanelor între zona Berlinului controlat de occidentali spre RDG. În decembrie 1972 s-a semnat un tratat de mare importanţă prin care se normalizau relaţiile dintre cele două state germane admise la ONU în septembrie 1973[391]. În acelaşi an s-a deschis Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa, care se va încheia doi ani mai târziu prin acordurile de la Helsinki, confirmând, spre marea satisfacţie a sovieticilor starea de fapt şi frontierele în Europa rezultate după cel de-al doilea război mondial.

Venirea la putere a lui R. Nixon în SUA a însemnat şi o schimbare a politicii americane în Asia de Sud-Est. Lipsa de popularitate a războiului din Vietnam a dus la un sentiment de izolare a Americii iar acesta, la rândul său, a generat în SUA un slogan de genul „Întoarce-te acasă, America“. Noul preşedinte, în cursul unei călătorii în Pacific (iulie 1969), a anunţat condiţiile în care ar putea înceta războiul din Vietnam. Un acord provizoriu şi precar a intervenit la începutul anului 1973 în urma unor lungi şi dificile negocieri. Încetarea focului a fost încă mult timp violată astfel că războiul a mai continuat încă doi ani, atât în Vietnam cât şi în Cambodgia şi Loos.

„Pierderile“ diplomatice suferite de SUA în raport cu Moscova au fost strălucit compensate de Administraţia Nixon prin stabilirea de relaţii directe cu China. Acest fapt a modificat contextul strategic dar nu a încetinit ofensiva globală sovietică din a doua jumătate a anilor ’70.[392] Nemaifiind descurajaţi politic de puterea strategică americană, sovieticii şi-au amplasat trupe în Vietnam, Etiopia, Yemen, Orientul Mijlociu, Mozambic, Anglia.

Acumulările de armamente strategice au atins apogeul prin înlocuirea rachetelor cu rază medie de acţiune „SS-4 şi „SS-5“ din zona europeană a URSS cu altele perfecţionate „SS-20“. Părea că sosise momentul pentru o cotitură istorică pentru sovietici. Situaţia se va schimba rapid în defavoarea sovieticilor datorită erorilor de calcul pe care le-au făcut în politica internă şi internaţională.

Judecând greşit situaţia istorică, ei au forţat ofensiva dincolo de limitele acceptabile chiar şi pentru cei mai toleranţi dintre liderii occidentali. În plan intern această înarmare a supus resursele sovietice unor solicitări atât de mari, încât slăbiciunile şi corupţia inerente din sistemul sovietic, au luat forme incontrolabile. Conduita lor se poate încadra perfect în conceptul de „supraîntindere imperială“ lansat de Paul Kennedy[393] (12; 227) Aceasta a însemnat şi intrarea confruntării Est-Vest în faza sa finală, consumată, în mare parte, între anii 1989-1991.

Această răsturnare spectaculoasă intervenită în relaţiile internaţionale a avut

[391] Ibidem.
[392] Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul tranziţiei*, Bucureşti, 1995, p. 226
[393] Ibidem p. 227

ca punct de plecare trei cazuri critice de supraîntindere sovietică. În primul rând invazia sovietică în Afganistan (dec. 1979) a fost hotărâtă pe baza unui calcul greşit al Moscovei în raport cu reacţia SUA. Aceasta a pornit de la premiza că Washingtonul nu va reacţiona, ceea ce s-a dovedit fals. Administraţia Carter nu numai că i-a sprijinit imediat pe mujahedini* dar a şi pus la cale, discret, o coaliţie- cuprinzând Pakistanul, China, Arabia Saudită, Egiptul şi Marea Britanie – situată de partea rezistenţei afgane. Amploarea şi calitatea sprijinului american au crescut constant în timpul administraţiei Reagan. SUA au reuşit să înfunde URSS în ceea ce-a fost echivalentul unui alt Vietnam. Sovieticii n-au ştiut să contracareze strângerea relaţiilor chino-americane şi s-au văzut confruntaţi şi cu ameninţarea unei „contra încercuiri".

În al doilea rând, Moscova n-a avut „soluţii" pentru contramăsurile luate de SUA şi principalii săi aliaţi de a instala rachete cu rază medie de acţiune în Europa capabile să anihileze rachetele „SS-20". Uriaşul sistem defensiv pus la punct de americani la începutul anilor '80 – inclusiv de a promova S.D.I** nu numai că i-a şocat pe sovietici dar le-a epuizat şi resursele. Încă înainte de 1985, la Kremlin s-a instalat o adevărată spaimă de un război considerându-se că nu poate fi anihilat avantajul primei lovituri pe care o avea Washingtonul datorită sistemului S.D.I.

Înţelegerea acestui fapt s-a conjugat cu cea de-a treia răsturnare, survenită în plan social şi imagologic [394]. În partea a doua a anilor '70 preşedintele Jimmy Carter a declanşat campania sa pentru *drepturile omului*, mai întâi în ţările satelite Moscovei şi apoi şi în URSS. Lupta pentru drepturile omului s-a extins în Polonia, stimulată de alegerea, la Roma, a primului papă de origine polonez. Spre sfârşitul anilor '70 mişcarea de masă Solidaritatea a început să ameninţe regimul comunist al celui mai important satelit sovietic- Polonia. Sovieticii au fost pe cale de a interveni militar în Polonia în decembrie 1980 şi martie 1981, însă mesajele venite fără echivoc de la Washington care arătau că SUA nu va mai avea aceeaşi reacţie ca la invazia din Cehoslovacia i-au determinat să renunţe. Drept urmare criza poloneză s-a extins pe întreg deceniul opt şi a contaminat şi ţările comuniste din vecinătate.

Ronald Regan a considerat că drepturile omului trebuie să fie nu numai un instrument şi mijloc de stăvilire a comunismului, ci şi de înlăturare a sa, de democratizare a societăţilor supuse regimului comunist[395]. Pentru aceasta Regan a ales şi o strategie adecvată: recompensa pentru statele care promovau democraţia şi idealurile sociale specific lumii anglo-saxone şi pedepsirea celor care nu reuşeau chiar dacă acestea nu reprezentau nici o provocare sau ameninţare vizibilă la adresa Americii. Echipa lui Regan a întors pe dos propaganda sovietică: valorile democratice, nu cele cuprinse în Manifestul comunist aveau să fie curentul viitorului. Şi echipa Reagan a fost consecventă. Ea a făcut presiuni în direcţia reformei atât asupra guvernului conservator a lui A. Pinochet din Chile cât şi asupra celui autoritar a lui F. Marcos din Filipine. Primul a fost obligat să accepte alegeri libere care l-au înlocuit, cel de-al doilea a fost răsturnat cu ajutor american.[396]

---

* Forţele care s-au opus invaziei sovietice.

** Sistemul de apărare Strategică cunoscut opiniei publice ca „Războiul Stelelor" deoarece acesta se baza pe un sistem de supraveghere şi ripostă organizat în ajutorul sateliţilor.

[394] Pierre Milza, Serge Berstein, op., cit., p. 230.

[395] Constantin Hlihor, *op., cit*., p. 107.

[396] Henry Kissinger, *op., cit*., p. 699.

Preşedintele american R. Reagan a îmbinat optim presiunile militare cu cele umanitare care au domolit ofensiva sovietică şi au provocat adâncirea crizei sistemului comunist. Cele mai multe din cuceririle sovietice ale anilor ’70 au fost anulate. În 1980 a fost pus capăt ocupării Cambodgiei de către Vietnam. Până la sfârşitul anului 1991 trupele cubaneze s-au retras din Angola. Guvernul sprijinit de comunişti în Etiopia s-a prăbuşit în 1995. În Nicaragua, sandiniştii au fost obligaţi să accepte alegeri libere, un risc pe care nici un partid comunist nu fusese vreodată dispus să şi-l asume. În 1989 au fost retrase trupele din Afganistan. Toate acestea au contribuit la declinul sistemului comunist şi la afirmarea prestigiului SUA.

Observând scăderea influenţei sovietice în Lumea a Treia, dar şi declinul ideologiei comuniste, noua echipă de la Moscova în frunte cu Mihail Gorbaciov a hotărât că este imperios necesară renovarea sistemului comunist cu ajutorul unor reforme politice şi economice. Gorbaciov a fixat acţiunii sale o dublă direcţie pe care a definit-o prin noţiunile *Glasnosti* şi *Perestroika*. Prima, definită prin Glasnosti, avea ca obiectiv să trezească pe sovietici din letargie printr-un limbaj şi metode ale adevărului. A doua cerea un efort de restructurare printr-un set de reforme pentru a se corela socialismul cu democraţia.

Pentru a reforma sistemul comunist şi a aşeza relaţiile cu ţările satelite, conducerea de la Moscova avea nevoie de timp. Astfel că M. Gorbaciov şi echipa sa au primit cu bucurie ramura de măslin întinsă de R. Reagan la Conferinţa de la Geneva din decembrie 1985. Reformele interne, conduse haotic nu au revitalizat sistemul sovietic ci au adus la lumină slăbiciunile acestuia. Cursa înarmărilor a epuizat economia sovietică în aşa fel încât aceasta n-a mai avut resurse să se autoreformeze în sensul dorit de Gorbaciov. Disponibilitatea lui Gorbaciov de a tolera ceea ce îşi imagina că vor fi nişte schimbări în ţările comuniste satelite nu a condus la apariţia unor conduceri reformiste în Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia ci a unora care au prăbuşit regimul comunist.

În această situaţie Moscova nu a avut de ales decât între a-şi impune cu un ultim efort şi cu preţul unor masive vărsări de sânge propria imagine despre reformă sau a accepta reformele în curs. Pentru prima variantă M. Gorbaciov nu numai că era nepotrivit pentru asemenea rol dar nici nu-l putea juca fără să se discrediteze. Era confruntat tot mai mult cu alegerea între sinuciderea politică şi erodarea lentă a puterii sale politice.

Conducerea reformistă din jurul lui Gorbaciov – flatată, curtată, „chiar mituită de Occident, iar în faza finală, manipulată abil de preşedintele Bush şi cancelarul german Helmuth Kohl“[397]– a ales varianta a doua. Rezultatul a fost haosul din Europa Centrală şi de Est şi, apoi, capitularea. Gorbaciov a jucat totul pe două presupuneri: că liberalizarea avea să modernizeze Uniunea Sovietică şi că aceasta va fi atunci în stare să se menţină ca mare putere pe plan internaţional. Niciuna din aceste aşteptări nu s-au realizat şi baza internă a lui Gorbaciov s-a prăbuşit la fel de repede ca şi orbita sateliţilor. În 1991 democraţiile au câştigat războiul rece şi confruntarea cu sistemul comunist.

[397] Zbigniew Brzezinski, *op., cit*., p. 232

4. 2. Diplomație secretă şi comunicare publică în raporturile Est – Vest

Instaurarea unui tip aparte de conflict - războiul rece, în relațiile internaționale a avut consecințe asupra asupra tuturor domeniilor inclusiv al comunicării dintre state. Pînă la declanşarea confruntării Est-Vest deschiderea ostilităților dintre state presupunea închiderea canalelor oficiale de comunicare, de data aceasta nu s-a mai întîmplat aşa. Reprezentațele diplomatice ale celor două superputeri şi ale statelor satelite/aliate au continuat să "funcționeze" fără să se poată şi comunica. În 1952, ambasadorul SUA la Moscova, George Kenan, a comparat izolarea sa la Ambasada SUA cu experiența pe care a trăit-o la Berlin cînd a fost internat în timpul celui de-al doilea război mondial.[398]

Comunicarea internațională indirectă, prin discursuri politice ale şefilor de stat sau înalți funcționari cu răspundere în politica externă, capătă o importanță deosebită. Se instituie, în fapt, un tip aparte de comunicare, denumită de unii specialişti ai domeniului drept "*diplomație a semafoarelor"*[399]. Aceasta presupunea transmiterea unor simboluri şi semnale care descifrate la timp dădea informația esnțială în legătură cu adevarta poziție în legătură cu o criză politică sau militară şi care la nivel propagandistic era condamnată cu vehemență. Astfel au fost demontate crizele politice şi militare şi cele două superputeri – SUA şi URSS – au putut să evite confruntarea directă în primii ani ai războiului rece. O primă verificare a acestui tip de comunicare s-a făcut în timpul "crizei berlineze"(1948-1949). În momentul în care Marea Britanie, SUA şi Franța au hotărît să creeze un guvern german separat şi o monedă pentru partea vestică de ocupație Uniunea Sovietică a reacționat oprind căile terestre de acces dinspre zona de ocupație controlată de puterile occidentale spre Berlin. S-a creat un moment de mare tensiune internațională care risca să ducă la o confruntare directă între foştii aliati[400].

A intrat în funcțiune arta semnalelor şi comunicarea indirectă pe principiul "artei semafoarelor". Stalin a acordat, ziaristului american Smith Kingsbury, un interviu în care preciza printre altele: " în cazul în care guvernele puterilor occidentale ar fi de fost de acord cu amînarea stabilirii unui stat german separat pînă la convocarea unei sesiuni a Consiliului miniştrilor de externe ai celor trei mari puteri, URSS ar fi fost în măsură să anuleze restricțiile anunțate"[401].

Acesta a fost punctul de pornire care a dus la o comunicare reală prin intermediul funționarilor din politica externă a celor două superputeri. Contactul inițial a fost stabilit între Philip Jessup, locțiitorul reprezentantului american la ONU şi reprezentantul sovietic în Consiliu, Iacob Malik. Această întîlnire a avut loc ca din întîmplare, la inişiativa lui Jessup, care îl aştepta pa colegul său sovietic în rezidențele provizorii ale statelor membre la Națiunile Unite, din Lake Succes. După un schimb de cuvinte de circumstanță reprezentantul SUA s-a interesat dacă lipsa unei mențiuni cu privire la problema reformei valutare în interviul lui I.V. Stalin aveas o

[398] Joseph S. Nye, jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, trad., Ion Vlădoiu, Editura Antet, 2005, p.106.
[399] Dr. Victor Duculescu, *Ipostaze ale diplomației*, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p. 138.
[400] Walter La Feber, *op., cit*., p. 76
[401] Dr. Victor Duculescu, *op., cit.,* p. 138.

semnificatie anume. Malik i-a răspuns că omisiunea nu fusese accidentală , şi că era vorba de o problemă de mare importanţă, care ar putea fi descutată la reuniunea viitoare a miniştrilor de externe[402]. Această conferinţă a avut loc la Paris(23 mai 1949) şi a fost punctul de plecare pentru normalizarea accesului spre Berlinul de Vest.

Un alt exemplu al comunicării de tip "*arta semafoarelor*" a fost cel al negocierilor legate de încetarea conflictului din Coreea. La jumătatea anului 1952 se crease un anume echilibru de forţe pe teatrul de operaţiuni militare iar guvernul american intuia că nu mai este posibilă o soluţie militară avantajoasă. În aceste condiţii Departamentul de stat îl însărcinează pe George Kenan, bun cunoscător al realităţilor sovietice, să-l contacteze pe Iacob Malik. Cei doi diplomaţi se întîlnesc în zilele de 1 şi 5 iunie 1951. Kenan află că URSS este interesată de soluţionarea conflictului dar că nefiind parte a acestuia nu are motive de a participa, prin delegaţi anume la întîlnirile celor două părţi.

Această luare de poziţie sovietică a fost primită cu mult interes de americani , şi în consecintă comandantul forţelor americane din Coreea, generalul Ridgway, a luat iniţiativa de a face un apel, prin radio, părţilor chineză şi nord coreană, de a se aşeza la masa negocierilor.[403] Problema coreană şi-a găsit astfel o rezolvare care a convenit atît sovieticilor cît şi americanilor în raport de interesele pe care aceste două mari puteri le aveau în zonă. Experienţa comunicării in probleme delicate ale mediului internaţional, cum a fost cea din Coreea, şi care a condus la o soluţie acceptabilă prin *arta semafoarelor* a arătat liderilor de la Kremlin şi Washington că dincolo de comunicarea prin propagandă este nevoie de o comunicare directă.

A apărut ideea conferinţelor la nivel înalt, care fusese lansată de fostul premier britanic W Churchill încă din 1953 dar în condiţiile războiului rece nu s-a putut realiza. Au fost necesare alte mesaje date şi de o pare şi de alta pentru a se ajunge la Conferinţa de la Geneva cînd liderii marilor puteri se aflau din nou în comunicare directă, aşa cum nu se mai întîmplase de la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial. Aşa cum subliniază analiştii politici şi istoricii sedinţele plenare s-au caracterizat prin comunicare cu exces de protocol şi formalism şi uneori într-o atmosferă stînjenitoare. Contactele informale prilejuite de diferite coctailuri şi dineruri care urmau sesiunilor plenare, au făcut posibil ca procesul de negocieri să continue mai liber si cu mesaj nevirusat ideologic.[404]

Cazuri asemănătoare de comunicare prin *arta semafoarelor* s-au produs între Moscova şi Washington şi cu prilejul altor două crize: criza ungară din 1956 şi criza rachetelor cubaneze din 1962. De remarcat faptul ca acest tip de comunicare nu era prezent decît intre superputeri, sateliţii Moscovei şi într-o oarecare măsură şi aliaţii SUA nu erau antrenaţi în nici un fel. Aşa au fost posibile erorile de percepţie la sateliţii Moscovei în legătură cu descifrarea mesajulelor care în fapt nu le era destinate. Din această perspectivă se poate considera că au dreptate acei analişti care consideră că "Evenimentele din 1956 nu au fost însă provocate de către autorităţile de la Washington, ci de către guvernul de la Moscova, unde Nikita Hruşciov îşi consolida statutul de succesor al lui Stalin.

---

[402] Charles E. Bohlen, *Witness to History*, 1929-1969, New York, Norton, 1973, p. 284.
[403] Henry Kissinger, *op., cit*., p. 443-446.
[404] Dr. Victor Duculescu, *op., cit.,* p. 141.

La Congresul XX al PCUS, Hruşciov a dezvăluit, într-un raport secret, numeroase acte de corupție a fostului dictator sovietic şi a promis o relaxare a relațiilor cu acele țări socialiste care au fost ostracizate de Stalin şi liberalizare a regimului comunist. Conducerea comunistă de la Budapesta a hotărit să treacă la "liberalizarea" regimului comunist, neînțelegînd sensul semnaleleor pe care N.Hruşciov le-a transmis odată cu acel raport.[405] Revolta a fost alimentată şi de "comunicarea" pe care Administrația americană a făcut-o prin postul de radio *Europa Liberă,* cînd s-a luat hotărîrea de a transmite textul cuvîntării liderului sovietic[406]. Tineretul a ieşit în strada şi a cerut ca liderul comunist indepărtat de la putere de către fidelii lui Stalin să fie numit prim-ministru. Evenimentele au degenerat în revoltă anticomunistă. *Europa Liberă* a transmis şi a făcut publice toate evenimentele din Capitala Ungariei. Unii dintre angajații postului,dizidenți unguri au făcut aluzii la un posibil ajutor occidental în arme şi chiar trupe. Solicitarea de ajutor a venit şi din interiorul Ungariei de la insurgenți. Pentru Moscova era o problemă. A intervenit comunicarea dintre cele două superputeri prin *arta semafoarelor.* Preşedintele american a declarat în cadrul unui discurs printre altele că pentru SUA, Ungaria "era la fel de inaccesibilă ca şi Tibetul"[407]

Un caz special din istoria războiului rece în care arta semnalelor a condus liderii superputerilor la o comunicare directă pentru a se evita o catastrofă nucleară a fost criza rachetelor instalate de sovietici în Cuba. Percepută ca o acțiune de netolerat pentru securitatea SUA Administrația a reacționat foarte dur la adresa Moscovei amenințînd cu represalii militare. Canalele de comunicare neoficiale paralele cu discursul public şi peste comunicarea mass media au fost cele care au stopat cursul periculos al evenimentelor[408]. Astfel au fost purtate negocieri secrete şi neoficiale, pe de o parte, între diplomatul sovietic Alexandru Fomin şi ziaristul american John Scali care lucra pentru Departamentul de stat, iar pe de alta intre ambasadorul sovietic la Washington, Anatoli Dobrinin şi fratele presedintelui american Robert Kennedy[409]. Într-o discuție pe care Dobrinin a avut-o cu R. Kennedy acesta afirma că are mandat din partea lui Hruşciov să arate în mod clar care sînt interesele sovietice în această parte de lume şi cum înțelege să le apere[410]. Lucrurile nu numai ca au evoluat spre detensionarea situației internaționale dar s-a luat hotărîrea ca între cele două capitale Moscova şi Washington să existe o "legătură"directă ceea ce in istorie a trecut drept "telefonul roşu".

Acest tip de comunicare a fost specific doar marilor puteri şi nu se regăseşte ca regulă în relațiile dintre o mare putere şi un stat satelit al URSS. De multe ori comunicarea purta amprenta preiunii pe care marea putere o exercita în țara

---

[405] Jean-Marie Le Breton , *Europa Centrală şi Orientală între 1917 şi 1990*, Editua Cavallioti, Bucureşti, 1996, pp. 166-167.
[406] John Prados, *op., cit*., pp. 165-166.
[407] Ibidem, p. 129.
[408] Robert Krauss, Ezequiel Morsella, *Communication and Conflict*, in M. Deutsch, P. Coleman, eds., *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice* , San Francisco: Jossey Bass, 2000, pp. 131-143.
[409] *Cuban Missile Crisis and Aftermath* Foreign Relations Series Volume Summary, 1961-1963, Volume XI,http://www.state.gov/www/about_state/history/kenxi.html
[410] *Russian Documents on the Cuban Missile Crisis*, în **Cold War International History Project;** http://social.chass.ncsu.edu/slatta/hi216/sovietscuba.htm

respectivă sau reflecta nivelul de confruntare din ecuația bipolară. Într-un document al Departamentului de Stat se sublinia că: „Problemele actuale ale cu privire la relațiile Statelor Unite cu România nu pot fi rezolvate(...) în afara contextului mai larg al relațiilor noastre cu URSS, cu sfera est-europeană a dominației sovietice şi cu statele Europei de Vest”[411] „Istoria relațiilor bilaterale româno-americane, în primii ani ai Războiului rece, este şi istoria iritării cu bună ştiință a autorităților de la Bucureşti de către diplomația Washingtonului”[412].

Comunicarea dintre Bucureşti şi Washington a fost bruiată, pe de o paete, de grila ideologică de interpretare a realităților politice din mediul internațional iar pe de alta de încapacitatea de a sesiza comunicarea dintre superputeri prin coduri şi artă a semafoarelor. Din aceste motive unii reprezentanți ai diplomației române, prezenti în SUA, se plîngeau autorităților din țară că nu mai înțeleg care este adevărata linie a politicii externe americane în ceea ce priveşte relațiile cu URSS şi cu Estul. La intervale foarte scurte de timp oficiali ai Departamentului de Stat utilizau cuvinte foarte dure la adresa Uniunii Sovietice, pentru ca imediat presedintele Truman să afirme că SUA nu vor renunța la discuțiile cu URSS în scopul unei reconculieri, în numele ideii că „aceste două mari popoare nu se poate să nu se înțeleagă pe viitor”[413].

Deorece la Bucureşti nu puteau fi descifrate mesajele comunicării de tip arta semafoarelor practicată de diplomația celor două superputeri comunicarea diplomatică indirectă se încadra în paradigma conflictuală. Concludent în acest sens este mesajul transmis la Washington de şeful diplomației comuniste, Ana Pauker cu prilejul rostirii unui discurs de *Ziua Femeii.* Aceasta după ce condamna politica imperialista ale SUA afirma că acestea „fac pregătiri de război împotriva URSS şi a țărilor de democrație populară[414]. Adjunctul ministrului de externe Grigore Preoteasa ataca în termeni duri Aministrația SUA afirmînd, în aceeaşi notă ca şeful său, „că împerialismul american şi englez reînvie fascismul şi militarismul german, răscoleşte poftele de cotropire numai vremelnic adormite ale burgheziei...”[415]

Analiza discursurilor oficiale ale liderilor de la Bucureşti, a scrisorilor de protest pe care guvernul român le-a adresat la unor foruri internaționale, prin care se apară de unele comentarii negative lansate de diplomația americană cu privire la modul cum se respectau drepturile cetățeneşti şi politice în România arată că mesajele erau specifice unei comunicări de criză şi conflict. Nu doar discursurile liderilor P.M.R. ci şi tonul presei române era unul excesiv de dur, care sugera un război iminent, între Est şi Vest mai ales după înființarea N.A.T.O. Epitetele folosite în mesajul comunicării indirecte cu Administratia SUA aveau o încărcătură negativă considerabilă şi transmiteau cititorului o stare de alertă generală, care s-ar fi regăsit doar în cazul unor iminente pregătiri de război.[416]

---

[411] *Problems in the relations between United States and Romania*, in **Foreign Relations of the United States** (F.R.U.S.), 1949, vol. V, pp. 521-522.

[412] Paul-Octavian Nistor, *Politica SUA de îngrădire a pericolului comunist în zona europeană (1945-1952),* teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, 2005, p. 201.

[413] Arhiva M.A, E. *Fond SUA, Telegrame Washington*, 1948, telegrama din 22 martie 1948, f. 66; apud, Paul-Octavian Nistor, *op., cit.,* p. 202.

[414] „*Scînteia*” , serie III, anXIX, 8 martie, 1950.

[415] Ibidem, 10 mai 1950.

[416] Paul-Octavian Nistor, *op., cit.,* p. 298.

Detensionarea relaţiilor Est—Vest în deceniile următoare crizei rachetelor ca şi începutul unei politici de distanşare a României faţă de Moscova au determinat schimbări importante în comunicarea Washington – Bucureşti. Discursul lui Nicolae Ceauşescu(21 august 1968) prin care a condamnat intervenţia URSS şi a altor state socialiste în Cehoslovacia pentru a stopa reformele din această tară a avut un ecou deosebit în lumea liberă[417]. În anul următor vizita lui Richard Nixon (august) şi a preşedintelui francez Charles de Gaulle au mărit şi mai mult aura de disident al preşedintelui român în faţă democraţiilor occidentale ceea ce a condus la o comunicare directă şi mai pragmatică între Bucureşti şi capitalele principaleleor state democratice.

De remarcat faptul că pe măsură ce la Moscova se schimbă raportul dintre comuniştii conservatori dogmatici şi cei reformatorii şi dialogul Est-Vest intră în tiparele normalităţii la Bucureşti comunicarea cu marile democraţii revine la caracteristica anilor de început al războiului rece. Reformele lui Gorbaciov şi adoptarea de către acesta a unui stil de comunicare direct şi sincer cu Statele Unite care a dus la rezolvarea unor probleme de maximă importanţă din viaţa internaţională care au fost ocolite decenii de-a rîndul tocmai datorită comunicării în paradigmă ideologică între cele două sisteme politice mondiale, au determinat la Bucureşti adoptarea unui tip de comunicare de criză şi conflict omnidirectional. Situaţie ce va continua pînă la căderea regimului de dictatură a familiei Ceauşescu.

Propaganda a fost un alt tip de comunicare şi a fost folosită pe scară largă de actorii ambelor blocuri politico-militare şi ideologice.Comunicarea prin această formă urmărea redesenarea hărţilor mentale ale propriilor cetăţeni pentru ca aceştia să „vadă" realitatea prin tiparele ideologiei. Dintre nenumăratele exemple care ar putea ilustra acest aspect ne oprim la modul cum corespondentul postului de radio Moscova, Iakov Victorov, a relatat din Washington tragica moarte a preşedintelui John Kennedy şi a modului cum presa americană a relatat pe de o parte doborîrea de către aviaţia israeliană a avionului KAL 007 aparţinînd companiei *Arab civilian jetliner* , în februarie 1973 şi a doborîrii de către sovietici a avionului de pasageri aparţinînd Korean Air Lines în septembrie 1983. În primul caz se constată că deşi, în esenţă, personalitatea preşedintelui era corect redată, faptele relatate în acord cu informaţiile ce erau pe piaţa presei libere dar interpretarea lor era făcută prin grila ideologiei comuniste: lupta dintre forţele răului întruchipate de imperialismul american/occidental şi forţele binelui întruchipate de progresistul regim sovietic/URSS. „Să ne întrebăm - relata jurnalistul de la Radio Moscova – Cine a profitat de pe urma asasinării lui Kennedy? Răspunsul este clar.Avem de-a face cu o organizaţie criminală subvenţionată de forţele întunecate ale reacţiunii. Campionii războiului rece acei oameni sălbatici şi chiar bolnavi care au văzut că acţiunile preşedintelui Kennedy, aprobate de întrgul popor american, duceau la relaxarea relaţiilor internaţionale"[418]

În cel de-al doilea caz observăm că, deşi în esenţă fapele erau aceleaşi doborîrea de către forţele militare a unor aparte de zbor aparţinînd companiilor civile

[417] Jean Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 pînă în zilele noastre*, Editura Polirom, Bucureşti, 1998, p.167.

[418]Apud, Robert English, Jonathan J. Halperin, *The Other Side. How Soviets and Americans Perceive Each Other*. From the Series **Beyond the Kremlin**. A Publication of the Committee for National Security, New Brunswick(U.S.A.) and Oxford(U.K.), 1991, p.61-62.

de transport aerian, înterpretarea fapelor este diferită datorită faptului că într-un caz Vinovatul era un stat prieten iar în celălalt adversar al S.U.A. Doborîrea avionului coreean de pasageri este văzută de presa americană şi interpretată corect, ca „ un act de barbarie singular prin barbaria sa în comportamentul statelor in mediul internațional. Întreaga poveste nu nu va fi cunoscută niciodată, dar este cît se poate de clar că sovieticii au decis în mod deliberat să doboare un avion neînarmat deoarece a intrat în spațiul lor aerian neinteresîndu-i faptul că această decizie va cost vieți nevinovate. Au murit 269 de oameni printre care şi congresmenul Larry McDonald."[419] Doborîrea avionului arab de pasageri este presentată ca un accident tragic şi regretabil datorat lipsei de precizie a dreptului internațional în ceea ce priveşte tipul de reacție a statului cînd un avion îi survolează teritoriul fără permisiune. Media a reluat pe larg opiniile experților în drept internațional din principalele Universități americane. Profesorul Louis Sohn de la Universitate Harvard remarca în unul din cotidienele americane: „Pe de o parte o țară are dreptul să-şi protejeze interesele. Pe de altă parte scopul ar trebui să tină seama de a nu pune în pericol viața. Marea problemă este faptul. Ce a determinat pilotul să refuze a se supune avertizărilor primite ?" [420] Un alt punct de vedere reluat de media a fost a profesorului Andreas Lowenfeld. Oficialii israelieni îşi mențin punctul de vedere potrivit căruia pilotul francez al Companiei Libiene a refuzat să îndeplinească ordinul de aterizare după ce a survolat instalațiile militare israeliene dispuse de-a lungul Canalului de Suez. Aşa că avioanele de vînătoare israeliene au deschis focul asupra avionului de pasageri. Sursele egiptene afirmă că pilotul s-a rătăcit din cauza unei furtuni şi a intrat în zona interzisă. Pilotul avionului de pasageri a crezut că avioanele militare erau MIG-uri egiptene. „În asemenea situații – conchidea profesorul Lowenfeld—te ghidezi după principiul legal potrivit căruia o națiune (Israelul aici) trbuie să-şi exercite dreptul de a se proteja cu folosirea unui minim de fortă"[421]

Prima confruntare propagandistică purtată între Est şi Vest pe timpul unui conflict/crize major în relațiile internaționale, s-a derulat pe timpul războiului din Coreea. Statele Unite ca principal actor din lumea liberă în acest conflict a utilizat cam aceleaşi tehnici şi metode folosite şi în cel de-al doilea război mondial. Propaganda comunistă nu a fost nici modificată esențial față de strategia folosită de sovietici împotriva nazismului[422]. Comunicarea se adresa opiniei publice şi viza legitimitatea şi scopul războiului. Fiecare din părți se străduiau să convingă lumea internaşională de justețea luptei pe care o duce şi să ponegrească partea adversă.

Conflictul din Vietnam va aduce va fi şi un salt în ceea ce priveşte comunicarea în situații de criză şi conflict. Războiul purtat în jungla vietnameză sau în aer cu forțe convenționale a fost dublat de aprige confruntări psihologice între militarii aflați în conflict pe teatrul de operațiuni dar şi de dueluri propagandistice rezervate politicienilor în arena internațională. Asistăm la o separare în ceea ce priveşte comunicarea între beligeranți prin care se urmărea înşelarea, manipularea şi dezinformarea reciprocă şi comunicarea între statul beligerant şi opinia publică

[419] Ibidem p. 66.
[420] Ibidem, p. 67.
[421] Ibidem.
[422] Călin Hentea, *op., cit*., pp. 108-110.

internațională care devine instrument preponderent politic[423].

Tot în această perioadă apare şi o altă formă a comunicării adoptate de sistemele militare ale beligeranților – relațiile publice(PR). Deşi obiectivele stabilite de către forțele americane specializate în războiul informațional au fost multiple şi cu programe concrete[424] se apreciază că doar actiunea intitulată *Vino acasă* a fost un succes[425]. Acesta era destinat insurgenților comuniști. Prin forme persuasive de comunicare acestora li se promiteau un statut onorabil şi confortabil de prizonier de război pînă la terminarea conflictului cînd putea deveni cetățean liber al Republicii Vietnam.

Comunicarea pentru a înşela adversarul şi al dezinforma a fost folosită în Vietnam prin actiunea cu numele de cod *Humidor* .[426] Forțe speciale americane răpeau pescarii dintr-un anume sat şi îi transportau rapid pe o insulă unde li se prezenta o falsă formațiune de rezistență numită *The Sacred Sword, of the Patriots League/Sabia sfîntă a Ligii Patriotice.* După un timp aceştia erau eliberați şi duşi acasă pentru a relata cele văzute autorităților şi celorlalți locuitori. Aceasta urmărea crearea de ținte false şi derută în rîndurile rezistenşei comuniste. Eficiența propagandei şi ale altor forme de comunicare specifice războiului modern de către SUA nu a fost atît de ridicată în raport cu obiectivele propuse. În primul rînd mesajul n-a avut forța persuasivă necesară „ştergerii" din mintea nord-vietnamezului a imaginii de invadator sădită de propaganda comunistă. Codurile şi simbolurile specifice culturii asiatice au fost prea puțin prezente în mesajul elaborat de „emițătorul" american pentru „receptorul" nord-vietnamez, astfel că eficiența comunicării a fost încă din start pusă sub semnul îndoielii. Propaganda de la om la om folosită de liderii comunişti a fost în multe cazuri mai eficientă deoarece era făcută în interiorul matricei culturale şi nu erau prezente barierele culturale ca în cazul americanilor.

De remarcat faptul că specialiştii militari în comunicare şi acțiuni psihologice au analizat şi cercetat atît succesele cît şi eşecurile produse de mînuirea necorespunzătoare a acestor arme, încărcate cu imagini, simboluri, cuvinte şi *care nu ucid* . Rezultatele au fost evidente în confruntarea la scară largă dintre comunism şi democrație în perioada de sfîrşit a războiului rece. Sovieticii au folosit toate formele de propagandă de la cea albă, cenuşie pînă la cea neagră. Un exemplu de acțiune de succes desfăsursată de KGB a fost cea din Indonezia din 1964 şi a avut ca obiectiv eliminarea influienței SUA din această țară. Folosindu-se de agenți ai servicilor secrete cehoslovace KGB-ul a desfăşurat, în toamna anului 1964, o acțiune de intoxicare a preşedintelui Sukarno prin care acesta a fost convins, cu documente „aparținînd" CIA, că SUA urmăreşte asasinarea sa şi invadarea țării. După ce a văzut documentele americane „strict secrete" preşedintele indonezian şi-a făcut public sentimentul antiamerican.[427]

În plan psihologic, confruntarea Est-Vest a fost decisă de modul cum competitorii au înțeles impactul pe care îl au asupra oamenilor imaginile, informația,

---

[423] Ibidem, p.111.
[424] Noam Chomsky,*The Vietnam War in an Age of Orwell,Race and Class*, Spring 1984, p.44.
[425] Ibidem, pp. 112-113.
[426] Herbert A. Friedman , *The Sacred Sword, of the Patriots League*, în http://www.psywarrior.com/SSPLVietnam.html
[427] Forms of Soviet Propaganda During the Cold War, în http://www.geocities.com/happygirl823/propforms.html

cultura, ideologia şi muzica, tot ceea ce ține de un nou mod de viață. Câştigul/pierderea în aceste noi forme de confruntare nonclasică nu se putea evalua cu măsurile clasice, în numărul de pierderi pe câmpul de luptă, sau în distrugerile pe care le provoci adversarului, ci în influența pe care acestea o au în schimbarea modului de a gândi al oamenilor, a modului lor de a percepe lumea în care trăiesc[428].

În această confruntare Moscova şi sateliții ei au propagat înlăturarea exploatării de clasă, eliberarea națională pentru țările în curs de dezvoltare.[429] În opoziție, SUA şi aliații lor au propagat ideile democrației pluraliste şi au recurs la forța de atracție a muzicii rock, a filmului *western* şi a modei blue-jeans. În această confruntare, rock-ul şi blue-jeans-ii au avut o forță de penetrare şi de erodare a sistemului socialist mai mare decât apelurile la lupta de clasă ale Moscovei. Claude Karnoouh nu exagerează prea mult când afirmă că socialismul „*s-a prăbuşit sub presiunea imaginilor supermagazinelor şi a serialelor de televiziune americane. La urma-urmei, Lenin a fost învins de alianța lui Mc Donald's cu Coca Cola, a lui Yves Saint Laurent cu Mercedes*“. [430]

Liderii comunişti, până la Mihail Gorbaciov, formați în dogmele ideologiei comuniste de tip stalinist, n-au fost capabili să depăşească limbajul de lemn al unei propagande învechite de tip secol al XIX-lea şi n-au înțeles rolul informației, puterea mijloacelor mass-media în modelarea conştiințelor. Jean Heffer considedră că acest fapt ține de esența regimului politic comunist de a conserva pe perioade lungi aceiaşi lideri, care avansează în vârstă şi pierd capacitatea de a înțelege evoluția societății şi prin urmare de a o renova.

Nu acelaşi lucru s-a întâmplat în Occident. Iată de exemplu, la începutul preşedinției, R.Reagan l-a sprijinit pe F.Marcos în Filipine. Însă pe măsură ce transmisiunile TV continuau, şi americanii au văzut cum demonstranți paşnici şi simpatici din clasa mijlocie erau atacați de bătăuşii lui Marcos, poziția lui Reagan a început să se schimbe. Crainicul de televiziune de la *Washington Post* scria: „*nu dă bine să fii aliat cu piticul ăsta rău de la televizor.*[431] *Liderii comunişti din Estul Europei n-ar fi înțeles acest lucru pentru că erau convinşi de un fapt: cenzura dură şi controlul absolut al mass-media şi mai ales al televiziunii este suficient pentru a-ți impune voința. Alvin Toffler este de părere că „Dacă Ceauşescu ar fi studiat rolul noului sistem mass-media global, de exemplu, în răsturnarea lui Ferdinand Marcos în Filipine, ar fi ştiut că deținerea controlului mass-media interne nu mai e de ajuns pentru a ține poporul în ignoranță, evenimentele politice interne sunt jucate tot mai mult pe o scenă globală (...). Ceauşescu n-a reuşit să înțeleagă revoluția mondială a mijloacelor de informare, plătind cu viața, în ziua de Crăciun, 1989*“.[432]

Analizele de imagine în confruntarea Est-Vest din timpul războiului rece, mai

[428] A se vedea, pe larg, Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane,* Editura Universității Naționale de Apărare, Bucureşti, 2005, capitolul V.
[429] Sergiu Támas, *Geopolitica. O abordare prospectivă,* Bucureşti , 1995, p. 164.
[430] Claude Karnoouh, *op. cit.*, pp. 142-143.
[431] Alvin Toffler, *Powershshift / Puterea în mişcare*, traducere de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, 1995, p. 347.
[432] *Idem*.

ales pentru perioada sa de final[433] arată că a câştigat cel ce a dominat fluxurile comunicaţiilor şi a reuşit să impună valorile, aspiraţiile şi propria imagine în opinia publică. Or, după cum apreciază reputaţii analişti ai problemei, „*întâietatea SUA în lume în acest domeniu este indiscutabilă. Leadershipul american se afirmă şi în ceea ce priveşte stăpânirea reţelelor, fabricarea şi vânzarea de echipamente, concepţia şi producţia de media. Conceptul de Free flow of Information a dat mai mult ca oricând un avantaj sistemului american, fiind capabil să facă cunoscute temele sale dominante oriunde în lumea liberă*“.[434]

Sovieticii n-aveau nici o şansă de a contracara *ofensiva imagologică* deoarece *traficul* lor în imperiul undelor herţiene nu era decât de 0,3% din cel al Intelsat-ului.[435] Prin urmare, filmele şi foiletoanele produse în SUA au invadat ecranele mari şi mici din lumea întreagă, difuzând modelul culturii şi civilizaţiei americane. „*Niciodată american way of life n-a avut o forţă mai mare de penetrare*“[436].

Pe de altă parte, este vorba despre lipsa de modernitate a mai tuturor produselor din fostul sistem socialist. Nimeni nu pune la îndoială performanţele produselor militare sovietice. Dar cetăţeanul obişnuit intră în contact nemijlocit cu produsele *civile*. Pentru că este vorba despre o confruntare între două sisteme, considerăm că modernitatea produselor obişnuite a contat enorm în verdictul cetăţeanului din *lagărul* socialist. Modernitatea automobilului occidental, a televizorului, a pantofului dacă vreţi, rezumau totul şi aveau o forţă de convingere, pe care nu trebuia să o mai releve nimeni. Pe fondul unui nivel de trai modest – expresia directă a ineficienţei sistemului – *bombardamentul* noilor produse din Occident a putut avea o influenţă decisivă. Aşa s-a produs desprinderea lentă dar inevitabilă a cetăţeanului de sistemul în care, poate cândva, crezuse. Odată ce desprinderea a avut loc, implozia şi prăbuşirea nu mai erau decât o problemă de timp…

Presa, radioul, televiziunea, muzica uşoară au avut un rol major în remodelarea convingerilor politice ale ascultătorilor din Europa Centrală şi de Sud-Est ca şi din URSS. Încă din 30 martie 1948, SUA au elaborat pentru Consiliul Naţional de Securitate un document – N.S.C./7 – de importanţă geopolitică şi geostrategică, prin care erau formulate obiectivele şi metodele de confruntare cu lumea comunistă. Printre acestea, un loc important îl deţinea *intensificarea programelor anti-comuniste la radio.*[437] Ulterior, acest document a fost completat printr-un altul, elaborat în aprilie 1950 – N.S.C./68 – care a schiţat imaginea Americii în cruciada împotriva comunismului. Cei care au elaborat N.S.C./68 credeau că „*Doar prin afirmarea practică, pe plan internaţional şi pe plan intern, a valorilor*

[433] Vezi pe larg George F. Kenan, *Memoirs, 1925-1950*, Little, Brawn, Boston, 1967, pp. 240-242; Peter G. Filene, *American Views of Soviet Russia*, Homewood, Ill, Dorsey Press, 1968, pp. 235-237; Ellen Mickiewiez, *Media and the Russian Public*, Prager, New York, 1981, pp. 136-137; Robert English, Jonathan J. Halperen*, The Other Side. How Soviets and Americans Perceive Each Other*, Transaction Books, New Brunswick (USA) and Oxford (UK), 1991, pp. 51-68.
[434] Pierre Miquel, *op. cit.*, p. 494.
[435] *Idem*, p. 495.
[436] *Ibidem*, p. 496.
[437] *Apud* Nicolas Baciu, *L'Europe de l'Est trahié et vendue*, La Pensee universalle, Paris, 1984, pp. 319-320.

noastre esențiale putem să ne păstrăm integritatea, şi în acesta constă prezentarea reală a planurilor Kremlinului".[438] Astfel, doctrina părinților fondatori ai Americii, potrivit căreia națiunea lor era un for al libertății pentru întreaga omenire, a impregnat filosofia americană a războiului rece.Sovieticii n-au înțeles importanța crucială pe care o au mijloacele de informare în masă în redesenarea *atlasului mental* al cetățenilor şi prin urmare n-au acordat atenția cuvenită luptei pentru stăpânirea *spațiului informațional*. Presa din Uniunea Sovietică şi țările-satelit era o presă de propagandă prin excelență, extinsă la scară de imperiu sau stat, în serviciul liderilor de partid. Ea trebuia să exprime *adevărul* oficial şi grilele sale de interpretare, adică singura versiune a ceea ce este *Adevărat, Frumos, Bun*. Abia către sfârşitul războiului rece liderii de la Kremlin au înțeles acest lucru, dar era deja prea târziu. Iată ce afirma Mihail Gorbaciov la o instruire a diplomaților, în luna mai 1986: „*Lupta pentru cucerirea opiniei publice este la fel de obligatorie pentru diplomaţi ca şi ţinuta de negociere. Au fost până acum cazuri de reacţie nesănătoasă a unor ambasadori, atunci când reprezentanţi ai unora dintre organizaţiile noastre speciale, membri ai delegaţiilor noastre erau dispuşi să participe la polemici, la dezbateri, în timp ce ambasadorii voiau să le limiteze participarea*".[439] Gorbaciov a sesizat că „*inevitabilitatea războiului între blocuri, victoria comunismului, democraţia populară superioară celei capitaliste*" erau clişee epuizate încă din anii '50-'60; până şi N. Hrusciov le-a înlocuit cu ideea coexistenței paşnice şi a încercat să modernizeze propaganda prin reactivarea societății civile. Societatea a început să se relaxeze şi, odată cu relaxarea din URSS, a început procesul şi în alte țări. Trezite din amorțeala de decenii, „structurile profunde ale poporului au început să se mişte"[440] şi să ceară mai mult decât o simplă reformare a sistemului.Se poate aprecia că in timpul războiului rece comunicarea internațională a jucat rol important în fiecare din momenetele cheie ale evolutiei raporturilor Est Vest.

[438] *Apud* Henri Kissinger, *op. cit.*, p. 62.
[439] Mihail Gorbaciov, *Memorii*, traducere de Radu Pontbriant, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, p. 145.
[440] Vladimir Bukovski, *op. cit.*, p. 407.

PROBLEME DE STUDIAT

1. Prin ce se diferențiază *războiul rece* de conflictele clasice ale secolului XX ?
2. A fost războiul rece un conflict inevitabil ? Dacă DA ce factori credeți că au fost hotărîtori în declanşarea lui ? Dacă NU cînd şi cum putea fi evitat ?
3. De ce a fost evitată, în primii ani ai războiului rece, comunicarea directă între cele două superputeri ?
4. Ce rol au jucat în disputa Est-Vest propaganda şi războiul imagologic ? Cum explicați eşecul propagandei sistemului socialist ?

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX,* Comunicare. ro, Bucureşti, pp. 90-101.
Joseph S. Nye jr.*, Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, p. 106-142
Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane,* Editura Universității Naționale de Apărare, Bucureşti, 2005, pp. 228-245
Călin Hentea, *Propagandă fără frontiere*, Editura Nemira, Bucureşti, 2002, p. 101-126.

Capitolul V

COMUNICAREA ÎN CRIZELE ŞI CONFLICTELE DIN MEDIUL INTERNAȚIONAL POST RĂZBOI RECE

După încheierea războiului rece mediul internațional a suferit modificări importante şi în ceea ce priveşte natura şi esența conflictelor. Specialiştii în conflicte afirmă că de fapt lumea a intrat într-o nouă era a conflictelor.[441] Războiul de anvergură a devenit mai puțin probabil după încheierea războiului rece, însă persistă conflictele regionale şi interne şi vor exista mereu presiuni din afara statelor şi instituțiilor internaționale pentru a interveni. Din 1990, mai mult de jumătate din toate conflictele armate s-au produs în țările în curs de dezvoltare, circa 40 la sută având loc doar în Africa. Mijloacele pe care țările din zonă le au pentru a ține sub control aceste conflicte sînt modeste, Soluția fiind în majoritatrea cazurilor intervenția externă .

5.1 Principalele conflicte şi crize post război rece

Prăbuşirea comunismului a antrenat un număr impresionant de conflicte de pe urma dezintegrării fostei Republici Socialiste Federative a Iugoslaviei şi a fostei URSS în lumea euroasiatică. Comunitatea internațională a făcut eforturi deosebite pentru a rezolva aceste conflicte. Soluțiile sînt viabile atît timp cît forțele de menținere a păcii se găsesc în zonă deoarece conflictele rămân în continuareîn stare latentă.

Războiul din fosta Iugoslavie constă într-o serie de conflicte care s-au desfăşurat în două etape succesive între anii 1991 şi 2001. În vara anului1991 Slovenia şi Croația se desprind din fosta republică socialistă şi îşi proclamă independența. În decembrie acelaşi an, Germania presează şi alte state din Europa să recunască Slovenia şi Croația[442]. Violențele au început în noiembrie 1991 cînd, irirtați de proclamarea independenței Croației, sîrbii au atacat oraşul Vukovar unde a avut loc primul moment dintr-o serie de violențe cae aveau să urmeze. În martie 1992, un apropiat al preşedintelui Slobodan Miloşevici, generalul Ratko Mladicic, a

[441] Colin S. Gray, *How Has War Changed Since the End of the Cold War?,* în **Parameters,** US Army War College Quarterly, Spring 2005, Vol. XXXV, No. 1, p. 14-26.
[442] Walter Roberts, *The Life and Death of intergation of Yugoslavia*, în **Mediterranean Quarterly**, Vol. 3, Num. 2, Spring 1992; http://www.balkan-archive.org.yu/politics/myth/cause.html

ordonat bombardarea oraşului Saraevo[443]. ONU trimite forțe pentru menținerea păcii. Sarajevo este protejat de aceste forțe.Începe un război în care croații nu luptă pentru democrație după cum nici statul încă socialist iugoslav nu apăra comunismul. Reacția Belgradului şi încercarea sa de a menține unitatea federației va declanşa un lung şir de războaie în care miza a fost naționalismul şi intoleranța religioasă. În aprilie 1992 Bosnia Herțegovina îşi proclamă independența. Încep luptele dintre sîrbi, croați şi musulmani[444]. Între 1992 şi 1993 sîrbii au „curățat" valea rîului Drina lăsînd în urmă un milion de refugiați. Sărbilor le-au fost atribuite şi atacurile feroce asupra mai multor obiective civile din Saraevo. Nici astăzi nu se ştie cu precizie cine au fost atacatorii sau cine a ordonat bombardarea, în februarie 1992, pietei Markale unde au murit 68 de oameni.[445] Cert este că acesta este momentul în care opinia publică presează guvernele occidentale şi NATO reacționează militar efectuînd primele bombardamente asupra unor ținte sîrbeşti. În iulie 1995 a avut loc momentul Srebenica, unde sîrbii bosniaci ajutati de trupele federale, potrivit surselor furnizate mass media de unele ONG-uri[446] au masacrat 10 000 de civili, sub ochii neputincioşi ai soldaților ONU care protejau zona. Au urmat noi bombardamente NATO şi decizia internațională de a trinite trupe de uscat în Bosnia. Astfel au prins contur negocierile pentru a se ajunge la un compromis. Sîrbii bosniaci refuză în primele faze orice tratative de pace , însă pînă la urma se ajunge la acodurile de la Dayton.

Conflictul care a marcat apogeul crizei şi dramei popoarelor din fosta Iugoslavie a fost cel din Kosovo. Acesta a fost poate şi cel mai complex deoarece s-au regăsit aic toți factorii beligeni de la intoleranță religioasă şi etnică la profunde contradicții identitare. Kosovo este şi pentru sărbi şi pentru albanezi simbolul central pentru construcția matricei identitare moderne.[447] Belgradul modifică în 1989 statutul de autonomie a provinciei iar albanezii kosovari reacționează(1991) printr-un referendum care proclamă independența acesteia. [448]

În acordurile de la Dayton statutul provinciei Kosovo nu este luat în discuție şi albanezi hotărăsc să rezolve „problema" pe cale luptei armate. Începînd cu 1996 apare o formațiune paramilitară a albanezilor kosovari care va declanşa lupta armată contra autorităților de la Belgrad.Primăvara anului 1998 criza se adînceşte. Reacții dure ale autorităților sîrbeşti la atacurile guerilei albaneze. La sfărşitul lunii martie 1998 UCK obține un succes nescontat şi preia controlul militar asupra întregii provincii. Armata sîrbă trece la contra ofensivă şi la sfîrşitul lunii august cucereşte puctele controlate de UCK. Se petrec atrocități de o parte şi de alta. Anul 1998 a fost cel în care Kosovo a ținut prima pagină a ziarelor din toată lumea şi prima ştire din televiziunile de pe mapamond. Totuşi ONU consideră că principalul vinovat de

[443] Dr. Oana-Cristina Popa, *Cooperare şi securitate regională. Europa de sud-est după 1989*, Editura Unirea, 2004, p. 30
[444] Gheorghe Anghel, *The War in Bosnia.1992-1995*, Military Publishing House, Bucharest, 2001, pp. 46-49
[445] Dr. Oana-Cristina Popa, *op., cit.,* p. 30.
[446] HUMAN RIGHTS WATCH Publications, *The Fall of Srebrenica and the Failure of U.N. Peacekeeping*, Vol. 7, No. 13, October 1995, în http://www.hrw.org/summaries/s.bosnia9510.html.
[447] Vezi, pe larg, Antoaneta Olteanu, *Homo Balcanicus*, Editura Paideia, Bucureşti, passim.
[448] Guerre au Kosovo, în http://www.lexpress.fr/info/monde/dossier/kosovo/dossier.asp

acestea este guvernul de la Belgrad[449].

La jumătatea lunii octombrie NATO dă sîrbilor un ultimatul pentru a-şi retrage forţele. Negociatorul american Richard Holbrooke ajunge la un acord cu Belgradul pentru a se accepta o misiune OSCE de supraveghere a situaţiei, însă nu acelaşi succes îl are şi planul de rezolvare a situaţiei propus de un alt negiciator american, Christopher Hill. Miloşevici respinge planul şi situaţia se înrăutăţeşte. În doar două luni războiul de guerilă făcuse mai mult de 10 000 de victime şi a provocat un exod de populaţie pe care specialiştii îl apreciază ca fiind între 150 000 şi 200 000 de persoane.[450] La sfîrşitul lunii ianuarie NATO autorizează pe secretarul sau general să recurgă la lovituri militare dacă situaţia o impune. Occidentalii încearcă, fără succes prin Conferinţa de la Rambouillet să rezolve situaţia[451].

Începînd din 24 martie şi pînă în 10 iunie 1999 statele membre ale NATO sînt antrenate într-o acţiune militară contra Republicii Federale a Iugoslaviei pentru a o determina pe aceasta să respecte cererile comunităţii internaţionale pentru rezolvarea crizei din Provincia Kosovo. S-a crezut că intervenţia militară va fi de scurtă durată şi prin atacuri aeriene intense S.Miloşevici se va conforma cererilor NATO[452]. Aprecierile asupra eficienţei unei asemenea decizii sînt împărţite. Unii o consideră un semisucces[453] deoarece acţiunea militară a condus la mărirea numărului de refugiaţi – aceştia ajungînd pînă la impresionanta cifră de 900 000 de albanezi şi plecarea în marea lor majoritate a sîrbilor kosovari—iar alţii, văd jumătatea plină a paharului afirmînd că numai aşa Miloşevici putea fi forţat să respecte acordurile internaţionale[454]. Tensiunile au fost tinute în carantină de trupe internaţionale de menţinere a păcii. În anul 2000 existaupeste 50 000 de persoane care activau în rîndurile diferitor misiuni militare şi de ajutor umanitar. În Kosovo s-a ajuns doar la ceea ce specialiştii au denumit metaforic *conflicte înghețate.*

După dezintegrarea URSS au apărut o serie de conflicte şi confruntări sîngeroare în majoritatea zonelor din periferia fostului imperiu unde miscările naţionaliste s-au radicalizat. Asia Centrală şi transcaucaziană au cunoscut cele mai intense şi complicate conflicte.Regiunea Asiei Centrale a fost bîntuită de crize şi conflicte cu mult timp ca Moscova să se decidă a acorda independenta statelor care o populează.

În 17 decembrie 1986, o revoltă gravă izbucneşte la Alma-Ata, capitala Uzbechistanului. Tineri înarmaţi cu bare de oţel şi pietre din pavaj s-au adunat în piaţa centrală a oraşului cerînd "Kazahstanul pentru kazahi şi numai pentru ei"[455]. Mişcarea a fost reprimată însă cîştigul a fost imens. Pe de o parte fusese înfrîntă

---

[449] Ibidem.

[450] Tierrry Tardy, *Kosovo, Timor, Cecenia: statele în fața intervenției*, în vol. *Puteri şi influienţe*. Nuar de geopolitică şi geostrategie, 2000-2001, traducere din limba franceză de Narcisa Ştefănescu, Editura Corint, Bucureşti, 2001, p. 185.

[451] Jean-Michel Demetz, *Conférence de Rambouillet, Le double échec de Madeleine*, în http://www.lexpress.fr/info/monde/dossier/kosovo/dossier.asp?id=231490

[452] Tom Gallagher, *Balcanii în noul mileniu. În umbra războiului şi a păcii*, traducere de Gabriela Ionescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005, pp. 90-91.

[453] Tierrry Tardy, *op., cit., în loc., cit*.

[454] Tom Gallagher, *op., cit*., p. 95.

[455] Helene Carrere d'Encausse*, Triumful națiunilor sau Sfîrşitul imperiului sovietic* , traducere Sofia L. Oprescu, Editura **Remember** 1993, Bucureşti, pp. 43-44.

teama față de temutul KGB în rîndul opiniei publice iar pe de alta sentimentul redeştepării naționale apare la scenă deschisă.Peste foarte puțin timp în provincia Nagorno-Karabah este aprinsă scînteia care va duce la ceea ce analiştii politici ai epocii au numit " Libanizarea Caucazului"[456]. Neputința puterii centrale de a "gestiona " conflictul şi apoi strategia adoptată de Federația Rusă după dezintegrarea imperiului sovietic aceea de a sta departe de acest conflict au condus la aparitia unui şir de războaie în care se vor implica două foste republici sovietice acum în prag de emancipare națională – Armenia şi Azerbaijanul.[457]

În primăvara anului 1993 etnicii armeni din provincia Nagorno-Karabah au declanşat o amplă ofensivă. Au reuşit să deschidă două coridoare de legătură cu Armenia şi au luat în stăpînire aproape 10% din teritoriul azer.Ambele state nu au răspuns în mod ferm la angajamentele luate cu ocazia negocierilor de pace desfăşurate sub egida OSCE deoarece fiecare credea că poate tranşa victoria de partea sa. In mai 1994 se ajunge la o încetare a focului prin semnarea aşa-zisului Protocol de la Bishkek, însă, fără o rezolvare a conflictului acesta , ca şi altele din zonă, fiind doar "înghețat"[458].

Factorii care au generat criza şi care totodată o alimentează nu sînt nici de natură economică,zona nu posedă resurse naturale semnificative, nici de natură politică deoarece aşezarea geografică nu permit organizarea unui stat viabil, țin mai mult de mentalități şi psihofixații istorice, prejudecăti şi stereotipuri negative în ceea ce priveşte "imaginea Celuilalt" Perpetuarea unei asemenea stări de lucruri fac posibil şi perpetuarea unui deficit de securitate atît pentru armeni cît şi pentru azeri.

Un alt conflict care a generat instabilitate şi crize în Asia Centrală a fost cel din Abkhazia[459]. Regiunea ce se întinde de la țărmurile Mării Negre pînă în munții Caucaz era cunoscută, în Occident, pe timpul URSS drept "Soviet Riviera"[460], renumită pentru plajele sale, climatul şi frumusețea peisajelor montane.După ce Georgia şi-a proclamat independența, în anul 1991, în Abkhazia ia naştere o mişcare secesionistă care se va transforma într-un singeros război (1992-1993). După mai multe ciocniri, în septembrie 1993, trupele georgiene au suferit o umilitoare înfrîngere în fața "unei curioase coalitii formate din abkhazi, nord caucazieni (în special ceceni), şi trupe neregulate ruseşti"[461]

Acest succes a fîcut posibilă existența unei entități cu toate atributele unui stat însă fără să capete recunoaştere internațională. Are în raport cu Georgia acelaşi statut pe care o are Transnistria în cadrul Republicii Moldova. Ca şi în cazul conflictului din

---

[456] Ibidem, pp. 59 - 86.

[457] Pavel K. Baev, *op.cit*., p.3-4; Bruno Koppiters*, op.cit.,*p. 19.

[458] Vezi, Fiona Hill, *The Caucasus and Central Asia , în* **Policy Brief** , no 80 , May 2001, p. 3; Philip Gamaghelyan, *Nagorno-Karabakh conflict: Intractable? În* **Peace &Conflict Monitor,** http://www.monitor.upeace.org/innerpg.cfm?id_article=285;

[459] Vezi pe larg, Edward W. Walker, *Dissolution: Sovereignty and the Breakup of the Soviet Union* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003), 11-12. Bruno Coppieters, "The Roots of the Conflict", in Jonathan Cohen (ed.), *A Question of sovereignty: The Georgia-Abkhazia peace process,* (London: Conciliation Resources), 1999. http://www.c-r.org/accord/geor-ab/accord7/roots.shtml (Web site last accessed 12 May 2005) Liana Kvarchelia, "Georgia-Abkhazia Conflict: View from Abkhazia" in *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization,* Vol. 6, No. 1 (Winter 1998), 18.

[460] Bruno Coppieters*, op. Cit*., în *loc. cit.,*

[461] Edward W. Walker, *No Peace, No War in the Caucasus*... în *loc. cit*., p. 10

Nagorno-Karabakh disputa dintre abkhazi şi georgieni vine din timpurile expansiunii ţariste în regiune şi este alimentată de matrici identitare diferite. Limba abkhazilor face parte din grupul lingvistic caracteristic pentru nord-vestul Caucaziului fără legături genetice cu cele din sudul munţilor Caucaz[462]. Au tradiţii culturale şi spirituale diferite cu toate că majoritatea populaţiei este creştină ca şi în Georgia. Deşi în timpul conflictului unii analişti au prezentat disputa ca fiind între creştinii ortodoxi şi secesioniştii islamici religia n-a jucat un rol major în confruntare. Dealtfel 80% dintre abkhazi sint creştini şi doar 10% musulmani.[463]

Ca şi în cazul provinciei Kosovo factorul istoric este cel care a alimentat criza . Georgienii consideră ca abkhazii s-au aşezat pe teritoriile pe care se găsesc astăzi venind, din nordul Caucaziului, pe timpul stăpînirii otomane.Abkhazii, la rîndul lor, consideră că au ca suport al independenţei "douăsprezece secole de istorie"[464]. Cert este că Stalin este cel care a creat o unune georgiano-abkhază în anul 1921 pe care ulterior a inclus-o în Federaţia Republicilor Transcaucaziene.Pentru a putea controla aceste popoare Stalin a încurajat un proces de "georgenizare" a abkhazilor în perioada 1937-1953 Statistica demografică arată pentru această perioadă o descreştere a populaţiei abkhaze de la 48,1% în 1923 la 15,1% în 1959 şi o creştere corespunzătoare a celei georgiene ,respectiv de la 18,4% la 39,1% . Sitatia în 1989 era aceeaşi- georgienii 45,7% iar abkhazii doar18,4%[465].Acest fenomen a rămas în conştiinţa populatiei abkhaze şi a costituit un factor de alimentare a crizei interetnice care a produs mari suferinţe ca urmare a purificărilor etnice care s-au produs de o parte şi de alta.Georgia apreciază ca mai mult de 250 000 de georgieni au fost expulzati din Abkhazia şi consideră pe liderii de la Sokhoumi nişte "unelte" ale Moscovei. La rindul lor separatiştii acuză pe georgieni de comiterea unor atrocităţi pe timpul campaniei de "restabilire a ordinii". Sînt doar cîteva din motivele pentru care criza este greu de depăşit şi eliminat deficitul de securitate din zonă.

La doar cîteva luni după ce şi-a obţinut independenţa, in septembrie 1991, Tadjikistanul a fost şi el cuprins de flăcările războiului civil pe fondul disputei între funamentaliştii islamici şi adepţii organizării statului pe baze "seculare"[466]. Ţara a fost divizată în două tabere.Gruparea alcătuită din fundamentaliştii islamici **United Tajik Oposition** a contestat legitimitatea guvernului de la Duşanbe. În confruntările care au urmat se apreciază că şi-au pierdut viata, din mai pînă în decembrie 1992, între 20 000 şi 60 000 de oameni[467] iar alte citeva zeci de mii părăsesc ţara trecînd în nordul Afganistanului. Deşi au avut loc mai multe confruntări nici una din părţi n-a reuşit să se impună. Astfel că în anul 1994 părţile aflate în dispută acceptă să se aşeze

---

[462] Liana Kvarchelia, "*Georgia-Abkhazia Conflict: View from Abkhazia*" in *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization,* Vol. 6, No. 1 (Winter 1998), p. 18.
[463]Ibidem.
[464] David Schaich, *Abkhazia: Nationalism, Conflict and History în http://daschaich.homelinux.net/writings/academic/abkhazia.html#sdfootnote4sym.*
[465] Ibidem.
[466] Shirin Akiner, *op. Cit*., p. 11;.Shirin Akiner & Catherine Barnes*, The Tajik Civil War. Causes and Dynamics*, Published by The Royal Institute of International Affaires, London, Spring, 2001, în http://www.c-r.org/accord/tajik/accord10/civil.shtml.
[467] Shirin Akiner & Catherine Barnes*, op. Cit.,* în *loc. Cit.,*

la masa negocirilor avînd ca mediatori Rusia, Iranul şi ONU. După trei ani de intense negocieri şi opt runde de convorbiri intertajice s-a semnat, la Moscova, în 27 iunie 1997, **Acordul National** prin care părţile şi-au împărţit procentele în ceea ce priveste conducerea tării la nivel central şi local. S-a pus capăt unei confruntări care a fost alimentată din exerior de actori cu interese geopolitice în zonă.

Deficitul de securitate în Asia Centrală este alimentat şi de natura relaţiilor dintre statele care compun zona dar mai ales de pătrunderea masivă în zonă a elementelor fundamentalist islamiste şi ale organizaţiilor teroriste. Multe din ţările din zonă sunt incapabile să asigure securitate frontierelor .Defileul Pankisi din Georgia a devenit , după intervenţia SUA în Afganistan , o bază majoră a talibanilor înlăturaţi de la putere şi a organizaţiei teroriste Al-Queda[468] Servicile americane de informaţii au făcut public faptul ca, în septembrie 2004, omul numărul doi în conducerea Al-Queda a vizitat defileul pentru a inspecta baza , a verifica activităţile de instruire şi a da dispoziţii liderilor islamişti[469].

Cît priveşte relaţiile dintre statele din zonă , în ciuda unor speculaţii şi chiar a unor încercări de a se constitui o „Uniune Economică" a Asiei Centrale[470], acestea nu sînt tocmai cordiale. Stalin în repetate rînduri a redesenat frontierele acestor state pentru a se asigura că în cazul obţinerii independenţei acestea să aibă motive de ostilitate una faţă de alta şi astfel puterea imperială să poată să-şi impună controlul în regiune. La acestea se mai adaugă şi politica de deznationalizare promovată de regimul sovietic şi actiunea de creare aşa-zisului popor sovietic. Consecinţele unei asemenea politici pentru identitatea nationalã a acestor popoare au fost dezastruase. Fiecare etnie a trebuit să se închidă într-un cadru teritorial şi lingvistic rigid. „Celălalt", „Străinul" era adesea „perceput ca o primejdie difuză, reprezentînd un soi de *coloană a cincea* moscovită, însărcinată să ducă la bun sfîrşit rusificarea şi să apere interesele Centrului"[471].

Această neîncredere reciprocă a făcut ca sentimentul insecurităţii să domine relaţiile dintre statele din Asia Centrală şi dintre ele şi vecini[472].Din această perspectivă nu mai surprinde faptul că Armenia percepe riscul şi ameninţarea la adresa securităţii sale ca venind dinspre Turcia şi Azerbaidjean şi are tendinţa de a suplini această vulnerabilitate printr-o apropiere de Moscova. Azerbaijeanul, la rîndul său , percepe Armenia şi Iranul ca ameninţări la adresa securităţii si vede eliminarea acestui deficit prin apropierea de Occident prin intermediul Turciei. [473]

---

[468] *Pankisi Gorge as Militant Haven*, în **Srafor Free Public Policy Intelligence Report**, March, 31, 2005.
[469] Ibidem.
[470] A se vedea propunerea preşedintelui Nursultan Nazarbaev al Kazahstanului din 22 februarie 2005 ca cele cinci state din zonă să formeze „o uniune a Asiei Centrale pe modelul UE"; Ibidem, February 24, 2005.
[471] Charles Urjewicz, *Transcaucazia: ţară, teritoriu şi identitate naţională în vol* Serge Cordellier, Elisabeth Poisson (eds*), Natiuni şi naţionalisme*, traducere Brînduşa Prelipceanu, Editura Corint, Bucureşti, 2002, p.108-109.
[472] Svante Cornell, *NATO'S role in South Caucasus.Regional Security, în* **Turkish Policy Quarterly** volume 3, no 2, Summer, 2004, p.126. http://www.turkishpolicy.com/default.asp?show=sum_2004.
[473] Ibidem, p.127.

Desigur, cel mai violent conflict din Europa de azi se desfăşoară pe teritoriul rusesc, în *Cecenia.* Fanaticii islamici care au marcat cel de-al doilea război din Cecenia cu atacurile lor teroriste înfiorătoare asupra Rusiei se includ pe sine înşişi în aceeaşi categorie din care fac parte sinucigaşii cu bombe palestinieni şi Al Qaida. Dar există, de asemenea, foarte multe rapoarte efectuate de ONG-urile consacrate, respectabile care reflectă atrocităţile comise de forţele ruse în Cecenia şi pe care opinia publică europeană, de rând cu statele membre ale Consiliului Europei, nu pot şi nu trebuie să le ignoreze. Există semnale că unii lideri din Cecenia, şi probabil cei mai importanţi dintre ei, nu mai insistă asupra independenţei absolute. Dacă aceste modificări de atitudine cecenă nu s-ar fi produs, probabil că nu ar fi existat speranţe pentru soluţionare. Totuşi, din momentul în care poziţia cecenă se schimbă în această problemă crucială, putem crede că există anumite posibilităţi. De exemplu, în conformitate cu o propunere făcută recent de Ruslan Hasbulatov, Ceceniei ar trebui să-i fie oferit un statut special, garantat la nivel internaţional. Regiunea ar urma să fie demilitarizata, iar frontierele sale externe ar urma să fie patrulate de către grănicerii ruşi şi ceceni, în comun. Cecenia ar rămâne în acest caz o parte din „spaţiul legislativ" rusesc, dar nu şi o regiune rusească, etc. *Problema critică pentru Rusia şi Cecenia este de a închide acest dosar tragic, dat fiind că există soluţii constituţionale pentru o qvasi-independentă cecenă, iar comunitatea internaţionala ar putea la o anumită etapă să ajute în procesul de implementare.*

O altă criză care a atras atenţia opiniei publice internaţionale şi a necesitat o interventie internaţională pentru a fi rezolvată este cea din Haiti din 1994. În decembrie 1990 au loc alegeri libere şi democratice după mai multi ani în care ţara a fost măcinată de convulsii şi lupte intrerne între diferite facţiuni politice. Alegerile au fost căştigate de un pastor populist Jean-Bertrand Aristide, însă la scurt timp este răsturnat de la putere printr-o lovitură militară[474]. Trebuia găsită o soluţie. Soluţionarea pe calea intervenţiei militare a crizei haitiene, pentru care opta administraţia Clinton, nu se bucura însă de entuziasmul sau măcar de sprijinul unei minime majorităţi din cadrul Congresului şi din opinia publică americană, fără de care o astfel de acţiune nu putea fi iniţiată. După intervenţia americană preşedintele ales al Republicii Haiti s-a intors acţiune salutată şi de ONU prin Rezoluţia 948 din 15 octombrie 1994. Astfel că a fost pregătită poate una dintre cele mai reuşite operaţiuni de război informaţional care s-a încheiat cu succes

Din 1989, mai mult de 60 de conflicte au avut loc în Africa neagă din care au rezultat mii de morţi şi aproape 17 000 000 de refugiaţi. Se estimează că în această parte a lumii nu mai puţin de 11 ţări au fost scena unor sîngeroase conflicte: Sudan, Ethiopia, Uganda, Mozambique, Angola, Liberia, Sierra Leone, Burundi, Rwanda, Republica Democratică Congo şi Congo-Brazzaville. Se apreciază că în anul 2000 aproximativ 20% din totalul populaţiei continentului african aparţinînd a 14 ţări erau in stare de conflict sau război[475].

Unul dintre cele mai complicate conflicte s-a produs în Etiopia după

[474] Haïti en crise – Chronologie, în http://www.ledevoir.com/2004/03/01/48684.html.

[475] Philippe Chapleau, *La pérennité des conflits en Afrique du Sud et Australe*, în http://www.conflits.org/document76.html

prăbuşirea URSS.Dictatorul Lt. col. Mengistu Haile Mariam nu mai avea sprijin pentru regimul său,care funcţiona neintrerupt din 1977, şi a fugit sub presiunea maselor nemultumite[476]. Guvernul a fost preluat Frontul Democratic Revoluţionar al Poporului Etiopian în primăvara anului 1991. O gherilă organizată în Eritreea (Frontul de Eliberare a Poporului Eritreean) nu recunoaşte noul guvern. Se cade de acord pentru desfăşurarea unui plebiscit în Eritreea. Alegerile din mai 1993 au consfinţit independenţa politică a provinciei. Negocierile asupra traseului noii frontiere au eşuat şi se ajunge la un conflict deschis între cele doă părţi[477] care va atinge apogeul în perioada iunie 1998-februarie 1999. Un acord de încetare a ostilităţilor a intervenit la jumătatea lunii iunie, 2000 .

Războiul din Irak care a avut loc în perioda august 1990 – martie 1991. Conflictul fost, probabil, ultimul conflict classic al secolului XX, şi a avut ca oponenţi, pe de o parte o coaliţie multinaţională (cu SUA şi Marea Britanie ca actori principali) şi de cealaltă parte un important stat arab – Irakul[478]. Succinct, motivul declanşării conflictului l-a constituit invadarea de către Irak a unui mic stat vecin - Kuweitul. Acest stat dispunea însă, nu numai de importante rezerve de petrol dar şi de acces la Golful Persic ceea ce pentru Irak însemna un pas înainte în competiţia pentru supremaţie inter-arabă. În urma războiului cu Iranul acesta a acumulat mari datorii externe şi spera ca prin exploatarea petrolului kuweitian să mai scadă din această datorie care atinsese nivelul de peste 80 miliarde de dolari . Dealtfel, liderul irakian Saddam Hussein viza prin anexarea Kuweitului, chiar câştigarea unui statut de mare putere mondială. El încerca să profite, în noul context geopolitic provocat de destrămarea accentuată a Uniunii Sovietice, de vidul de putere creat de sfârşitul Războiului Rece.

Pe de altă parte din punct de vedere politic, Saddam era îngrijorat de securitatea Iraqului. Avea falsa imagine că toată lumea occidentală era hotărîtă să-i submineze regimul[479] însă în fapt el este cel care a încălcat suveranitatea unui alt stat independent, Kuweitul. Pentru început, Consiliul de Securitate al Organizaţiei Naţiunilor Unite condamnă invazia irakiană prin Rezoluţia 660 şi cere retragerea „imediată şi necondiţionată" a trupelor irakiene din Kuweit[480]. Întrunirea care s-a consfinţit cu adoptarea acestei rezoluţii s-a declanşat la notificările făcute de reprezentanţii permanenţi la ONU ai Kuweitului şi Statelor Unite ale Americii.

Datorită dimensiunilor reduse şi numărului mic al populaţiei Kuweitul nu putea emite pretenţiile unei puteri capabile a se opune Irakului. Însă puterea financiară şi bogatele resurse stârneau mari interese astfel încât marile puteri ce jucau rolul de paznici ai păcii mondiale nu puteau sta deoparte. Pe de altă parte exista

---

[476] *Eritrea. Birth of a Nation,* în http://www.dehai.org/conflict/home.htm?history.htm

[477] Alemseged Tesfai, *The Cause of the Eritrean-Ethiopian Border Conflict*, în http://www.dehai.org/conflict/home.htm?analysis.htm

[478] Corneliu Pivariu, *SUA-Irak, forţa democraţiei vs dictatura foeţei*, Editura Bren, Bucureşti, 2004, p. 22.

[479] Joseph S. Nye Jr., *Descifrarea conflictelor internaţionale.Teorie şi istorie*, trad., Ion Vlădoiu, Antet, 2005, p.169

[480] Pierre Salinger, Eric Laurent, *Război în Golf. Dosarul secret*, Editura Tinerama , Bucuewşti, 1991, p. 78.

temerea unor state arabe față de puterea liderului irakian care îşi vedeau astfel amenințate propriile regimuri fapt ce le-a determinat să participe la constituirea coaliției multinaționale. De asemenea aceste state nu doreau ca Irakul să-şi dubleze rezervele de petrol prin anexarea Kuweitului riscând, din partea regimului de la Bagdad o dictatură a prețului pe piața petrolului.

După Rezoluția 660 prin care se cerea retragerea imediată a trupelor irakiene din Kuweit, Consiliul de Securitate al ONU emite la 6 august 1990 o altă rezoluție ce impune un embargou drastic Irakului pe plan economic, comercial, financiar şi militar. O zi mai târziu, SUA dislocă trupe în Arabia Saudită cu scopul declarat de a proteja câmpurile petroliere din zonă împotriva unui eventual atac irakian sub operațiunea denumită „Scutul Deşertului”[481]. Irakul proclamă anexarea Kuweitului pe 8 august iar, o zi mai târziu, ONU declară nul acest act. Liga arabă condamnă la rându-i această agresiune. Sub tutela ONU se constituie Coaliția Multinațională iar Consiliul de Securitate adoptă rezoluția 678 (29 noiembrie 1990) cu caracter ultimativ prin care se solicita Irakului retragerea trupelor din Kuweit până la 15 ianuarie 1991.

Nerespectarea acestei rezoluții transformă „Scutul Deşertului” într-o operațiune ofensivă denumită „Furtună în Deşert” prin care forța multinațională declanşează atacurile pe 16 ianuarie 1991. Atacurile îmbracă forma raidurilor aeriene care vor continua până la 16 februarie. Tactica aliaților a mers pe principiul (promovat de specialişti ai artei militare) distrugerii a 50% din capacitatea de atac a adversarului cu ajutorul raidurilor aeriene. Au fost atacate aeroporturi, stații radar, linii de apărare dar şi obiective militare din Bagdad sau alte oraşe[482]. Desigur că, în aceste condiții, nu puteau lipsi şi „daunele colaterale” despre care s-a vorbit mai puțin. Riposta iraqiană a fost foarte slabă la aceste atacuri masive. Au atacat cu rachete „Scud” obiective militare de pe teritoriul kuweitului Arabiei Saudite dar şi din Israel.

După ce a fost redusă considerabil forța de ripostă a trupelor iraqiene Coalitia multinațională a hotărît să declanşeze atacul la sol.Ofensiva a fost declanşată p e 24 februarie 1991. În operații au fost angajate peste 750 000 de militari, 4000 de tancuri, 5000 de blindate, 1700 de elicoptere şi 2000 de avioane de luptă. De partea celălaltă, Iraqul a aruncat în luptă aproximativ 500 000 de militari, 3000 de tancuri, 2000 de transportoare blindate şi 2300 de piese de artililerie.[483]Forțele Coaliției au fost ajutate şi de navele de război din Golful Persic. Disproporția de forțe şi decalajul de tehnologie au făcut ca ofensiva să se desfăşoare în ritm alert şi cu succes pentru Coalitia antiiraqiană. Pe data de 28 februarie Saddam Husein anunță că acceptă rezoluțiile ONU în ceea ce priveşte restabilirea independenței Kuweitului. Iraqul a pierdut peste 250 000 de militari morți sau răniți şi aproape jumătate din tehnica de luptă. Urmare a situației dezastruase în perioada următoare regimul lui Saddam husein se va confrunta cu revolte din partea populației şiite şi kurde, pe care le va înăbuşi în sînge. A urmat o perioadă de 10 ani în care pe de o parte SUA şi aliații săi au acționat pentru a forța regimul de dictatură să respecte hotăririle ONU iar Saddam să găsească „porțițe” de ocolire a acestora pentru a se înarma şi pregăti de o nouă confruntare.

---

[481] Ibidem, p. 79

[482] Institutul de istorie şi teorie militară, *Războiul din Golf. Studiu politico-militar*, Editura Militară, Bucureşti, 1991, p. 110-115.

[483] Ibidem, p. 129.

5.2. Comunicare şi manipulare în crizele şi conflictele post război rece

Comunicarea în conflictele postrăzboi rece s-a desfăşurat pe cel puşin trei paliere. La nivelul primului palier s-a desfăşurat un intens dialog între actorii mediului internațional (state, organiuații internaționale regionale, globale etc., organizații nonguvernamentale internaționale,etc.,) interesați in a stopa cît mai rapid aceste conflicte şi părțile aflate în conflict. La cel de-al doilea palier s-a desfăşurat un dialog-competiție prin intermediul mass media, intre actorii aflați in conflict/război pe de o parte şi opinia publică internațională pe de alta. Fiecare din părti doreau să confingă opinia publică internațională de justețea cauzei pentru care luptă. În sfîrşit un alt nivel al comunicării s-a materializat, pe timpul desfăşurării conflictului între părțile beligerante. Acest tip de comunicare se poate încadra în ceea ce specialiştii numesc război informațional[484].

Din punct de vedere al canalelor de comunicare folosite în primul palier al acestor crize se poate constata că predomină cele clasice, de la diplomația clasică la *public diplomacy* , dar şi cele care se regăsesc în cele mai moderne mijloace de comunicare în masă. Formele concrete în care acestea s-au materializat au îmbrăcat la rîndul lor o gamă diversificată de manifestare. A fost uzitată atît persusiunea cît şi constrîngerea diplomatică, amenințarea cu folosirea forței cît şi promisiunea de a se indeplini unul sau altul din scopurile politice urmărite dacă se renunță la forță.

Ca structură mesajul a fost complex şi a vizat, practic, problemele cele mai presante care au stat şi pe agenda marilor actori ai scenei internaționale: suveranitatea şi dreptul de autodeterminare al populațiilor de altă etnie decît majoritatea care alcătuieşte, astăzi, statul; intervenția şi dreptul statelor la autoapărare; drepturile omului şi neamestecul în treburile interne ale altor state.[485]

O problemă importantă care trebuie avută în vedere în analiza mesajului care a circulat la acest palier este cea a valorilor politice, morale ,etice sau chiar religioase pe care acesta le încorporează şi modul cum acestea sînt decodate de actorul receptor. Este foarte important să se țină seama de ele deoarece se consideră că „valorile sînt în acelaşi timp instrument dar şi obiect al comunicării”[486]. Acest lucru este cu atît mai important cu cît organizații şi organisme internaționale sau alti mari actori ai scenei internaționale cu un „set” propriu de valori intervine într-un spațiu de criză care are un „set” fundamental diferit. Cazul intervenției în Afganistan, Iraq sau alte state din Asia Centrală este relevant.

Din acest punct de vedere acțiunile în planul comunicării şi al gestionării crizei de către un stat democratic trebuie să fie raportate la principii şi valori cu recunoaştere cât mai largă în spectrul internațional, cum ar fi: principiul libertății de gîndire şi expresie; principiul respectării adevărului; principiul credibilității acțiunii pentru ambele părți aflate în conflict; principiul echidistanței față de scopurile

---

[484] A se vedea pe larg Călin Hentea *op. cit.,* passim; Loup Francart, *La guerre du sens. Pourquoi et comment agir dans les champs psychologiques,* Economica, Paris, 2000; Philip M Taylor, *Munitions of Mind. A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*, Manchester University Press, 1995.

[485] Joseph S. Nye jr., *op., cit*., p. 146-155.

[486] Loup Francart, *op., cit*., p. 45.

promovate de părțile aflate în conflict şi adaptării la situația din teren[487]. În acest fel vor putea fi evitate o serie de factori care pot briua o bună comunicare. Nu lipsite de importanță în aceste împrejurări sînt prejudecățile şi stereotipurile care subzistă în mentalul colectiv al popoarelor.[488] Chiar şi o sumară analiză a sterotipurilor pe care lumea musulmană le are față de cea occidentală ne poate oferi indicii prețioase asupra unor atitudini şi chiar comportamente de neințele ale acestora față de trupele americane şi britanice. Cînd acestea sînt cunoscute şi luate în calcul atunci cînd se „construieşte" mesajul destinat actorilor aflați în dispută şansele unei acțiuni reuşite sînt infinit mai mari decît dacă acest lucru se ignoră

Relevant din acest punct de vedere pare a fi acțiunea desfăşurată de SUA în Haiti pe de o parte şi în Somalia pe de altă parte. Criza din mica țară caraibiană rămâne un model de referință pentru demonstrarea performanțelor de care sunt capabile armele războiului informațional. Statele Unite, printr-o concentrare masivă şi inteligentă a marelui lor potențial mediatic, diplomatic, psihologic, imagologic şi de relații publice şi-au atins astfel obiectivele politice dictate de interesele lor naționale, evitând o confruntare armată cu deznodământ previzibil.

Prin efortul concertat al agențiilor de informații şi al vastelor capabilități diplomatice ale Statelor Unite ale Americii acest impas a fost depăşit cu succes.

Mass-media nord-americane si occidentale au început să fie asaltate cu materiale documentare şi diverse alte informații şi materiale de presă, în care liderii haitieni erau prezentați într-o lumină defavorabilă şi bineînțeles într-un contrast evident cu preocupările predominant umanitare ale administrației. Mass-media se întreceau în transmiterea de relatări privind escaladarea violențelor împotriva drepturilor omului şi deplorabilele suferințe ale unui popor căruia îi fusese refuzat dreptul la democrație. Toate acestea constituiau argumente pentru necesitatea şi inevitabilitatea unei intervenții militare în Haiti.

Toate pregătirile militare ale invaziei s-au desfăşurat fără ştirea presei, administrația americană intenționând instituirea unui embargou mediatic în primele şase sau opt ore după invazie. Doar datorită faptului că rețelele de televiziune americane aveau numeroşi reprezentanți în teren, s-a acceptat în final transmiterea de imagini şi informații doar la o ora după începerea operațiilor militare. Operațiunile psihologice şi de influențare a haitienilor, indiferent de tabăra politică în care se situau, campanile mediatice, de relații publice şi diplomatice americane au fost amplificate în a doua decadă a lunii septembrie 1994 prin numeroase avertismente cu caracter ultimativ adresate liderilor militari haitieni cu privire la cei peste 20000 de militari gata de invazie.

În ceea ce priveşte comunicarea dintre părțile aflate în conflict şi marii actori ai scenei internaționale, cum a fost, în cazul războiului din Kosovo şi în cele două conflagrații din Irak (1991 şi 2003) constatăm că tema a fost, în principal, legată de respectarea drepturilor omului, şi de aplicarea principiilor de drept internațional. După încheierea războiului rece problema intervenței a revenit în discursul public. A fost considerată o

[487] Ibidem, p. 67-68

[488] Allison Yoneyama, *Supporting and Distorting Prejudice. A study of prejudice in Blizzard Entertainment's World of Warcraft,* în http://www.cs.hmc.edu/courses/2005/spring/ie179/studentPapers/yoneyama.doc

cale de a se pune capăt unor crize politice care puteau pune în pericol securitatea unor regiuni sau chiar la nivel global. De pildaă, în 1990, preşedintele George Bush. Sr, a apelat poporul iraqian pentru a-l răsturna dela putere pe Saddam Husein, iar, în 1999, Saddam a chemat populatia unor țări arabe să-I îndepărteze pe liderii lor.[489] Astfel de modalități de comunicare sînt menite în a influiența comportamentul opiniei publice dintr-o țară şi a o transforma astfel într-o formă depresiune asupra guvernului.

O altă problemă care a fost cu predilecție tema comunicării dintre actorii mediului internațional contemporan şi entități aflate în conflict în regiunea Balcanilor, în spațiul fostei URSS sau în alte părți ale lumii, a fost legată de autodeterminarea şi sprijinirea mişcărilor secesioniste. În aceste regiuni ale lumii diferite grupuri etnice au cerut dreptul la autodeterminare. În unele cazuri problema s-a rezolvat însă în altele s-a ajuns la crize şi conflicte cu sute de mii de morți şi milioane de refugiați. După 1992 musulmanii din Bosnia –Herțegovina au fost supuşi unei campanii de epurare etnică de către forțele sărbeşti şi croate. Comunicarea a fost îngreunată de percepțiile diferite pe care le aveau ONU, NATO, şi UE asupra vinovațiilor dar şi asupra modului de soluționare. Populația albaneză din provincia Kosovo reclamă acelaşi drept la autodeterminare care a funcționat în cazul altor populatii din spațiul fostei Iugoslavii. Kurzii din Turcia, Iran şi Iraq au aceleaşi aspirații, şi exemplele ar putea continua.

Cum să găseşti mesajul care să fie valabil pentru o comunicare eficientă cu toți actorii care doresc desprinderea de statul pe care nu-l mai consideră legitm să îi apere interesele ? Specialiştii şi marii teoreticieni ai relațiilor internaționale consideră că principiul autodeterminării este din punct de vedere moral ambiguu[490] şi din această perspectivă dialogul este şi mai dificil.

Şi în Haiti, soluția clasică a pool system-ului devenise caducă. Păstrându-şi nota de independență şi neutralitate, mass-media americane au făcut jocul admnistrației de la Washington, lăsându-se orientată de acesta mai ales pentru obținerea sprijinului opiniei publice americane, fără de care o operație militară nu putea fi declanşată.[491]

Tipul predominant de comunicare în timpul crizelor şi conflictelor post război rece a fost cea pe care specialiştii au denumit-o *perversă* . Aceasta este folosită de părțile aflate în conflict şi include persuadarea, influențarea, manipularea, îndoctrinarea şi urmăreşte crearea unor atitudini, reacții, convingeri, comportamente atipice, care să permită comunicatorilor interesați atingerea unor țeluri, uneori nici acelea declarate.[492] Propaganda, zvonistica dezinformarea, intoxicarea sunt aceste ipostaze "perverse", metode anti-comunicaționale care impun o filozofie speculativă, o strategie cu paşi tactici a înşelării, demoralizării, înfricosării, agresiuni informaționale exarcebate şi sofisticate, întețite şi profesionalizate atît în fazele premergătoare crizei cît şi în cele din timpul şi post conflict. Suportul comun al oricăror evoluții comunicaționale "perverse" îl reprezintă minciuna, falsul, misitificarea fabulația, fantezia, amestecul

[489] Joseph S. Nye jr., *op., cit*., p. 147.
[490] Ibidem, p. 151-152
[491] Peter Young şi Peter Jesser, *The Media and the Military from Crimean War to Desert Strike*, Macmillan, London, 1997, p. 132.
[492] Nicolae Rotaru, *op., cit.,* p. 255.

real şi fantastic.[493]

Coautorul uneia din cele mai mari minciuni media din anii ’90, Bernard Kouchner a recunoscut, instructiv pentru viitor, ca trucurile pentru manipularea opiniei publice în caz de război sunt mereu aceleasi. Acesta mărturiseşte că în vara lui ’92, fiind cu organizaţia sa “Médecins du monde” în Bosnia a realizat un material de presă pe care l-a difuzat in presa parizianã si afişat pe zidurile principalelor clădiri din Paris. Acesta acea caracteristicile unui material publicitar socant si costisitor. Fotografia, un montaj ce prezenta “prizonieri” intr-o tabară sîrba din Bosnia. In spatele gardului de sîrmă ghimpată[494]. Kouchner a recunoscut că a alăturat imaginea unui turn de supraveghere de la Auschwitz. Textul sau acuza sarbii de “executii in masa”. Informatie sau intoxicare? Inoxicare, recunoaste Kouchner 12 ani mai tarziu în recenta sa carte, “*Razboinicii pacii”*. În aceast volum el relateaza o intrevedere cu Izetbegovic (conducatorul nationalist musulman care era la putere in vremea respectiva la Sarajevo) aflat pe patul de moarte şi în care acesta recunoaşte că nu se făceau exterminări sistematice dar că a afirmat acest lucru pentru a determina o reacţie mai rapidă sin partea occidentalilor. Acesta recunoaşte că de fapt această minciună a determinat bascularea efectivă a balantei opiniei publice internaţionale spre sustinerea bombardamentelor. Toata presa occidentala a difuzat-o masiv. Însă recenta dezmintire a fost trecută sub tacere. Publicul nu trebuia să afle ca a fost pacalit.[495]

Propaganda în război are alte reguli care transced pe cele ale jurnalistului angajat în transmiterea de informaţii. Jurnalistul în asemenea situaţii devine „un soldat” al ţării sale. Acest lucru este reconfirmat de unul din gazetarii implicaţi în transmiterea reportajelor de război de pe teatrele de acţiuni militare de la începutul secolului XXI. „atunci cand guvernele noastre incearca sa ne antreneze printr-o propaganda de razboi “baieti buni contra baieti rai”, este important sa descoperim interesele lor ascunse. Si actiunile lor de trucare a informatiilor. De exemplu, in legatura cu taberele de prizonieri din Bosnia, ONU numarase 6 croate, 2 sarbesti si una musulmana. Si erau mai degraba campuri de regrupare in vederea schimburilor (de prizonieri?) si nu de tabere de exterminare. Dar nationalistii croati si musulmani erau aliatii “nostri”, sau mai degraba agentii “nostri”, Kouchner, Bernard-Henri Lévy si alti invitati media permanenti, i-au albit in mod interesat. Presa ar fi trebuit în aceste cazuri să relateze lucrurile aşa cum erau ele indifewrent de tabaăa în care erau săvîrşite[496].

O simplă analiză comparativă a metalimbajului folosit în timpul operaţiunii “Forţa Aliată” demonstrează că ambele tabere s-au folosit, în egală măsură, de instrumentele propagandei pentru a-şi atinge obiectivele. Iugoslavia se prezenta drept o victimă a imperialismului american şi a aliaţilor lor obiedienţi care încalcă în mod grosolan drepturile naţiunilor la suveranitate şi la autodeterminare politică. NATO vedea, la rîndul ei, Iugoslavia ultimul bastion al comunismului şi al intoleranţei etnice şi religioase. Înteresant că ambele tabere au apelat la o imagine puternic negativată în

[493] Loup Francart, *op., cit*., pp. 152-223.
[494] Michel Collon, *Oui, Kouchner mentait*..., în **Le Grande Soir.Info**, 13 februarie 2006, http://www.legrandsoir.info/article.php3?id_article=2154.
[495] Ibidem
[496] Ibidem

conştiinţa europeană – Adolf Hitler. Presedintele american Bill Clinton era, în viziunea propagandistilor de la Belgrad, un Adolf Hitler pervers sexual şi măcinat de complexe de inferioritate. De partea celălaltă S. Miloşevici era tot …Adolf Hitler dar psihopat , lipsit de scrupule , oligarh financiar şi criminal de război.[497]

Presa prelua selectiv şi transmitea imagini şi fapte care doar păreau a fi o relatare neutră. Iată un exemplu de relatare în presa occidentală a unor fapte inumane, făcută de un reporter al ziarului **The Guardian**. Acesta construieşte reportajul pe baza interviului luat unor refugiaţi din Kosovo şi a informaşiilor preluate de la **Human Wrights Watch. "** În istorie, afirmă acesta, violul a fost mai mereu prezent ca act antisocial dar creşte ca intensitate pe timpul războaielor. A fost un aspect ce a insoţit conflictele din perioada romană pînă la crizele din Balcani. Marea diferenţă în Balcani, după organizatia Human Rights, este trupele şi forţele paramilitare sîrbeşti au folosit violul ca un instrument politic….Violul a fost prezent de o parte şi de alta , însă numai sîrbii l-au folosit ca pe o strategie"[498] Interesant este faptul că jurnalistul asociază aceste fapte abominabile săvîrşite de militarii sîrbi cu cele pe care le făceau militarii nazişti, tot în Balcani în perioada ocupaţiei germane sau militarii sovietici, anii celui de-al doilea război mondial. Acesta îşi încheie articolul afirmînd că potrivit estimărilor ONU militarii sîrbi au violat aproximativ 20. 000 de femei în teritoriile Bosniace în care ei au acţionat.[499]

La rîndul lor sîrbii au "aruncat" pe piaţa ştirilor informaţii care puteau trezi interersul unor medii de informare în goană de senzaţional. Au difuzat o ştire potrivit căreia luptătorii aparţinînd forţelor paramilitare albaneze din Kosovo au fost antrenaţi de terorişti trimişi de…Bin Laden. Informaţia era "furnizată" de un "locuitor" al satului Roptova din sud-estul provinciei.[500]

Modelul de comunicare adoptat de Alianţă în conflictul din Kosovo a fost puternic dominat de cel anglo-american, bazat pe tehnicile marketing-ului politic şi concentrat în special asupra audienţei telespectatorilor[501]. Televiziunea a reprezentat vectorul preferat pentru diseminarea mesajelor propagandistice ale NATO, ea oferind posibilităţi aproape nelimitate de influenţare a milioanelor de telespectatori printr-o combinare bine dozată a comentariului cu imaginea. De altfel, planificarea conferinţelor de presă de la Cartierul General al NATO a fost concepută în acord cu exigenţele orare şi specificul transmisiunilor în direct ale CNN-ului şi Sky News-ului. Regula de aur aplicată conferinţelor de presă NATO a fost aceea a "unui mesaj în fiecare zi", preluată din practica administraţiei americane din timpul lui Ronald Reagan.

În toate conferinţele de presă şi luările de poziţie au fost repetate cu insistenţă fraze cu conţinut-cheie privind imperativele propagandistice ale aliaţilor, de genul: Toate ţintele sunt obiective militare, Pagubele colaterale sunt reduse la minim, Unitatea aliaţilor este la fel de solidă precum o stâncă, toate construite pe baza clişeului general: Alianţa cea bună, Serbia cea rea. Totodată, s-a amplificat accentul

---

[497] Călin Hentea, *op., cit*., pp. 152-153.
[498] Martin Kettle, *Yugoslav Forces use ancient ways to break civilian spirits*, în **The Guardian**, Wednesday April 14 1999
[499] Ibidem.
[500] *Kosovo: Bin Laden Propaganda War*, în http://www.iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=155879&apc_state=henibcr2001
[501] Călin Hentea, *op., cit*., p. 152.

pus pe suportul vizual (foto şi video) al conferinţelor de presă, care au început să furnizeze mass-media imagini luate din avion în timpul bombardamentelor, hărţi cu obiective atinse pentru a demonstra cât mai convingător acurateţea loviturilor aeriene ale NATO în Iugoslavia.

Toate acestea aveau ca scop să convingă opinia publică internaţională nu numai de necesitatea de a se interveni militar pentru rezolvarea crizei dar şi pentru legitimitatea acţiunilor. Acelaşi lucru l-au urmărit şi sîrbii. Efortul lor era îndreptat în condamnarea acţiunilor militare ale NATO pe care le calificau drept agresiuni şi înălcări ale dreptului internaţional. Succesul celor două părţi aflate în conflict a fost reclamat şi de o parte şi de alta. Sîrbii şi preşedintele S. Miloşevici trebuiau să mascheze, în faţa propriei opinii publice eşecul. Serbia a fost nu numai învinsă militar dar şi împinsă într-o "splendidă izolare" internaţională.

Dacă jurnaliştilor le-au fost impuse restricţii severe de comunicare şi de acces în locurile fierbinţi ale războiului şi dacă mass-media au relatat mai mult sau mai puţin trunchiat sau deformat, desfăşurarea evenimentelor, în schimb, faţă de precedentele conflicte, cetăţeanul de rând sârb, albanez sau occidental a putut lua legătura direct cu semenul său occidental dincolo de orice graniţă sau cenzură prin intermediul INTERNET-ului, sârbii dovedindu-se deosebit de abili în a da puternice atacuri informatice asupra aliaţilor, lovindu-i exact în zona în care credeau că deţin superioritatea absolută[502].

Pe măsură ce bombardamentele aliate continuau fără a se simţi o cedare sau o slăbiciune din partea iugoslavă, evenimentele au impus două curente noi în ceea ce priveşte principalele subiecte ale presei occidentale. A intervenit în primul rând suprasaturarea presei occidentale cu drama refugiaţilor kosovari şi, într-un ritm ameţitor, primele incidente şi eşecuri ale campaniei aeriene a NATO cum ar fi[503]: doborârea unui aparat "invizibil" F-117, lovirea unor trenuri de pasageri sau a unor convoaie cu refugiaţi civili, dar şi controversata bombardare a ambasadei chineze din Belgrad, cu consecinţele sale politico-diplomatice.

Pentru autorităţile de la Belgrad, toate aceste rateuri ale NATO au însemnat tot atâtea oportunităţi propagandistice exploatabile prin presă de către sârbi. Au fost organizate imediat deplasări ale corespondenţilor de presă străini de la Belgrad la locul faptelor, astfel încât lumea întreagă să vadă toată grozavia loviturilor aeriene ale NATO. Datele statistice au reprezentat soluţia salvatoare aplicată de NATO la aceste "daune colaterale" sau "consecinţe nefericite ale războiului"- a căror frecvenţă începuse să fie monitorizată riguros de presă şi care puneau sub semnul întrebării credibilitatea eficacităţii şi performanţele militare aliate. Aceste date simple arătau că cele doar 10 rateuri înregistrate, raportate la peste 15000 de lovituri, dovedeau că bombardamentele NATO asupra Iugoslaviei au fost cele mai precise din istoria omenirii[504].

O dată cu aceste incidente, au început să apară şi primele comentarii critice privind eficienţa soluţiei militare a NATO de rezolvare a crizei din Kosovo. Comunicatele NATO au început să fie acuzate de cinism. În editorialele ziarelor au

[502] Ibidem, p. 162
[503] Ibidem.
[504] Ibidem.

apărut întrebări legate de costurile acestei operaţiuni militare, evaluate la peste 40 de milioane de lire sterline pe zilnic, de eficienţa bombardamentelor, care, pe masură ce se intensificau, aveau drept rezultat creşterea ameţitoare a numărului de refugiaţi şi anularea oricărei opoziţii interne împotriva lui Miloşevici, concomitent cu creşterea suportului popular pentru liderul de la Belgrad.[45]

Aşa cum televiziunea sârbă RTS a deţinut monopolul asupra imaginilor foto şi video privind ce se întâmpla pe teritoriul Iugoslaviei, tot aşa conferinţele de presă de la cartierul general al NATO din Bruxelles au fost ilustrate exclusiv cu imagini foto sau video provenind de la avioanele de luptă sau sateliţii Alianţei. Anumite clişee propagandistice, dezvoltate în registre diferite, au fost exploatate cu aceeaşi obstinaţie de către ambele tabere: Belgradul a apăsat constant pe pedala dramei victimelor inocente ale bombardamentelor aliate, iar NATO a marşat pe tragedia refugiaţilor kosovari şi pe performanţele tehnologiei lor militare. Cu toate acestea, credibilitatea surselor occidentale de informare a fost mult mai mare decât a celor sârbe, datorită tradiţiilor liberal-democratice occidentale care au permis publicarea a suficient de multe poziţii critice în comparaţie cu cenzura şi subordonarea instituţionalizată a tuturor canalelor şi surselor de informare din Iugoslavia de către un regim recunoscut drept dictatorial.

Chiar dacă mai tărziu o parte a personalului aparţinînd unor organizaţii internaţionale au realizat faptul că multe din informaţiile care erau aruncate în mass media occidentale erau pure acţiuni de război mediatic şi au revenit cu opinii in presă rezultatul pentru opinia publică şi pentru soarta conflictului din Kosovo nu se mai contabilizează. Relevant din acest punct de vedere este mărturia făcută de generalul de brigadă suedez Bo Pellnäs, fost observator OSCE în Kosovo în perioada războiului din 1999, în ziarul Dagens Nyheter[505].

Dacă în plan militar lucrurile au stat destul de clar în privinţa învingătorului, o primă evaluare a războiului informaţional purtat în perioada martie – iunie 1999 indică un scor de egalitate, nici una din taberele implicate nereuşind să-şi impună supremaţia punctelor ei de vedere asupra celeilalte, ceea ce a avut totuşi semnificaţii şi consecinţe diferite: pentru NATO se consideră că a fost o înfrângere informaţională faptul că nu a reuşit să obţină o victorie de prestigiu de genul celei obţinută de americani în Golful Persic; pentru Iugoslavia faptul că nu a fost copleşită de propaganda adversă, precum în războaiele din perioada 1991-1995, reuşind să-şi facă auzită vocea în lume cu destulă pertinenţă, a însemnat fără îndoială o victorie.

Într-un contrast total cu rolul major pe care l-a avut mass-media internaţionale şi locale în acţiunile de propagandă ale ambelor părţi aflate în conflict, merită amintită gluma lui Richard Tait, editor – şef al canalului britanic particular de televiziune ITN, rostită în urma crizei din Kosovo: "Mediatizarea unui război este o treabă prea serioasă pentru a fi lăsată pe mâna propagandiştilor".

Războiul mediatic şi propagandistic din Kosovo ar putea fi momentul de cotitură pentru un început sau un sfârşit: începutul unei noi prese naţionale şi internaţionale, cu adevărat libere şi independente, reflectând cu onestitate conştiinţa

[505] Bo Pellnäs, *Propaganda, 'Preventive War' and The Weathervane of Foreign Policy* în http://www.nnn.se/n-model/foreign/kosovo.htm

publică sau renunțarea la pretențiile de obiectivitate şi de probitate jurnalistică, pentru satisfacerea liderilor politici şi militari ai momentului.

Analiza primului război din Iraq evidențiază că, din punct de vedere al comunicării, au existat şi s-au manifestat toate cele trei nivele amintite anterior: comunicarea directă dintre protagoniştii conflictului prin canalele clasice ale diplomației sau indirectă prin mass media; comunicarea actoriilor aflați în conflict cu opinia publică internațională şi diferite organizații şi organisme internaționale în care ONU a deținut prim planul; şi comunicarea specifică acțiunilor de luptă care a fost prezentă pe teatrele de operațiuni militare sub formă de propagandă, intoxicare şi dezinformare, manipulare,etc.

La numai două ore dela declanşarea operației "Furtună în deşert" preşedintele american George Bush sr. a declarat că " Eliberarea Kuweit-ului a început (…) că etapa în care lumea se ruga pentru pace iar Saddam se pregătea de război a trecut (…) îi vom da un picior în spate lui Saddam Husein"[506]. La rîndul său dictatorul iraqian a declarat printre altele că "Satana Bush şi cuibul de viespi al criminalilor de la Tel Aviv, sprijiniți de trădătorii locurilor sfinte, ai națiunii arabe şi ai națiunii islamice, precum regele Fahd al Arabiei Saudite, vor fi spulberați"[507]. În acest tip de comunicare intră şi reacțiile pe care le-au avut statele şi organizațiile internaționale în legătură cu desfăşurarea ostilităților. Funcție de natura mesajului transmis acestea pot fi împărțite în trei categorii: țări şi organizații care au aprobat şi sprijinit acțiunea militară declanşată de Coalitia multinațională; altele care au exprimat stări de îngrijorare şi au chemat părțile la dialog şi cumpătare şi o parte care au dezaprobat acțiunea şi au condamnat SUA.

După cum se observă comunicarea directă în acest moment este realizată doar prin mass media şi are ca scop şi de o parte şi de alta justificarea propriilor acțiuni, fiecare din cele două părți caută să convingă opinia publică d "dreptatea " sa. Prin efortul unor terțe state a început un dialog indirect pentru a se găsi o soluție de rezolvare diplomatică. Edificator în acest sens sînt eforturile diplomațice ale unor cancelarii care au propus beligeranților planuri de pace. Înainte de declanşarea fazei terestre a operațiunilor militare URSS a propus un asemenea plan pe baza rezoluțiilor ONU. Planul a fost respins atît de irakieni care au declara că "forțele antiiraqiene sînt incapabile să-şi atingă scopul" cît şi de SUA care au afirmat că acesta "nu schimbă cu nimic" atitudinea coaliției[508]

Această comunicare se încadrează în ceea ce specialiştii apreciază a fi efortul făcut pentru construirii imaginii pozitive în "ochii" opiniei publice şi defăimarea adversarului în scopul conturării unei imagini negative prin strategii mediatice. Acest lucru a fost valabil în ambele tabere. Democrațiile occidentale în raport cu regimul de dictatură a lui Saddam aveau însă o problemă în plus. Recunoscută fiind forța opiniei publice în sistemele democratice presa avea de convins atât propriul public cât şi comunitatea internațională. În acest punct trebuie să admitem că mass-media şi puterea politică, chiar dacă aveau interese diferite, trebuiau să urmărească acelaşi

[506] Institutul de istorie şi teorie militară, *Războiul din Golf. Studiu politico-militar*,..p. 53-54.
[507] Ibidem p, 54
[508] Ibidem, p. 58

scop – legitimarea, de către opinia publică, a intervenției militare.

Fie că este vorba de manipulare sau propagandă schimbarea atitudinilor sau convingerilor individuale are la bază percepția despre o persoană, grup, loc sau eveniment structurate într-o imagine. Aceasta se formează în timp fie direct (prin conviețuire în același spațiu, prin relații economice, politice, militare etc.), fie indirect prin percepții mediate[509]. Micile eşecuri ale strategiilor mediatice, produse în ambele tabere, pot fi asociate aserțiunii „cu cât o persoană sau un grup care își formează o imagine despre o țară sau un popor se află mai departe de acestea cu atât viziunea lui va fi mai difuză şi mai confuză" [510]

Irakul şi-a clădit imaginea pe principiile propagandei de tip totalitarist şi în conformitate cu ideologia puternicului partid Baas aflat la putere încă din 1968 şi aşa zisa charismă a liderului Saddam Hussein. Prin sistemul impus şi prin oameni credincioşi instalați în aparatul de stat,acesta a exercitt un control total asupra societății iraqiene deci şi controlul exclusiv al tuturor mijloacelor de comunicare în masă.

Acestea au fost principalele atuuri ale regimului în manipularea/controlul societății pentru a o îndocrina conform ideologiei de partid. Saddam a devinit astfel "el-Rais el-monadel" (preşedintele luptător) supranume ce se potrivea şi cu temperamentul său. Recursul la istorie şi identificarea cu simbolurile naționale istorice a fost o altă caracteristică adoptată de dictatori şi liderul irakian n-a evitat să o folosească. Din discursul liderului de la Bagdad nu lipseau formulări ca "restaurarea măreției trecute a Abbasizilor"[511]. Ca orice sistem totalitar regimul de la Bagdad nu își face prea multe probleme legate de propria imagine sau reacția publicului irakian pe care îl controlează prin alte mijloace. Lipsa de transparență a sistemului nu îl scuteşte de "scăparea" în exterior a unor astfel de ştiri defavorabile însă intransigentul dictator le justifică prin catalogare ca "acte de trădare" sau le "gestionează" abil prin nerecunoaştere sau tăcere[512].

În plan intern sistemul propagandistic bine controlat funcționa în virtutea inerției, Saddam autorizându-şi intervenția prin pretinsa "corupție a regimului kuweitian" şi justețea "istorică" a anexării acestui stat. Pe de altă parte trebuie menționat că sistemul închis al mass-media irakiene nu permitea pătrunderea ştirilor din exterior. O altă cauză o constituie faptul că ştirile provenite din surse nearabe nu beneficiau de o prea mare credibilitate în societatea iraqiană. Regimul de la Bagdad realizează că ştirile promovate prin mass-media interne nu au "succes" în rândul publicului internațional. Ca urmare Saddam inițiază o campanie mediatică ce se bazează pe prezența televiziunilor occidentale în Bagdad[513]. Prin diseminarea mesajelor irakiene Saddam a urmărit, în special, descurajarea publicului american. La adresa SUA şi statelor vest-europene Bagdadul a lansat amenințări cu "mama tuturor bătăliilor" ce ar fi umplut căminele americane de sicrie înfăşurate în drapelul SUA. Liderul de la Washington era "diavolul de la Casa Albă" iar statele vecine ce ajutau

[509] IonChiciudean, Bogdan-Alexandru Halic, *Noțiuni de imagologie istorică şi comunicare interetnică.* Curs universitar, Şcoala Națională de Ştiințe Politice şi Administrative. Bucureşti, 2001, p. 10.
[510] Ibidem.
[511] Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*,…p. 184
[512] Ibidem, p. 145
[513] Philip M. Taylor, *Munition of the Mind. A History of Propaganda from the Ancient World, to the Present Era*, Manchester University Press, 1995, p. 304

Coaliția erau "lachei aserviți americanilor"[514].

Presa irakiană i-a diabolizat în masă pe americani pe criterii ideologice şi istorice, caracterizându-i neoimperialişti care vor să conducă lumea şi "lachei ai evreilor". Tot în încercarea de a descuraja publicul occidental Saddam a declanşat acțiuni de terorism ecologic prin deversarea unor importante cantități de țiței în apele Golfului Persic sau prin incendierea sondelor de petrol kuweitiene. Multe dintre aceste strategii s-au întors împotriva sa, Hussein fiind caricaturizat şi blamat pentru astfel de acțiuni .[515]

O altă strategie a constituit-o folosirea ca ostatici a cetățenilor străini surprinşi în Kuweit pe care îi eliberează în timp până în decembrie 1990. Cunoscut în acest sens a rămas materialul difuzat de CNN în care liderul de la Bagadad, aflându-se în mijlocul unor ostatici occidentali, se joacă cu un copil de cinci ani, episodul provocând o vie emoție. Mai mult, ca răspuns la declarația unei doamne că "nu este deloc galant din partea lui să se ascundă în spatele unor femei şi copii" Saddam nu se sfieşte să dispună eliberarea acestora[516]. Evenimentul arată că liderul de la Bagdad era preocupat de susținerea unei imagini pozitive chiar dacă declanşarea crizei îl găsise în postura de personaj negativ pentru opinia publică internațională.

Un alt set de mesaje ale Bagdadului a fost difuzat atât prin presa internațională cât şi prin cea internă şi se adresa, de această dată, lumii arabe. Mesajele se refereau la declanşarea jihadului (războiul sfânt împotriva Israelului) sau la corupția regimului izgonit din Kuweit. A fost invocat şi „pământul sfânt" de la Mecca, acesta fiind considerat de irakieni în pericol de a fi pângărit de femeile şi evreii din trupele americane[517].

Pe timpul desfăşurării conflictului strategiile mediatice irakiene au avut o mai mică intensitate şi fără prea mare impact asupra adversarului. Saddam a încearcat să minimalizeze efectele bombardamentelor sau numărul victimelor şi sensibilizarea comunității internaționale. A recurs la o stratagemă care a avut efecte inverse, prin prezentarea victimelor civile ale bombardamentelor efectuate de aviația Coaliției sau prezentarea unor militari ai acesteeia capturați. Concomitent prin bombardarea constantă a Israelului irakienii sperau într-o reacție a acestui stat şi extinderea conflictului în zonă[518]. Regimul de la Bagdad a eşuat şi în ceea ce priveşte sensibilizarea publicului occidental, şi în special a celui american, cu scopul de a determina din partea acestuia un dezacord față de implicarea armată sau în extinderea conflictului printr-o eventuală ripostă a Israelului ce ar fi dus la o fărâmițare a coaliției multinaționale.

Propaganda irakiană, la fel ca şi armata, nu a putut face față războiului imagologic care s-a abătut asupra sa. Un alt motiv pentru care mass-media irakiene nu au reuşit să facă față războiului mediatic a fost şi secretomania caracteristică sistemului. Presa nu a putut trece peste acest obstacol în tentativa de a aduce dovezi credibile în susținerea tezelor promovate. Secvențele cu victimele civile şi militari ai coaliției capturați au înfuriat comunitatea internațională. La fel s-a întâmplat şi în

[514] Călin Hentea, *op., cit.,* p. 136

[515] John R. MacArthur*, Second Front: Censorship and Propaganda in the Gulf War* ,Berkeley, CA: University of CA Press, 1992 p. 60.

[516] Călin Hentea, *op., cit*., p. 143.

[517] John R. MacArthur, *op., cit*., p. 63.

[518] Călin Hentea, *op., cit*., p.144

cazul ameninţărilor cu arma chimică lansate în special la adresa Israelului când psihoza creată în rândul populaţiei a fost foarte bine controlată.

Recunoscut ca un abil lider în materie de propagandă, imagine şi relaţii publice Saddam a fost considerat unul dintre cei mai charismatici lideri ai lumii arabe. Propaganda supervizată de acesta a urmărit la început justificarea intervenţiei în Kuweit, crearea unei imagini de victimă a populaţiei irakiene urmare a embargoului economic impus de Naţiunile Unite apoi s-a orientat către specularea „sindromului vietnamez", mobilizarea lumii arabe într-un război sfânt – jihadul precum şi către inducerea ideii că SUA luptau de fapt pentru petrolul din zonă[519].

Bazată pe discursuri de tip totalitar ce îşi aveau originile în ideologia stalinistă, propaganda irakiană a exacerbat forţa de ripostă a propriei armate dotată cu tehnică modernă de provenienţă occidentală. Saddam a profitat aici şi de greşeala mass-media occidentale care au promovat această imagine. Ştiri în mass-media din toată lumea informau că Irakul dispune de o armată foarte bine echipată ce numără aproximativ un milion de oameni. Acest fapt a sporit temerea publicului, la nivel mondial, că va fi un război cumplit, de lungă durată – mesaj ce era favorabil Irakului[520]. În reliatate campaniile mediatice şi în special propaganda adversă a condus la predarea fără luptă a unui mare număr de soldaţi irakieni împreună cu tehnica deţinută.

Deşi strategiile mediatice au avut un rol important este greu de crezut că prima utilizare de o asemenea anvergură ar fi putut cauza un efect atât de mare încât soldaţii irakieni să se predea fără luptă. O explicaţie a oferit-o un fost militar irakian care în documentarul „Irakul condus de Saddam" [521]declara că militarii irakieni „nu îl mai iubeau pe Saddam" şi că apăruse o uzură morală datorată îndelungatului război cu Iranul. Aceeaşi declaraţie susţinea că în alte condiţii, coaliţia multinaţională nu ar fi avansat nici zece metri pe teritoriul Irakian în perioada ofensivei terestre.

Propaganda Bagdadului a făcut şi unele greşeli. Astfel datorită necunoaşterii mentalităţilor occidentale s-au strecurat ştiri ce au produs ilaritate. Una dintre ele se referea la faptul că soţiile militarilor americani dislocaţi în Golf ar fi seduse de actori celebri printre care şi Bart Simpson – un cunoscut personaj de desene animate[522]. Pe planul războiului psihologic Saddam a încercat să dezbine ţările vecine participante la coaliţie prin atacuri cu rachete.

Ca răspuns coaliţia a apelat la un sistem antirachetă şi la o temperare a stării de tensiune existente în special în Israel a cărui ripostă ar fi însemnat anularea fragilei legitimităţi acordate coaliţiei de către statele arabe. O altă iniţiativă abilă şi curajoasă a lui Saddam Hussein în plan mediatic a constituit-o permisiunea acordată jurnaliştilor străini de a rămâne în Bagdad. Deşi în general aliaţii au putut contrabalansa ştirile acestor surse au existat momente favorabile Irakului cum ar fi cele referitoare la victimele şi suferinţele irakienilor produse de bombardamente şi embargou sau cazul unor „daune colaterale" produse prin bombardarea unor obiective civile.

Strategiile irakiene au fost însă sortite eşecului datorită complexei campanii

[519] Călin Hentea, *op., cit*., p. 134.
[520] Ibidem, p. 135.
[521] TVR1 în 29.11.2005.
[522] Călin Hentea, *op., cit*., p. 138.

mediatice lansate în special de SUA. Strategiile mediatice ale democrațiilor occidentale au cuprins două componente. Pe de o parte componenta internă adresată publicului propriu şi pe de altă parte una dedicată câştigării susținerii internaționale sau, în cel mai rău caz, a neutralității unor state[523].

Asumându-şi rolul incontestabil de lider mondial SUA au fost catalizatorul coaliției multinaționale şi inițiatorii rezoluțiilor anti-irakiene în cadrul Consiliului de Securitate al ONU. Americanii şi-au asumat acest rol nu numai în plan militar dar şi în cel mediatic. Înainte însă de a înfrunta armata irakiană Administrația SUA avea mai întâi nevoie de o opinie publică favorabilă care să-i gireze viitoarea intervenție militară în Golf. Pentru a realiza acest deziderat puterea politică avea nevoie de sprijinul mass-media. Dealtfel "alianța" politico-militară era conştientă că doar prin intermediul mass-media putea să-şi atingă trei scopuri importante[524]:

- crearea unei opinii publice favorabile în rândul americanilor care să-i gireze intervenția militară în Irak;
- crearea unei opinii publice favorabile la nivel internațional care să determine aprobarea acțiunilor SUA şi participarea cât mai multor state la coaliția multinațională;
- folosirea mass-media ca armă în războiul mediatic cu Irakul.

Circumscris acestor scopuri am putea menționa folosirea mass-media ca vector de propagandă pentru atingerea unor scopuri de politică externă, descurajarea şi dezinformarea adversarului şi întărirea moralului publicului propriu.

Pe plan intern SUA avea de luptat împotriva sindromului vietnamez, cunoscută fiind scindarea care a avut loc la nivelul societății americane pe timpul conflictului din Vietnam când populația cerea aducerea tinerilor americani acasă şi încheierea conflictului.

Strategia mediatică a SUA consta în a-şi impune o imagine de pacificator, ceea ce i-a şi reuşit într-o mare măsură. Un sondaj de opinie efectuat de Gallup, în martie 2003, arăta că 62% din populația americană susținea intervenția militară pentru înlăturarea regimului de dictatură a lui Saddam Husein[525]. În acest scop imediat după declanşarea Crizei din Golf, SUA au răspuns solicitării Arabiei Saudite de a-şi trimite trupe pe teritoriul acestui stat cu scopul de a o apăra în cazul unei eventuale agresiuni irakiene – operațiune denumită "Scutul deşertului". Tot pentru atingerea acestui scop SUA nu au acționat singure aşteptând formarea unei coaliții multinaționale şi aprobarea ONU pentru intervenția militară.

La consolidarea acestei imagini a contribuit şi perioada lungă de timp scursă de la declanşarea crizei până la conflictul propriu-zis. În tot acest timp au cerut Irakului respectarea rezoluțiilor care cereau retragerea imediată şi necondiționată de pe teritoriul Kuweitului şi au susținut – cel puțin la nivel declarativ - încercările diverselor state sau organizații de a soluționa conflictul pe cale paşnică. În mass-media sunt lansate teorii conform cărora Irakul va acapara un procent dominant din

[523] Brian McWilliams, *Iraq's Crash Course in Cyberwar;* http://www.wired.com/news/conflict/0,2100,58901,00.html
[524] Călin Hentea, *op., cit*., p. 138.
[525] Wikipedia, *American popular opinion on invasion of Iraq, în http://en.wikipedia.org/wiki/American_popular_opinion_of_war_on_Iraq#March_2003*

rezervele mondiale de petrol şi că va controla accesul la mare, ameninţarea directă a Israelului şi hegemonia în zona Golfului rămânând doar o chestiune de timp pe care Bagdadul nu va ezita să le pună în aplicare. Teoriile erau contrazise de rapoartele serviciilor secrete americane ce semnalau poziţiile defensive ale armatei irakiene în Kuweit[526]. Aceste teorii erau totuşi utile strategiilor mediatice. Eforturile diplomatice ale SUA şi roadele strategiei mediatice din presa internaţională alimentată continuu cu valuri de informaţii, comentarii şi reportaje, au dus la adoptarea rezoluţiei prin care se autoriza intervenţia militară la 29 noiembrie 1990.

Cu toate aceste eforturi obţinerea voturilor în Consiliul de Securitate cât şi participarea unor state arabe la coaliţie nu au fost lipsite de costuri materiale. Egiptului i se şterge o datorie de şapte miliarde dolari, alte şase miliarde fiind şterse pentru ţări din Golf, Siria beneficiază de trei miliarde, URSS primeşte un ajutor de un miliard din partea Arabiei Saudite şi beneficiază de credite garantate de SUA, Turcia primea ajutor militar anual de 500 milioane de dolari în timp ce Yemenului, pentru că a votat „greşit", i s-a tăiat ajutorul de 70 milioane dolari anual[527].

Un alt punct al strategiei mediatice urmărea inducerea unei imagini negative pentru Irak. Clasica antiteză bun-rău trebuia din punctul de vedere al SUA să opună „pacificatoarei coaliţii" un invadator tiranic în persoana regimului de la Bagdad. O altă piatră de încercare a constituit-o necesitatea realizării unei răsturnări imagologice în cazul imaginii lui Saddam Hussein care până la declanşarea crizei fusese unul din regimurile agreate de Casa Albă, inclusiv pe perioada războiului cu Iranul. Însă americanii aveau experienţa cazului Panama când generalul Noriega a fost debarcat, după o abilă campanie de presă, în urma operaţiunii denumită „Just Cause".

Noua manieră de prezentare a lui Saddam în presa occidentală, caricaturizarea sa, ori fotografiile bine alese au făcut curând din liderul irakian un dictator sângeros care impunea un regim dominat de crime şi teroare ce persecuta minoritatea kurdă şi care sacrificase sute de mii de oameni în războiul contra Iranului[528]. Nerespectarea drepturilor elementare ale omului dar şi încălcarea regulilor internaţionale de neagresiune prevăzute în principiile Cartei Naţiunilor Unite au completat demonizarea lui Saddam Hussein în viziunea presei occidentale. Atenţia mass-media a fost orientată spre imaginea dictatorului irakian deoarece la adresa naţiunii nu exista motivaţia unei ameninţări directe, justificarea morală fiind eliberarea unei ţări paşnice şi respectarea convenţiilor internaţionale. O strategie mediatică îndreptată spre poporul irakian nu ar fi putut avea sorţi de izbândă.

La această intensă campanie mediatică un rol importnat l-au avut saudiţii care au angajat pentru o campanie de presă firma Hill&Knowlton contra sumei de 12 milioane de dolari[529]. Pe lângă inundarea presei din toată lumea cu relatări, dovezi şi mărturii despre atrocităţile săvârşite de irakieni, importanta firmă a rămas celebră pentru un caz dovedit de manipulare a presei. Au mediatizat relatarea unui „martor

[526] Călin Hentea, *op., cit*., p. 144.
[527] Ibidem, p. 145.
[528] *Saddam planned resistance – guard,* în http://www.cnn.com/2003/WORLD/meast/07/26/sprj.irq.uday.bodyguard/index.html.
[529] Vezi şi Stan Goff, FTW Military and Veteran's Affairs Editor, *Time Line: Path to Pandemonium,* în http://www.uslaboragainstwar.org/article.php?id=4316&printsafe=1

ocular" ce descria ororile invaziei irakiene cu detalii care să oripileze publicul. După ce strategia şi-a atins scopul mistificarea a ieşit la iveală[530]. Nu au fost uitate nici incendierea câmpurilor de petrol din Kuweit şi deversarea unor importante cantităţi de petrol în apele Golfului. Acuzaţiile de terorism ecologic s-au răsfrânt şi în aceste cazuri tot asupra lui Saddam Hussein.

Experienţele anterioare denotau faptul că nici relaţiile dintre sfera politico-militară şi tabăra mass-media nu erau uşor de negociat. După conflictul din Vietnam, când presa a manifestat o opoziţie făţişă faţă de încăpăţânarea sferei politico-militare de a continua acel conflict, au urmat crizele din Grenada şi Panama. Acestea au fost mult mai scurte ca durată şi s-au încheiat cu succes însă au constituit un subiect închis presei fapt ce a acutizat ostilitatea între armată şi puterea politică, pe de o parte şi mass-media de cealaltă parte. Nici mass-media din Marea Britanie nu a fost ferită de aceste neplăceri pe timpul intervenţiei Armatei Regale în Insulele Falkland.

În altă ordine de idei, evoluţia tehnologică şi a telecomunicaţiilor oferea presei un atuu pe care nu îl mai avusese la îndemână – independenţa. Astfel mass-media considera că, în condiţiile în care nu mai depindea de canalele de comunicare militare, va fi prezentă în sfera publică cu ştiri proaspete şi că nu va mai fi nevoită să facă „micile concesii" inerente vechilor relaţii armată-presă[531]. Odată cu evoluţia tehnologică au crescut şi exigenţele publicului impunându-se astfel noi standarde privind obiectivitatea, cantitatea şi mai ales calitatea ştirilor. Pentru un conflict de asemenea amploare cum se preconiza Războiul din Golf mass-media nu concepeau să fie excuse din miezul evenimentelor pentru a putea oferi publicului o imagine cât mai reală a cursului evenimentelor.

Privind retrospectiv sfera politico-militară conştientiza, la rându-i, necesitatea schimbării strategiei în relaţia cu mass-media, mai ales în contextul când îşi propune şi utilizarea acesteia pentru atingerea unor puncte ale propriei strategii mediatice sau folosirea mass-media ca armă. Nici amploarea crizei sau durata nu mai erau la fel cu cele ale crizelor precedente apărând astfel condiţiile pentru o nouă abordare.

Puterea şi armata trebuiau să convingă nu doar publicul american de necesitatea unei intervenţii ci şi senatul al cărui acord, la limită, îl obţine în cele din urmă. Pentru a-şi atinge scopul puterea trebuia să-şi atragă şi presa de partea sa. Au fost construite numeroase terorii şi scenarii cum ar fi cel conform căruia următoarea ţintă a Irakului urma să fie Arabia Saudită[532]. Acestea îndreptăţeau liderii politici ai marilor puteri să afirme că era necesar să-şi apere „prietenii" iar Saddam era comparat cu Hitler datorită atrocităţilor comise. George Bush şi premierul britanic Margaret Tatcher s-au întrecut în declaraţii defăimătoare la adresa Irakului şi a liderului de la Bagdad. În documentarul „Irakul condus de Saddam", amintit anterior, G. Bush declara că este necesar ca SUA să îşi apere prietenii în zonă şi că „acesta este un război defensiv". De asemenea acesta declara că din informaţiile primite de la un oficial kuweitian Saddam a făcut victime în rândul copiilor la invazia micului stat.

---

[530] Călin Hentea, *op., cit*., p. 145.

[531] Ibidem, p. 146; a se vedea şi Terence Smith, *discusses public opinion on the Iraq war* with Andrew Kohut of the **Pew Research Center for the People and the Press în** http://www.pbs.org/newshour/bb/middle_east/jan-june03/opinion_3-30.html

[532] Călin Hentea, *Arme care nu ucid,* p. 172-173.

Celebrul caz de manipulare cu declarația fiicei ambasadorului Kuweitului pe lângă Națiunile Unite se desfăşoară chiar în senatul american în cadrul audierii unor martori pentru a se decide poziția americană față de Criza din Golf. Astfel senatul şi publicul american au aprobat intervenția militară în irak mai degrabă în urma unor abile manipulări decât în baza analizării atente a intereselor SUA în zonă.

Nici tabăra occidentală nu a fost ferită de greşeli în războiul mediatic. Astfel chiar G. Bush îl compară pe Saddam cu Hitler. Ceea ce pentru publicul occidental crea premisele formării unei imagini negative în lumea arabă nu avea efectul scontat, antisemitismul lui Hitler potrivindu-se lui Hussein care era cunoscut şi simpatizat pentru ostilitatea sa față de Israel. De asemenea, aşa cum arată C. Hentea, în cadrul războiului psihologic s-au folosit fluturaşi pentru a determina predarea militarilor irakieni însă aceştia erau de culoare roşie care pentru arabi reprezintă un semnal de amenințare; o altă greşeală era folosirea, în transmiterea mesajelor, unor bărbați bărbieriți care în acea zonă nu prezintă încredere[533] .

Un mare merit al occidentalilor este acela că au reuşit în mare măsură să contracareze propaganda regimului de la Bagdad. Acest lucru a devenit posibil cu ajutorul unor realiste strategii mediatice şi de imagine dar este important şi aportul acțiunilor militare „curate" desfăşurate în teren ce nu s-au soldat cu „pagube colaterale" însemnate şi nici cu pierderi prea mari de vieți omeneşti.

[533] Călin Hentea*, Propaganda fără frontiere*, p. 142.

PROBLEME DE REZOLVAT

1. Prin ce elemente şi trăsături de conținut se pot diferenția conflictele interetnice de cele interreligioase ?
2. Care au fost cauzele obiective şi subiective care au generat conflictele din spațiul fost iugoslav şi din cel fost sovietic ?
3. Ce rol joacă în aceste conflicte comunicarea şi cum poate ea contribui la gestionarea crizelor post război rece ?
4. Cum caracterizați conflictele postrăzboi rece din America Centrală, şi din Africa? Cum poate fi comunicarea un vector de aplanare a crizelor în aceste conflicte?
5. Identificați rolul jucat de comunicarea în mediul internațional pe timpul primului război din Golf

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Călin Hentea, *Arme care nu ucid*, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, pp. 126-154.
Călin Hentea*, Propaganda fără frontiere,* Editura Nemira, Bucureşti, 2002, pp. 132-143.
Joseph S. Nye jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, p. 159-174 .
Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane,* Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", Bucureşti, 2005, pp. 285-289.

Capitolul VI

RĂZBOI ASIMETRIC ŞI COMUNICARE GLOBALĂ

După încheierea războiului rece s-a constatat nu numai multiplicarea conflictelor la scară regională ci şi diversificarea lor ca urmare a apariţiei noi forme de manifestare dar şi prin implicarea a altor tipuri de actori decît cel consacrat – statul. A apărut şi s-a dezvoltat un fenomen care nu este nou în fenomenologia conflictelor *asimetria,* dar care a căpătat valenţe noi datorită creşterii interdependenţelor economice, a globalizării şi a accentuării proceselor de inegalitate în dezvoltarea economică dintre diferite zone ale lumii[534]. Aceste fenomene şi procese au antrenat la rîndul lor reacţii diferite în rîndul actorilor mediului internaţional. Unii dintre acestia s-au adaptat şi au căutat să exploateze avantajele globalizării înlăturînd în mare măsură efectele negative ale acestui proces, alţi actori n-au reuşit să ţină pasul cu schimbările produse şi s-au opus pentru a nu contabiliza doar consecinţele negative ale interdependenţei economice şi globalizării.

Reacţiile de respingere a acestor fenomene şi procese au contribuit la stimularea fundamentalismelor de tot felul de la cel religios pînă la cel de ordin ideologic sau cultural şi au multiplicat şansele conflictele la scară globală. Jacques Baud consideră ca un conflict asimetric este caracterizat prin confruntarea dintre actori cu sisteme politice, economice şi culturale diferite[535]. În plan operaţional autorul francez consideră că acest tip de conflict se deosebeşte de cele clasice şi prin caracteristicile spaţiului de luptă şi prin actorii implicaţi. Trafitional în conflictele internaţionale erau angajate statele astăzi asistăm la apariţia în cîmpul confruntării organizaţii şi grupări cu caracter transnaţional cum este obscura Al Qaeda.

Asimetria conflictului internaţional nu este, prin urmare, o disproporţie de forţe şi mijloace militare.[536] Acest tip de conflict se particularizează şi prin natura scopurilor urmărite. Obiectivele strategice urmărite sînt adesea "de ordin imaterial cu accent pe legitimitate"[537]. Protagoniştii unui asemenea tip de conflict (cum este si terorismul) "caută cel mai adesea să influenţeze şi să convingă decît să cucerească"[538].

---

[534] Joseph S. Nye, jr., *Descifrarea conflictelor internaţionale. Teorie şi istorie*, Editura Antet, Bucureşti, 2005, p. 180-181

[535] Jacques Baud, *La Guerre asymétrique ou la défaite du vainqueur*, Editions du Rocher, Paris, 2003, p. 11.

[536] Ibidem, p. 85.

[537] Ibidem, p. 101.

[538] Ibidem, p. 107

6.1. Terorismul internațional – formă majoră de conflict asimetric

Terorismul nu este un fenomen nou în politica mondială[539]. Este o metodă violentă şi ilegală de luptă, practicată de grupuri şi entități poltice, care nu respectă regulile instituite de morala şi etica democrației, recunoscute şi acceptate de comunitatea internațională. Definițiile date terorismului acoperă o plajă extrem de largă funcție de filozofia sau morala pe care o comunitate/individ o acceptă şi nu în ultimă instanță de valorile politice şi idealurile sociale pe care le promovează. Nu este aşadar deloc surprinzător faptul că reprezentările pe care le au oamenii, aparținînd unor arii de civilizație diferită sau care îmbrățişează ideologii opuse, să nu fie aceleaşi.

Rădăcinile terorismului se găsesc în cele mai îndepărtate epoci ale istoriei.[540] El a fost uzitat de către Sicari şi Zeloți încă din timpul ocupării Palestinei de către Roma. În sec. X şi XII terorismul a fost ales ca armă de către secta radicală islamică Assassinas în campania ei împotriva autorității lui Muslim.

Dacă ne referim la continentul european, se poate spune că Evul mediu a fost, însă, perioada care a marcat escaladarea practicării, în mod organizat, a terorii, ca un instrument de realizare a unor astfel de obiective. Este binecunoscut faptul că, în acea perioadă, diferite grupări organizate practicau la scară largă, în unele state europene, amenințarea şi jaful pe căile maritime sau terestre de transport. Brigandajul maritim sau pirateria a fost doar una dintre aceste forme de practicare a terorii.

Mergând pe firul istoriei, se poate constata, că în secolele XVII şi XVIII, unele dintre statele beligerante obişnuiau să apeleze la corsari pentru a-şi soluționa, într-un mod mai puțin convențional unele probleme ținând de ducerea luptei cu inamicul pe mare. Se poate spune astfel că, în practicile ținând de folosirea corsarilor în scopul menționat îşi are originea chiar una dintre componentele terorismului internațional de azi, şi anume terorismul organizat şi sponsorizat de către unele state la adresa altora[541].

În evoluția sa, ca modalitate extremă de atingere, prin violență, a unor obiective, în secolele XVIII şi XIX, terorismul avea să consemneze cuprinderea, treptată, în sfera sa de acțiune, a domeniilor politic şi religios. Sfârşitul secolului XIX, avea să aducă în scena confruntării noi forme de manifestare a terorismului care se va manifesta sub diferite forme. Menționăm cu titlu de exemplificare cîteva dintre aceste manifestări, şi anume[542]:

♦ cea a revoluționarilor ruşi, care se luptau cu un guvern autocritic, desfăşurată în "valuri":

- -Narodnaia Volia – 1878-1881;
- -atentatele comandate de Partidul Social Revoluționar 1902-1911;
- -atentatele de după lovitura de stat bolşevică din 1917.

---

[539] Joseph S. Nye, jr., op., cit., p. 211. Jacques Fontanel, *Le prix de terrorisme*, în **Ares** no.49, volume XIX-fascicule 3, mai 2002, p. 51

[540] Col.dr. Niță Dan-Laurențiu, *Terorismul kamikaze*, Editura Antet XX Press, f.a., pp. 4-20;

[541] General bg. (r) dr. Gheorghe Văduva, (coord.), *Terorismul.Dimensiune geopolitică şi geostrtegică .Războiul terorist. Războiul împotriva terorismului,* Centrul de Studii Strategice de Securitate, Universitatea Națională de Apărare "Carol I", Bucureşti, 2002, p.20-21

[542] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niță, *Sfirşitul terorismului?* Editura Antet, f. a., p. 40-43.

♦ a grupărilor ultra-naționaliste irlandeze, macedonene, sârbe şi armene, care au folosit teroarea în lupta lor pentru autonomie sau pentru independență națională

♦ propaganda anarhistă din anii 1980 din Franța, Italia, Spania şi SUA.

Începutul secolului XX, marcat de escaladarea aşa-numitei "propagande prin fapte"[543] a anarhiştilor (ale căror acțiuni erau însoțite, cu predilecție, de folosirea explozivilor ca instrument de inducere a terorii), avea să aducă noi aspecte de manifestare a terorismului, prin relevarea unei anume complementarități, valabilă şi azi, între terorism şi anarhism, acesta din urmă evoluând, la rândului lui, către internaționalizare. La 29 iulie 1900 regele Italiei, Umberto I, a fost asasinat la Monza de Gaetano Bresci, care s-a sinucis în închisoare un an mai târziu. La 6 septembrie 1901, la Detroit, Lean Czolgosz îl ranea mortal pe cel de-al 25-lea presedinte al S.U.A., William McKinley, iar la 10 iunie 1903, organizatia terorista "Mâna neagra" îl asasina pe regele Serbiei, Alexandru Obrenovici.[544]

Procesul de internaționalizare a fenomenului terorist ca şi a consecințelor acestuia avea să cunoască, în acelaşi secol, unele momente reper, cum ar fi asasinarea, la Sarajevo, în anul 1914, a arhiducelui austriac şi seria de asasinate din anii `30, culminând cu uciderea, la Marsilia, a regelui Iugoslaviei şi a ministrului de externe al Franței[545].

Amploarea şi dimensiunea internațională a asasinatelor de la Marsilia, au fost de fapt, cele care au generat şi o primă reacție a Ligii Națiunilor, concretizată în elaborarea, în 1937, a două convenții internaționale, una privind prevenirea şi pedepsirea terorismului, iar cealaltă privind crearea unui *Tribunal Internațional* pentru judecarea unor astfel de acte criminale.

La începutul primului război mondial terorismul era considerat ca un fenomen de extremă stângă, chiar dacă multe atentate erau făcute de persoane care nu aveau tangență cu politica.

După 1918, acțiunile teroriste au fost în principal sponsorizate de extrema dreaptă şi grupurile separatiste. Asemenea acțiuni au fost puține, dar spectaculoase: asasinarea lui Karl Liebkncht şi a Roxei Luxemburg (ambii comuniști germani), în 1919 şi a unui comandant britanic în Egipt, în 1924, au reprezentat elemente de referință în această perioadă. Terorismul individual a jucat un rol minor în rezistența europeană din timpul celui de-al doilea război mondial.

După 1940 şi în perioada anilor 1950 terorismul s-a regăsit, din păcate, ca o armă eficace pentru eforturile mişcărilor anticoloniale. Cîteva exmple sînt concludente în acest sens. Forme ale terorismului au fost folosite de către israelieni în timpul Mandatului Britanic în Palestina, de către EOKA (Organizația Etnică a Luptătorilor Ciprioți) împotriva administrației britanice din Cipru, de către FLOYS (Frontul de Eliberare a Yemenului de Sud) în Aden şi de către FLN (Frontul de Eliberare) împotriva francezilor în Algeria[546].

---

[543] Bruce Hoffman. *Defining Terrorism* , în vol. *Inside Terrorism* ,Columbia University Press, http://www.nytimes.com/books/first/h/hoffman-terrorism.html.

[544] Victor Ionescu, *Veacul terorismului*, în **Magazin Istoric**, nr. 1, 2000; http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2000/current1.htm

[545] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niță, *op., cit*., p. 43.

[546] Ibidem, p. 45-46

Multe din aceste acțiuni au eşuat în fața autorităților însă, nu trebuie negat faptul că, utilizarea terorismului a condus la iluzia că se pot înregistra succese strategice în confruntările asimetrice inspirând mai multe grupuri teroriste la acțiuni de acest fel[547]. În fiecare caz autoritățile coloniale au fost lipsite de un suport substanțial pentru menținerea legilor impuse de ele, atât în teritoriile coloniale, cât şi în rândul populației.

După pierderi de vieți omeneşti, distrugeri şi prăbuşirea economiei cauzate de cel de-al doilea război mondial, nici politicienii, nici opinia publică din Anglia şi Franța nu mai acceptau fricțiuni şi nesiguranță. În perioada de după cel de-al doilea război mondial, termenii de terorism şi banditism au fost asociați îndeosebi acestor conflicte de sorginte colonială, care au marcat mai cu seamă Africa şi Orientul Mijlociu.

Cei mai mulți analişti consideră respectiva perioadă ca marcând, de fapt, începutul asimilării actului terorist cu folosirea violenței şi terorii la adresa unor persoane, grupuri de persoane sau a unor întregi populații necombatante[548]. De asemenea, se apreciază că în această perioadă poate fi identificată, în cea mai mare măsură, însăşi originea terorismului internațional, aşa cum acesta este perceput azi.

De reținut este faptul că până la perioada istorică de care vorbim, terorismul era practicat exclusiv prin folosirea terorii sub forma violenței fizice, susținută, de la caz la caz, de forța armelor convenționale (îndeosebi sub forma explozivilor). Este ceea ce unii specialişti consideră azi, a fi terorismul clasic. Forța terorismului de astăzi remarcă Jacques Baud constă în utilizarea cu maiestrie a forței mediatice.[549]

După anii ’70, terorismul avea să cunoască o evoluție spectaculoasă, mai ales sub aspectul formelor sale de manifestare, fapt ce a făcut ca fenomenul să devină una dintre cele mai serioase amenințări la adresa securității pe plan local, regional şi internațional. Această evoluție a fenomenului terorist avea să fie stimulată şi catalizată de explozia fără precedent a cuceririlor ştiințifice din secolul recent încheiat, apoi, de evoluția spre globalizare la nivel planetar. Cele cîteva exemple ar putea ilustra aria de manifestare a acestui flagel după această dată. La 2 aprilie 1968 s-au produs doua incendii în magaziile Schneider und Kaufhof. Printr-un telefon la agentia DPA, membrii gruparii au informat ca este vorba despre o actiune politica. Delictul minor a fost transformat în proces politic si inculpatii - prinsi a doua zi dupa atentat si deveniti eroi - au fost condamnati doar la trei ani de detentie[550].

În 1970 a intrat în scena si Ulrike Meinhoff, redactor-sef al unei reviste de pornografie politica. Actiunile grupului Baader-Meinhoff apartineau terorismului difuz, menit mai degraba sa creeze panica, decât sa loveasca direct în reprezentantii statului. Andreas Baader, arestat în 1970, în timp ce prelua niste lazi cu arme, a fost vizitat la închisoarea Tegel în mai 1970 de Ulrike Meinhoff, care l-a ajutat sa evadeze.

Banda Baader-Meinhoff a organizat apoi atentate cu bombe, atacuri la banci si furturi de masini. Politia germana a reusit sa-i aresteze pe Baader si pe prietena sa, Ensslin, în 1972. Ulrike Meinhoff, arestata si ea câtiva ani mai târziu, s-a spânzurat în închisoare (1976). Ulterior, s-au sinucis si Gudrun Ensslin si Andreas Baader (1977)[551].

---

[547] Victor Ionescu, *op., cit., în loc., cit.*

[548] Olavo de Carvalho, *L'arme de la 'guerre assymétrique'*, în http://www.olavodecarvalho.org/traducoes/assymetrique.htm

[549] Jacques Baud, *op., cit.,* p. 87.

[550] Victor Ionescu, op., cit., în loc., cit.

[551] Ibidem.

Un alt atac terorist s-a produs la 2 august 1980, la Bologna. La ora 22.25 o bomba instalata în incinta gării centrale a explodat, provocînd moartea a 80 de oameni si rănirea altor 200. Zidurile si grinzile plafonului au fost distruse. Considerat cel mai mare atentat din istorie, cel de la Bologna a fost comis de "Celulele armate revolutionare", o grupare neo-fascista ce avea relatii cu banda Baader-Meinhoff.

Atentatul care a ținut o perioadă importantă prima pagina a jurnalelor din toată lumea s-a comis la Roma. Intr-o zi de miercuri, 13 mai 1981, în piata San Piedro 30 000-40 000 de credinciosi din toata lumea asteapta aparitia Papei Ioan Paul II, al 264-lea vicar al lui Dumnezeu pe pamânt.

Dintr-o limuzina alba primul papa polonez din istorie da generos binecuvântarea multimii aflate în piață. In acea zi Sanctitatea Sa a interzis trăgătorilor de elita din brigada antitero a generalului Della Chiesa să se urce pe colonada lui Bernini pentru a supraveghea mulțimea. La ora 17.15 masina Papei se opreşte pentru o binecuvântare mai amplă. Doua minute mai târziu, răsuna patru împuşcături. Tânarul atentator se numea Mehmet Ali Agca, era turc si avea 23 de ani. Membru al gruparii teroriste "*Lupii cenusii*", s-a stabilit la un moment dat în Germania, unde a avut o iubita, Cristina Klein, colaboratoare a grupului Baader-Meinhoff. Pentru atentatul împotriva Papei, Ali Agca a fost condamnat la închisoare pe viată.

Analistul politic şi reputatul jurnalist Victor Ionescu apreciază că America latina, unde guerilele revolutionare, rurale sau urbane, se manifesta violent înca din anii ‘60, este un gigant adormit în materie de terorism[552]. Aici s-au consumat sângeroasele bătălii ale cartelurilor columbiene: la Bogota, Cali si Medellin. Tot în Columbia, la Medellin, rebelii din Fortele Armate Revolutionare au detonat o bomba în timpul unui concert rock (iunie 1995). Au murit 28 de oameni si au fost raniti 200. In Peru gruparile teroriste maoiste *"Calea luminoasa"* (Sendero Luminoso) au organizat sute de atentate cu bombe. Orasele braziliene Sao Paulo si Rio de Janeiro au cele mai mari rate ale criminalitatii din lume: 10 000 si, respectiv, 14 000 de victime anual. La 1 mai 1998, Departamentul de Stat al S.U.A. a dat publicitatii raportul anual privind terorismul ca problema globala. El constata ca în 1997 33% dintre actiunile teroriste comise pe glob au avut loc în Columbia. Dar din 304 acte de terorism international, 33% au tintit Statele Unite, unde au pierit 221 de oameni (fata de 314 în 1996)[553].

Acțiuni teroriste s-au înregistrat şi în regiuni ale Africii. Intre Nairobi - capitala Kenyei - si Dar Es Salaam - capitala Tanzaniei - sunt 1 000 km. In ziua de 7 august 1998, la ora 10.30 fix, ambasadele americane din cele doua orase au fost grav avariate de atentate cu bombe. La Nairobi un imobil a zburat pur si simplu în aer, iar alte doua au fost practic distruse. Ținta atentatelor - interesele Statelor Unite. Victime au fost în primul rând kenyeni si tanzanieni nevinovați. Din 260 de morti, doar 12 erau americani. Numarul raniților a depasit 5 000. Fostul secretar de stat în Administrația Bill Clinton relata oroarea produsă de aceste atentate:”De la distanță, imaginile televizate de la locul atentatului din Nairobi mă umpluseră de mînie şi tristețe. De aproape, realitatea era mult mai dură—o versiune în miniatură a ceea ce avea să

[552] Ibidem.
[553] Ibidem.

devină mai tîrziu *Ground Zero*. Cînd am ajuns acolo, scheletul ambasadei era încă în picioare, dar interiorul fusese distrus de fragmentele de geam, de pereții despărțitori care expodaseră şi de echipamentul de birou. Expozia transformaseră aceste obiecte în instrumente ale morții. Majoritatea deceselor surveniseră ca urmare a prăbuşirii clădirii învecinate, care fusese redusă la o grămadă de sticlă, cărămizi şi beton"[554]

America a trimis în cele doua capitale africane o adevarată armată de salvatori, legişti si agenți FBI şi a declarat, a câta oară, război pe viată si pe moarte teroristilor. In ajutorul echipelor locale au venit specialisti israelieni si francezi. Lovitura a fost dura, cu atât mai mult cu cât era prima pe care Statele Unite o primeau în Africa, un continent de curând redescoperit de presedintele Bill Clinton, se pare însă, ignorat în continuare de serviciile secrete si de securitate americane.

Zile întregi, echipele de salvare au cautat supravietuitori. Au fost si minuni, dar incomparabil mai multe cadavre. Si-a asumat atentatele o organizatie pâna atunci necunoscuta: "Armata de eliberare a locurilor sfinte musulmane"[555]. Ea sustine ca atacurile vor continua, cu scopul de a obtine plecarea americanilor din tarile musulmane. In comunicat au aparut doua nume: cel al seicului Omar Abdel Rahmane, liderul spiritual al integristilor egipteni, aflat în închisoare în Statele Unite, si cel al unui alt seic, Ossama bin Laden. La auzul acestui nume, serviciile secrete americane au tresarit. Mossadul a confirmat. Bin Laden, aflat demult în vizorul lor, era atât creierul cât si finantatorul acestor două atentate.America a ripostat atacînd bazele de antrenament ale teroriştilor din Afganistan, însă, fără să poată fi ucis şi creierul operațiunii Bin Laden[556]

După această operațiune executată de SUA în Pakistan, la o reuniune a *Frontului islamic international* - o coalitie alcatuită din opt grupări fundamentaliste înarmate - Bin Laden a lansat un mesaj fară echivoc Americii pe care a denumit-o Marele Satan: "Vom lovi peste tot în lume interesele americane, pentru a forta Statele Unite sa se retraga din Golf si sa ridice embargoul împotriva Irakului. Vom lovi fara mila, civili si militari"[557].

Într-adevăr grupările teroriste au inceput un adevărat război asimetric împotriva SUA şi a altor state occidentale.Majoritatea analiştilor consideră că momentul 11 septembrie 2001 reprezintă un punct de cotitură din acestă perspectivă. În aceast moment, pe lângă faptul că a adus în atenția tuturor această nouă formă de luptă, s-au creat percepții şi ideologii noi în ceea ce priveşte posibilitatea de a obține victoria prin folosirea războiului asimetric şi a mutat în alt plan sistemele de acțiune insurgentă.

Terorismul tradițional a evoluat atât calitativ, cât şi cantitativ, în neo-terorism cu formele sale cele mai periculoase de manifestare, super-terorismul şi mega-terorismul. Filmul actiunii executate de Al Qaeda asupra SUA scoate în evidență aceste particularități. 11 septembrie 2001, ora 8:45, un avion de pasageri al Companiei American Airlines, zborul 011 a lovit „geamănul nordic" al World Trade

---

[554] Madeleine Albright împreună cu Bill Woodward, *Doamna secretar de stat*, traducere din limba engleză şi note de Alin-Victor Matei, Editura RAO, Bucureşti, 2005, p. 484

[555] Victor Ionescu, *op., cit., în loc., cit.*

[556] Madeleine Albright împreună cu Bill Woodward, *op., cit*., p. 485.

[557] Apud Victor Ionescu, *op., cit., în loc., cit.*

Center, înalt de peste 400 de metri, provocând o explozie şi o gaură imensă în clădire. Peste alte 18 minute, la ora 09:03, avionul United Airlines 175 loveşte cel de –al doilea turn. Ambii „gemeni" se prăbuşesc în flăcări la câteva zeci de minute mai târziu, ucigând probabil 5000 de persoane[558].

La ora 09:43, un Boeing 737 al Companiei United Airlines, zborul 737, loveşte Pentagonul, provocând prăbuşirea unei laturi a clădirii şi omorând câteva sute de oameni. La ora 10:10, un alt Boeing 737 al aceleiaşi companii, zborul 093, se prăbuşeşte în Pennsylvania, probabil doborât de aviația de vânătoare S.U.A., deşi avionul era plin cu peste 100 de pasageri americani. Aparatul fusese şi el deturnat şi urma să se îndrepte spre reşedința prezidențială de la Camp David, aflată la circa 140 km distanță. Toate aceste avioane au fost deturnate aproape concomitent în vederea transformării lor în „bombe zburătoare"[559].

După cele întâmplate la New York şi Washington D.C., chiar şi analiştii cei mai rezervați şi conservatori au trebuit să admită că, începând cu mileniul al III-lea, terorismul a suferit o mutație majoră, „noul terorism" sau „super-terorismul" s-a impus față de formele clasice de terorism. Teroriştii „clasici" din generația '70 – '80 nu mai există. Luptătorii de gherilă urbană au dispărut şi ei, teroriştii internaționali, sponsorizați din motive ideologice, sunt fie capturați, fie nu mai reprezintă un real pericol sau interes. Atentatele actuale, îndreptate împotriva unor ținte primare alese cu grijă, în concordanță cu „mesajul" care urmează să fie transmis, căpătând astfel o uriaşă încărcătură imagologică. Mulți cercetători ai fenomenului înclină să creadă că, în fapt, avem de-a face cu cel de-al patrulea război mondial.[560]

Impactul media după 11 septembrie 2001 şi chiar în timpul atentatelor produse la acea dată, a fost de o amploare necunoscută şi nebănuită până la acea vreme. Dacă ar fi să luăm în considerare numai transmisiile live făcute de CNN, care are o arie de răspândire globală, putem să deducem că percepția şi modul de concepere a terorismului urma să fie schimbat[561]. În primele zile după atacul de la 11 septembrie se vehicula în rândul specialiştilor că cel mai puternic om din lume era Colin Powell, prin capacitatea sa impresionantă de a menține spiritele încordate la un nivel rezonabil pentru a nu produce regretabile repercusiuni.

Din perspectivă imagologică, criteriile cele mai importante care îl identifică, individualizează, departajează şi diversifică pe celălalt în multiple ipostaze sunt, în primul rând, criteriile religioase, politice, ideologice, economice şi culturale. Aceste criterii constituie, în acelaşi timp, principalele elemente care stau la baza definirii celuilalt şi a evidențierii diferențelor, compatibilităților, şi incompatibilităților față de „noi".

---

[558] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niță, *op., cit*., p. 131; Virginia Mircea, *Islamul producător de idei la izvor de terorism,* în **Cadran Politic.ro**, file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/C%20HLIHOR/Desktop/Islamul%20-%20de%20la%20producator%20de%20idei%20la%20izvor%20de%20terorism.htm

[559] Gl.div.(r) dr. Gheorghe Arădăvoaice, gl.bg. dr. Gabriel Naghi, lt-col.dr. Dan Niță, *op., cit*., p. 131.

[560] Nella Giantempo, *NON à la guerre Terrorisme: Quelques notes***, în** http://www.gssa.ch/journal/display.php3?id=303**;** Pascal Boniface **,** *La guerre contre le terrorisme* în http://www.iris-france.org/pagefr.php3?fichier=fr/Archives/Citations/2005-04-07

[561] Isabelle Garcin—Marrou, *Media vs. Terorism*, traducere Virginia Pricopie şi Dragos Malihin, Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, p.81

Perceperea şi departajarea celuilalt pe criterii religioase, politice, economice şi ideologice introduce în procesul de cunoaştere a acestuia modalităţi bipolare de evaluare (bine – rău, prieten – duşman, creştin – păgân, civilizat – barbar, puternic – slab, dezvoltat – nedezvoltat, moral – imoral etc.), coagulând percepţiile celuilalt în sisteme mai mult sau mai puţin coerente, raportate în mod direct la sisteme de interese fundamentale ale societăţii în care trăim[562].

Terorismul, privit ca o formă de război prin dimensiunea sa simbolică, informaţională şi psihologică, influenţează credinţele, atitudinile, mentalităţile, convingerile, curentele de opinie, cercurile diplomatice şi centrele de decizie politică, determinând imaginile dorite despre celălalt în funcţie de interese conjuncturale sau fundamental structurate pe perioade mai lungi. În acelaşi timp, presiunea şi impactul media erau în plin avânt şi deosebit de importante din punctul de vedere al cursului pe care urmau să îl prindă. Curentul de întoarcere la „adevăratele valori americane" şi încercarea de a menţine în frâu marea masă a populaţiei ca să nu se ajungă la incidente majore împotriva musulmanilor ce aveau drept de reşedinţă permanentă în S.U.A. a reprezentat o miză mare şi o responsabilitate şi mai mare. Impactul media a fost atât de puternic încât a fost ştirea de bază în presa video, audio, cât şi în cea scrisă în câteva săptămâni. Fostul ministru de externe german Joschka Fischer referindu-se la posibilele consecinţe ale terorismului în anii următori sublinia faptul ca "acest tip asimetric de conflict nu este suficient de puternic ca să-şi atingă scopurile politice acelea de a destabiliza Orientul Apropiat şi Mijlociu. Va încerca prin urmare să producă în Occident şi în primul rînd în Statele Unite un conflict cultural – creştinism contra islam – care să producă reacţii disproporţionate şi acţiuni pripite iar în Orient un sentiment de ură faţă de Occident."[563]

Atitudinea generală a S.U.A. s-a schimbat şi a afectat întreg sistemul de relaţii internaţionale. Aproape că nu mai există astăzi conflicte de tipul *stat contra stat*, ci *state contra unui duşman comun*, cu mai multe feţe, invizibil şi mutabil, care se numeşte terorism[564]. Lupta s-a mutat pe toate fronturile umane cunoscute până acum şi are echivalenţe pentru fiecare domeniu, tehnologic, biologic, chimic, psihologic şi politic. Imediat după evenimentele tragice de la 11 septembrie, departamentele şi agenţiile din cadrul guvernului federal au adoptat paşi care să întărească siguranţa şi securitatea poporului american. La nivel federal, o sumă de 10,6 miliarde de dolari din bugetul suplimentar de urgenţă pentru anul fiscal 2002, a fost destinată securităţii interne şi aproape 40 de miliarde de dolari din bugetul preşedintelui pentru anul fiscal 2003 vor fi solicitate în acest scop.

Ca un prim pas imediat a fost lansată operaţiunea "Noble Eagle"[565]. "Noble Eagle"

---

[562] Loup Francart, *La guerre du sens.Pourquoi et comment agir dans les champs psychologiques,* Economica, Paris, 2002, p. 255-267.

[563] Joschka Fischer, *Discours prononcé à l'occasion de la 40ème Conférence de Munich sur la politique de sécurité*, le 7 février 2004 în http://www.auswaertiges-amt.de/www/fr/infoservice/presse/presse_archiv?archiv_id=5339

[564] Roger Amgot Wiesenbach, *Le terrorisme nous invite à un nouveau paradigme*, în http://www.admiroutes.asso.fr/action/theme/democratie/paradigme.htm

[565] Christopher C. Kelly*, Operation Noble Eagle:AFIP Responds to September 11th Pentagon Attack*, în http://www.afip.org/Departments/legalmed/legmed2002/kelly.htm.

a adunat întreaga gamă de activităţi militare cu scopul sprijinirii apărării patriei, precum şi de misiuni de protecţie civilă în Statele Unite. Activităţile de bază au cuprins zboruri ale patrulelor aeriene de luptă deasupra principalelor zone metropolitane şi infrastructurii de bază; prevederi privind creşterea gradului de securitate a persoanei în aeroporturi, porturi maritime şi alte locuri cu infrastructuri critice; intensificarea eforturilor de patrulare de-a lungul coastelor în peste 120 de zone de securitate; sporirea temporară a gradului de securitate pentru alte agenţii federale; şi folosirea echipelor NBC de protecţie civilă pentru sprijinirea echipelor de urgenţe la nivelul statului şi la nivel local. în acelaşi timp cu "Noble Eagle", a fost iniţiată planificarea operaţiei "Enduring Freedom" - efortul nostru de coaliţie din Afganistan pentru distrugerea al Qaeda şi înlăturarea regimului taliban care a sprijinit-o. Operaţiunea "Enduring Freedom" a fost lansată la 7 octombrie, şi astfel, 20 de naţiuni au desfăşurat peste 16.000 de militari în zona de responsabilitate a Comandamentului Central.

Unele dintre cele mai semnificative acţiuni s-au concentrat pe asigurarea unităţii eforturilor şi au avut loc în cadrul Biroului Executiv al preşedintelui. La 8 octombrie 2001, preşedintele SUA a anunţat formarea unui Consiliu pentru Securitate Internă şi a unui Birou pentru Securitatea Internă. Aceste structuri sunt, în esenţă, echivalentul în plan intern al Consiliului de Securitate Naţională şi al Staff-ului Consiliului de Securitate Naţională şi au umplut un gol care fusese identificat de o serie de studii si comisii anterioare.

Alte acţiuni semnificative la nivel federal cuprind crearea Administraţiei Securităţii Transporturilor în cadrul Departamentului Transporturilor în vederea asigurării unui efort integrat pentru întărirea securităţii întregului sistem de transport naţional - aerian, terestru şi maritim. Legătura dintre munca de informaţii şi aplicarea legii a fost întărită, parţial graţie legislaţiei care a permis acest lucru, dar într-un mod şi mai relevant, datorită eforturilor concertate din partea tuturor celor implicaţi în schimbarea culturilor organizaţionale care impuseseră bariere considerate acum ca dăunătoare bunului public. Preşedintele, de exemplu, primeşte acum o informare zilnică din partea directorului Agenţiei Centrale de Informaţii şi din partea directorului FBI - acţiune simbolică pentru nevoia urgentă de distribuire mai bună a informaţiilor, în mod şi mai practic, au fost create 93 de Forţe Antiterorism, câte una în fiecare district al procurorilor SUA, pentru a integra comunicaţiile şi activităţile de aplicare a legii la nivel local, statal şi federal.

Au fost luate măsuri, unilateral şi multilateral, pentru întărirea controlului frontierelor noastre iar Departamentul Trezoreriei cooperează cu aproximativ 161 de ţări pentru a identifica şi bloca bunuri ale teroriştilor. In final, preşedintele a iniţiat măsuri pentru a da posibilitatea poporului american să participe direct la eforturile de realizare a securităţii interne în cadrul comunităţilor sale. In total, s-au realizat multe în aceste zece luni, dar rămân de făcut mult mai multe.

Preşedintele a aprobat recent modificările la Planul de Comandă Unificată care va reali-nia şi eficientiza structura armatei americane pentru a face faţă mai bine ameninţărilor secolului XXI - cea mai semnificativă parte a reformei armatei noastre de la prima elaborare după cel de-al doilea război mondial. El conţine multe aspecte de început istorice, dintre care, cele mai notabile sunt alocarea părţii continentale a

SUA unui Comandament militar. Comandamentul de Nord al SUA USNORTHCOM îşi asumă responsabilitatea efectivă, de la 1 octombrie 2002, pentru apărarea terestră, maritimă şi aerospaţială a teritoriului şi poporului Statelor Unite împotriva ameninţărilor externe. Sub conducerea preşedintelui, acesta va fi, de asemenea, responsabil de coordonarea asigurării forţelor armatei pentru sprijinirea autorităţilor civile în conformitate cu legile SUA. Totodată, acestuia îi revine responsabilitatea faţă de anumite aspecte ale cooperării şi coordonării în domeniul securităţii cu vecinii noştri imediaţi, Canada şi Mexic[566].

După aceste evenimente care au marcat istoria SUA postrăzboi rece a venit rîndul ca şi Europa să se confrunte cu acest flagel. Balcanii se află, la ora actuală, în faţa uneia dintre cele mai serioase ameninţări - terorismul. Ţintele acestuia rămân neschimbate: guverne, diplomaţi şi lumea afacerilor, oameni nevinovaţi. Tacticile se schimbă continuu: asasinate, atacuri cu bombă, atacuri armate, răpiri, deturnări, violenţă pe scară largă implicând forţe combatante[567].

Actele teroriste comise de către extremiştii islamici şi campania ulterioară de eradicare a reţelei mondiale "Al-Quaeda" în Balcani au readus în prim plan ideea ciocnirii dintre civilizaţii, în acelaşi timp, câţiva dintre asociaţii lui Bin Laden din Balcani începând să se asocieze cu membri ai forţelor insurgente albaneze din Kosovo (70% din albanezi sunt musulmani), ar putea, eventual, declanşa lovituri nemiloase împotriva populaţiei nevinovate şi a unor ţinte[568]. Într-adevăr, chiar şi după ce Miloşevici a capitulat şi a fost îndepărtat de la putere de către concetăţenii săi în 2000, aripa militantă a forţelor insurgente albaneze şi a celor câţiva asociaţi ai lor a continuat să promoveze o agendă care ameninţă să destabilizeze sudul Serbiei şi Macedonia. Abia în 2001, când oficialii NATO şi UE au realizat că acţiunile lor veneau în contradicţie cu obiectivele insurgenţilor albanezi, aceştia din urmă au fost supuşi presiunilor pentru a accepta fragilul acord de pace ce punea capăt temporar ostilităţilor în Macedonia[569].

Ideea Albaniei mari, sau de curând, a Marelui Kosovo, reprezintă unul dintre ultimele proiecte de constituire a unor mari state în Balcani. Activitatea aşa numitei UCPMB (Armata de eliberare din Preşevo, Medvedia şi Buianovaţ) pe teritoriul Republicii Federale Iugoslavia; a Armatei de Eliberare Naţională (NLA) pe teritoriul Macedoniei şi UCC (Armata de Eliberare a Cemeriei) pe teritoriul Greciei, promovează terorismul ca mod şi metodă de atingere a scopurilor urmărite[570].

Structura paramilitară a aşa-numitei NLA, statul său major din regiunea Prizren, sunt conduse de către foşti membri ai Corpului de Protecţie din Kosovo care planifică şi coordonează activităţile grupurilor armate teroriste ce operează în Macedonia. Asistenta logistică permanentă, voluntarii, alimentele şi medicamentele provin din ţările Europei occidentale şi sunt rezultatul auto-finanţării, extorcării de bani de la populaţia locală, ca şi de

---

[566] Ibidem

[567] A se vedea, Tom Gallagher, *Balcanii în umbra noului mileniu.În umbra războiului şi a păcii*, Traducere din engleză de Gabriela Ionescu, prefaţă de Victor Neumann, Humanitas, Bucureşti, 2005, p. 143-145.

[568] Bin Laden's Balkan Connections, **The Centre for Peace in the Balkans**, http://www.balkanpeace.org/our/our09.shtml

[569] Tom Gallagher, *op., cit*., p. 146

[570] Ibidem

la oamenii de afaceri din Kosovo şi Republica Macedonia, precum şi de la diaspora albaneză şi din profiturile rezultate din activităţi criminale şi din donaţii făcute de mafia albaneză din Europa occidentală.

Membrii comunităţilor albaneze din Germania, Belgia, Suedia şi alte state, în special cea din Elveţia, ţară care este considerată centrul imigraţiei albaneze, plătesc 3-5% din salariul lunar (taxe albe). Aceşti bani sunt vărsaţi în conturi înregistrate fictiv ca aparţinând unor asociaţii culturale şi artistice şi unor organizaţii non-guvernamentale ale albanezilor din Europa de Vest. Banii provin şi de la clanurile albaneze ce alimentează aceste conturi cu profituri obţinute în urma prostituţiei. Surse oficiale ale serviciilor de informaţii vest-europene estimează la aproximativ 3 milioane de lire sterline valoarea armelor cumpărate de către criminalii albanezi.

Reţele albaneze şi kosovare şi diferite asociaţii, inclusiv cele aparţinând NLA, controlează 80% din piaţa de heroină europeană. în ultimele rapoarte asupra traficului de droguri internaţional, Macedonia este identificată ca o parte a rutei balcanice, cunoscuta rută de-a lungul căreia bandele crimei organizate transportă heroină şi alte droguri din Turcia în Italia. Macedonia este parte şi a unei alte rute pe care drogurile circulă, prin Kosovo, către Europa de Vest.

Departamentul de stat american felicită guvernul macedonean pentru cooperarea sa la efortul de combatere a traficului de droguri. Interesele mafiei albaneze se lovesc de forţele de securitate macedonene. Orice organizaţie criminală are nevoie de două lucruri: un teritoriu sigur acasă şi o diaspora.

Acţiunile teroriste ale aşa-numitei NLA au implicat Republica Macedonia într-un conflict militar ce a condus la multe suferinţe umane şi victime: 90 de membri ai forţelor de securitate au fost ucişi, 270 au fost răniţi uşor ori grav, 10 civili au fost ucişi, mai mult de 100 răniţi, 6 membri ai forţelor de securitate şi 36 de civili au fost răpiţi, mai mult de 100 000 de cetăţeni au fost siliţi sa-şi părăsească locuinţele; o adevărată operaţie de purificare etnică a populaţiei macedonene a fost desfăşurată în localităţile Sar Pianina şi Tetovo, în regiunile Skopje şi Kumanovo; case, biserici, facilităţi culturale şi religioase şi obiecte aparţinând patrimoniului istoric al Macedoniei au fost distruse şi jefuite. Din cauza terorii NLA, mai mult de 70 000 de macedoneni din Tetovo şi împrejurimi şi-au părăsit locuinţele[571].

În luna martie 2004 Spania a fost ţinta unui puternic atac terorist. În dimineaţa zilei de 11 martie 10 rucsacuri încărcate cu explozibil au explodat în patru trenuri în Madrid în timp ce pasagerii intrau/ieşeau din patru staţii diferite. Atacul a produs cel puţin 199 de morţi şi 1467 de răniţi. Printre victime s-au aflat şi cetăţeni aparţinînd altor state inclusiv 15 persoane din România.[572] Analistul militar israelian Zeev Schiff sustine ca, indiferent daca atentatele de la Madrid au fost comise de ETA, de Al-Qaida, sau de cele doua grupari in colaborare, este clar ca au incercat sa imite stilul miscarilor teroriste islamiste. El considera ca modul de operare este similar actiunilor comise de organizatiile mentionate: amplasarea unei bombe intr-un loc aglomerat sau chiar in mai multe locuri si incercarea de a ataca echipele de interventie.

Guvernul spaniol a atras atentia asupra faptului ca organizatia separatista ETA nu comitea atacuri impotriva populatiei civile, pana in prezent, ci viza oficiali guvernamentali

[571] Ibidem.
[572] „Curierul Naţional”, 13 martie 2004

sau membri ai serviciilor de securitate. Analistul israelian afirma ca este posibil ca ETA sa-si fi schimbat strategia, incepand sa imite organizatiile teroriste islamiste, lucru care s-a intamplat si in Irak in ultimul timp: "Miscarile de gherila fac tot posibilul sa comita atacuri in locuri aglomerate, pentru a teroriza populatia si a arata ca noul guvern si fortele americane nu sunt in stare sa protejeze civilii". In opinia lui Schiff, metoda era folosita impotriva Israelului cu mult inainte de atentatele de la 11 septembrie 2001. "Din Israel si Statele Unite, tactica a inceput sa fie aplicata la granitele Europei, initial in state ca Tunisia, Maroc sau Kenya, iar ulterior in Turcia si iata ca si la Madrid. Si este evident ca teroristii nu se vor opri la Spania. Cine poate sti unde se va extinde pe viitor acest flagel?", se intreaba Zeev Schiff[573].

Un şoc asemănător l-a suferit şi Marea Britanie care a fost atacată de celule teroriste în 7 iulie în plin centrul Capitalei, Londra. Atacurile s-au soldat cu 56 de morţi şi 700 de răniţi. Atacul a fost revendicat de o grupare a organizaţiei teroriste Al Qaeda care activează în Europa[574]. Atentatele de la Londra au fost pregatite si anuntate, potrivit unei surse spaniole, de mult de catre reteaua terorista Al-Qaeda. Potrivit presei spaniole, o grupare afiliata retelei Al-Qaeda a anuntat inca de la data de 29 mai faptul ca pregateste o serie de atacuri devastatoare asupra cetatenilor tarilor occidentale.

Cotidianul El Mundo preciza că reteaua Al-Qaeda a ordonat atacarea Europei intr-un mesaj difuzat la 29 mai pe Internet. Serviciile secrete spaniole au predat mesajul in limba araba, semnat de catre "Brigazile Abu Hafs al-Masri – Divizia din Europa", omologilor lor britanici, implicati in ancheta atentatelor in serie din Capitala Marii Britaniiîn iulie 2005. Gruparea "Brigazile Abu Hafs al-Masri – Divizia Europa" este autoarea celei de-a doua revendicari a atentatelor din Londra si si-a mai asumat responsabilitatea si pentru atacurile de la Madrid si Istanbul[575].

În zilele următoare atacului efectuat de terorişti în Capitala Marii Britanie, Administraţia Bush a dat publicităţii noi statistici referitoare la terorismul mondial, care arata că în 2004 au existat aproape 3.200 de incidente teroriste în întreaga lume.[576]. Atacurile s-au soldat cu moartea, rănirea sau răpirea a aproape 28.500 de persoane. Irakul a suferit de pe urma a 875 de atacuri, India a înregistrat aproximativ 360 de atacuri, iar Nepalul - 320 de incidente. Conform sursei americane, doar 19 la sută dintre incidentele teroriste din 2004 au fost atribuite extremiştilor islamici. Din restul, 25 de procente au fost atacuri politice, în timp ce motivele pentru 56 la sută dintre ele au rămas necunoscute. În condiţiile în care preşedintele american, George W. Bush, afirmă că cea mai mare ameninţare care planează asupra Statelor Unite este reprezentată de terorism, datelepublicate au relevat faptul că America de Nord şi zona Caraibelor sunt regiuni relativ sigure, pentru că au înregistrat doar 10 incidente teroriste în 2004.[577]

De ce a crescut frecvenţa atacurilor teroriste? Cunoscutul analist Francis Fukuyama, profesor la Johns Hopkins University School of Advanced International Studies si autor al recentului volum *America la rascruce: democratie, putere si mostenirea*

[573] Ibidem.
[574] "Jurnalul Naţional" 25 februarie 2005.
[575] Ibidem.
[576] "Gîndul" , 7 iulie 2005.
[577] Ibidem.

neoconservatoare consideră că pe lîngă cauzele de ordin economic şi frustrări specifice unei lumi cu profunde disfuncionalităţi cum este cea musulmană, asistăm la naşterea unei societăţi lipsite de valori comune în postmodernitate[578]. "Cu alte cuvinte, preciza renumitul politolog, criza relativismului a facut imposibila pentru oamenii moderni afirmarea valorilor pozitive pe care le sustin si, implicit, a tipurilor de credinte comune pe care le pretind ca pe o conditie de acordare a cetateniei. Societatile postmoderne, mai ales cele din Europa, considera ca au depasit vechile identitati definite de religie si natiune si au atins un nivel superior. Dar, pe lânga sarbatorirea diversitatii nesfârsite si a tolerantei, oamenilor postmoderni le este greu să se puna de acord asupra esentei vietii bune la care aspira cu totii. Imigratia forteaza acut discutia pe tema *"cine suntem?",* lansata de Samuel Huntington. Este mai usor sa ne punem de acord ca fotbalul sau băutul berii sunt elemente ale unei culturi comune, dar este mult mai dificil sa spunem care sunt aspectele importante ale istoriei si trecutului national. Daca o societate postmoderna se decide sa treaca la o discutie mai serioasa asupra identitatii, ea trebuie sa evidentieze acele virtuti pozitive care definesc ceea ce inseamna sa fii membru al unei comunitati mari. Daca nu, va fi coplesita de-a dreptul de persoane care sunt mult mai sigure pe identitatea lor"[579].

[578] Francis Fukuyama, *Identitate, imigratie si viitorul democratiei liberale* , în **"22",** anul XV, nr. 832, 15-21 februarie 2006.
[579] Ibidem.

6.2. COMUNICAREA ŞI PROVOCĂRILE ASIMETRICE

Comunicarea în conflictele asimetrice prezintă câteva particularităţi rezultate din însăşi specificitatea acestui tip de confruntare. În primul rînd nu se realizează direct. Fiecare dintre părţile aflate în conflict caută să se adreseze unei a treia parte care este opinia publică. Kenneth Roth, directeur executiv a organizaţiei *Human Rights Watch* afirma că "teroriştii gîndesc că pot să convingă opinia publică asupra justeţei cauzei lor . Lupta contra terorismului nu trebuie să cedeze acestei logici. Nici o cauză nu poate să justifice încălcarea drepturilor omului."[580]

Sistemul comunicaţional şi de imagine al forţelor teroriste este bazat pe manipularea psihică. Un întreg arsenal propagandistic este folosit pentru a fi consideraţi apărători interesului celor mulţi şi defavorizaţi. Pentru aceasta se fac victime din rîndul personalităţilor nepopulare punîndu-le în seamă şi alte vinovăţii grave. Mesajul cel mai important pe care vor să-l transmită liderii organizaţiilor teroriste este acela că societatea e neputincioasă, ordinea de drept e strîmbă şi, astfel, să-şi *legitimizeze* procedurile.

Unul dintre cei mai cunoscuţi specialişti în probleme de terorism Brian Jenkins afirma că "teroriştii îşi doresc o mulţime de oameni *privind* şi o mulţime de oameni morţi."[581] De aceea, atacurile sunt urmate de ameninţări prin mass media.[582] O imagine şi o politică de imagine au impus şi au prezentat publicului larg CNN-ul şi BBC-ul, concerne de televiziune vestice care nu se dezic de la un anumit tipar prestabilit şi care apără corect valorile vestice din acestă perspectivă şansele organizaţilor teroriste sînt minime.

Interesant de vîzut că Bin Laden, format în şcolile vestice, a înţeles perfect sistemul american şi s-a conformat mijloacelor cu care acesta lucrează. Armele sale de răspuns mediatic sunt opusul celor americane, nu numai prin mentalitate, arie geografică şi civilizaţie, cât şi prin libertatea de acţiune şi felul în care înţelege să se exprime. Dacă televiziunile vestice urmăresc cât mai multe perspective ale problemei în mod deschis, Bin Laden a ales să transmită câte un mesaj periodic, de obicei după acţiunile întreprinse de gruparea pe care o conduce, prin intermediul televiziunii Al-Jazeera. Aceasta este una dintre cele mai pregnante voci ale lumii musulmane, un cerc închis care nu urmăreşte aceleaşi principii ca televiziunile vestice. Aşadar, polii mediatici s-au stabilit în conformitate cu vocile şi imaginile cărora le mijlocesc accesul. Un mesaj transmis pe casetă fără a oferi posibilitatea de a răspunde, mesaj care este transmis numai după voia emitentului, este un mesaj închis, care, pe deasupra, acuză şi ameninţă[583].

Atacurile teroriste asupra societăţilor occidentale au generat, în schimb, un intens proces de comunicare între guvernele şi diplomaţiile acestor ţări pentru a-şi uni forţele şi a găsi mijloacele cele mai potrivite de ripostă. Ambasadele şi misiunile statelor angajate în lupta contra terorismului au în permanenţă un dialog de informare şi coordonare a eforturilor de cooperare cu guvernele ţărilor gazdă în această confruntare."Diplomaţia, aprecia ambasadorul J. Cofer Black în faţa Comitetului de

---

[580] Le raport de HumanRight Watch, *La campagne contre la terreur masque des atteintes aux droits humains , în "***Cultures and Conflicts",** http://www.conflits.org/document1419.html.
[581] Apud, Jacques Fontanel, *op., cit., în loc., cit.,* p. 53.
[582] Nicolae Rotaru, *op., cit*., p. 286.
[583] Ibidem, p. 287

relaţii internaţionale a Senatului, în martie 2003, este instrumentul prin care se construieşte binele general şi se întăreşte cooperarea internaţională. Prin schimburile diplomatice noi promovăm cooperarea în lupta contra terorismului cu statele prietene. În acest mod putem să destructurăm reţele teroriste sau să le tăiem sursele de finanţare"[584]. Potrivit oficialului american diplomaţia Statelor Unite desfăşoară un amplu program de coordonare a luptei contra terorismului care cuprinde nu mai putin de 56 de state de pe meridianele globului.

Senatorul Richard G. Lugar referindu-se la împortanţa misiunilor diplomaţice ale SUA în combaterea terorismului aprecia că activitatea acestora trebuie să aibă aceaşi greutate şi să i se acorde aceaeaşi importanţă ca şi factorului militar angajat în această luptă cu caracter global[585]. Distrugerea organizaţilor şi celulelor teroriste este doar o fază şi ea trebuie urmată de activitatea depusă de diplomaţi pentru a ajuta la refacerea economică a regiunilor bîntuite de extremisme şi terorism şi la mărirea gradului de încredere în valorile economiei de piată şi ale democraţiei.

Preşedintele Comitetului de politică externă din Senatul SUA Richard G. Lugar, aprecia că SUA nu pot cîstiga singure războiul contra terorismului[586]. Din această perspectivă rolul diplomaţiei şi a comunicării în mediul internaţional vor creşte cu siguranţă. Succesul obţinut de diplomaţia SUA în lupta contra terorismului cînd după atentate mai mult de 100 de state au fost de acord cu survolul în spaţiul lor aerian pentru aviaţia de luptă americană angajată în operaşiuni militare este o dovadă a creşterii rolului comunicării şi dialogului.[587] Acest lucru este cu atît mai necesar să se întîmple cu cît actorii/statele implicate în lupta globală împotriva terorismului şi a statelor care sponsorizează acest flagel nu au aceleaşi percepţii asupra fenomenului şi nu văd rezolvarea prin aceleaşi căi şi metode. Relevant este din acest punct de vedere poziţia unor state vest-europene(Franţa şi Germania) şi a Federaţiei Ruse în legătură cu delanşarea războiului contra lui Saddam Husein în martie 2003. Între aceste ţări partenere în lupta contra terorismului a fost un adevărat „război al cuvintelor" în Consiliul de Securitate al ONU şi în presa de pe cele două maluri ale Atlanticului.[588] Între Washington şi Paris în perioada premergătoare şi în prima parte a războiului fost o comunicare care, în multe privinţe, s-a asemănat cu limbajul folosit în timpul războiului rece. Celebrul editorialist al cotidiasnului *New York Times*, Thomas Friedman, nu ezita, în septembrie 2003, să declare, într-o cronică sugestiv intitulată „Franţa şi Statele Unite sînt în război", aceasta acţionează pe toate căile ca America să eşuieze în Iraq[589]. Directorul Institutului Francez de Relaţii Internaţionale, Thierry de Montbrial răspundea ziaristului american cîteva zile mai tîrziu afirmînd ca

---

[584] Ambasador J. Cofer Black**,** *Testimony Before the Senate Foreign Relations Committee*, Washington, DC, March 18, 2003, în http://www.state.gov/s/ct/rls/rm/2003/18795.htm.

[585] Sen. Richard G. Lugar*, Strengthen Diplomacy for the War on Terror*, în http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2003_07-09/lugar_strength/lugar_strength.html#Anchor_top

[586] Ibidem.

[587] Jacques Fontanel, *op., cit., în loc., cit.,* p. 60.

[588] Gildas Le Voguer, *La crise irakienne et la relation franco-americaine,* în http://www.paradigme.com/sources/SOURCES-PDF/Sources17-4-4.pdf

[589] Ibidem.

„spusele lui Thomas Friedman nu sînt o judecată analitică ci una extrem de emoțională”[590]. Deblocarea dialogului şi refacerea parteneriatului euroatlantic în lupta contra terorismului s-au produs prin dialog şi comunicare pe canale diplomatice înclusiv prin întîlniri la nivel înalt. Europenii s-au obişnuit cu ideea că Administrația SUA şi-a modificat prioritățile strategice în materie de securitate. Pentru Washington pe primul loc se situiază lupta contra terorismului şi eliminarea armelor de nimicire în masă, securitatea spațiului european şi participarea forțelor SUA la procesul de mentinere a păcii în Balcani, de exemplu, au devenit probleme secundare.[591]

Lupta contra terorismului şi comunicarea diplomatică pentru realizarea unei largi coaliții antiteroriste au determinat schimbări de esență în relațiile dintre diferite state care tradițional se situau pe poziții diferite în această problemă pe timpul războiului rece şi chiar după încheierea acestuia dacă avem în vedere poziția Federației Ruse față de intervenția Coalitiei internaționale în Kosovo. Relevant din acest punct de vedere sînt relațiile dintre Moscova şi Washington. După 11 septembrie 2001 Kremlinul şi-a schimbat fundamental poziția față de comunitatea euro-atlantică în general şi fată de SUA în particular. Pentru preşedintele Vladimir Putin lupta contra terorismului internațional a devenit o prioritate suficientă pentru a justifica o coaliție ruso-americană nouă şi pragmatică în acelaşi timp pentru acest scop.[592] Preşedintele rus avea să declare după comiterea atentatelor teroriste asupra „Gemenilor” că „de acum încolo nimic nu va mai fi ca înainte”[593] şi a decis să coopereze cu statele angajate în lupta contra terorismului.

În urma dialogului Moscova a permis survolul avioanelor americane de luptă angajate în operațiuni militare în Afganistan iar ulterior a fost de acord ca trupele americane să folosească bazele militare fost sovietice pentru operațiuni terestre contra regimului taliban din Afganistan şi a organizației Al Qaeda. Această schimbare de strategie din partea Moscovei a condus la o intensificare a luptei pe care Federația Rusă o duce cu elementele extremiste şi teroriste din Cecenia şi alte regiuni ale Caucazului sau Asia Centrală. Criza ostaticilor de la Moscova din octombrie 2003 considerat un 11 septembrie rusesc[594] dar şi cea din Beslan au strins şi mi mult relațiile şi nevoia de cooperare dintre America şi Rusia.

Lupta contra terorismului a produs schimbări şi în ceea ce priveste comunicarea dintre Beijing şi Washington.[595] Intersele SUA în Asia de sud-est au suferit unele modificări mai laes în ceea ce priveşte atitudinea Administrației americane față de problema Taiwanului. Modificări de atitudine şi interes de a dezvolta dialogul în lupta contra terorismului s-au evidențiat şi din partea diplomației chineze. Bejing-ul se confruntă cu acțiuni destabilizatoare şi extremiste din partea

[590] Ibidem.
[591] Marie-France Chouinard, *Le Royaume-Uni entre Les Etats Unis et l'Europe: y a-t-il un futur pour la relation speciale ?* în http://www.iqhei.ulaval.ca/Pdf/MRIEssaiMarieFranceChouinard.pdf
[592] Nicole Gnesotto, *Preface,* in Dov Lynch, *La Russie face a l'Europe*, traduit de l'anglais, **Chaiers de Chaillot,** no. 60, mai 2003, p. 5.
[593] Dov Lynch, *La Russie face a l'Europe*, traduit de l'anglais, **Chaiers de Chaillot,** no. 60, mai 2003, p. 9.
[594] Ibidem, p. 49.
[595] Ibidem

minorității uigure care trăieşte în apropierea granitei cu Afganistanul.[596] Sprijinul indirect pe care diplomația chineză l-a acordat luptei contra terorismului în Afganistan a însemnat implicit şi o îndulcire a criticilor din partea Statelor Unite privind respectarea drepturilor omului în China.

Dialogul dintre diplomația americană şi cea a Uniunii Europeene pe marginea luptei contra terorismului, după 11 septembrie 2001, a fost mai degrabă unul purtat între Washington şi fiecare țară europeană în parte.[597] Comunicarea a vizat şi livrarea către FBI ,CIA sau altor servicii de informații date şi informații obținute de servicile specializate europene privind organizațiile teroriste şi activitatea acestora. Exemplu edificator este furnizarea de informații de către serviciile franceze celor americane privin activitatea unui rezident francez membru al organizației Al-Qaeda – Zacarias Mousaoui care a putut astfel să fie arestat şi judecat pentru activități teroriste. [598]

Atacurile din 11 martie 2004, care au provocat moartea a peste 190 de persoane, au determinat cele 25 de state actuale şi viitoare membre ale UE să-şi schimbe atitudinea şi să depună eforturi în vederea consolidării apărării împotriva rețelei teroriste al-Qaeda şi a altor mişcări extremiste islamice considerate active în cadrul marilor comunități musulmane din Europa.

De asemenea, în perioada următoare atentatelor de la Madrid, s-au desfăşurat o serie de reuniuni la nivel de miniştri de externe, interne şi de justiție ai statelor membre UE, în cadrul cărora au fost luate angajamente privind sporirea cooperării la nivelul serviciilor de securitate şi structurilor de poliție şi schimbul de informații referitoare la organizațiile extremiste care operează în Europa.

În cursul primei zi a reuniunii şefilor de stat şi de guvern din țările membre UE, desfăşurată la Bruxelles (25.03.2004), a fost adoptat un plan de luptă antiteroristă, elaborat de miniştrii de interne din statele membre ale Uniunii[599]. Principala noutate este reprezentată de numirea unui coordonator al luptei antiteroriste la nivel comunitar, în special în cadrul unei viitoare structuri de informații concentrată pe schimbul de date în acest domeniu.

Liderii UE au decis totodată includerea în cadrul proiectului de Constituție europeană a unei "clauze de solidaritate" care prevede acordarea de sprijin reciproc, inclusiv de natură militară, în cazul unui atac terorist.

Deşi în "Declarația de luptă împotriva terorismului" liderii UE au încercat să evite limbajul belicos adoptat în această privință de SUA, mesajul pe care au dorit să-l transmită aceştia a fost unul de fermitate absolută[600]

Fără să pretindă că poate rivaliza cu sistemul de combatere a terorismului instituit de SUA după atentatele din 11 septembrie 2001, Uniunea se înscrie totuşi într-o anumită tendință de "copiere" a metodelor americane. Nu trebuie ignorat faptul

---

[596] Francois Godement, *Apres le 11 septembre: la riposte et sa cible*, în **Politique Etrangere,** no. 4/2001, p. 804

[597] Frédéric Charillon, *La politique étrangère de l'Union Européenne à l'épreuve des normes américaines,* în **Cultures and Conflicts** ; http://www.conflits.org/document740.html.

[598] Therese Delpech, *Le terrorisme international et l'Europe*, **Cahiers de Chaillot**, no. 56, Decembre 2002, p. 12.

[599] Joachim Schild, *La France L'Allegmanie et la constitution europeenne:un bilan mitige un lidership conteste,* în http://www.politik.uni-trier.de/mitarbeiter/schild/pubs/constitution.pdf

[600] Ibidem.

că noua clauză de securitate, deşi are mai degrabă un caracter simbolic, este similară cu Articolul 5 din Tratatul nord-atlantic.

Crearea funcției de coordonator al luptei antiteroriste reprezintă într-o oarecare măsură o "copie" a postului de secretar al Departamentului pentru Securitate Internă din SUA. În fapt, chiar şi înainte de atentatele de la Madrid, Javier Solana avea în vedere numirea într-o asemenea funcție a unui înalt funcționar, optând în cele din urmă pentru un diplomat şi fost secretar de stat la Ministerul de Interne al Olandei, Gijs de Vries.

În pofida sprijinului acordat de o parte din statele UE, proiectul creării unei "CIA europene", nu a fost agreat de liderii Uniunii în ansamblu, aceştia preferând să promoveze dezvoltarea unui sistem de schimb permanent de informații, în cadrul unei celule care există deja la Bruxelles, şi care va avea atribuții sporite. Solana va prezenta liderilor europeni în cadrul reuniunii Consiliului European din iunie 2004 un raport privind oportunitatea de a obliga statele membre UE să creeze un sistem integrat de informații la nivel comunitar, o formulă care este privită cu reticență de către serviciile de informațiile naționale[601].

În fapt, țările care dețin informații relevante preferă să colaboreze la nivel bilateral sau în cadrul grupului "G-5", din care fac parte Franța, Germania, Marea Britanie, Spania şi Italia.

Mai degrabă decât să creeze o structură nouă, cu caracter suprastatal, europenii preferă să pună accentul pe întărirea structurilor deja existente, în principal *Europol* şi *Eurojust*, două structuri create la Haga după 11.09.2001[602], dar care nu au fost utilizate într-o măsură semnificativă în lupta împotriva terorismului. Dat fiind faptul că Europolul grupează reprezentanții structurilor de poliție din întreaga Europă, acesta nu va avea un rol determinant în probleme legate de informații.

În contextul criticilor emise de Comisia Europeană referitoare la "întârzierile" şi "carențele majore" de care se fac responsabile țările membre, liderii UE au promis să accelereze implementarea legislației comunitare în domeniul combaterii terorismului, mai ales în ceea ce priveşte *mandatul de arestare european.* De Vries va avea printre responsabilități şi pe aceea de a monitoriza modul în care aceste promisiuni sunt respectate. În plus, şefii de stat şi de guvern din statele membre UE s-au angajat ca, înainte de sfârşitul anului 2005, să introducă, în paşapoarte şi vize, datele biometrice (amprente digitale, iris). Prin această măsură europenii au adoptat, ca şi în cazul măsurilor de siguranță aeriană, un plan de acțiune similar cu programul american demarat după 11 septembrie 2001[603]. În acelaşi timp, se are în vedere ca măsurile de siguranță în porturi, un domeniu în care europenii sunt extrem de vulnerabili, să se alinieze la normele în vigoare pe aeroporturi. În prezent, Marea Britanie şi Franşa sunt preocupate de lipsa de supraveghere a navelor care traversează zilnic Canalul Mânecii.

---

[601] Ibidem.
[602] Helena Stylianou Christidis, *Driots fondamentaux*, în http://www.village-justice.com/journal/articles/ftp/MemoireDroitsdelhomme.pdf
[603] Ibidem.

Declarația de luptă împotriva terorismului acordă, de asemenea, o importanță deosebită asigurării securității la frontiere şi solicită o armonizare a duratei de păstrare a informațiilor furnizate de operatorii de telefonie, care ar putea ajunge la trei ani.

Deciziile adoptate de liderii europeni au fost criticate de către asociațiile de protecție a drepturilor omului, fiind considerate ca o "punere sub supraveghere" a populației. Preşedintele Comisiei Europene a replicat unor asemenea acuzații afirmând ca "o astfel de preocupare nu i-a impresionat pe liderii europeni".

Un domeniu în care modul de abordare este specific european şi nu este influențat de strategia antiteroristă implementată de SUA este maniera de abordare al relațiilor cu state terțe, care constituie sursă a terorismului. În această direcție, Consiliul European solicită adoptarea unei strategii globale care să ia în considerare toți factorii care contribuie la escaladarea terorismului. În acest sens, preşedintele francez, Jaques Chirac, a relevat că "deşi nimic nu poate justifica terorismul, trebuie să fim conştienți de faptul că există situații care creează un teren propice pentru dezvoltarea sa", făcând aluzie în acest sens la "conflictele care nu au fost reglementate", la fenomenul sărăciei şi la "sentimentele de inferioritate" ale unor popoare[604].

Atentatele de la Madrid, din 11 martie 2004, înseamnă mult mai mult decât o tragedie pentru Spania. Ele reprezintă un moment de ruptură a istoriei, marcând sfârşitul unei etape, în care legile, regulile, negocierile şi cooperarea s-au aflat la putere, şi începutul alteia, prefigurate de izbucnirea războiului din Irak. Europa, care până acum a ținut piept cu succes terorismului local, este, pentru prima dată după cel de-al doilea război mondial, lovită crunt. Spania devine victima aleasă pentru a pedepsi întreaga Europă. Printre cei sfârtecați de bombe în trenurile morții se vor fi aflat, cu siguranță, destui dintre spaniolii care simpatizaseră sau participaseră la demonstrațiile uriaşe împotriva implicării țării lor în Irak, atitudine care nu are nimic de-a face cu războiul împotriva terorismului. Se pare că începem să trăim într-o nouă lume, în care suferința şi moartea nu mai sunt nenorociri strict private. „Popoarele aliate Americii trebuie să facă presiuni asupra guvernelor lor ca să se retragă imediat din alianța cu America în lupta împotriva terorii, a islamului. Dacă veți renunța la lupta împotriva noastră, vom renunța la lupta împotriva voastră!" - iată un fragment din textul revendicativ al atentatelor de la Madrid, despre care specialiştii susțin că nu ar aparține organizației Al-Qaeda. Dar el poate să aparțină altor celule teroriste islamice, angajate pe frontul deschis la 11 septembrie 2001 sau la 20 martie 2003, data declanşării războiului din Irak[605].

O problemă importantă a procesului de comunicare în conflictele asimetrice este cea legată de rolul mass media şi statutul jurnalistului.După producerea tragicelor evenimente de la 11 septembrie 2001, instituțiile mediatice au început să furnizeze opiniei publice un produs nou: terorismul internațional contemporan. Au apărut dispute pro şi contra în legătură cu relațiile pe care mass media le are cu actorii implicați in conflictele asimetrice, în special cu acțiunile de tip terorist.[606] Sînt adepți ai opiniei potrivit căreia mass media ar putea deveni „camere de ecou pentru acțiunile

[604] Ibidem.
[605] „Curierul Național" , 13 martie 2004.
[606] A se vedea pe larg, Isabelle Garcin-Marrou, *Media vs. Terorism*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, partea a II-a, p. 80-121.

teroriste, aceste ecouri putînd provoca o *contagiere* a fenomenului terorist în tot spațiul public şi în toate grupurile excluse din dezbaterile publice"[607]. Aceştia militaează pentru un control drastic al discursului din presă. Interesant este faptul că o voce ca cea a fostului premier britanic Margaret Thatcher afirma că „teroriştii se hrănesc din publicitatea mediatică" şi că ar trebui să fie „privați de oxigenul mass media"[608]

Nu este mai puțin adevărat şi faptul că imaginile publice ale terorismului şi ale teroristului ş-au impus prin forța de penetrație pe care o au mijloacele de comunicare în masă. Ele au ajuns peste tot acolo unde produsele mediatice pot să ajungă. Iar forța acestor imagini, de a căror identitate puțin se mai îndoiesc, a fost asigurată de însăşi modul în care se reproduc şi se perpetuează mesajele şi conținuturile informative în comunicarea mediatică. Pe scurt, redundanța specifică comunicării mediatice a fost cea care a reuşit să impună aceste imagini memoriei colective. Sînt specialişti care apreciază că şi mass media are nevoie de „imagini violente" şoc mediatic pentru că acestea se vînd cel mai bine. Dominique Wolton crede că acest paradox ar putea să conducă la apariția unei relații caracterizate de „interes reciproc"[609].

Analistul politic şi jurnalistul Ignacio Ramonet[610] avertiza cu un an înainte de producerea atacurilor asupra „gemenilor" pericolul pe care îl reprezintă pentru procesele comunicării supremația deținută de mass media, în condițiile în care capacitatea critică a acestora este mult diminuată sub presiunea concurențială şi sub presiunea asigurării cotelor ridicate de audiență.

Supremația argumentelor de tip mediatic şi imagistic a fost asigurată şi datorită faptului că presiunea răspunsurilor a fost atât de mare, încât timpul pentru efectuarea şi elaborarea de studii ştiințifice, bazate pe date ale cercetării sociologice şi culturale, nu există, toate analizele făcându-se pe informațiile şi datele furnizate de fluxurile mediatice[611]. Or, caracteristica principală a acestora este chiar simplitatea şi nivelul scăzut de conceptualizare, caracteristici care s-au transmis în bună parte şi analizelor şi comentariile ce s-au făcut asupra acestor concepte. Prin urmare, şi demersurile pretins critice analitice nu erau altceva decât tot discursuri mediatice reasamblate în limbaj simbolic şi imagologic.

Strategiile folosite de teroristi în atragerea mass media au fost denumite de specialişti strategii ale „scandalizării"[612]. Astfel, Pe tot parcursul desfăşurării confruntărilor dintre terorişti şi forțele democrației, mass-media a fost o prezență permanentă de o parte şi de alta. Opinia publică a fost supusă unui bombardament mediatic liber, aproape necontrolat, uneori sufocant, traumatizant chiar. În SUA, de exemplu, imaginile care prezentau căderea celor două turnuri au fost interzise la difuzare, după o vreme, nu din rațiuni de securitate sau etice, ci din rațiuni medicale, constatându-se că provoacă depresii receptorilor care le-au perceput în mod repetat.

---

[607] Ibidem, p. 81.
[608] Ibidem.
[609] Apud, Isabelle Garcin-Marrou, *op., cit.,* p. 82
[610] Ramonet Ignacio, *Tirania comunicării,* trad. Matilda Banu, Ed. Doina, Bucureşti, 2002, p. 22.
[611] Jean-Luc Marret, *Terrorisme: Les strategies de communication*, Centre d'Etudes en Sciences Sociales de la Defense, juillet 2003, p.31-32
[612] Ibidem, p. 34.

În acest context, este notabilă diferența de implicare şi tratament a mass-media şi a comunicării mediatice din timpul „războiului rece" şi din timpul acestui „război fierbinte". În timpul „războiului rece" canalele mediatice ale celor două părți erau la rândul lor în confruntare, cenzurate şi convertite la propagandă, scopul urmărit fiind acela de a-i determina pe receptori să devină mai ataşați valorilor propriului sistem şi culturi sociale[613]. În timpul „războiului fierbinte", canalele mediatice ale părților implicate sunt de aceeaşi parte, concurente numai între ele, nu mai cunosc cenzura şi propaganda devenind portavocea terorii şi a groazei, scopul acțiunii lor fiind acela de a menține viu şi prezent spectrul amenințării permanente.

Într-un alt plan, autoritățile, în încercarea de a combate actele teroriste, impun reguli de conduită din ce în ce mai dure, atât la nivelul societății (spre exemplu restricțiile instituite în aeroporturi) cât şi în relațiile cu mass-media. Informațiile legate de strategiile antiteroriste sunt clasificate nemaiputând ajunge la îndemâna mass-media. Atunci când sunt făcute publice aceste informații sunt de regulă sumare şi deja perimate.

Soluția ar trebui să fie în conceptia unor analişti un discurs mediatic autonom.[614] Lucrul nu este uşor de realizat deoarece, aşa cum menționează Isabelle Garcin-Marrou, „prin analiza articolelor despre evenimentele teroriste, discursul mass media nu reuşeşte să se elibereze de categoriile de interpretare împărtăşite de societate şi de stat. Reprezentarea terorismului este, în general, şi în ciuda diferențelor dintre ziare, foarte subordonată schemelor dominante conform cărora totalitatea violenței non-statale este potențial teroristă"[615]. Am putea ilustra acest fapt cu opinia cunoscutului analist George Friedman, de la prestigioasa agenție de analize geopolitice şi pro-nosticuri strategice *Stratfor Inc.* În una din analizele sale ajunge la concluzia că o majoritate covârşitoare de 21 de țări europene sunt pentru război. în acest grup figurează două țări care se înscriu pe locul 2 şi 4 în clasamentul economic, Marea Britanie şi Italia, două țări în ascensiune, Spania şi Polonia, plus întregul bloc răsăritean. „Toate aceste țări laolaltă, afirmă Friedman, ar putea alcătui o majoritate uriaşă în cadrul unei viitoare Uniuni Europene extinse."[616]

Şi totuşi dacă analizăm articolele publicate de prestigiosul cotidian *The New York Times*, apropiat curentului politic ce se opune Administrației Bush observăm că au fost destule critic la adresa modului cum a fost pregătită intervenția în Iraq în 2003, cum s-a desfăşurat şi mai ales unele din abusurile care au fost comise de unii soldați față de prizonierii capturați pe timpul luptelor[617]. Acelaşi lucru se poate observa şi în cazul cotidianului britanic *NYT* care îl citează pe profesorul Stanley Hoffman, de la Harvard, potrivit căruia: „Reiese că deturul pe la Națiunile Unite a fost de ochii lumii şi că preşedintele hotărâse din capul locului ce are de făcut.

---

[613] A se vedea pe larg, Karim H. Karim, *Islamic Peril: Media and Global Violence*, în ***Canadian Journal of Communication*** [Online], 27(1); http://www.cjc-online.ca/printarticle.php?id=702&layout=html.

[614] Apud, Isabelle Garcin-Marrou, *op., cit.,* p.116-117.

[615] Ibidem, 117

[616] Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane*, Editura U.N. Ap. Bucureşti, 2005, p. 276.

[617] Jimmy Carter, *Just War—or a Just War ?* în **The New York Times,** March 9, 2003; http://www.wifo.at/stefan.schleicher/down/author/Carter_03_Iraq.pdf; David E. Sanger, Viewing the War as a Lesson to the World, **The New York Times,** April 5, 2003; http://www.kalifowitz.com/NYTViewingtheWarAsALessonToTheWorld.pdf .

Doctrina Bush, a ripostei preventive în legitimă apărare, e incompatibilă cu Carta Națiunilor Unite." *NYT* conchide că „în Europa mesajul președintelui va da apă la moară celor care consideră că Bush e un cowboy agresiv."[618]

În aceste condiții jurnalistul nu are o misiune uşoară. Mass media nu se află pe o poziție confortabilă cînd trebuie să vorbească despre terorism.[619] Jurnaliştii „trebuie să fie capabili să lucreze în orice condiții, să ştie să scrie orice fel de materiale, să aibă abilitatea de a destinde, ca şi aceea de a informa; să editeze, să pagineze, să înțeleagă imagini, să coordoneze angajați, să folosească noi tehnologii, să creeze şi să vândă noi publicații"[620] şi mai ales să poată evita capcanele mesajelor pe care organizațiile teroriste au interes să le disemineze.

Acesta are şi o mare răspundere față de opinia publică în ce priveşte informarea oportună, modul de a prezenta evenimentele precum şi abilitatea de a selecta ştirile. Concomitent, jurnalistul este supus unor presiuni determinate de opinia publică, de legi şi reglementări, de putere sau chiar de superiorii acestuia. În procesul de selecție a ştirilor, acestor constrângeri li se adaugă subiectivismul individului, spațiul cultural din care provine dar şi suma cunoştințelor acumulate în timp de jurnalist. În acelaşi context, „promovarea propriilor puncte de vedere, excluderea celor ale opozanților, relatarea voit distorsionată a unor fapte pentru a le potrivi cu o anume opinie sau interes comercial precum şi vendetele personale sunt teme majore în istoria presei"[621]

Pe timpul desfăşurării diverselor conflicte armate jurnaliştii apar în ipostaza corespondenților de război. Contactul cu militarii a dus de-a lungul timpului la formularea unor acuze între cele două tabere datorate limitelor impuse de armată în difuzarea informației. Totuşi, faptul că armata nu poate eluda componenta mediatică ca armă iar mass-media nu pot acționa pe un câmp de luptă fără un acord minim al militarilor denotă o interdependență care nu poate fi evitată[622]. Jurnaliştii pe timp de criză sunt confruntați cu probleme de ordin etic şi moral în ce priveşte a atitudinea lor în situații de criză când presiunea timpului cere soluții rapide şi viabile. Pentru desfăşurarea activității jurnaliştii au nevoie de acces şi libertate de mişcare în câmpul de luptă dar şi de un minim de informații militare pentru a avea o viziune de ansamblu asupra acțiunilor armatei.

Coaliția anglo-americană, a găsit o formulă interesantă pe timpul războiului din Iraq din martie 2003, aceea a *jurnalistului încorporat*. Aceasta a permis jurnaliştilor să fie prezenți pe cîmpul de luptă, acolo unde riscurile erau minime, iar conducerea politico-militară a coaliției să dispună de imagini favorabile pe timpul acestui adevărat război mediatic[623]. Jurnaliştii care au „ocolit" procedura au avut parte de unele „necazuri". Este cazul unui grup de jurnalisti independenți israelieni şi portughezi arestați de către trupele americane pe teritoriul iraqian în ziua de 26 martie 2003. Timp de 48 de ore pînă s-a „limpezit" situația lor aceştia au fost tratați de americani drept spioni iraqieni şi teroriști.[624]

---

[618] Stanley Hoffman, *Out of Iraq*, " **NYT** Magazine, March 14, 2003
[619] Isabelle Garcin-Marrou, *op., cit.,* p.119.
[620] David Randall, *Jurnalistul universal*, Editura Polirom, Iaşi, 1998, p. 18.
[621] Ibidem, p. 21.
[622] Călin Hentea, *op., cit*., p. 155-174.
[623] Ibidem, p. 158-159
[624] Ibidem p. 162-163.

Trebuie relevat că acest conflict a avut şi o puternică dispută mediatică materializată atît prin propaganda pe care taberele au desfăşurat-o cu mai mult sau mai puțin succes şi prin activitatea de PR. Analistul Johnathan Alters, de la *Newswwek* nu s-a sfiit să denumească această componentă drept „mama tuturor războaielor propagandistice”[625]. S-a purtat un aprig duel mediatic între mass media iraqiană şi cea a Coaliției care în esență nu s-a diferențiat de războaiele anterioare.

PROBLEME DE REZOLVAT

1. Va fi conflictul asimetric forma principală de conflict în viața internațională în următoarele decenii ale secolului al XXI-lea? Dacă ***da*** de ce ? Dacă ***nu*** cum explicați ?
2. Cum pot fi contracarate strategiile media folosite de organizațiile teroriste internaționale ?
3. Cum caracterizați rolul mass media în confruntarea terorism-antiterorism?
4. Identificați principalele dificulăti pe care le întîmpină jurnaliştii în transmiterea/informarea opiniei publice despre atacurile intreprinse de organizațiile teroriste.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Col.dr. Niță Dan-Laurențiu, *Terorismul kamikaze*, Editura Antet XX Press, f.a., pp. 4-20

Nicolae Rotaru, *Criză şi dialog. Managementul comunicării în structuri de tip ierarhic*, Editura RAO, Bucureşti, 2003, p. 237-260.

Isabelle Garcin-Marou, *Media vs. Terorism*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, pp. 80-121

*** *Terorismul. Istoric, forme, combatere*, Culegere de studii, Editura Omega, Bucureşti, 2001, pp. 79-112.

[625] Apud, Călin Hentea, op., cit., p. 167.